D.M.A.S.I.
IV
249

3275

FLOREA BOBU FLORESCU
PAUL STAHL
PAUL PETRESCU

ARTA POPULARĂ DIN ZONELE ARGEȘ ȘI MUSCEL

EDITURA
ACADEMIEI
REPUBLICII
SOCIALISTE
ROMANIA

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

ARTA POPULARĂ DIN ZONELE ARGEȘ ȘI MUSCEL

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

STUDII DE ETNOGRAFIE ȘI ARTĂ POPULARĂ • IV

FLOREA BOBU FLORESCU

ARTA

BUCUREȘTI • 1967

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

IV 2419

INSTITUTUL DE ISTORIA ARTEI
AL ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

PAUL STAHL • PAUL PETRESCU

POPULARĂ DIN ZONELE ARGEŞ ŞI MUSCEL

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

D. M. I.
BIBLIOTECA
Inv. 3275
Cota

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

D.M.A.S.I.
BIBLIOTECA
Nr. inv. 3275

S.M.A.S.I.

Coperta și supracoperta: VASILE ROMAN

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

Introducere

Cercetările privind fenomenul de artă populară în zonele Argeș și Muscel din regiunea Argeș (pl. I) își găsesc explicația în scopul urmărit de Secția de artă populară din Institutul de istoria artei al Academiei Republicii Socialiste România de a oferi studii ample cu caracter monografic pentru toate zonele în care arta populară a cunoscut o dezvoltare deosebită.

Judecate din acest punct de vedere, cele două zone prezintă o artă populară remarcabilă, cu particularitățile ei specifice dar, în același timp, cu trăsături comune dezvoltării fenomenului artistic popular de pe cuprinsul întregii țări.

Zona Argeș se întinde pe o suprafață deluroasă și muntoasă, limita ei nordică fiind formată de coama Munților Făgăraș; spre sud, ea se întinde pînă în dreptul confluenței rîurilor Vîlsan și Argeș, la est pînă la confluența Rîului Doamnei cu Rîul Tîrgului. Zona Argeș este despărțită de cea a Muscelului prin masivul deluros dintre Bratia și Rîul Doamnei. Spre vest această zonă este mărginită de Olt.

În cuprinsul zonei Argeș, ținînd seama de două elemente de bază ale artei populare, costumul și arhitectura, se distinge o subzonă, aceea a Topologului, care oferă mai mult caracterele specifice ale zonei vecine și anume Vîlcea. Subzona Topologului ocupă aria cuprinsă între rîurile Olt și Topolog.

Teritoriul astfel delimitat formează zona etnografică Argeș, în care arta populară oferă unele caractere specifice în raport cu zonele vecine, dar nu pe întreaga sa întindere.

Zona Muscel, cuprinsă între Rîul Vîlsan și Dîmbovița, care corespunde limitelor vechiului județ Muscel, formează, la rîndul ei, o unitate etnografică. Spre deosebire de ceea ce găsim în zona Argeș, unitatea artei populare este dată aici de omogenitatea formelor arhitectonice și a costumului.

Cele două zone nu oferă numai forme de cultură asemănătoare, ci uneori și deosebiri.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

Pl. I. — Harta regiunii Argeș (haşurile indică zonele în care s-au efectuat cercetările)

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

Unul dintre elementele de cultură de bază, portul, le este comun ; o serie de alte elemente (uneltele de industrie casnică, olăria) vădesc asemănări, uneori fiind chiar identice. Într-o măsură, arhitectura este aceea care oferă caractere proprii pentru fiecare zonă în parte. Toate asemănările se datoresc fondului inițial comun din care s-au dezvoltat.

A considera o zonă de cultură populară izolată de cele învecinate ar însemna a nesocoti ecoul contactelor de tot felul în porțiunile limitrofe. Unele identități și înrudiri între fenomenul de artă populară din Zonele Argeș și Muscel constituie dovezi certe despre înrîurirea zonelor între ele. Identitatea sau asemănarea elementelor de cultură dintre două zone învecinate sau chiar mai îndepărtate poate să aibă la bază ori un substrat inițial comun, care aparține fondului cultural principal din care s-au dezvoltat, ori o influență din partea uneia din zone. În acest din urmă caz avem de-a face cu pătrunderea unei forme de cultură de esență eterogenă, care poate fi însă și ea pentru acea zonă, un element al fondului cultural principal.

Din simpla examinare a hărții regiunii Argeș, în care se află cele două zone, ne vom da seama că atît drumurile de acces — care au mers în genere pe cursul apelor — , cît și interdependența dintre regiunile de munte și cele de șes ne pot indica direcțiile în care și dinspre care s-a putut exercita influența. Cele mai interesante procese de acest fel s-au petrecut între zonele Argeș și Muscel și sudul Transilvaniei (zona Făgăraș și Bran), precum și între zonele Argeș și Vîlcea.

Influențele care au avut loc sînt arătate sistematic în cursul expunerilor din acest volum, dar cu precădere în ceea ce privește costumul popular. Căci se remarcă o influență considerabilă a costumului de Vîlcea într-o zonă importantă din teritoriul din stînga Oltului, creînd o zonă a catrinței în fostul județ Argeș.

În ceea ce privește raporturile dintre zonele arătate și sudul Transilvanici, o serie de elemente impregnate în textura culturii populare din aceste zone vădesc o esență de cultură din sudul Transilvaniei. Din nou costumul popular, în primul rînd, dar și alte forme de cultură stau mărturie în această privință. Este recunoscut însă faptul că aceste influențe se remarcă în chip felurit la limitele de contact dintre zonele din sudul Transilvaniei și cele din nordul Munteniei și Olteniei. După cum vor ilustra unele din hărțile de răspîndire a unor elemente în legătură cu portul, la contactul imediat dintre zonele considerate se realizează o arie de interferență în raport cu formele de cultură din cele două zone învecinate. Este o arie de cultură „de contiguitate", consecință a raporturilor directe de contact ; aceleași hărți ne arată însă și elemente specifice din zona transilvană, transpuse la distanțe mai mari în zonele sud-carpatice care stau în atenția noastră. Identificarea acestor influențe culturale la distanță sînt de cea mai mare importanță, căci ele ne pun pe urma stabilirii unor mișcări de populație intraetnice, nesemnalate de izvoarele istorice. Pe baza elementelor de cultură și a terminologiei costumului, de pildă, putem să determinăm „stratificările" etnice. Este știut că în sudul Carpaților s-au durat numeroase așezări de păstori ardeleni. Multe din ele nu mai sînt în amintirea socială ca fiind întemeiate de păstori coborîți din Transilvania. Singurele documente în acest sens rămîn deci elementele de cultură populară.

Cercetările întreprinse de autori în 1949 au fost continuate la intervale variate (1952, 1954, 1958, 1964), ținîndu-se seama de toți factorii care au avut înrîurire asupra fenomenului de artă populară așa cum apare el în epoca noastră. Cercetarea a urmărit evoluția acestui fenomen și în condițiile noi de viață din epoca socialistă. Autorii au făcut apel la diferite categorii de documente privind

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

fenomenul de cultură populară, care sînt mai abundente începînd cu a doua jumătate a secolului al XIX-lea; s-au folosit nu numai cărțile, care într-un fel sau altul aminteau de un aspect al culturii populare, dar chiar și statisticile care cuprindeau o serie de amănunte privind tehnica de construcție a locuințelor cum sînt cele cuprinse în statistica publicată în 1860 de Dionisie Pop Marțian.

În raport cu cercetările mai vechi, investigațiile autorilor se deosebesc prin extinderea cercetării pe teren la un număr apreciabil de localități, prin numărul temelor și adîncirea lor, prin clasificarea formelor de cultură pe tipuri și variante, prin folosirea metodei de cercetare comparativă — atît pe verticala istorică, cît și pe orizontala spațială —, cercetarea îmbrățișînd contemporaneitatea în vederea cunoașterii fizionomiei artei populare, prin determinarea ariei de răspîndire a tipurilor și variantelor pe care le îmbracă elementele studiate.

Scopul final deci a fost acela de a stabili profilul formei de cultură studiat — arta populară —, fruct al unor vechi tradiții.

Acest gen de cercetare, de fapt, a dus la surprinderea unui străvechi și principal fond de cultură, care se reliefează în mod evident în costum, piesele lui principale urcînd pînă la iliro-traci, precum și într-o serie de alte obiecte de artă populară din lut, lemn etc. Demonstrînd în chip obiectiv geneza celor mai importante forme pe care le îmbracă arta populară din cele două zone, ele devin elemente de referință în descifrarea genezei și evoluției formelor de cultură de același gen din restul regiunilor țării. Sperăm că lucrarea de față va putea constitui un punct de plecare pentru viitoarele cercetări ale minunatei noastre arte populare.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

ARHITECTURA

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

ARHITECTURA POPULARĂ DIN ZONA ARGEȘ

În subcapitolul de față ne propunem să prezentăm arhitectura populară dintr-o zonă bine delimitată geografic, care, în raport cu cele învecinate — Topolog și Muscel —, prezintă particularități arhitectonice specifice.

Deși studiul are la bază cercetarea sistematică pe teren, pentru înțelegerea mai ușoară a evoluției arhitecturii populare din această zonă ne vom referi la cîteva date prețioase din trecut.

Anticipînd în parte rezultatele cercetării noastre, menționăm că, față de arhitectura din zona Muscel, casele din zona Argeș sînt mai scunde, parterul și catul neavînd o dezvoltare mai însemnată. Casa cu foișor însă este mult mai frecventă în zona Argeș decît în zona Muscel.

Față de zona vecină a Topologului, arhitectura zonei Argeș oferă elemente de elevație mult mai accentuate. Dacă trecem cumpăna de apă dintre Argeș și Topolog, plecînd de la Curtea de Argeș spre Tigveni, diferența apare vizibil. Diferă și aspectul satelor din cele două zone. În zona Topologului casele în general sînt mai scunde, față de cele din zona Argeșului, iar parapetul masiv al sălii aici este aproape inexistent, el fiind înlocuit cu un pălimar din lemn. De asemenea este de remarcat că în bazinul Topologului sînt destul de frecvente casele de tipul numit „cu legătură", a cărui frecvență crește și mai mult în dreapta Oltului, adică în zona Vîlcea.

Pentru o mai ușoară înțelegere a etapelor de evoluție a arhitecturii populare, casele au fost înregistrate pe grupe de vechime : case foarte vechi, construite înainte de 1860 ; case vechi construite între 1861 și 1890 ; case de vechime mijlocie, construite între 1891 și 1920 ; case noi construite între 1921 și 1950 ; case în construcție în intervalul 1951—1952.

Înregistrarea caselor s-a făcut sistematic, în vederea prelucrării statistice.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

În cele ce urmează vom urmări : Tehnicile de construcție (la temelie, la corpul casei, acoperișul) ; Elevația și planul (elevația, planul, elemente de plan complementare : a) prispa și sala, b) polata, c) foișorul) ; Fațada și decorul (fațada : a) elemente constitutive, b) elemente ornamentale) ; Tipurile de case ; Tipurile de acareturi și construcții legate de ocupații.

Tehnicile de construcție

Date din trecut. Datele pe care le avem pentru ultima sută de ani sînt semnificative în ceea ce privește procesul de transformare al arhitecturii populare din Argeș.

În ceea ce privește evoluția arhitecturii populare din zona Argeș, datele înscrise în statistica lui Dionisie Pop Marțian din 1860 ne dau posibilitatea de a defini sensul de transformare a două elemente principale ale casei : materia primă și elevația. Materia primă de bază folosită în arhitectura populară din zona Argeș era lemnul, după cum reiese din statistica de mai jos :

Case și acareturi cu pereții din :	zid	lemn	pămînt
Orașul Cîmpulung	342 (9,7%)	3 120 (88,8%)	50 (1,4%)
Plasa Argeșului	122 (2,5%)	4 318 (91,7%)	266 (5,8%)
Plasa Riurilor	245 (2,9%)	7 764 (93,5%)	287 (3,4%)
Plasa Podgoriei	161 (2,0%)	7 794 (96,9%)	85 (1,0%)
Plaiul Nucșoarei	41 (0,7%)	5 522 (97,8%)	82 (1,4%)
Plaiul Dimboviței	117 (1,6%)	6 663 (96,3%)	135 (1,9%)
Total oraș	342 (9,7%)	3 120 (88,8%)	50 (1,6%)
Total rural	686 (2,0%)	32 061 (95,4%)	855 (2,5%)
Total general	1 028 (5,8%)	35 181 (94,7%)	905 (2,4%)

10 269 case de lemn adică 96,9%
70 ,, ,, zid ,, 0,7%
255 ,, ,, pămînt ,, 2,4% (acesta este de fapt numărul bordeielor).

Din statistica lui Marțian se desprinde și deosebirea dintre mediul rural și cel urban privind folosirea diferitelor materiale de construcție : astfel, casele și acareturile din satele județului Argeș erau, la 1860, din :

lemn ..... 81 531 adică 97,3%
zid ..... 597 ,, 0,7%
pămînt ..... 1 620 ,, 1,9%

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

în timp ce cele două orașe, Pitești și Curtea de Argeș, aveau construcții din :

lemn în	2 098	de cazuri, adică	67,1%
zid în	972	,, ,, ,,	31,1%
pămînt în	58	,, ,, ,,	1,8%

Diferența dintre procentajele caselor de zid în mediul rural și cel urban este apreciabilă : la oraș, casele de zid erau în proporție de 31,1, adică aproape o treime, în timp ce la sate ele reprezentau un procentaj infim, de 0,7.

Aceste date de la 1860 ne indică sensul influențării reciproce a celor două medii, urban și rural, în domeniul arhitecturii, comparîndu-le cu cele de azi. Numărul caselor de zid a crescut cu vremea în mediul rural în așa fel, încît în 1952, anul înregistrării noastre, casele de lemn din mediul rural reprezentau 26,1%, în timp ce cele de zid (cărămidă + paiantă) reprezentau 73,9%. Răsturnarea situației este evidentă. Evoluția fenomenului de transformare se poate sesiza pe grupe de vechime a caselor (în %)

casele foarte vechi	au pereți de lemn în	76,9	din cazuri
casele vechi	,, ,, ,, ,, ,,	38,5	,, ,,
casele de vechime mijlocie	,, ,, ,, ,, ,,	23,4	,, ,,
casele noi	,, ,, ,, ,, ,,	0,0	,, ,,

Scăderea continuă a proporției caselor cu pereți de lemn este ușor observabilă.

Tot atît de elocventă este și urmărirea statistică a elevației. În 1860, în plasa Argeșului existau 3 451 de case alcătuite numai din parter și 4 case cu etaj. Prea multe case cu etaj nu erau nici în Curtea de Argeș, dar proporția este totuși sensibil diferită : 41 de case înalte față de 542 de case numai cu parter. Adică în mediul rural casele înalte reprezentau 0,2%, iar cele numai cu parter 99,8%, în timp ce în mediul urban casele înalte reprezentau 7,1%, iar cele numai cu parter 92,9%.

Pe întregul județ Argeș, diferența între mediul rural și cel urban, în ceea ce privește elevația, era și mai mare :

	mediul rural	*mediul urban*
Case înalte	33, adică 0,1%	182, adică 10,7%
Case numai cu parter	29 929, ,, 99,9%	1 520, ,, 89,3%

Comparînd cifrele anului 1860 cu cele înregistrate în 1952, constatăm o creștere mare a numărului caselor înalte în mediul rural, și anume de la 0,1%, în 1860 la 12,8% în 1952. Aceasta înseamnă că în 1952, adică la aproape un secol interval, sînt de 128 de ori mai multe case înalte în mediul rural din zona Argeș decît în 1860.

Cifrele citate indică faptul cunoscut al preluării de către mediul rural a unor elemente de arhitectură orășenească.

Epoca de transformare puternică a arhitecturii populare din zona Argeș, ca și pentru alte zone din țară, o constituie anii 1890—1920. Acest ,,prag'' de vechime iese în evidență atît din lectura cifrelor înregistrate în 1952, în care diferitele elemente constructive și decorative indică schimbări importante tocmai la grupa caselor de vechime mijlocie (1890—1920), cît și din faptul că la 1860— deci circa 40 de ani înaintea ,,pragului'' de transformare — statistica lui Martian indica o situație care, după sfîrșitul secolului al XIX-lea, va fi aproape complet răsturnată.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

În ceea ce privește situația actuală, datele sistematice expuse mai jos vor ilustra ponderea pe care o au unele materiale față de trecut, și ca o consecință, o mai accentuată folosire a unora dintre tehnici.

TEMELIA

Materialele întrebuințate la construirea temeliei sînt trei : lemnul, piatra, cărămida.

Lemnul s-a întîlnit la foarte puține exemplare de case, el fiind specific vechii arhitecturi țărănești, care întrebuința exclusiv lemnul ca material de construcție. Casa se așeza pe ,,temee'' (tălpi) de stejar, atingînd o grosime de pînă la 30 cm, cioplite grosolan cu barda. Ele formau o ramă mare, pe care se înălța corpul casei. La capete, temeele erau încheiate ,,în frînghiu'', cioplitură caracteristică în unghi ascuțit. De multe ori temeele se puneau direct pe pămînt. Numai atunci cînd locul pe care trebuia să se ridice casa era în pantă, se puneau pietre sub temee, ca să rezolve diferențele de nivel. Casele construite pe temee de lemn, făcînd parte din grupa caselor foarte vechi și vechi, sînt așezate mai totdeauna pe locurile cele mai drepte, întrucît au avut posibilitatea de a alege aceste locuri într-o epocă în care casele erau mai rare.

Temelia de piatră apare în zona cercetată foarte de timpuriu. Se întrebuințează exclusiv bolovanii rotunzi de rîu. Temelia casei se îngroapă în fundații

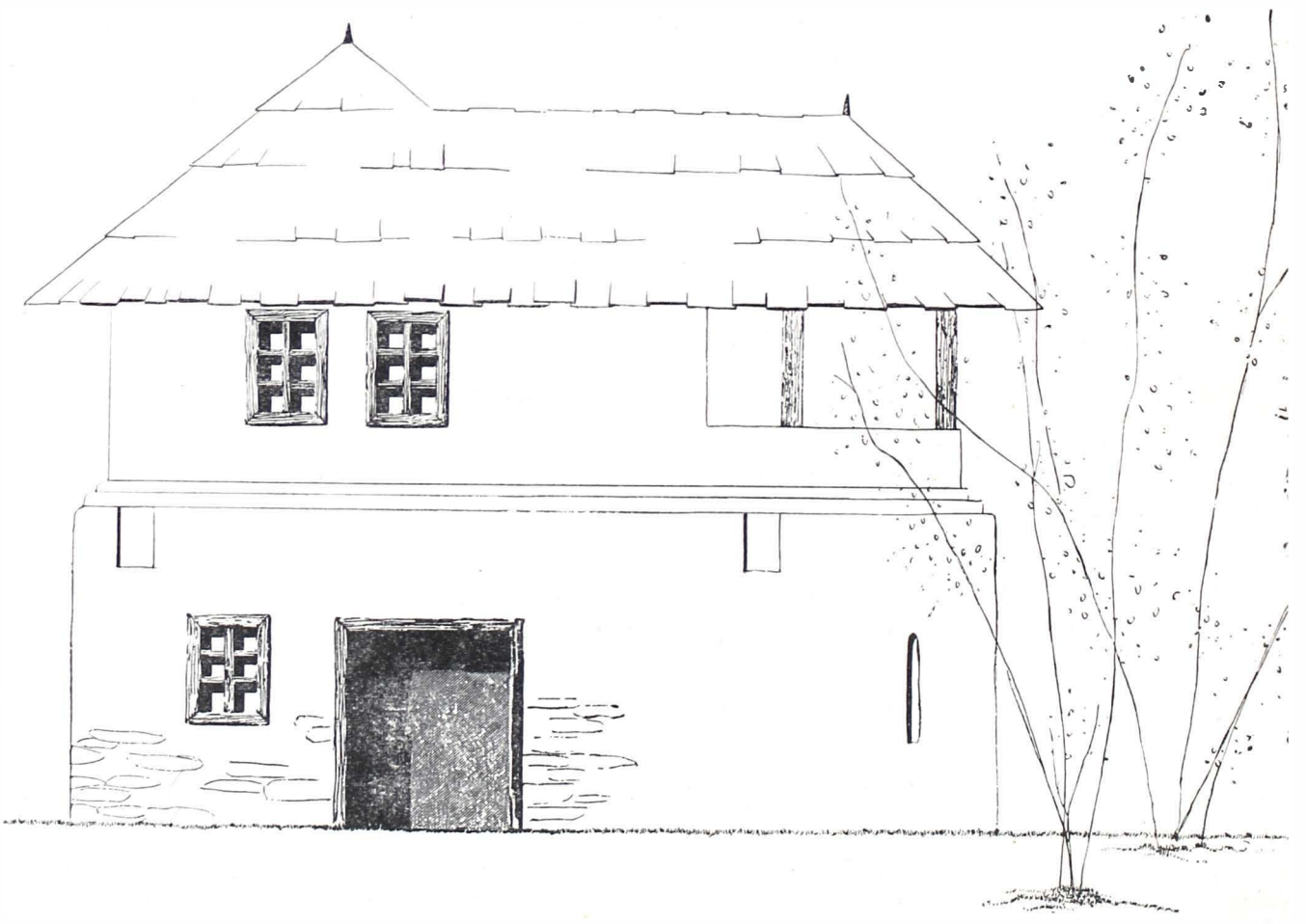

Fig. 1. — Casă veche din Vîlsănești (schiță).

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

de 30—60 cm adîncime. De la nivelul solului ea crește pînă pe la 1 m înălțime pentru casele joase, fără etaj. Bolovanii sînt legați cu un mortar în care intră o proporție mare de var. Varul se folosește mult în această regiune, în care vărăritul are o dezvoltare puternică.

Cărămida, ca material de construcție pentru temelie, nu se întrebuințează singură decît într-o măsură redusă. Ceea ce este însă caracteristic pentru regiune și dă o notă aparte arhitecturii țărănești locale este întrebuințarea laolaltă a cărămizii și a pietrei în construirea temeliilor. Sistemul de a construi temelia din straturi alternative de piatră de rîu și de cărămidă este cel mai răspîndit și, în același timp, foarte vechi. Această observație trebuie pusă în legătură cu înflorirea arhitecturii bisericești din epoca feudală, cînd în această regiune s-au construit unele dintre cele mai de seamă monumente ale vechii noastre arhitecturi, în această tehnică a alternării pietrei cu cărămida. Meșterii țărani din regiune dau și o explicație constructivă : „Se pune cărămidă și piatră pentru că la noi nu este piatră lătăreață, ca la munte ; aici e mai rotundă și singură nu se poate lega bine. De aceea mai punem și cărămidă, ca să îndreptăm rîndurile strîmbe de piatră".

Pentru prima jumătate a secolului al XIX-lea, adică pentru epoca în care au fost construite casele considerate de noi ca „foarte vechi", materialul din care este construită temelia constituie și un indiciu al stării economice a proprietarului casei. Casele construite pe temee de lemn sînt ale țăranilor săraci. Folosirea lemnului a fost totdeauna mai ușoară decît a pietrei pentru care este nevoie de mînă de lucru cu un grad de specializare mai înalt. De aceea numai țăranii mai înstăriți puteau să-și clădească locuințe pe temelii de piatră și cărămidă lucrate de meșteri zidari.

Răspîndirea actuală a diferitelor feluri de temelii, privite din punctul de vedere al materialului și al tehnicii, este următoarea (în %) :

din totalul caselor înregistrate

2,8 sînt construite pe temee de lemn
10,5 „ „ „ temelii de cărămidă
41,7 „ „ „ „ „ piatră
45,0 „ „ „ „ „ piatră și cărămidă

Analizînd frecvența celor patru feluri de temelii distribuite pe grupe de vechime a caselor, se pot constata trei tendințe principale : micșorarea continuă a numărului caselor construite pe temee de lemn la nivelul solului mergînd pînă la dispariția lor ; creșterea numărului de case construite pe temelii de piatră ; scăderea aproape bruscă a numărului de case construite pe temelii de piatră alternînd cu cărămidă.

	temee de lemn (în %)	temelie de piatră (în %)	temelie de cărămidă (în %)	temelie de piatră și cărămidă (în %)
din totalul de case foarte vechi înregistrate au :	23,1	46,2	—	30,7
din totalul de case vechi înregistrate au :	2,6	33,3	2,6	61,5
din totalul caselor de vechime mijlocie înregistrate au :	1,2	42,5	6,3	50,0
din totalul caselor noi înregistrate au :	—	43,8	43,8	12,4
din totalul caselor în construcție înregistrate au :	—	50,0	27,5	22,5

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

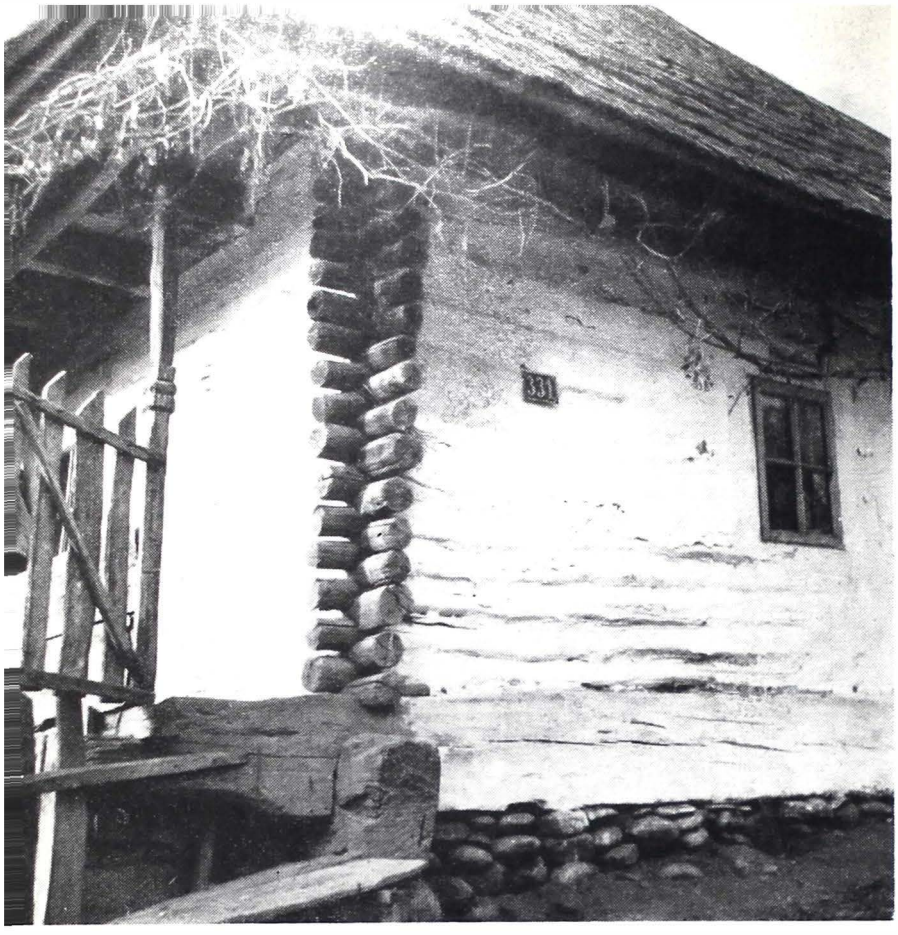

Fig. 2. — Detaliu de la o casă veche din bîrne tencuite; se observă sistemul de îmbinare a bîrnelor.

Epoca critică pentru temeliile de piatră alternînd cu cărămidă, ca şi pentru temeliile de cărămidă, se dovedeşte a fi cea de trecere de la casele de vechime mijlocie la cele noi. Această epocă critică are însă un sens diferit pentru fiecare din cele două feluri de temelii : în timp ce temelia de piatră alternînd cu cărămidă scade de la o proporţie de 50,0% la una de 12,4%, în cadrul celor două grupe de vechime respective temelia de cărămidă creşte de la 6,3% la 43,8%. În ultimii ani se înregistrează însă tendinţe inverse, tinzînd la stabilirea unui echilibru : cărămida începe să se folosească iarăşi în combinaţie cu piatra, din motive de ordin economic.

Un alt aspect al construirii temeliilor este cel legat de rezolvarea diferenţelor de nivel. 61,7% din casele înregistrate sînt construite pe terenuri ce au impus ca temeliile respective să nu aibă aceeaşi înălţime pe toate patru laturile. Din acest punct de vedere, temeliile sînt inegal dimensionate în două feluri : înălţimea temeliei scade sau creşte de-a lungul faţadei casei ; înălţimea temeliei scade sau creşte de la faţadă spre spate.

Primul caz este cel mai frecvent : 92,7% din temeliile ce rezolvă diferenţe de nivel sînt de acest fel şi numai 6,3% sînt temelii a căror înălţime descreşte de la faţadă spre spatele casei. Aceasta se datoreşte şi aşezării casei faţă de stradă şi curte : cele mai multe case sînt aşezate cu faţada pe o linie care, prelungită, ar cădea perpendicular pe stradă ; această linie este mai întotdeauna perpendiculară şi pe curbele de nivel ale înălţimilor ce încep să se ridice dinspre şoseaua construită pe vale sau pe coastă. Temeliile caselor astfel aşezate se vor înălţa sau vor descreşte de-a lungul faţadei casei. Casele, aşezate paralel cu şoseaua şi paralel deci şi cu curbele de nivel, vor avea temelii care cresc sau scad de la faţadă spre spate.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

Fig. 3 *a*. — Casă veche cu soclu din piatră și cărămidă din Vilsănești.

Fig. 3 *b*. — Detaliu de la soclu la aceeași casă.

inv. 3275

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

Casele din zona cercetată sînt făcute din lemn sau cărămidă. O proporție destul de însemnată o alcătuiesc casele construite în ,,paiantă'' : schelet de lemn umplut cu cărămidă.

Lemnul întrebuințat la construirea caselor provenea din pădurile înconjurătoare aflate la îndemîna oamenilor. Mai sînt încă unele case vechi construite cu lemn ,,din copaci de pe loc''. Se folosea lemn de esențe diferite : stejar, fag, mesteacăn, arin. Numai pentru temee (talpa casei) era necesar lemnul de stejar. De pe la începutul secolului al XIX-lea, casele de lemn sînt construite din ce în ce mai mult din brad, ca urmare a tăierii pădurilor de foioase de pe hotarele satelor.

Tehnica construirii caselor de lemn a evoluat în funcție de progresul uneltelor, care au permis o prelucrare tot mai bună a materialului lemnos. După gradul de prelucrare al lemnului construcțiile de lemn se împart în două mari grupe :

1) construcții din bîrne rotunde, necioplite ;
2) construcții din bîrne cioplite.

Dimensiunile lemnelor folosite în construcții sînt mici ; în această privință, zona cercetată nu poate oferi decît rare cazuri în care grosimea sau lungimea bîrnelor să se poată compara cu acelea din alte regiuni (Vîlcea, Munții Apuseni, Gorj). Cele mai lungi bîrne întrebuințate în construirea caselor ating 2,50 m, iar grosimea lor este de aproximativ 10—15 cm. Cioplirea lemnelor se face cu securea și cu barda. Uneori se cioplește în mod egal pe toate cele patru fețe. Alte ori se cioplește numai pe două fețe sau se lasă margini rotunjite.

Îmbinarea lemnelor se face în două tehnici deosebite :

1) prin crestături la capete ;
2) prin legătură ,,în stîlp''.

1) Crestăturile de la capete diferă după cum este vorba de bîrne cioplite sau necioplite și după unealta cu care sînt executate : secure sau ferăstrău. Sînt trei feluri de ,,încheieturi'' principale :

a) Încheietura ,,în scoabă'', făcută cu securea, este o crestătură rotundă care se întrebuințează numai la bîrnele necioplite. Crestătura se face totdeauna în așa fel încît atunci cînd se așază bîrna, să fie în partea ei de dedesubt. Aceasta pentru ca să nu se strîngă apa provenită din ploi sau din zăpezi ca într-un căuș, așa cum s-ar întîmpla dacă crestătura rotundă ar fi pe spinarea de sus a bîrnei. Încheietura aceasta se mai numește și ,,încheietură stînește'' deoarece este întrebuințată la construcția stînelor ca fiind cea mai simplă crestătură.

b) Încheietura ,,în cățel'' sau ,,bătrînește'' este o crestătură în unghi drept făcută cu ,,fierul'' (fierăstrău) ; se utilizează la bîrnele cioplite crestîndu-se pe două fețe. Această crestătură se folosește cu precădere în cazurile cînd se lucrează cu bîrne mari. Casele încheiate în cățel se recunosc imediat după capetele bîrnelor, care formează la colțurile casei două linii regulate ieșite puternic în relief.

c) Încheietura ,,în frînghiu'' este crestată cu fierăstrăul la bîrne de dimensiuni reduse, 10—12 cm ; la temeele groase de stejar crestătura se făcea cu securea. Caracteristica acestei încheieturi este că nu rămîn capetele libere ale bîrnelor, ci vin așezate perfect cap în cap. Este una din încheieturile care se întrebuințau la construcțiile vechilor biserici de lemn. Crestătura se face în unghi ascuțit.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

2) Cea de-a doua tehnică de îmbinare a lemnelor unei construcții este așa-numita legătură ,,în stîlp''. Bîrnele au capetele subțiate cu securea pe două laturi; cu această ,,pană'' ele intră într-un stîlp așezat vertical, avînd de-a lungul lui un uluc scobit. Legătura ,,în stîlp'' este de două feluri:

a) cu stîlp scobit;

b) cu stîlp cu ,,pervaz'', la care ulucul scobit este înlocuit de șipci bătute pe două laturi ale stîlpului. În rama formată de șipci intră capetele ,,în pană'' ale bîrnelor orizontale.

Legătura ,,în stîlp'' se folosește la mijlocul pereților pentru a reuni bîrnele scurte. La peretele lung de la spatele casei se pun doi, foarte rareori trei stîlpi. Pe laturile casei se pune un stîlp atunci cînd bîrnele sînt excesiv de scurte (1—1,50 m). La colțuri nu se pun stîlpi, bîrnele încheindu-se ,,în frînghiu''. Stîlpii se fixează cu capătul de jos într-o scobitură făcută în temeiul (talpa) casei, iar cu cel de sus în cosoroaba care susține grinzile tavanului și acoperișul.

Casele de lemn din zona cercetată nu au niciodată bîrnele aparente. Nu s-a înregistrat nici o casă care să aibă bîrnele rotunde sau cioplite, vizibile. Toate sînt tencuite și văruite. Înainte de a se tencui, casele de lemn se ,,cercuiesc'' cu șipculițe subțiri de brad, pentru a face ca tencuiala să adere la peretele de lemn. Termenul ,,a cercui'' este o rămășiță a vechii tehnici, în care pereții casei se pregăteau pentru tencuit prin baterea de ,,cercuri'' de alun. Cercurile de alun erau nuielele mai groase, crăpate în două, care se foloseau și în dogăria veche ca să țină doagele cofelor.

Cărămida este materialul de construcție care se întrebuințează din ce în ce mai mult. Ea este de dimensiunile obișnuite și este fabricată pe loc, în satele regiunii. Satele de olari Coșești-Leicești au fabricat mari cantități de cărămidă, lucru care se resimte și în arhitectura satului, ale cărui construcții sînt în mare parte de cărămidă.

O tehnică de construcție destul de răspîndită este aceea a ,,paiantelor'', nume sub care în zona cercetată se înțelege combinarea, la facerea caselor, a lemnului cu cărămida. Se construiește întîi un schelet de lemn din grinzi cioplite pe patru fețe, avînd secțiunea pătrată cu latura de 10—15 cm. Grinzile se fixează în talpa casei și, între ele, prin scobituri. În ramele mari ale celor patru pereți se fixează grinzi de întărire dispuse în X. În unghiurile drepte formate la îmbinarea bîrnelor orizontale cu cele verticale se pun contrafișe. După ce scheletul de lemn este terminat, începe zidirea spațiilor libere cu cărămidă. Cărămida se pune în lung pe un singur rînd, adică atît cît se cuprinde în ramele grinzilor, a căror lățime (10—15 cm) este aproximativ aceeași cu a cărămizilor. Peretele astfel construit este subțire.

Construirea caselor în paiantă pare să reprezinte mai degrabă o fază de trecere de la casele de lemn la cele de cărămidă. Așa cum se va vedea din datele înregistrării statistice, casele în paiantă sînt mai ales cele de vechime mijlocie. Ca răspîndire teritorială, casele în paiantă sînt mai numeroase la sud de zona cercetată.

Frecvența diferitelor tehnici de construire a pereților casei este următoarea:

din totalul caselor înregistrate:

26,1% au corpul casei construit din bîrne de lemn;
28,9% „ „ „ „ „ paiantă
45,0% „ „ „ „ „ cărămidă

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

Fig. 4. — Casă veche cu pivniță din Vîlsănești.

Fig. 5. — Casă cu soclu din piatră și pălimar din lemn din Coșești.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

Fig. 6. — Casă cu pălimar din lemn din Coşeşti.

Fig. 7. — Casă cu pălimar din lemn traforat din Vilsăneşti.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

Distribuirea celor trei tehnici de construire a corpului casei pe grupe de vechime indică, prin procentele exprimate, două tendințe principale :

a) scăderea numărului caselor cu pereți de lemn ;
b) creșterea numărului caselor cu pereți de cărămidă.

	pereți de lemn (in %)	pereți de paiantă (in %)	pereți de cărămidă (in %)
din totalul de case foarte vechi înregistrate au :	76,9	15,4	7,7
din totalul de case vechi înregistrate au :	38,5	38,5	23,0
din totalul caselor de vechime mijlocie înregistrate au :	23,4	37,2	39,4
din totalul caselor noi înregistrate au :	—	—	100,0
din totalul caselor în construcție înregistrate au :	—	—	100,0

După cum se vede, casele noi și cele aflate în construcție au renunțat la întrebuințarea lemnului în construirea pereților.

ACOPERIȘUL

Acoperișul caselor din zona cercetată are un caracter de uniformitate puternică. Acest caracter se manifestă în forma și în materialul întrebuințat. Acoperișurile tuturor caselor înregistrate sînt în patru ,,plase" (ape). Acoperișuri în două plase, cu fronton, nu s-au întîlnit, iar acoperișuri zise ,,morărești" (cu fronton trapezoidal și cu o plasă mică triunghiulară) se construiesc numai la grajduri. Materialul întrebuințat la acoperirea caselor este lemnul sub formă de șiță mărunță, țigla și tabla. Acoperișurile de șiță formează însă marea majoritate. Iată procentajele în care se întîlnesc diferitele materiale la acoperișuri :

— acoperișuri de șiță au 90,6% din casele înregistrate
— ,, ,, țiglă ,, 7,2% ,, ,, ,,
— ,, ,, tablă ,, 2,2% ,, ,, ,,

Întreaga construcție a acoperișului se sprijină pe un strat de lemnărie intermediar, așezat pe pereții casei și care face legătura între aceștia și scheletul de căprioreală. Acest strat se prezintă sub două forme principale : unul obișnuit caselor vechi, iar altul specific construcțiilor noi. Cea de-a doua deosebire, în ceea ce privește acoperișul, între casele vechi și cele noi, o constituie dimensionarea diferită a acoperișului.

Construcția acoperișului vechi. Stratul de lemnărie intermediar al caselor vechi este simplu : peste ultima bîrnă a pereților casei se pune ,,o lungime", o grindă lungă, de la un cap la altul al casei. Se pun două asemenea lungimi : una la fațada casei, sprijinită de stîlpii sălii, alta la spatele casei. Peste aceste lungimi sau cosoroabe se așază grinzile de-a curmezișul casei. Pe capetele grinzilor se sprijină căpriorii. Cele două legături de căpriori de la capetele casei se leagă în jurul cîte unui ,,cuc", un stîlp mic de lemn cioplit (înălțime 0,70 — 1,20 m). La casele ceva mai noi, dar avînd acoperișul construit tot în acest sistem vechi, ,,cucul" este fixat printr-o chingă suplimentară, la partea lui inferi-

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

oară. Aceleași case au vîrfurile căpriorilor unite printr-un lemn lung, care ține cît lungimea coamei acoperișului și care se numește „vantură".

Acoperișurile caselor celor mai vechi nu au căpriorii legați în jurul cucului; căpriorii de la capetele casei se sprijină pe o stinghie scurtă, ce unește primii doi căpriori de pe laturile lungi ale casei. Felul acesta de legătură face ca la coama acoperișului să se formeze două spații libere în formă de triunghi, pe unde iese fumul. Silueta acestor acoperișuri se deosebește printr-un fel de creastă, care se naște în acest mod pe coamă.

Acoperiș cu creastă și triunghiuri libere la o casă veche. Pe căpriori se bat „lații", lemne lungi, cioplite pe două părți, avînd o grosime de 5—8 cm, așezați la 15—20 cm unul de altul. Lații sînt suportul direct al șiței. Șița este foarte mărunță: lungă de 15—20 cm și lată de 5, uneori de 3—4 cm. Ea este în același timp și foarte subțire, de aceea se bate mult petrecută una peste alta, în cîte trei și patru rînduri. Din această cauză, la poalele streșinii ea apare ca un strat gros de 3—7 cm.

La casele vechi construite din cărămidă, grinzile transversale care susțin căpriorii nu se mai așază pe cosoroabe, ci direct pe zidul de cărămidă al pereților.

Întreaga lemnărie a acoperișului este îmbinată prin crestături și cuie de lemn care fixează diferitele piese.

Construcția acoperișului nou. Casele de vechime mijlocie și cele noi au părăsit complet sistemul acoperișului fără „cuc", adică al acoperișului cu triunghi liber. Acoperișul caselor de vechime mijlocie și al celor noi este construit după două sisteme:

— acoperiș sprijinit pe cosoroabe,
— acoperiș sprijinit pe „războiu".

Acoperișul sprijinit pe cosoroabe este, în linii mari, la fel cu acoperișul de același fel al caselor vechi. Intervin doar două modificări principale: a) cucul este fixat la partea lui inferioară printr-o chingă suplimentară: b) vîrfurile căpriorilor sînt unite printr-un lemn lung, care ține cît lungimea coamei acoperișului și care se numește „vantură".

Acoperișul sprijinit pe „războiu" se întîlnește aproape exclusiv la casele noi. El apare ca o înălțare a pereților casei, prezentînd la exterior elemente ornamentale. „Războiul" este un zid scund de cărămidă — 0,60 cm—, ce se clădește de la nivelul grinzilor transversale ale casei în sus. Pe acest zid se sprijină „consolele" ce susțin căpriorii. Capătul dinăuntru al „consolelor" se sprijină pe „popi" fixați în grinzile transversale. Popii și consolele formează o „legătură roată" de jur împrejurul bazei acoperișului. Zidul scund, consola, popul și grinda alcătuiesc un patrulater, a cărui asemănare schematică cu războiul de țesut i-a atras numele pe care-l poartă.

Dimensiunile acoperișurilor. Acoperișurile caselor vechi se deosebesc de cele ale caselor noi prin înălțimea lor mai mare. Această înălțime mai mare este rezultatul unui anumit fel de a construi acoperișul, pe baza unui sistem de măsurători specific vechii arhitecturi. Elementul principal în acest sistem îl constituie lungimea căpriorului: căpriorul este egal cu lățimea casei; presupunînd lățimea casei de 6 m, căpriorul va fi lung și el de 6 m. La casele noi, proporția este schimbată; lungimea căpriorului este egală cu două treimi din lățimea casei; o casă

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

Fig. 8. — Casă înaltă din Leicești.

Fig. 9. — Casă înaltă din Mușetești.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

Fig. 10. — Casă înaltă din Vîlcele-Crîmpoteni.

Fig. 11. — Casă cu foișor și pivniță din Vîlsănești.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

lată de 6 m va avea un căprior lung de 4 m. Ridicați în picioare, acești căpriori de lungimi diferite determină înălțimea mai mare sau mai mică a acoperișurilor. În legătură cu înălțimea acoperișurilor stă și lungimea coamei : acoperișurile vechi înalte au o coamă mult mai scurtă decît acoperișurile noi scunde.

O a doua măsurătoare intervine la plasarea primului căprior al plaselor mari : el se așază la o depărtare de colțul casei egală cu jumătatea lățimii casei.

Elevația și planul

ELEVAȚIA

Din punct de vedere al elevației, casele din zona cercetată se împart în trei grupe mari. Criteriul acestei împărțiri îl constituie înălțimea soclului. Soclul poate fi destul de înalt ca să permită parterului să aibă o dezvoltare mai mare ca plan (3), poate să aibă o înălțime care să îngăduie doar ca intrarea în pivniță să se facă printr-o ușă plasată la fațadă (2) și, în sfîrșit, poate să fie atît de scund, încît să fie redus la rolul originar de temelie izolatoare (1).

Soclul caselor joase fără pivniță (1) se ridică, în cea mai mare parte a cazurilor, cam pînă la 1 m înălțime. Soclul caselor (2) cu intrare în pivniță are o înălțime de aproximativ 1,50 m. Casele care au parter dezvoltat (3) își înalță soclul pînă la 2—2,30 m.

În toate trei cazurile, soclul are o individualitate constructivă bine precizată, demarcația între el și corpul casei fiind întotdeauna subliniată printr-o linie de profil simplu. Casa întreagă este compusă din două mase de zidărie distincte suprapuse. Aceasta este adevărat și pentru casa zisă „cu parter dezvoltat", lucru ce constituie, în cazul casei înalte, o caracteristică a arhitecturii țărănești din zona cercetată. Este vorba anume de faptul că parterul acestui tip de casă se dezvoltă din elementele soclului, pereții exteriori ai încăperilor sale fiind însăși zidăria soclului. Parterul acestor case nu este construit pe un soclu distinct, ci este el însuși un soclu pentru casa respectivă. De aceea nici una din caselе înregistrate nu prezintă trei volume de zidărie, ci numai două, indiferent dacă soclul este redus sau dezvoltat pînă la a lua aspectul unui parter.

De cele mai multe ori parterul acestor case înalte este ocupat de o pivniță mai înaltă sau de o odaie și o pivniță. Iată care sînt planurile de parter și frecvența lor exprimată în procente :

din totalul caselor înalte înregistrate au parter alcătuit din :

pivniță	47,8%
odaie	4,4%
pivniță + odaie	43,4%
două odăi	—
două odăi + pivniță	4,4%

Frecvența caselor înalte în zona cercetată este destul de mică, dacă o raportăm la frecvențele celorlalte două grupe de case privite din punct de vedere

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

al elevației. Pe întreaga zonă, proporția de case pe care o reprezintă fiecare din cele trei grupe este următoarea :

din totalul caselor înregistrate :

casele înalte	12,8%
casele joase cu intrare la pivniță în fațadă	45,0%
casele joase fără intrare la pivniță în fațadă	42,2%

Pe grupe de vechime, casele de elevație diferită se repartizează astfel (în %) :

	case înalte	case joase cu pivniță la fațadă	case joase fără pivniță la fațadă
din totalul de case foarte vechi înregistrate sînt :	15,4	30,8	53,8
din totalul de case vechi înregistrate sînt :	15,4	59,0	25,6
din totalul caselor de vechime mijlocie înregistrate sînt :	15,9	38,3	45,8
din totalul caselor noi înregistrate sînt :	—	62,5	37,5
din totalul caselor în construcție înregistrate sînt :	—	44,4	55,6

Din repartiția caselor de elevație diferită pe grupe de vechime se pot desprinde următoarele :

— casele înalte apar în aceeași proporție la primele trei grupe de vechime ; această proporție constantă este relativ redusă ;

— casele înalte nu mai apar de loc la ultimele două grupe de vechime ;

— casele joase, cu pivniță la fațadă, și fără pivniță la fațadă, oscilează cu o regularitate surprinzătoare de la o grupă de vechime la alta ; tipul de elevație care într-o grupă de vechime reprezintă majoritatea se află în minoritate în grupa de vechime imediat următoare. Poate că această oscilare ilustrează o tendință încă neprecizată influențată de curente de modă.

PLANUL

Planurile caselor înregistrate din zona cercetată, după numărul încăperilor, sînt de trei categorii : cu o încăpere, cu două și cu trei încăperi. Numărul acesta redus de planuri se multiplică prin felul deosebit al așezării încăperilor și al intrării, precum și al funcțiilor. Pe lîngă aceste planuri dezvoltate firesc în arhitectura țărănească locală, mai apar unele planuri care reprezintă influența vădită a orașului și care se întîlnesc sporadic și numai la casele mai recente.

Frecvența diferitelor planuri, exprimată procentual, este următoarea :

1. o încăpere	3,9%	
2. două încăperi, o intrare așezată în dreapta sau în stînga casei	18,3%	74,4%
3. două încăperi, două intrări (fiecare încăpere cu intrare separată)	44,4%	
4. două încăperi (una dintre încăperi mai mare), o intrare sau două intrări	11,7%	
5. trei încăperi (cea de la mijloc mai îngustă), o intrare	10,0%	

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

Fig. 12. — Foișor și sală la o casă înaltă din Vîlsănești.

Fig. 13. — Casă cu foișor și pivniță din Stroești.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

Fig. 14. — Intrarea în pivniță la o casă cu foișor din Stroești.

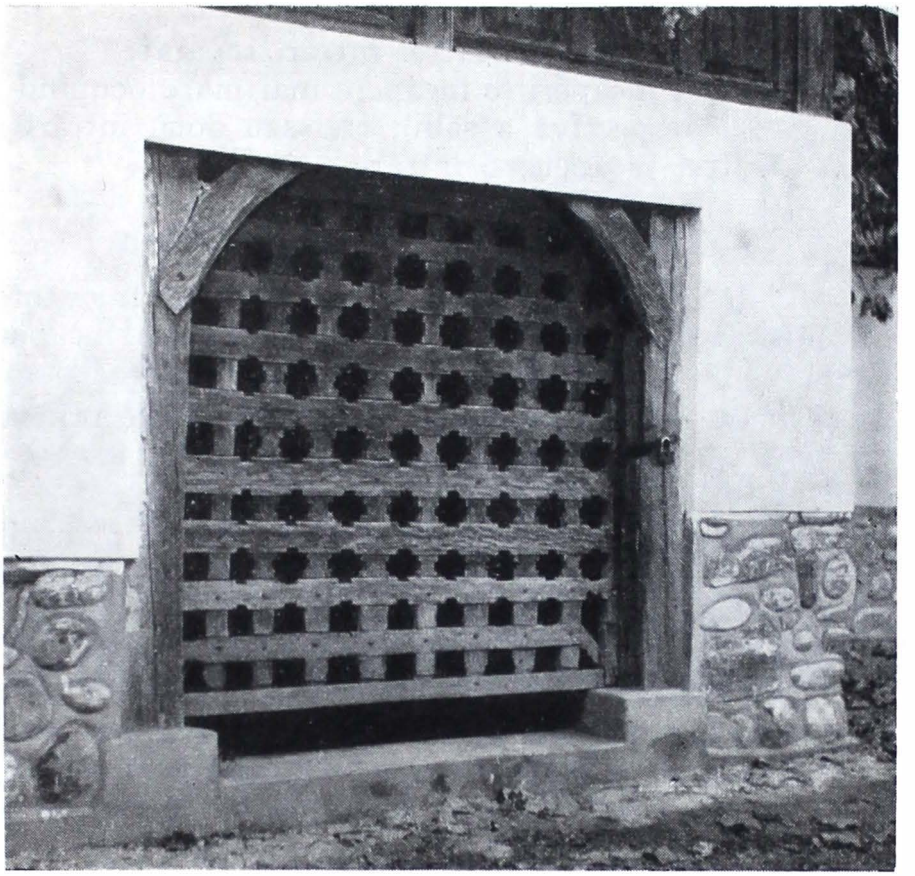

Fig. 15. — Casă cu foișor pe ax din Galeș.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

6. trei încăperi, o intrare 0,6%
7. trei încăperi cu trei intrări separate 1,7%
8. trei încăperi (o încăpere mai mare ocupînd suprafața respectivă a sălii), trei sau două intrări 5,5%
9. trei încăperi, o intrare 1,1%
10. cinci încăperi, o intrare 0,6%
11. planuri diverse la case de tip urban 2,2%

Planurile cu două încăperi sînt cele mai frecvente, întîlnindu-se în aproape 75% din cazuri. Dintre aceste planuri cu două încăperi, cel care apare cel mai des este planul cu două încăperi, cu două intrări separate (44,4%) (nr. 3).

Planurile cu trei încăperi sînt interesante prin aceea că în cadrul lor este reprezentat, pe lîngă tipurile noi de plan, și cel foarte vechi cu intrare în dreapta casei (nr. 6), care astăzi se întîlnește foarte rar.

O categorie aparte de planuri o formează planurile cu două și trei încăperi, în care una din camere are dimensiuni mai mari, ocupînd suprafața sălii din dreptul ei (nr. 4 și 8). Aceste planuri reprezintă 17,2% din totalul caselor înregistrate și marchează o tendință nouă în construcția caselor.

Din tabelul înfățișînd distribuția planurilor pe grupe de vechime se desprind curentele de părăsire sau de adoptare a diverselor planuri.

Planul de o încăpere și cel de două încăperi cu intrare plasată asimetric au o evoluție asemănătoare : proporția lor în cadrul primelor trei grupe de ve-

Fig. 16. — Casă nouă cu foișor din Galeș.

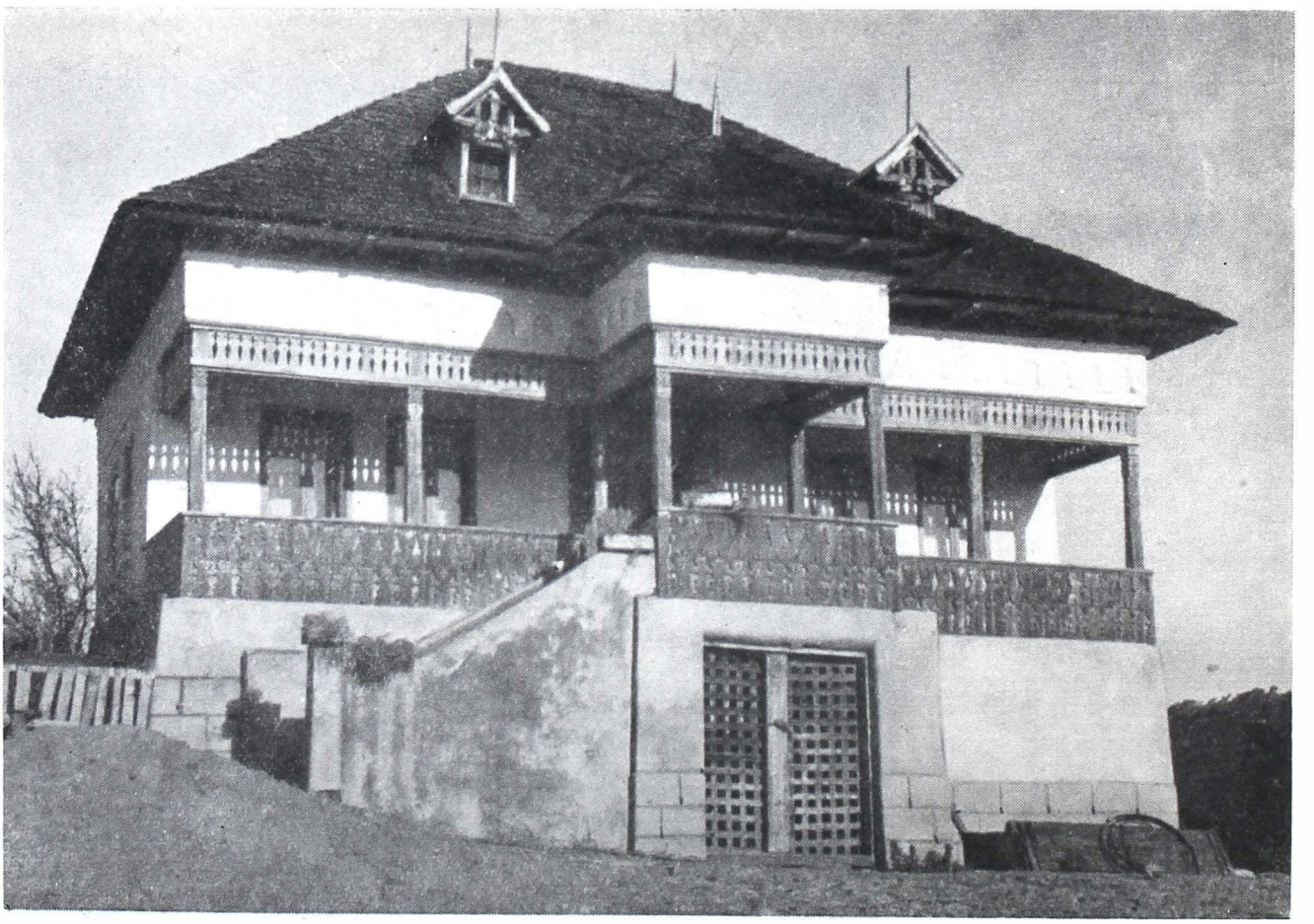

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

Fig. 17. — Casă nouă din Pietroșani.

Fig. 18. — Casă nouă din Coșești.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

Fig. 19. — Casă nouă din Mușetești

chime descreşte continuu, pentru ca în cele două grupe de vechime următoare să dispară complet. Acelaşi lucru se poate spune şi despre planul cu trei încăperi cu intrare asimetrică, prezent numai în grupa caselor foarte vechi. Aceste planuri erau compuse dintr-o odaie mare de locuit şi dintr-una mai mică, prin care se intra în casă şi în care era aşezat ,,coşul'' mare şi vatra de foc. O dată cu schimbarea condiţiilor de viaţă şi cu înlocuirea coşului nepractic şi neigienic prin sisteme de încălzire mai perfecţionate, s-au schimbat şi destinaţiile date încăperilor. Nevoile crescînde de spaţiu locuibil au determinat şi ele transformarea ambelor încăperi în camere de locuit. Chiar atunci cînd o încăpere serveşte şi de bucătărie de iarnă, ea poate fi întrebuinţată şi pentru odihnă şi dormit, întrucît soba sau plita nu mai ocupă un spaţiu atît de mare ca vatra şi coşul şi, în acelaşi timp, nu fac atîta fum.

Descreşterea procentuală şi dispariţia planurilor vechi este uşor vizibilă (în %).

	o încăpere 1	două încăperi 2	trei încăperi 5
case foarte vechi	7,7	53,8	7,7
case vechi	7,7	25,6	—
case de vechime mijlocie	3,2	17,0	—
case noi	—	—	—
case în construcţie	—	—	—

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

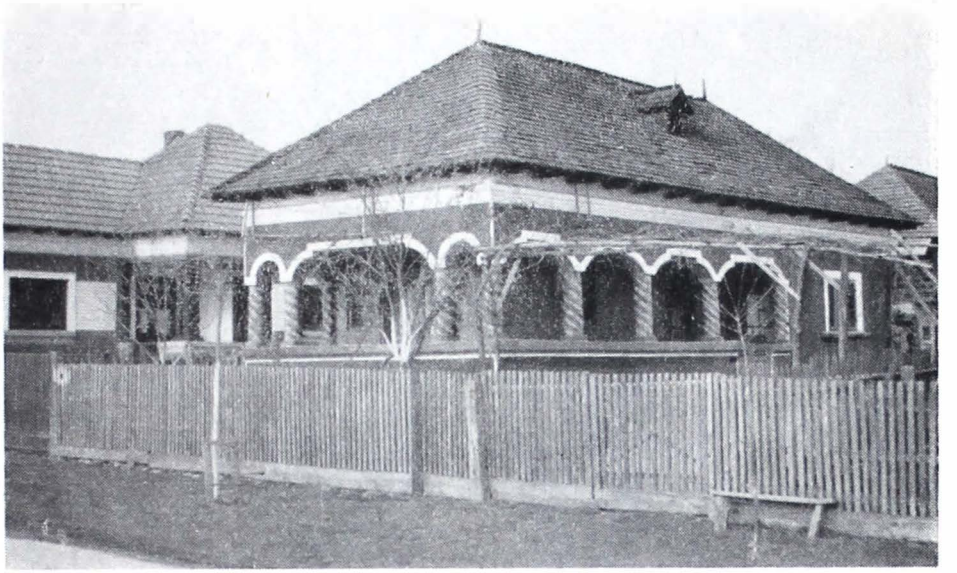

Fig. 20. — Casă nouă din Pietroșani.

Fig. 21. — Casă nouă din Bădești.

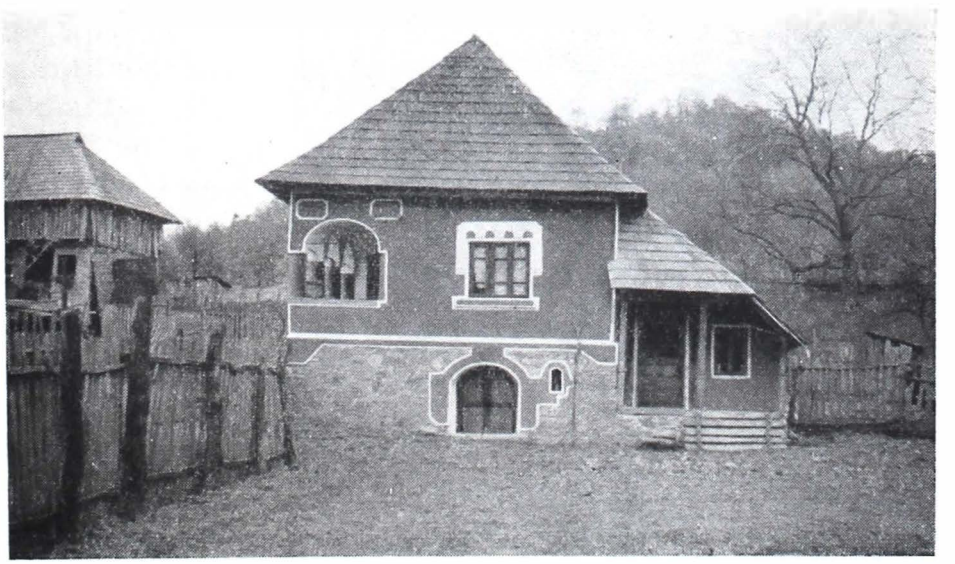

Fig. 22. — Casă nouă din Oiești.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

Transformarea ambelor încăperi în camere de locuit a fost întovărășită, pe de altă parte, de darea unei destinații speciale uneia din încăperi. Apare anume „odaia de oaspeți" sau „odaia curată", Această destinație specială a făcut ca intrările în cele două încăperi să fie separate, de multe ori neexistînd comunicație directă între ele, pentru ca cea de oaspeți să rămînă curată și să nu intre fumul în ea. Planul cu două intrări separate în două încăperi este și el vechi, fiind prezent alături de planurile de care a fost vorba mai sus, reprezentînd totuși o fază ceva mai tîrzie. Alături de acest plan cu două încăperi cu două intrări separate s-a dezvoltat și planul cu trei încăperi cu intrare prin sala de la mijlocul casei. Este un plan mai mare, care se leagă și de categoria socială a proprietarului. Ambele planuri 3 și 6 sînt prezente în toate grupele de vechime, avînd însă oarecare diferențe în ceea ce privește proporția lor. În linii mari se poate spune că planul cu două încăperi cu două intrări separate, după o perioadă de descreștere procentuală accentuată, tinde să reapară într-o proporție mai mare. Planul de trei încăperi cu intrare prin sala din mijlocul casei a avut o prezență mai slabă în primele trei grupe de vechime, marcînd o creștere puternică în grupa caselor noi și o descreștere ușoară în grupa caselor în construcție, descreștere pe care însă n-o considerăm definitivă.

Aceste două planuri pe care le-am numi de tranziție, deși, subliniem, sînt încă viabile și au șanse de a-și continua dezvoltarea, prezintă următoarele variații în ceea ce privește proporția lor în cadrul grupelor de vechime (în %) :

	două încăperi cu intrări separate 3	trei încăperi cu intrare prin sala de la mijloc 6
case foarte vechi	23,1	7,7
case vechi	59,0	7,7
case de vechime mijlocie	53,2	7,4
case noi	6,2	25,0
case în construcție	17,7	16,7

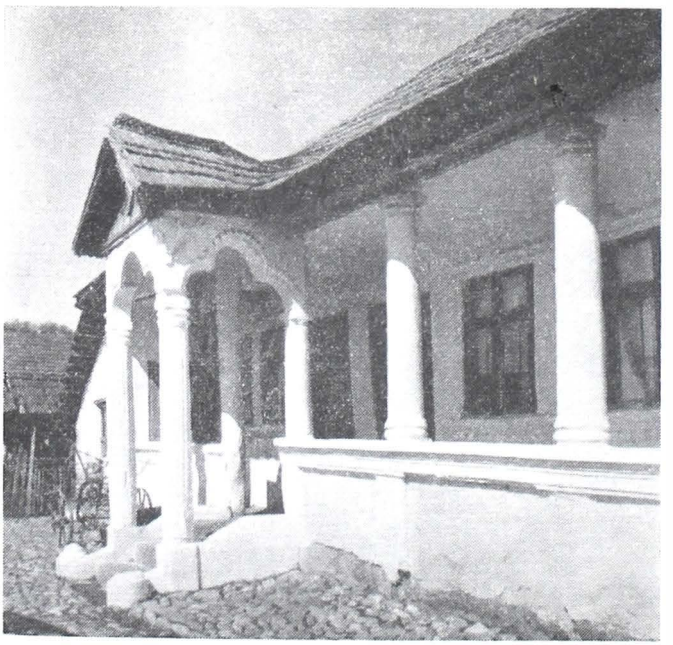

Fig. 23. — Decorație în stucatură la o casă din Vîlcele-Crîmpotani.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

Fig. 24. — Stucatură policromă la o casă din Bădești.

Cel de-al treilea grup de planuri îl constituie planurile noi, care nu se întîlnesc în primele două grupe de vechime. Ele apar în proporții slabe, variind între 1,1% și 9,6% de-abia în grupa caselor de vechime mijlocie. Caracteristica principală a acestui grup de planuri este tendința de a mări spațiul locuibil. Aceasta se obține fie prin mărirea numărului încăperilor, fie prin mărirea suprafeței uneia din camere în dauna sălii exterioare. În unele cazuri se recurge la ambele procedee, adică apar case cu trei încăperi de locuit, dintre care una este supradimensionată față de celelalte două.

În cadrul acestui al treilea grup, cel mai important subgrup îl formează planurile care au o cameră supradimensionată. Aceste planuri pot fi cu două încăperi sau cu trei încăperi 4 și 9. Ele reprezintă tendința cea mai puternică în cadrul grupelor caselor noi și al celor în construcție. Luate la un loc, ele se ridică la 61,1% din planurile caselor în construcție. Planurile acestea prezintă o deosebită importanță, deoarece felul în care este supradimensionată una din încăperi atrage schimbări esențiale în fațada caselor și, prin aceasta, contribuie la precizarea unui tip de casă nou, zis cu ,,sală parțială".

În grupa caselor noi apar și planuri care trebuie legate de influența arhitecturii orășenești. Ele se întîlnesc numai la casele construite în forma așa-numitelor ,,vile" cu caracter românesc. Tot în acest grup intră și planurile diverse ale construcțiilor cu încăperi destinate a fi prăvălii sau ateliere.

Iată care sînt proporțiile în care apar planurile noi pe grupe de vechime:

	două încăperi una supradimen. 4	trei încăperi o intrare 7	trei încăperi trei intrări 8	trei încăperi una supradimen. 9	cinci încăperi urban 10	planuri diverse case urbane 11
case foarte vechi	—	—	—	—	—	—
case vechi	—	—	—	—	—	—
case de vechime mijlocie	9,6	—	3,2	5,3	—	1,1
case noi	57,6	6,2	—	—	6,2	18,8
case în construcție	33,3	5,5	—	27,8	—	—

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

Legătura între planul casei și elevație nu se poate stabili cu precizie decît pentru trei dintre planurile descrise. Numai pentru aceste trei cazuri corelația plan-elevație poate fi semnificativă. În restul cazurilor nu se poate surprinde vreo grupare clară, distribuția planurilor pe categorii de elevații fiind uniformă. Cu alte cuvinte, în majoritatea cazurilor, casa de orice elevație poate avea ori ce fel de plan. Cazurile în care s-a precizat o anumită legătură între elevație și plan sînt următoarele :

— toate planurile de o singură încăpere aparțin caselor joase fără pivniță ; nici o casă cu o singură încăpere nu este înaltă ;

— 93,9% din casele cu două încăperi cu intrare asimetrică sînt case joase, cu pivniță sau fără ; doar 6,1% din casele cu acest plan sînt case înalte ;

— 69,6% din casele înalte au planul de două încăperi cu două intrări separate.

ELEMENTE DE PLAN COMPLIMENTARE

Pe lîngă încăperile destinate locuirii propriu-zise, planurile caselor din zona cercetată cuprind și elemente pe care le-am numit complimentare. Aceste elemente, desfășurate tot în plan, pot uneori să lipsească din alcătuirea unei case. Importanța lor nu este cu aceasta de loc micșorată, deoarece felul în care sînt construite, și mai ales frecvența lor, contribuie în mod hotărîtor la însăși definirea stilului regional. Pentru zona cercetată, aceste elemente sînt prispa, sala și polata. Foișorul, avînd pe lîngă o extensiune în plan și o serie de elemente constructive legate complex de fațada casei, va fi analizat într-un punct special, făcînd trecerea de la elementele de plan la cele de fațadă.

Prispa și sala reprezintă două momente ale dezvoltării unui element arhitectonic. Amîndouă sînt alcătuite dintr-o platformă lungă și îngustă, alipită pereților casei la o anumită înălțime. Funcția acestei platforme, în amîndouă cazurile, este de a forma un spațiu semiadăpostit făcînd tranziția între încăperile interiorului și curtea cu acareturile ei. Cînd această platformă este neîngrădită aveam de-a face cu o prispă ; cînd laturile platformei sînt închise cu parapet scund de zidărie sau lemn avem de-a face cu o ,,sală''. Prispa casei este o formă veche arhitectonică ; sala este o formă evoluată.

Prispa este construită pe capetele libere ale temeelor de lemn masiv ale casei, unite printr-o grindă încheiată ,,în frînghiu''. De cele mai multe ori prispa casei este umplută cu bolovani și cu pămînt. Uneori însă ea este suspendată, fiind construită în consolă pe capetele temeelor. În acest caz prispa este podită cu scînduri scurte puse de-a curmezișul. Lățimea prispei variază între 0,80 și 1 m. Înălțimea ei obișnuită este de 30 — 50 cm. Cîteodată, mai ales în cazurile prispelor suspendate, această înălțime poate să atingă 0,90 — 1 m.

Prima formă a sălii o constituie o astfel de prispă joasă de piatră și pămînt, închisă cu un pălimar rudimentar de scînduri scurte (60 — 80 cm) verticale. Săli de acestea se mai întîlnesc în unele case vechi joase. Sala propriu-zisă apare însă la casele înalte și la cele joase cu intrarea pivniței la fațadă. La aceste case sala este construită pe soclul înalt și puternic de piatră și este închisă cu un parapet tencuit de lemn sau cărămidă. Uneori parapetul este înlocuit cu un pălimar de lemn traforat. În sfîrșit, forma cea mai dezvoltată pe care poate să o ia sala

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

Fig. 25. — Stucatură albă la o casă din Pietroşani.

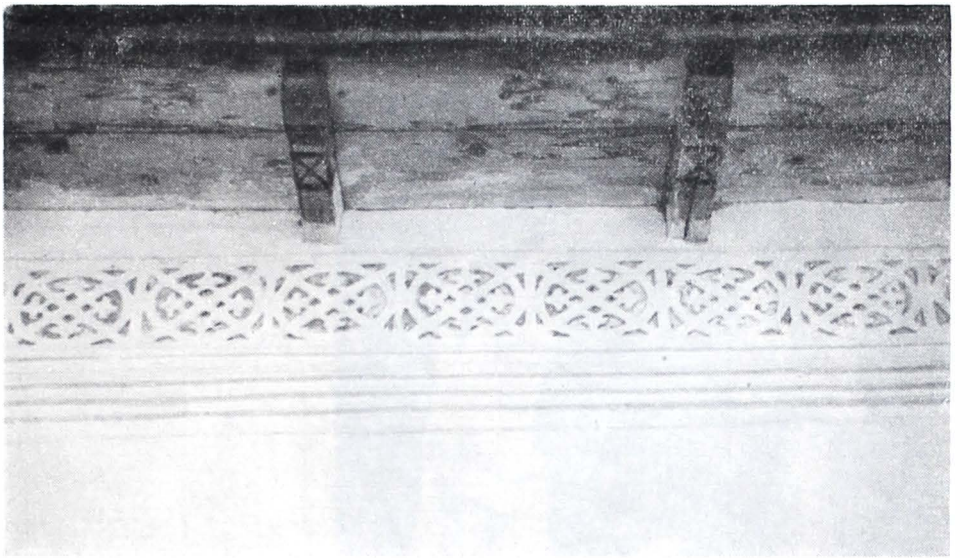

Fig. 26. — Stucatură albă la o casă din Pietroşani.

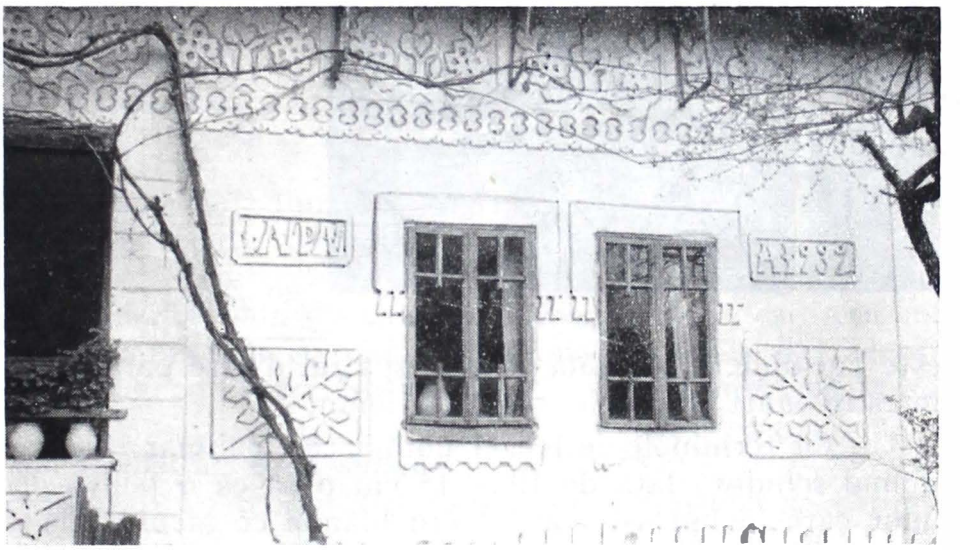

Fig. 27. — Stucatură policromă la o casă din Pietroşani.

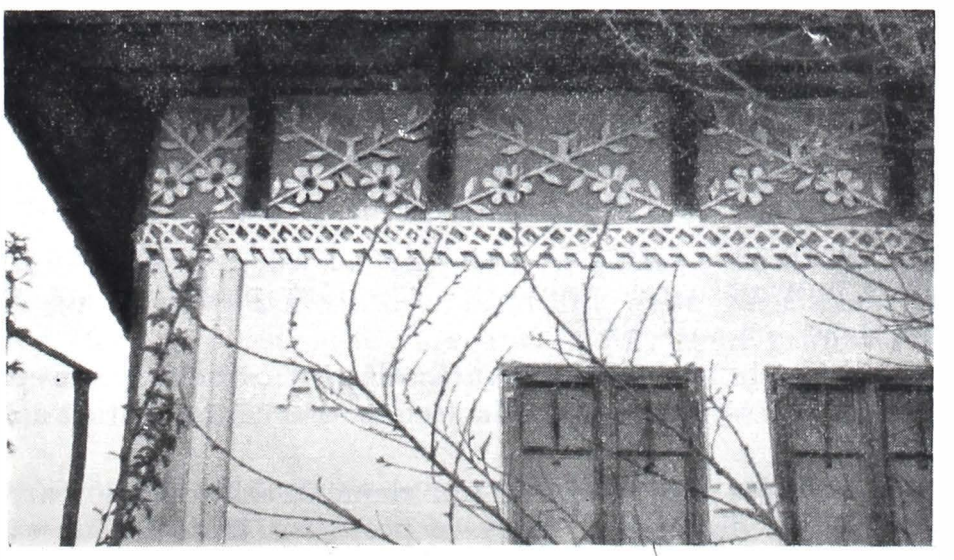

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

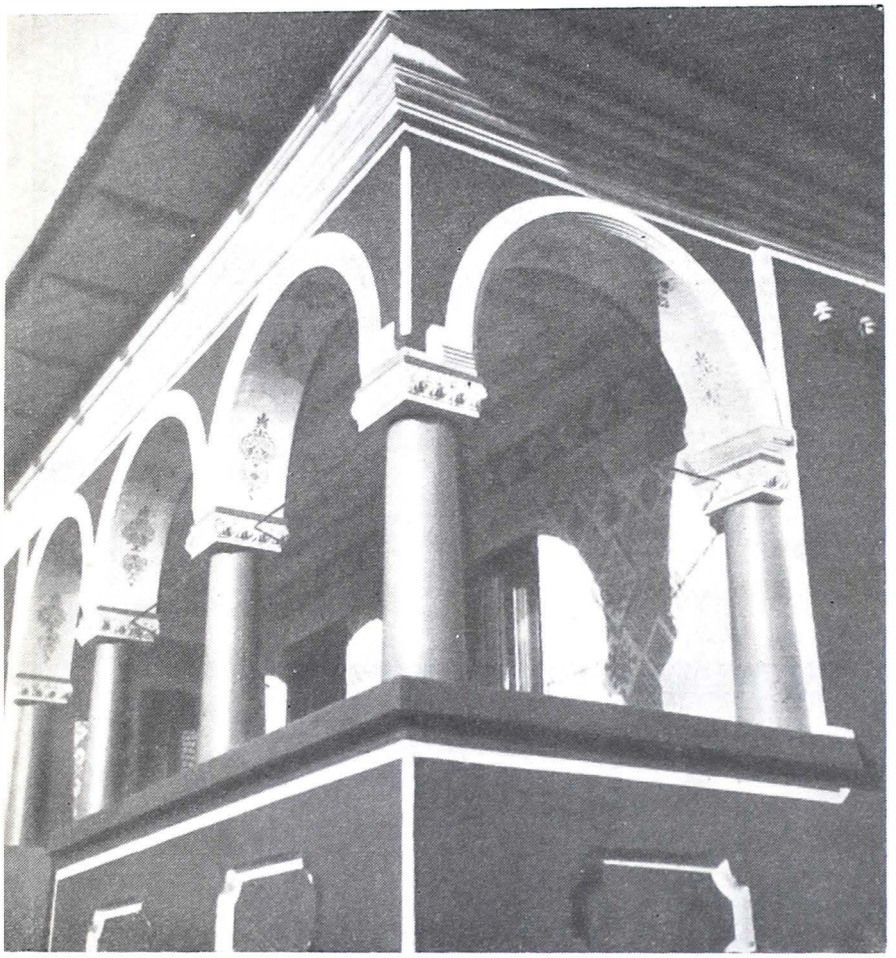

Fig. 28. — Decorație colorată la o casă nouă din Mușcetești.

este ,,geamlîcul'' : o sală în care spațiul dintre parapet și streașină este închis cu ferestre mari prinse în rame de lemn.

Ca terminologie locală notăm că ,,pălimar'' sau ,,stroborală'' se numește numai scîndura lată de 10 — 15 cm pusă ca o poliță deasupra zidului sau blănilor care închid sala. Zidul sau blănile ce închid sala din trei părți constituie ceea ce localnicii numesc ,,închisoare''.

Ca așezare în plan, sala a fost înregistrată în patru poziții principale :

— de-a lungul întregii fațade ;

— pe o porțiune a fațadei ; în acest caz sala poate fi așezată într-o parte a fațadei sau la mijlocul fațadei ;

— pe o latură a casei ;

— de-a lungul fațadei și pe o latură a casei.

Prispa este așezată totdeauna numai de-a lungul fațadei.

În zona cercetată, casele fără prispă sau sală, cu prispă sau cu sală se prezintă în următoarele proporții : case fără prispă și fără sală 8,9 ; case cu prispă 5,6 ; case cu sală 85,5.

Casele fără prispă și fără sală sînt caracteristice epocilor mai vechi ; lipsa prispei și a sălii constituie de asemenea o caracteristică a caselor noi de tip ,,vilă'' urban.

Prispa este în genere un element arhitectonic care în zona cercetată este pe cale de dispariție. Ea este peste tot înlocuită de sală, care apare în mare

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

număr, formînd prin unele detalii constructive (parapet tencuit, pălimar) una din notele caracteristice ale arhitecturii țărănești locale.

Prezența sau absența prispei și sălii, precum și pozițiile sălii sînt corelate cu anumite tipuri de plan din cadrul celor trei grupe pe care le-am distins anterior : grupa planurilor vechi, grupa planurilor de tranziție și grupa planurilor noi.

	fără sală și fără prispă (în %)	prispă (în %)	sală de-a lungul fațadei (în %)	sală pe o porțiune a fațadei (în %)	sală pe o latură (în %)	sală pe fațadă și o latură (în %)
	14,3	71,4	14,3	—		—
	15,2	9,1	54,5		21,2	—
	—	2,5	88,7	1,2	3,8	3,8
	100,0	—	—		—	—
	22,2	—	66,6	5,6	5,6	—
	—		66,6	34,4		—
	—	—	—	95,2	—	4,8
	—	—	—	100,0		—
	—	—	—	100,0		—
	100,0	—	—	—		—
urban						
planuri div. urban	100,0	—	—	—	—	—
pe intreaga zonă, pe toate planurile	8,9	5,6	57,8	19,4	6,1	2,2

1. La planurile vechi, sala de-a lungul fațadei nu are încă o poziție puternică. Prispa este încă prezentă. Toate trei planurile din această grupă au și case lipsite de prispă și de sală ;

2. La planurile de tranziție, sala de-a lungul intregii fațade este cea mai frecvent înregistrată. Prispa apare foarte rar. Amîndouă planurile din această grupă prezintă și cazuri de săli pe o porțiune de fațadă, pe o latură, pe fațadă și pe o latură ;

3. La planurile noi se disting două subgrupe :

a) planurile noi țărănești au tendința puternică de a construi sala numai pe o porțiune a fațadei ;

b) planurile noi de tip urban sînt lipsite de prispă și de sală. În amîndouă subgrupele prispa a dispărut cu desăvîrșire.

★

Corelația prispă-sală-elevație este semnificativă numai în ceea ce privește prezența prispei sau absența totală a prispei și sălii. Prispa apare exclusiv la casele joase, fără intrare în pivniță la fațadă ; toate casele la care lipsește prispa și sala sînt case joase. Alte diferențieri în cadrul acestei corelații nu apar.

Polata este o construcție de lemn, paiantă sau cărămidă care se alipește pe lîngă unul din pereții casei. Acoperișul ei este format din prelungirea uneia din plasele acoperișului casei. Este o construcție care are în vedere în primul rînd economia de material și servește drept magazie pentru diferite unelte sau obiecte casnice. La casele vechi, fără pivniță, servește și ca depozit pentru butoaiele cu țuică.

În ceea ce privește numele ei, terminologia locală nu este fixată. Pe lîngă termenul de ,,polată'' s-au mai întîlnit termenii ,,crosnie'' mai rar, și ,,șatră'' mai

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

Fig. 29. — Poartă și fîntînă în comuna Domnești.

frecvent. Termenul ,,crosnie" este îndoielnic în accepția care i se dă în zona cercetată. În regiunile Vîlcea și Prahova-Buzău, ,,crosnie" este numele care se dă legăturii de lemne pe care o aduc oamenii de la pădure cu spatele. Poate că faptul adăpostirii legăturii de lemne sub polată să fi dus la extinderea numelui acesteia la construcție.

În zona cercetată, polata se întîlnește destul de rar. Lucrul acesta este exprimat de mica proporție pe care o reprezintă casele cu polată : din totalul caselor înregistrate, numai 13,9% au polată. Ca așezare în plan, au fost înregistrate patru poziții ale polatei în raport cu fațada casei (în %) :

1) 64% de-a lungul peretelui din spate ;
2) 4% de-a lungul unei porțiuni a peretelui din spate ;
3) 4% în stînga casei ;
4) 28% în dreapta casei.

Această așezare este în funcție și de poziția casei față de stradă și curte, precum și de orientarea în raport cu punctele cardinale.

Frecvența polatei distribuită pe grupe de vechime nu oferă decît o indicație de ordin general, în sensul unei scăderi a proporțiilor caselor cu polată în cadrul grupelor de case noi :

casele foarte vechi au polată în proporție de	38,5
casele vechi au polată în proporție de	16,2
casele de vechime mijlocie au polată în proporție de	15,9
casele noi au polată în proporție de	6,2
casele în construcție nu au polată	0,0

Această situație se reflectă și în cazul stabilirii corelației dintre plan și polată. Polata apare mai ales la planurile vechi și de tranziție, și anume cu precădere la cele compuse dintr-o singură încăpere sau din două. Numai 4,0% din casele cu polată au plan de trei încăperi. Chiar atunci cînd, în cazuri extrem de rare, apare la planuri noi (8,0% din casele cu polată), polata apare tot la un plan cu

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

două încăperi. Această împrejurare denotă că polata constituie și o suplinire a numărului redus de încăperi.

Foișorul este unul din elementele arhitectonice cele mai importante ale construcțiilor țărănești din zona cercetată. Aceasta este adevărat mai ales pentru foișoarele caselor vechi, care — atît ca dimensiuni și proporții, cît și ca ornamentație — prezintă însușiri deosebite. El reprezintă de asemenea și un element de diferențiere socială, marcînd construcțiile păturii instărite a țărănimii.

Foișorul vechi este construit pe un soclu masiv de zidărie, făcînd corp comun cu soclul casei. Ca plan, foișorul este mai mult un dreptunghi decît un pătrat, cele mai multe cazuri înregistrate prezentînd fațada mai lungă decît laturile. Plinul soclului se continuă cu un parapet tencuit sau cu un parapet de scînduri tăiate, după tipul casei respective. Streașina largă a acoperișului foișorului se sprijină pe stîlpi de lemn adeseori dăltuiți.

Din acest tip de foișor vechi au derivat cu timpul alte forme, care se deosebesc prin materialele de construcție întrebuințate, prin felul acoperișului și numărul stîlpilor, prin însăși funcția pe care o îndeplinesc subliniată de așezarea față de planul casei și de poziția intrării. Înregistrarea foișoarelor s-a făcut în funcție de aceste elemente.

Frecvența foișorului în zona cercetată nu este mare : din totalul caselor înregistrate, numai 15,0% au foișor.

După tipul acoperișului lor, foișoarele înregistrate sînt de trei feluri :

— foișoare cu acoperiș în trei plase ;

— foișoare cu acoperiș în două plase, cu fronton ;

Fig. 30. — Grajd vechi în satul Ungureni.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

Fig. 31. — Casă veche din Jugur Hîrtiești de lîngă Cîmpulung.

— foișoare cu acoperiș separat, avînd adică patru plase ce pornesc toate de la înălțimea streșinii acoperișului casei.

Primul tip, acoperișul în trei plase, este cel mai frecvent, reprezentînd 59,2% din totalul acoperișurilor de foișor înregistrate, și este caracteristic pentru casele foarte vechi. Acoperișul în două plase apare într-o proporție de 25,9% ; se întîlnește mai ales la casele vechi și de vechime mijlocie. Acoperișul separat în patru plase apare în 14,9% din cazuri și numai la casele noi și la cele în construcție.

În legătură cu tipul acoperișului stă numărul stîlpilor sau al coloanelor care susțin acoperișul. Din acest punct de vedere au fost înregistrate patru categorii de foișoare în următoarele proporții :

foișoare cu trei stîlpi de lemn la fațadă	33,3
foișoare cu doi stîlpi de lemn la fațadă	44,4
foișoare cu trei coloane de zid la fațadă	7,4
foișoare cu patru coloane de zid la fațadă	14,9

Toate foișoarele cu acoperiș în două plase cu fronton au numai doi stîlpi la fațadă. 55% din foișoarele cu acoperiș în trei plase au trei stîlpi la fațadă. Toate foișoarele cu acoperiș separat au coloane de zid (3 sau 4).

Foișoarele cu acoperiș separat și cu coloane de zidărie constituie tipul nou de foișor, care se răspîndește și sub influența crescîndă a arhitecturii orășenești. Aceasta este evident, dacă luăm în considerare și funcția pe care o îndeplinește foișorul. La casele vechi, foișorul nu era numai o construcție menită să apere intrarea casei de intemperii, ci, în primul rînd, era un spațiu în care se desfășura o bună parte din viața familiei țărănești în anotimpurile cu climă favorabilă. De aceea, în foișoarele vechi se mai întîlnesc adesea și astăzi paturi sau lavițe pentru dormit, grinzi special găurite ca să se fixeze urzoiul, iar războiul de țesut este și el instalat tot aici. Spațiul necesitat fiind mai mare, foișorul avea trei stîlpi la fațadă sprijinind un acoperiș în trei plase. Ca poziție, foișorul vechi era plasat în dreapta casei, conform planurilor vechi compuse dintr-o odaie și tindă, care aveau intrarea tot în dreapta. O dată cu dezvoltarea planurilor și, mai ales, cu tendința lor de simetrie în ceea ce privește intrarea, foișorul se deplasează spre axul casei. Intrarea

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

se face prin fațada foișorului, care pierde astfel stilpul central, rămînind în doi stilpi. Foișorul se micșorează și este acoperit în două plase. Foișorul nu mai are acum decît rostul de a feri intrarea casei de ploi, vinturi, zăpezi. Această unică funcție se transmite și foișorului de zidărie construit la casele noi și care este plasat mai totdeauna în axul casei. Din punctul de vedere al așezării foișorului în raport cu fațada, au fost înregistrate următoarele proporții ale celor trei poziții :

foișorul plasat în dreapta casei	40,8
foișorul plasat în stînga casei	14,8
foișorul plasat în axul casei	44,4

Așezarea foișorului este legată, cum am spus, de planul casei. Planurile vechi de două și trei încăperi cu intrări plasate asimetric au totdeauna foișoarele așezate într-o parte a casei. Planul cu două încăperi cu două intrări separate are foișorul plasat într-o parte a casei în 66,7% din cazurile cînd case cu acest plan au foișor, iar în 33,3% din cazuri îl are plasat în axul casei. Planul acesta, cu o simetrie care nu permite plasarea foișorului în ax, deoarece ar fi așezat între cele două intrări, face tranziția către planul simetric al casei cu două încăperi cu o intrare prin tinda de la mijloc, la care foișorul este plasat în axul casei în 75% din cazuri și într-o parte a casei în 25% din cazuri.

Tot în legătură cu poziția foișorului stă și apariția intrării pivniței sub foișor. În zona cercetată, foișorul pe pivniță nu are o frecvență mare : numai 30% din casele cu foișor îl au așezat pe intrarea pivniței. Din acestea, 75% sînt cazu-

Fig. 32. — Casă veche din Rucăr : detalii de îmbinare la bîrne.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

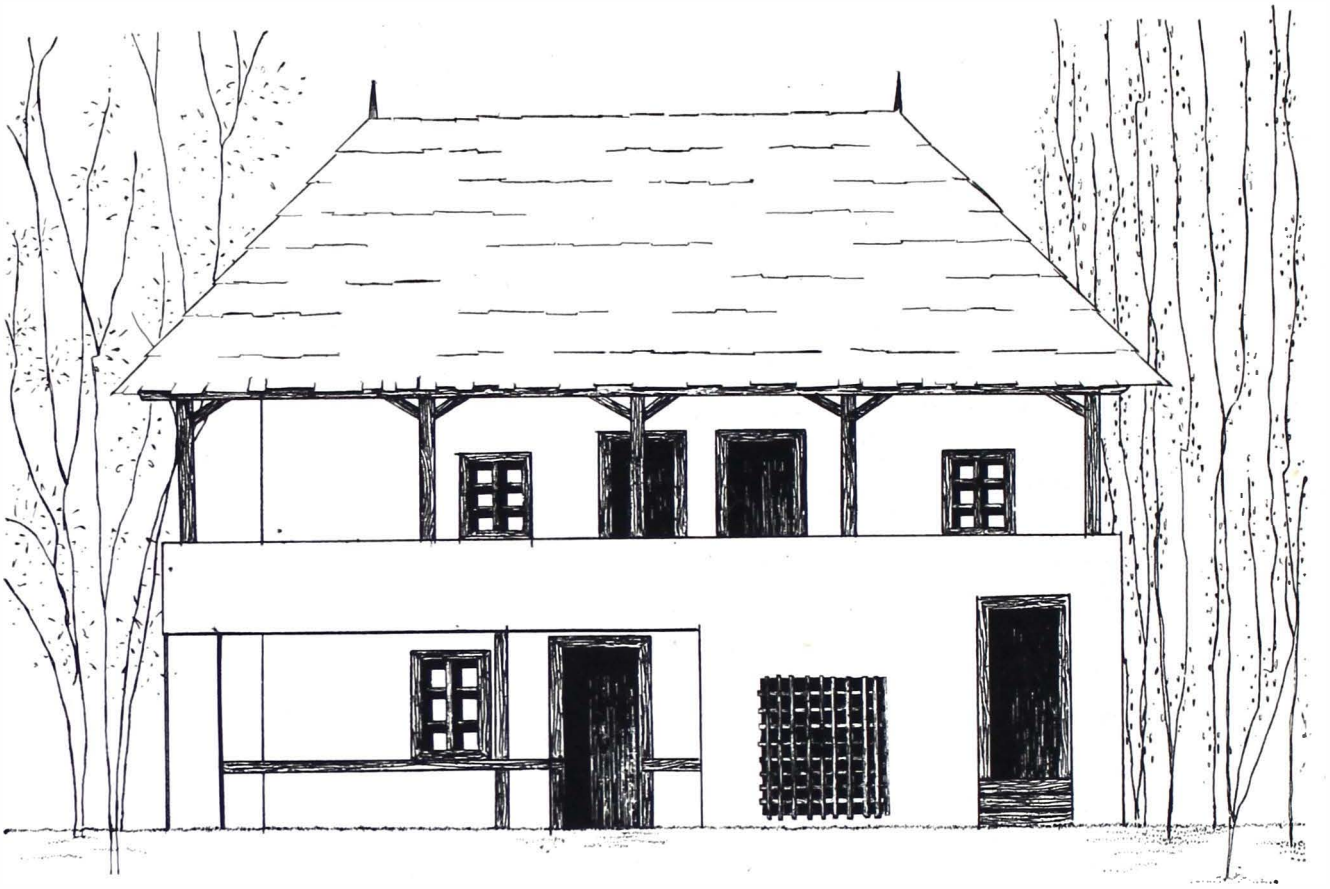

Fig. 33. — Casă veche din Davidești.

rile în care foișorul este plasat într-o parte a casei și numai în 25% din cazuri foișorul pe pivniță este așezat în axul casei.

Foișorul apare în proporții foarte asemănătoare în toate cele trei grupe de elevație ale caselor :

la 17,4% din casele înalte, la 16,1% din casele joase cu intrarea în pivniță ; la 13,1% din casele joase fără intrare în pivniță.

Descreșterea extrem de ușoară a proporțiilor de la casele cele mai înalte către cele mai joase arată că între apariția foișorului și tipul de elevație nu se poate stabili o corelație anume.

Fațada și ornamentația

Fiecare din elementele analizate pînă acum participă la alcătuirea unor structuri arhitectonice diferite, care formează baza tipurilor de case locale. Variațiile acestor părți componente sînt subliniate de o altă serie de elemente, care se grupează laolaltă dînd naștere „fațadei". Înălțimea soclului, a pereților casei, lungimea sălii, extensiunea diversă a planului sînt acordate și primesc o nouă valoare prin stabilirea unor linii și suprafețe caracteristice arhitecturii țărănești locale, rezultate din combinarea elementelor de fațadă. Suprafețele întunecate ale

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

intrărilor în pivniță și în sală, contrastînd cu albeața soclului, linia plină și prelungă a parapetului tencuit și cea mai subțire a dedesubtului, de asemenea tencuit, al streșinii încadrînd semiîntunecimea sălii, stîlpii și arcadele, sînt prinse în unitatea arhitectonică a fațadei. Raportului de plinuri și goluri realizat din îmbinarea elementelor constructive ale fațadei i se adaugă desfășurarea elementelor ornamentale, de la lemnul cioplit și tăiat pînă la zugrăveală și stucatură.

Fațada are o însemnătate deosebită în aspectul casei. Ea este adesea definitorie pentru a fixa vremea la care a fost ridicată o locuință.

În regiunea pe care am cercetat-o, ca și în alte regiuni ale României, unde există case cu etaj în număr însemnat, fațada are un rol încă mai mare. Avînd la dispoziție un spațiu larg, ce cuprinde fațada etajului și a parterului, compoziția se poate organiza în numeroase feluri. Elementele care o alcătuiesc și de care vom vorbi mai departe, raporturile dintre ele, proporțiile celor 2 nivele — și ale ambelor cu acoperișul, au deosebită însemnătate.

Evoluția acestor fațade, mai mult chiar decît la casele joase, mărturisește o schimbare rapidă într-un timp scurt și redă în unele locuri posibilitatea să fixăm precis momentele acestei evoluții. Decorația ea însăși, face parte integrantă din ansamblul compozițional al fațadei. Valoarea ei este în raport direct cu modul în care se integrează în fațadă și cum reușește să sublinieze diferitele ei părți.

ELEMENTELE CONSTRUCTIVE ALE FAȚADEI

Fațada volumului de zidărie inferior reprezintă suprafețele reunite ale soclului și parapetului care închide sala. Deși de cele mai multe ori, din punct de vedere constructiv, nu numai că nu există continuitate între masa de zidărie a soclului și parapetul sălii, ci trecerea de la soclu la parapet este chiar marcată fie printr-un profil ușor, fie printr-o retragere a parapetului, în ansamblul fațadei soclul și parapetul formează o suprafață tencuită unitară. Această suprafață unitară nu o întîlnim desigur, decît la casele la care parapetul este tencuit. Ea este însă atît de caracteristică arhitecturii locale și a exercitat o influență atît de puternică și asupra fațadelor în care parapetul este de lemn netencuit, încît considerăm necesar să o prezentăm în acest capitol al fațadei în general.

Suprafața unitară a soclului și parapetului a luat naștere din necesitatea unui soclu dezvoltat, menit să adăpostească pivnița și intrarea în ea, precum și din nevoia de a apăra, printr-un zid înalt, scara interioară. Prima necesitate, aceea a construirii de pivnițe, se explică printr-una din activitățile economice ale oamenilor de aici, pomicultura și fabricarea țuicii. Cea de-a doua este poate un rest al vechii tendințe de fortificare a caselor.

Fațada volumului de zidărie inferior, atît de specifică pentru arhitectura zonei cercetate, rezultă din combinarea variată a suprafețelor albe reunite ale soclului și parapetului cu cele întunecate ale ușilor și intrărilor în pivnițe. Plasarea foarte diferită a acestor intrări, precum și însăși structura soclului, care poate

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

fi plin, plin parțial cu pilaștri și plin parțial cu gol, a creat o serie întreagă de fațade impresionante prin diversitatea lor cuprinsă în cadrul unui stil unitar.

Au fost înregistrate opt asemenea tipuri de fațade ale volumului de zidărie inferior.

Totalul lor reprezintă 41,1% din numărul caselor înregistrate în zona cercetată. Cele opt tipuri apar în următoarele proporții :

A. soclu plin cu ușă de intrare laterală	4,1
B. soclu plin cu ușă de intrare laterală și cu două intrări de pivniță la fațadă	1,3
C. soclu plin cu ușă de intrare la fațadă	14,9
D. soclu plin cu ușă de intrare la fațadă și cu două intrări de pivniță la fațadă	1,3
E. soclu plin cu ușă de intrare la fațadă și cu o intrare de pivniță la fațadă	50,0
F. soclu plin cu ușă de intrare laterală și cu o intrare de pivniță la fațadă	20,2
G. soclu cu pilaștri la fațadă	4,1
H. soclu plin parțial și cu pilaștri la fațadă	4,1

Tipurile de fațadă ale volumului de zidărie inferior sînt în strînsă legătură cu tipul de elevație al casei. Unele dintre tipurile de fațadă apar exclusiv la casele înalte, în timp ce altele apar numai la casele joase. Din acest punct de vedere, distribuția fațadelor pe tipuri de elevație este foarte grăitoare. Corelația fațadă-elevație este de altfel clară, chiar dacă luăm în considerare numai procentajele caselor de diferite elevații care prezintă fațade ale volumului de zidărie inferior :

casele înalte au asemenea fațade într-o proporție de	100,0%
casele joase cu pivniță au asemenea fațade într-o proporție de	50,6%
casele joase fără pivniță au asemenea fațade într-o proporție de	13,1%

Tipurile fațadelor volumului de zidărie inferior se repartizează după cum urmează pe tipurile de elevație (în %) :

	A	B	C	D	E	F	G	H
case înalte	—	—	—	4,3	39,1	30,4	13,1	13,1
case joase cu pivniță	4,9	2,4	4,9	—	68,3	19,5	—	—
case joase fără pivniță	10,0	—	90,0	—	—	—	—	—

Casele înalte prezintă, în exclusivitate, ultimele două tipuri de fațade, acelea construite pe pilaștri. În același timp ele nu prezintă fațade fără intrări în pivniță. Tipurile de fațade cu pilaștri nu apar niciodată la casele joase. Casele joase fără pivniță prezintă cea mai mică variație în ceea ce privește fațada volumului de zidărie inferior. La ele nu apar decît fațadele fără intrări în pivniță,

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

Fig. 34. — Casă cu cat din Cîmpulung.

Fig. 35. — Case din Rucăr.

Fig. 36. — Casă din Rucăr.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

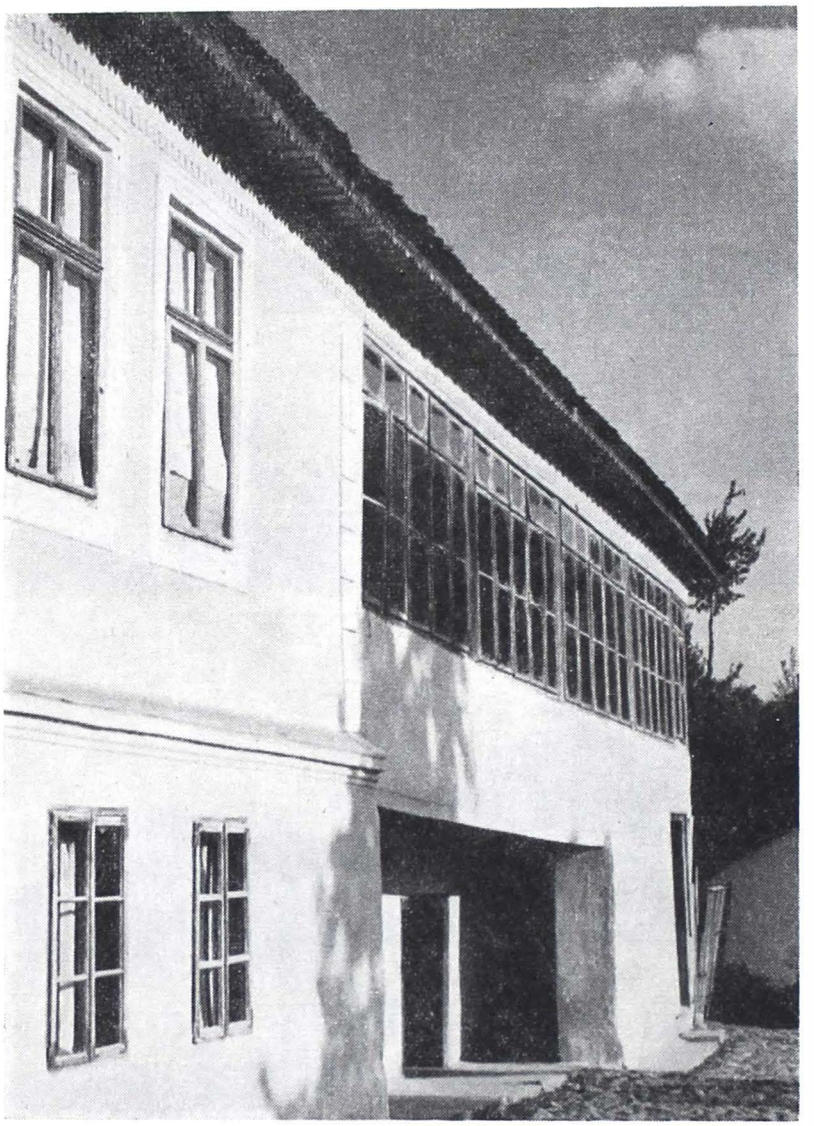

Fig. 37. — Casă din comuna Valea Mare cu prispa etajului închisă cu geam.

adică fațadele cele mai simple, prezentînd numai ușa de acces la scara interioară, care uneori este plasată pe o latură a casei.

Legătura dintre plan și tipul de fațadă al volumului de zidărie inferior este ceva mai puțin precisă și poate fi stabilită numai pe grupe de planuri. Astfel, planurile vechi, care sînt în același timp și puțin dezvoltate ca dimensiuni, prezintă foarte rar fațade caracteristice ale volumului de zidărie inferior : planul de o singură încăpere nu are niciodată o astfel de fațadă ; planul de două încăperi cu tindă în dreapta casei are o asemenea fațadă în 12,2% din cazuri ; planul vechi de trei încăperi cu tindă și cămară nu are niciodată fațadă a volumului de zidărie inferior.

Planurile de tranziție, care se întîlnesc și în grupele de case vechi și în cele de case noi și, în același timp, sînt dezvoltate ca dimensiuni și ca număr de încăperi, prezintă cel mai mare număr de cazuri în care casele au fațade caracteristice ale volumului de zidărie inferior : planul de două încăperi cu două intrări separate are o astfel de fațadă în 65,0% din cazuri ; planul de trei încăperi cu tindă la mijloc are o asemenea fațadă în 44,4% din cazuri.

La planurile noi, fațada volumului de zidărie inferior se întîlnește mai frecvent la acele planuri care sînt mai dezvoltate și se întîlnește mai rar la cele cu un număr de încăperi mai mic : planul de trei încăperi cu o cameră supradimensio-

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

Fig. 38. — Fațada unei case cu cat din Rucăr.

Fig. 39. — Casă din Cimpulung cu prispa închisă cu geam.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

nată prezintă fațada volumului de zidărie inferior în 50,0% din cazuri; planul de trei încăperi cu trei intrări separate are fațada caracteristică în 33,3% din cazuri; la planul de două încăperi cu o încăpere supradimensionată, planul cel mai redus ca dimensiuni dintre planurile noi, această fațadă nu mai apare decît în 14,3% din cazuri.

În sfîrșit, planurile noi, la care se resimte puternic influența arhitecturii noi orășenești, nu au niciodată o astfel de fațadă.

Cele opt tipuri ale fațadei volumului de zidărie inferior se repartizează pe grupe de vechime într-un fel foarte interesant. În primul rînd grupele de vechime în care acest fel de fațadă este prezent în număr mare sînt cele ale caselor vechi și ale caselor de vechime mijlocie (în %) :

casele foarte vechi au fațadă caracteristică în	15,4	din cazuri
casele vechi au fațadă caracteristică în	56,4	,,
casele de vechime mijlocie au fațadă caracteristică în	46,8	,,
casele noi au fațadă caracteristică în	12,5	,,
casele în construcție au fațadă caracteristică în	22,2	

Fațada volumului de zidărie inferior, așa cum am descris-o este specifică pentru casele construite spre sfîrșitul secolului trecut și începutul secolului al XX-lea. De atunci încoace frecvența ei începe să scadă treptat. Procentajul ceva mai ridicat care a fost înregistrat la casele în construcție se explică prin faptul asimilării cu fațada volumului de zidărie inferior tencuit a fațadei în care pălimarul este uneori de lemn. În acest din urmă caz s-a considerat determinantă plasarea intrărilor în pivniță și a ușii de acces la scara interioară.

În al doilea rînd, din repartiția tipurilor de fațadă pe grupe de vechime se vede limpede că numai două dintre tipurile de fațadă sînt prezente în toate grupele de vechime, în timp ce celelalte se întîlnesc în cadrul unei singure grupe, cea a caselor de vechime mijlocie (în%) :

	A	B	C	D	E	F	G	H
case foarte vechi	—	—	—	—	50,0	50,0	—	—
case vechi	—	—	—	—	81,8	13,6	4,6	—
case de vechime mijlocie	6,8	2,3	25,0	2,3	31,8	20,5	4,5	6,8
case noi	—	—	—	—	50,0	50,0	—	—
case în construcție	—	—	—	—	75,0	25,0	—	—

Cele două tipuri care se întîlnesc în toate epocile sînt tipurile cu o singură intrare în pivniță la fațadă. Celelalte tipuri sînt prezente numai în grupa caselor de vechime mijlocie, care apare ca epoca de înflorire a acestui tip de fațadă a volumului inferior de zidărie. Această epocă de înflorire urmează după aceea a caselor vechi, în care procentajul caselor cu acest fel de fațadă este cel mai ridicat (56,4%), dar în care varietatea de tipuri este foarte restrînsă (3).

Pivnița. Intrarea pivniței este un element de varietate important în fațada caselor din zona cercetată. După cum am văzut în punctul anterior, plasarea acestei intrări, precum și numărul intrărilor (una sau două) contribuie la determinarea tipurilor de fațade ale volumului de zidărie inferior și, prin aceasta, la caracterizarea întregii fațade a casei.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

Aici nu s-a făcut înregistrarea tuturor caselor care au pivniță, ci numai a acelor case la care pivnița apare, prin intrarea ei, ca un element de fațadă. Intrarea pivniței a fost înregistrată sub trei aspecte :

a) constructiv : intrare dreaptă sau arcuită ;

b) decorativ : existența zăbrelelor (gratii) ;

c) poziție : intrare plasată într-o parte sau la mijlocul casei.

a) Intrarea în pivniță se face printr-o ușă dublă, încadrată într-o ramă de lemn aproape pătrată. Acest fel de intrare se întîlnește în 96,3% din cazurile în care casa are intrarea în pivniță la fațadă.

În 3,7% din cazuri intrarea în pivniță este arcuită. Arcada este construită în zidăria soclului.

b) Ușa de lemn a pivniței este construită din stinghii pătrate care se întretaie, formînd ochiuri pentru aerisirea interiorului. Uneori aceste stinghii sînt crestate ; combinarea crestăturilor formează ochiuri de diferite forme. Ușa aceasta cu „zăbrele" se întîlnește în 30% din cazurile în care intrarea în pivniță este la fațada casei. De multe ori zăbrelele lipsesc, pivnița fiind închisă printr-o a doua ușă, retrasă în fundul gîrliciului. Această a doua ușă este din lemn tare, masiv (stejar, fag), fiind compusă din trei piese : una centrală, prinsă în rama de lemn prin două capete subțiate, două laterale, formînd aripile ușii. Partea de la mijloc se poate scoate și ea cînd este nevoie să se mărească intrarea pentru a face loc vreunui butoi mai mare.

c) Plasarea intrării în pivniță se face fie într-o parte a fațadei (dreapta sau stînga), fie la mijlocul ei. Cazurile cele mai frecvente sînt cele ale intrării așezate într-una din părți : 77,5%. Intrarea pivniței este plasată la mijlocul fațadei în 22,5% din cazuri.

Pălimarul. Sala caselor din zona cercetată este închisă pe trei laturi de o balustradă de lemn sau de zid. Terminologia locală este destul de neprecisă în această privință. Termenul generic de „închisoare" nu face distincție între balustrada de zid și cea de lemn. Pe de altă parte, localnicii numesc „pălimar" numai scîndura orizontală pusă deasupra balustradei. Noi am întrebuințat ca termen generic „pălimar", iar atunci cînd pălimarul era de zid sau de lemn acoperit cu tencuială groasă i-am spus „parapet", dat fiind aspectul masiv și funcția pe care o are de a ocroti scara interioară.

Rolul pălimarului în fațada caselor din zona cercetată a reieșit din descrierea fațadei volumului de zidărie inferior, unde pălimarul împreună cu soclul dau naștere acelei suprafețe unitare în care sînt plasate intrările în sală și în pivniță.

Pălimarul este de trei feluri : de scînduri scurte puse în picioare, de lemne lungi așezate orizontal și de zid. Sub toate cele trei forme ale sale, pălimarul se întîlnește la 78,3% din totalul caselor înregistrate. Pe grupe de vechime a caselor, pălimarul este ceva mai rar la casele foarte vechi, unde prispele sînt mai numeroase. În celelalte grupe de vechime pălimarul apare în procente asemănătoare

din totalul caselor	foarte vechi	au pălimar		30,7
„ „ „	vechi	„ „		82,1
„ „ „	de vechime mijlocie	au pălimar		90,4
„ „ „	noi	„ „		68,7
„ „ „	în construcție	„ „		50,0

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

Fig. 40. — Casa-muzeu din Cimpulung.

Fig. 41. — Detaliu de la casa-muzeu din Cimpulung (arcadă și decor, cu aplicații de tencuială).

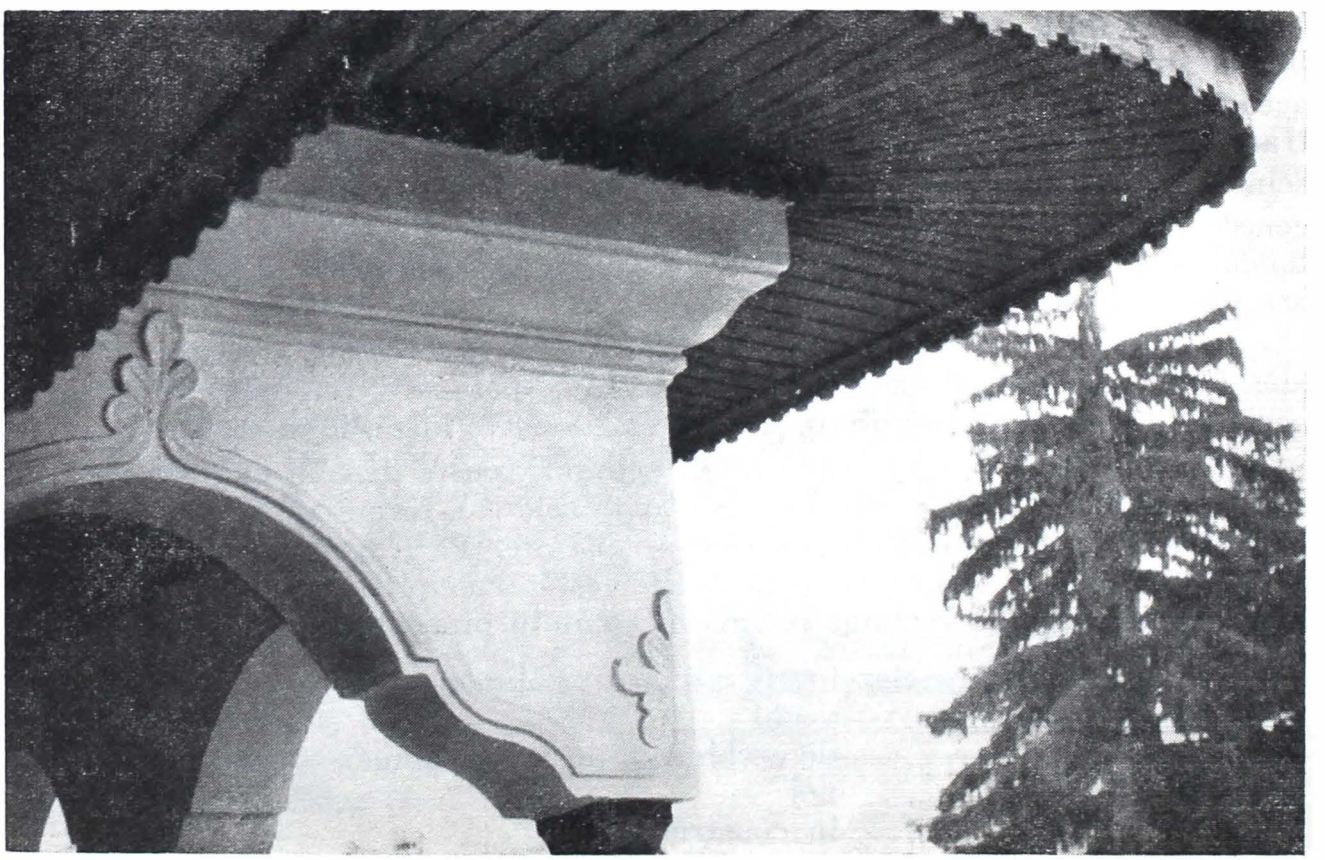

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

Pălimarul cel mai frecvent este cel de zid sau de paiantă. În aceeași categorie a fost cuprins și pălimarul de lemn tencuit. Pălimarul tencuit sau, cum l-am numit, parapetul apare într-o proporție de 71,7% din totalul caselor cu pălimar. Pălimarul de scînduri apare în 27,6%, iar pălimarul din lemne lungi orizontale în 0,7% din cazuri.

Stîlpii și coloanele. Spațiul gol dintre pălimar și streașină este întretăiat de stîlpii ce susțin cosoroaba, pe care se sprijină căpriorii acoperișului. La unele case de cărămidă stîlpii sînt înlocuiți de coloane sau pilaștri de zidărie.

Aceste elemente constructive ale fațadei sînt aproape nelipsite. 91,1% din totalul caselor înregistrate au stîlpi sau coloane. Pe grupe de vechime, repartiția este următoarea (în %) :

casele foarte vechi au stîlpi	61,5
casele vechi au stîlpi	92,3
casele de vechime mijlocie au stîlpi și coloane	96,7
casele noi au stîlpi și coloane	87,5
casele în construcție au stîlpi și coloane	83,3

Casele foarte vechi și vechi au totdeauna numai stîlpi, coloanele de zidărie apărînd de-abia la casele de vechime mijlocie.

Stîlpii de lemn sînt de două feluri : a) stîlpi de grinzi cu secțiune pătrată sau dreptunghiulară (10/15 m) ; muchiile stîlpilor sînt uneori tăiate, stîlpul apărînd octogonal în secțiune ; b) stîlpi de lemn mai subțire, îmbrăcați în patru scînduri ;

Fig. 42. — Casă din Cîmpulung, avînd etajul mai larg decît parterul.

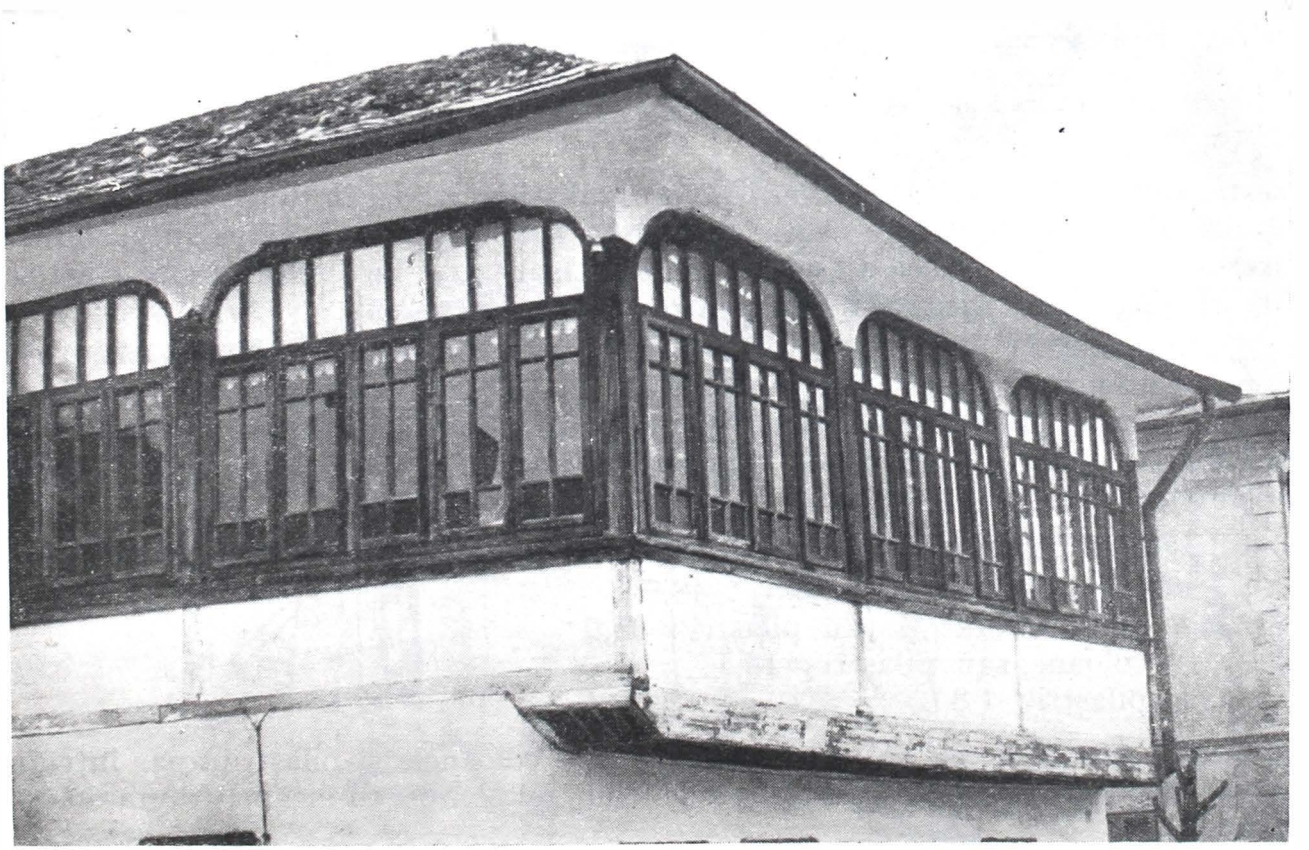

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

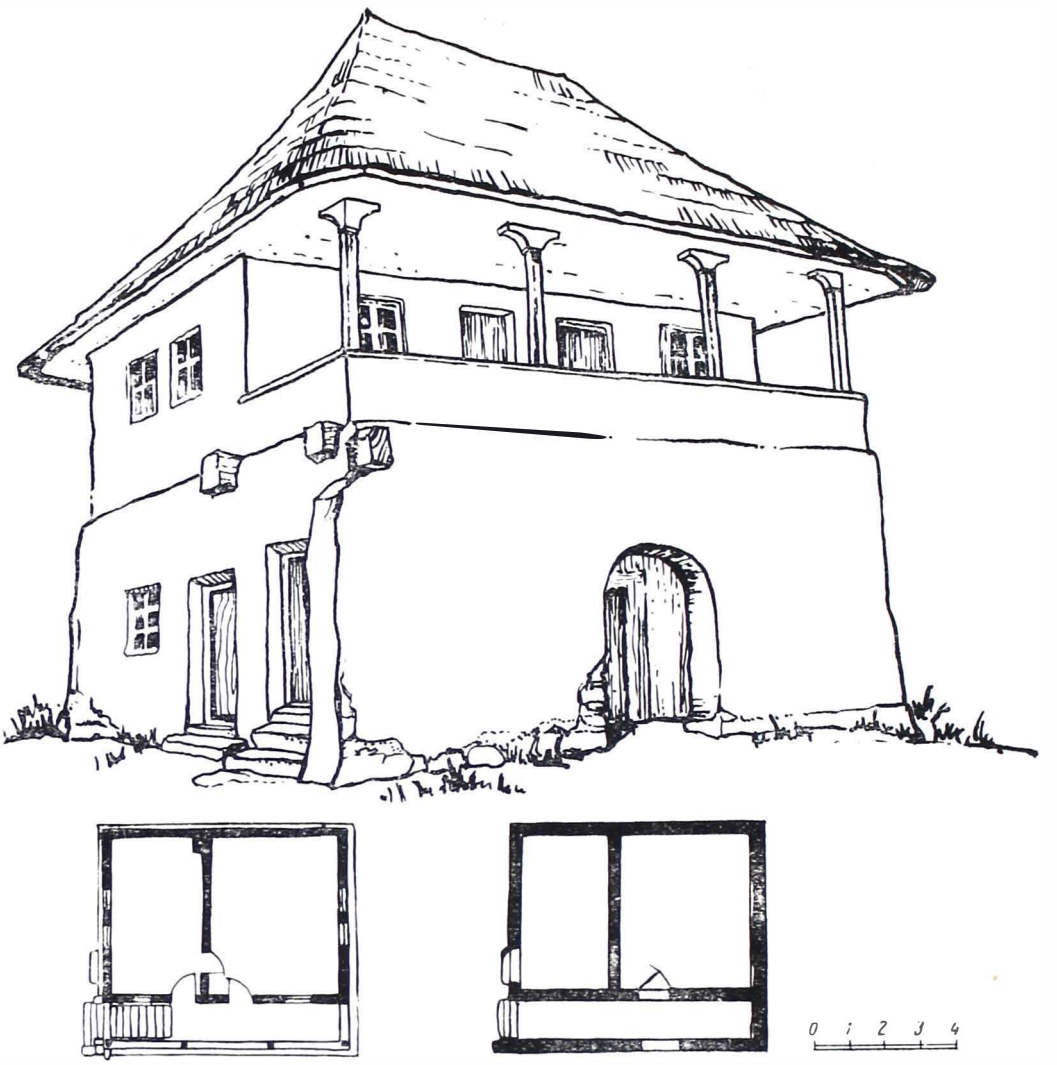

Fig. 43. — Casă din comuna Davidești (schiță).

acești stîlpi sînt destul de frecvenți. Numărul stîlpilor este în funcție de lungimea fațadei. Cele mai multe din casele cu planuri nedezvoltate au patru stîlpi, dintre care doi la colțurile casei. Casele cu planuri mari (trei încăperi) au cîte cinci și, rareori, șase stîlpi. Distanța medie între stîlpi este de 2 m.

Coloanele cu secțiune circulară și pilaștrii cu secțiune pătrată sînt construiți pe parapete masive de zidărie. De aceea ele apar scurte. Forma lor este cilindrică sau tronconică, cu diferența razelor celor două baze foarte mică. Frecvența lor este încă foarte mică. Tendința de a construi coloane în loc de stîlpi este însă destul de puternică.

Iată în ce proporții apar cele două feluri de stîlpi, coloanele și pilaștrii :

— stîlpi simpli sau pilaștri : 48,9
— stîlpi îmbrăcați sau pilaștri : 35,9
— coloane sau pilaștri : 13,4
— pilaștri : 1,8

Casele noi și cele în construcție, la care coloanele și pilaștrii apar într-un număr mai mare de cazuri decît stîlpii de lemn, au planuri cu încăperi supradimensionate.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

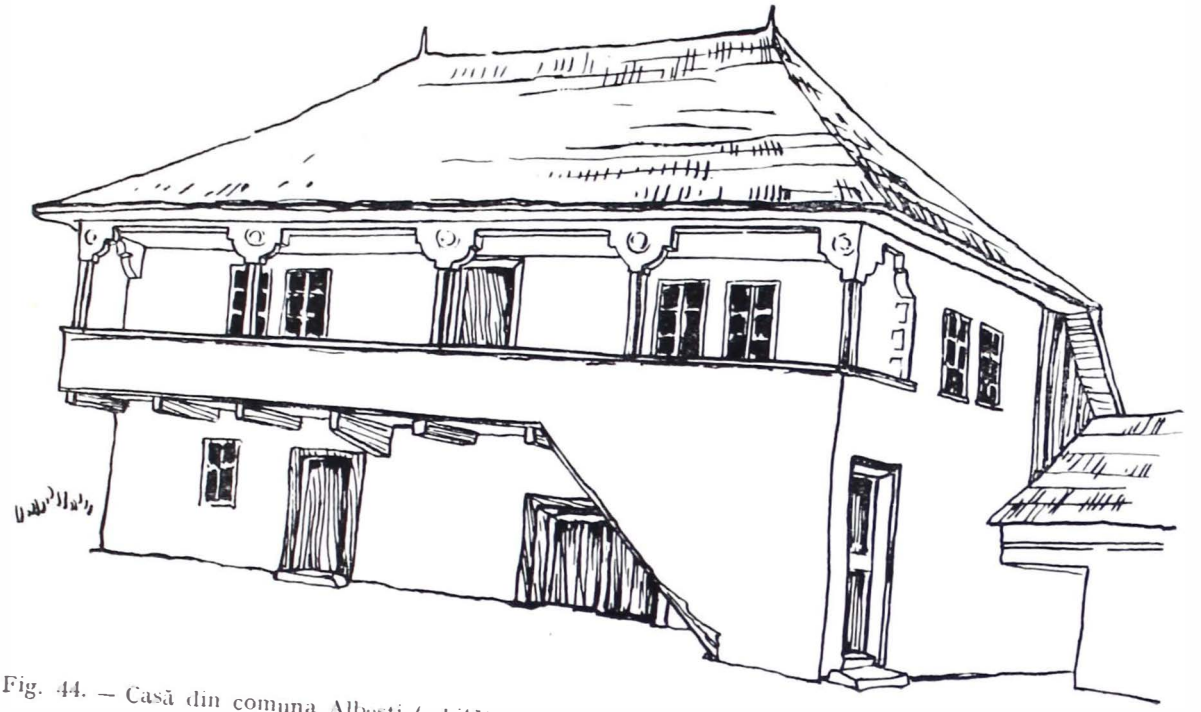

Fig. 44. — Casă din comuna Albești (schiță).

Fig. 45. — Casă cu foișor din Cîmpulung.

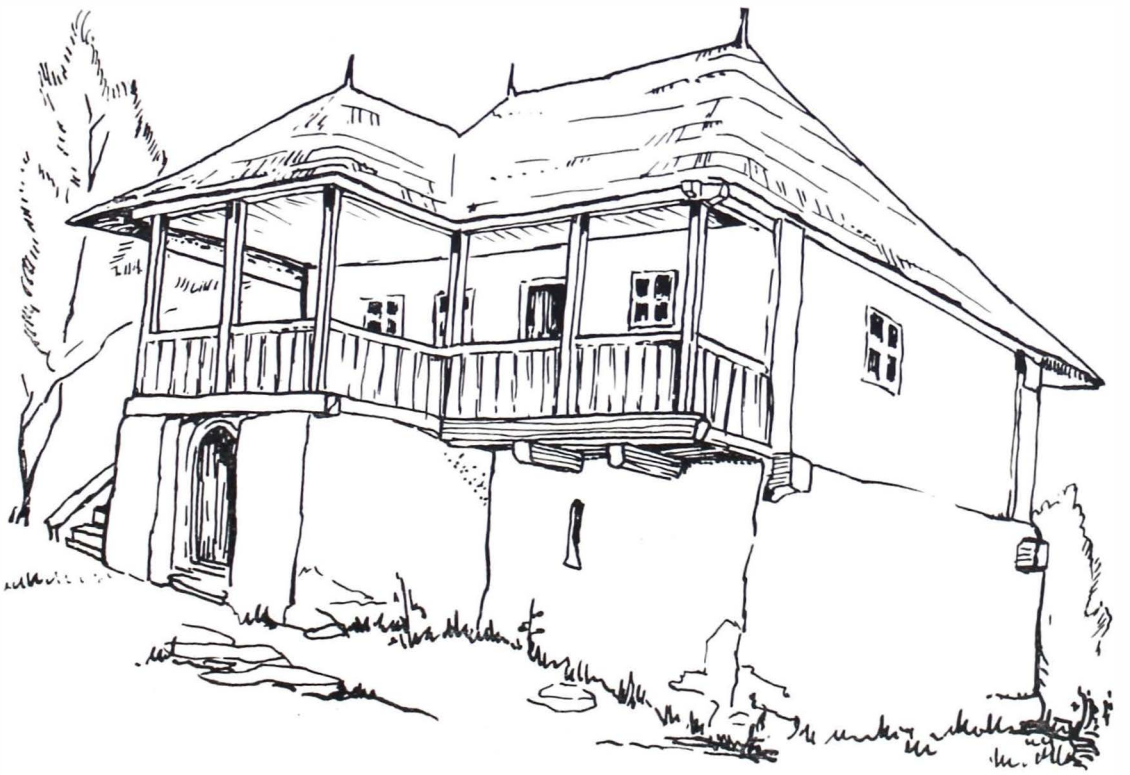

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

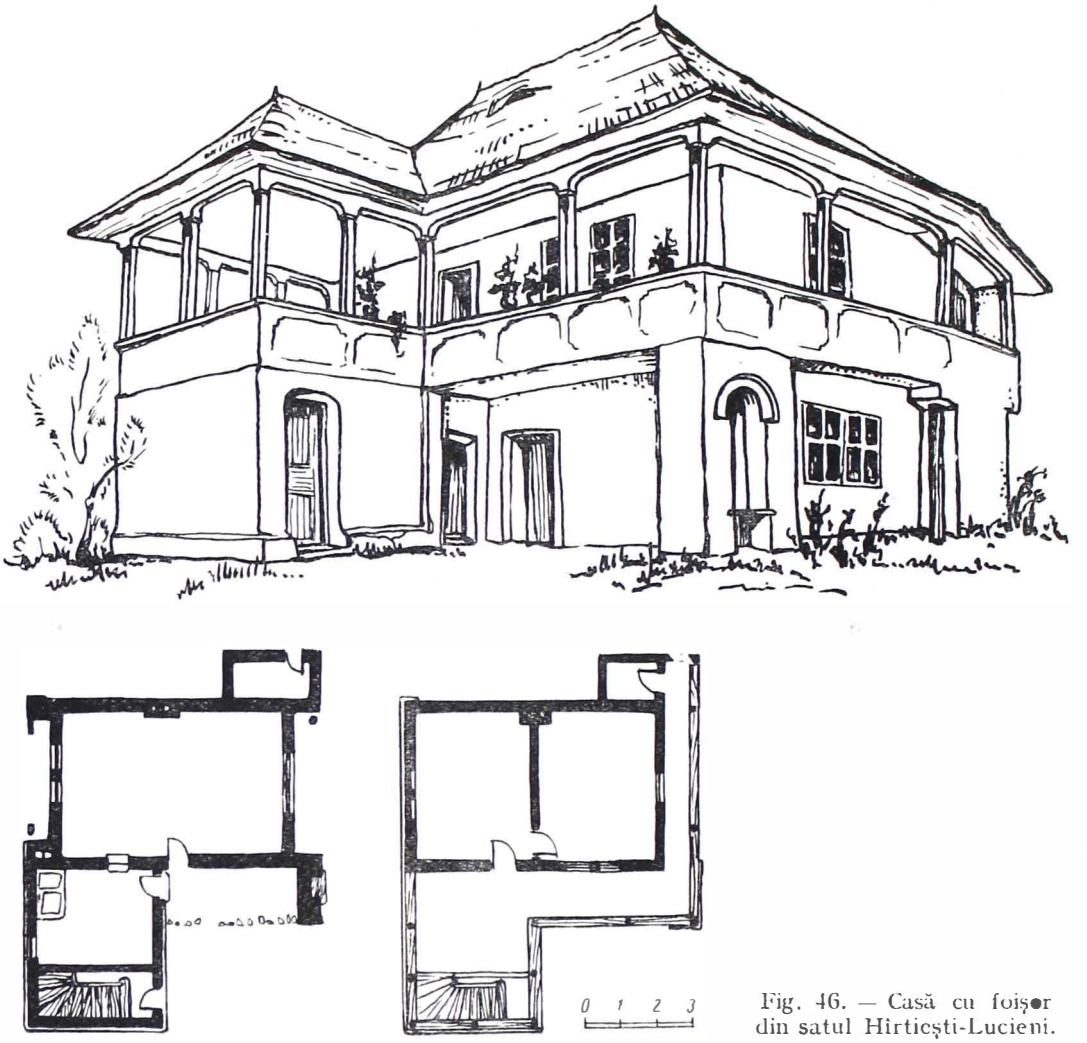

Fig. 46. — Casă cu foișor din satul Hîrtiești-Lucieni.

Această împrejurare atrage o schimbare a fațadei, prin micșorarea suprafeței ocupate de sală. Așa se explică de ce la 72% din casele cu coloane de zidărie, acestea nu se înșiruie pe toată lungimea fațadei, ci numai pe o porțiune.

Arcadele. Fațadele caselor din zona cercetată se deosebesc de cele ale caselor din Muscel prin lipsa arcadelor. Acele atît de caracteristice arcade muscelene, joase și construite în tencuială, s-au întîlnit numai la 1,1% din totalul caselor înregistrate în zona cercetată.

De fapt denumirea de „arcadă" socotim că este oarecum improprie, pentru că din punct de vedere constructiv avem de-a face mai degrabă cu capiteluri rudimentare de stîlpi. Între asemenea capiteluri a doi stîlpi este trasă o linie dreaptă, și nu arcuită. Linia dreaptă este formată uneori chiar de cosoroabă, care este și ea tencuită. Capitelurile sînt construite din șipci de lemn pe care se prinde tencuiala. Iluzia de arcatură provine de la faptul că linia de tencuială a celor două capiteluri este la un nivel inferior liniei drepte a cosoroabei. Nu e însă mai puțin adevărat că unghiurile capitelurilor sînt rotunjite, dînd aparența unor începuturi de arcade.

Din desen se poate vedea că, luat izolat, stîlpul sau capitelul apare ca avînd o unitate plastică. Stîlpul nu ar fi avut această unitate dacă ar fi fost situat la

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

îmbinarea a două arcuri. El ar fi apărut atunci cu două începuturi de arcuri nedefinite. În acest caz, unitatea ar fi reprezentată de arcada sprijinită pe doi stîlpi.

Variația capitelurilor de tencuială este mare. Formele care se întîlnesc mai des sînt cele simple. O scară a creșterii complexității lor rezultă din desenul celor trei feluri de ,,arcade'' construite prin reunirea capitelurilor.

Pe lîngă ,,arcadele'' în tencuială, apar, în zona cercetată, și arcade propriu-zise construite în zidărie. Frecvența arcadelor de zidărie este relativ mică, dacă o raportăm la totalul caselor înregistrate : 12,7% din casele înregistrate au arcade de zidărie. Proporția caselor cu arcade de zidărie repartizate pe grupe de vechime ne arată însă diferența ce există, din acest punct de vedere, între casele vechi și cele noi.

Categoria de case	Procentul în care apar arcadele de zid
— case foarte vechi	—
— case vechi	—
— case de vechime mijlocie	6,4
— case noi	56,2
— case în construcție	44,4

Toate arcadele de zidărie sînt construite pe coloane sau pilaștri de zid, lucru ce se vede și din corespondența aproape totală dintre procentajele caselor cu coloane de zid și a caselor cu arcade de zid.

Cele trei forme mai des întîlnite sînt : arcada în arc de cerc (mai rar în plin centru), arcada trilobată, arcada în unghi obtuz.

Ca materiale de construcție se întrebuințează cărămida și uneori cimentul. De pildă, arcada în unghi obtuz este construită prin turnarea cimentului în cofraj.

În general, arcadele în zidărie apar cu mult prea greoaie față de dimensiunile fațadelor. Unele exemplare de case cu arcade izbutite dau dreptul însă să se aștepte din partea simțului de măsură al meșterilor țărani la o reproporționare a coloanelor și arcadelor de zidărie, conducînd la fațade armonioase de tip nou.

Cel mai recent element de fațadă este **războiul**. Rolul său constructiv a fost descris ca fiind acela de legătură între corpul casei și acoperiș, la construcțiile mai noi. Ca element de fațadă ,,războiul'' este un antablament împărțit în cîmpuri prin stîlpișori verticali. Cîmpurile, cele mai adeseori pătrate, amintesc prin dispoziția lor între stîlpișori metodele antice cuprinse între triglife. Stîlpișorii fasonați sînt numiți de către localnici ,,console''. Pe fața cîmpurilor se fac uneori ornamente în stuc sau zugrăveală. Este sigur că războiul reprezintă un element de arhitectură orășenească. El a fost introdus de meșterii ce încep să aibă un contact mai strîns cu constructorii din centrele urbane. Uneori chiar acești constructori vin să clădească în sate, la cererea micii-burghezii sătești care începe să se dezvolte în epoca de ascensiune a elementelor capitaliste de după primul război mondial.

Frecvența războiului este destul de mare : 19,4% din totalul caselor înregistrate în zona cercetată au ,,războaie''.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

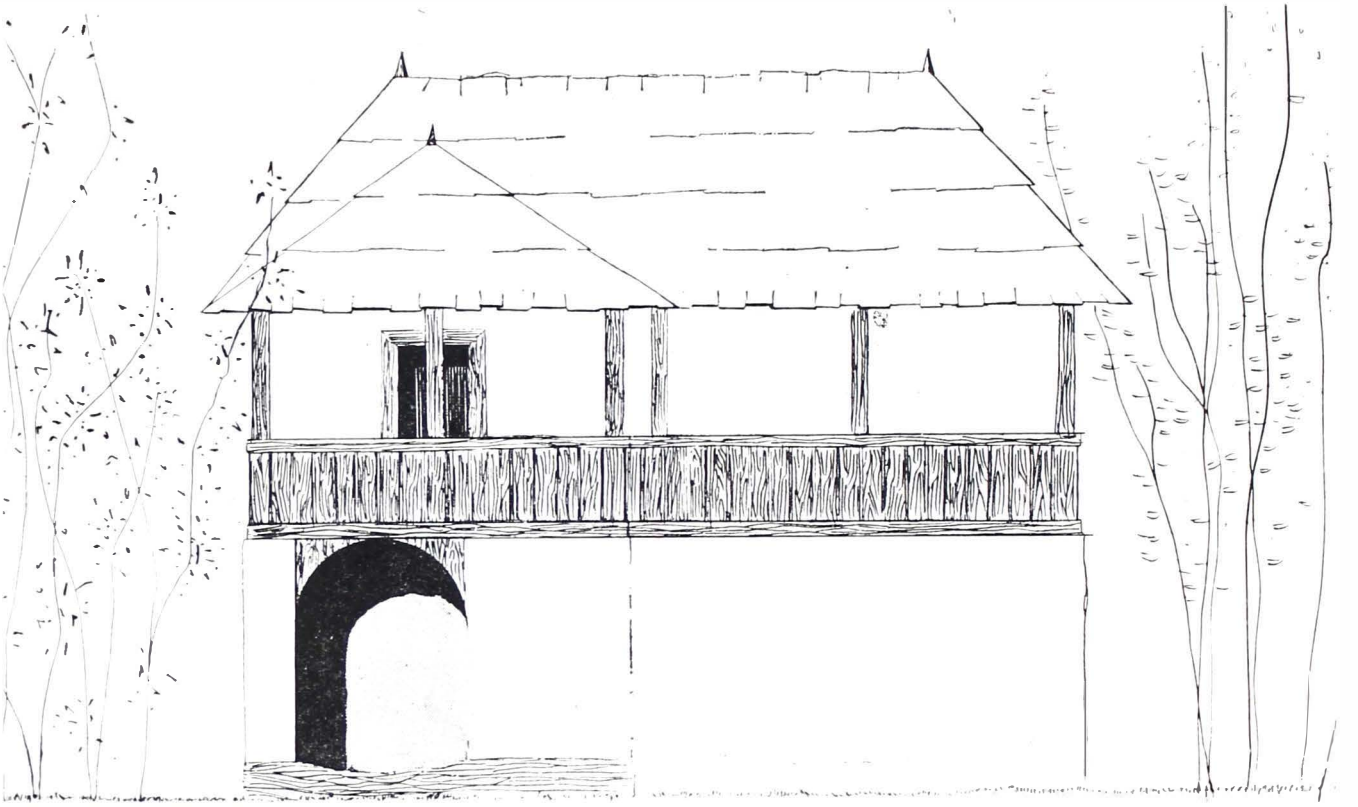

Fig. 47 *a*. — Casă cu foișor din Bălilești.

Repartiția războiului pe grupe de vechime a caselor indică clar originea lui recentă, precum și tendința puternică de a fi din ce în ce mai mult utilizat în construcția caselor (în %) :

Categoria de case	Procentul în care apare războiul
Case foarte vechi	—
Case vechi	2,5
Case de vechime mijlocie	10,6
Case noi	62,5
Case în construcție	77,7

În ornamentația caselor noi războiul ocupă un loc important, fiind spațiul de predilecție al desfășurării diverselor elemente decorative : zugrăveală, stuc, lemn fasonat. Războiul apare ca un sistem ornamental prea încărcat pentru casa țărănească ; originea lui urbană este atît de evidentă încît pare un element împrumutat și adăugat fără să i se fi adus nici o modificare. În faza actuală, războiul nu este adaptat pe deplin fațadei casei țărănești.

ELEMENTELE ORNAMENTALE ALE FAȚADEI

Elementele decorative care împodobesc fațadele caselor din zona cercetată fac parte din genuri de ornamentație variate : lemn cioplit, lemn tăiat cu fierăstrăul, zugrăveală în culori, stucatură albă și colorată. Ornamentația caselor este

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

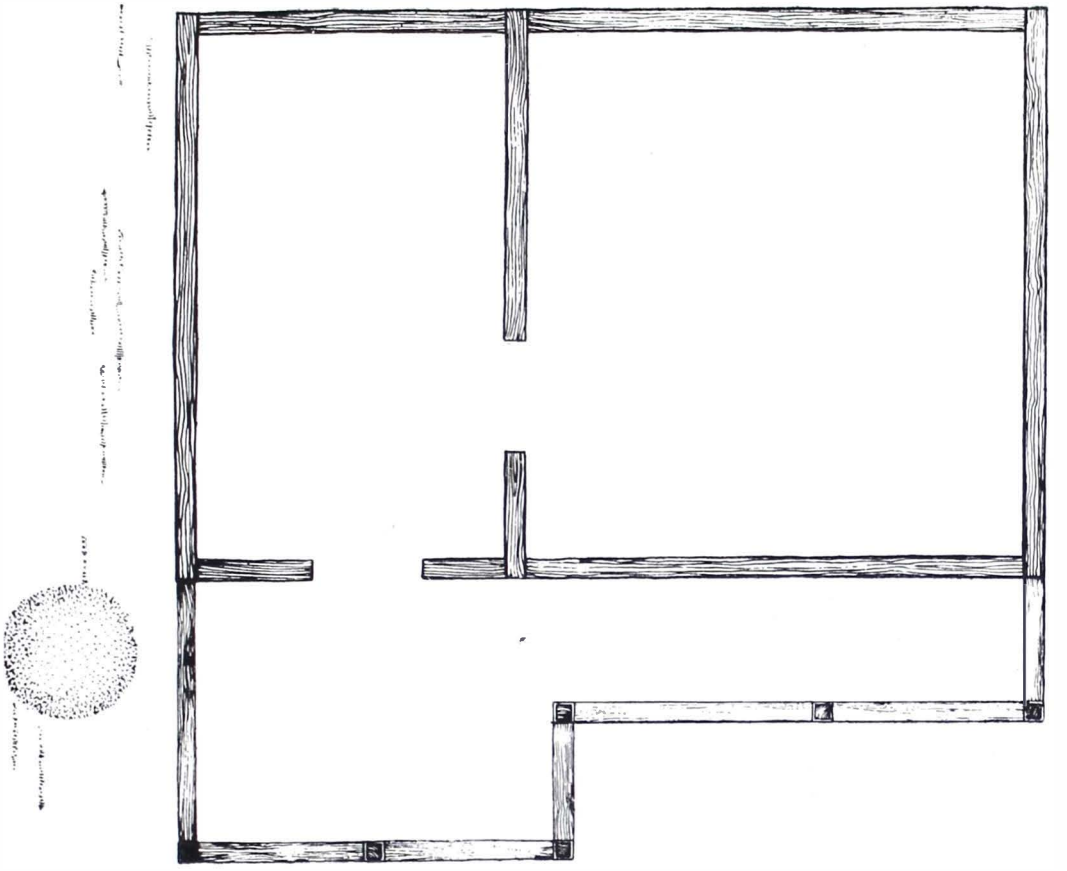

Fig. 47*b*. — Casă cu foișor (planul etajului).

însă sobră, rareori întîlnindu-se la aceeași casă întrunite mai multe genuri de ornamentație. Pe de altă parte, mai mult de o treime din case nu au nici un fel de ornamentație.

Lemnul cioplit se întîlnește destul de rar și aproape exclusiv la casele foarte vechi. Stîlpi ciopliți au 3,9% din totalul caselor înregistrate, iar grindă cioplită au 2,2% din case. Este ornamentația cea mai izbutită din punct de vedere artistic. Stîlpii și grinzile cioplite aparțin de cele mai multe ori foișoarelor caselor foarte vechi. Lemnul de stejar este cioplit cu dalta și cuțitul.

Scîndurile tăiate cu fierăstrăul, alcătuind un fel de traforaj, constituie ornamentația cea mai răspîndită. Înregistrarea traforajului s-a făcut după locul din fațada casei pe care este aplicat. Se poate astfel vedea că cel mai adesea traforajul apare sub streașina casei : la 33,9% din totalul caselor înregistrate. La stîlpi, formînd un fel de capitel lateral, se întîlnește în 7,2% din totalul caselor înregistrate. La pălimar apare la 4,4% din totalul caselor înregistrate. Traforajul este un gen de ornamentație care lipsește aproape cu totul la casele foarte vechi.

Stucatura, întîlnită la 31,1% din totalul caselor înregistrate, este de două feluri : albă și colorată. Cea albă este cea mai veche și apare plasată mai ales pe latura casei dinspre stradă, încadrînd ferestrele. Ea se înfățișează sub forma unor cercuri concentrice, a unor roți cu patru spițe sau a unor forme geometrice mai complicate. Într-unul din cazurile întîlnite, stucatura pare că reprezintă o pasăre stilizată, asemănătoare cu pajurele de pe steme. Stucatura colorată reprezintă

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

mai ales flori afrontate. De cele mai multe ori aceste flori sînt plasate pe cîmpurile pătrate ale războiului.

Lemnul vopsit — ramele uşilor şi ferestrelor — se întîlneşte la 18,9% din totalul caselor înregistrate. Rolul vopselii este mai degrabă unul practic — apărarea lemnului — decît unul decorativ.

11,1% din totalul caselor înregistrate aveau pereţii colorați în albastru, verzui, galben, roşu-deschis. În sfîrşit, 3,3% din casele înregistrate aveau zugrăveli în şablon, dispuse pe toată suprafaţa pereţilor sau sub forma unui brîu sub streaşină.

Tot în cadrul elementelor decorative trebuie amintiţi şi ,,cucii", stîlpii scurţi de lemn în jurul cărora se prind vîrfurile căpriorilor de la acoperiş. De foarte multe ori aceşti stîlpi sînt simpli, neprezentînd nici un element decorativ. Uneori însă, şi anume în 11,8% din cazurile în care casele au cuci, ei sînt ciopliţi. Cucii ciopliţi se întîlnesc mai ales la casele foarte vechi şi vechi. La casele de vechime mijlocie şi la cele mai noi cucii sînt îmbrăcaţi în tablă : 7,3% din cazurile în care casele au cuci. Tabla este lucrată în forme de sfere, săgeţi etc. În 3,6% din cazurile în care casele au cuci, aceştia poartă un fel de vas de ceramică. Unii din aceşti cuci de pămînt ars şi smălţuit au forme de păsări.

Uşile de la intrarea în sală, ca şi cele de la intrările în camere, sînt deseori frumos lucrate din bucăţi mici de scînduri. Efectul decorativ rezultă din aşezarea variată a bucăţilor de scînduri şi din direcţia fibrelor lemnului.

Tavanele foişoarelor vechi sînt construite din scînduri de fag, avînd pe ele linii drepte şi frînte scrijelate cu cuţitul. ,,Podinele" astfel decorate completează ansamblul ornamental al foişorului vechi.

Tipurile de case

Din analiza elementelor constructive şi arhitectonice se desprind două constatări principale, privind tendinţele fundamentale ale procesului de constituire a tipurilor de case :

1. fiecare din elementele cercetate se transformă de-a lungul anilor, atît în ceea ce priveşte materialul şi tehnica întrebuinţate la construirea lui, cît şi în ceea ce priveşte formele pe care le ia ;

2. schimbările intervenite în organizarea internă a unui element atrag sau sînt legate de schimbări în celelalte elemente, în aşa fel încît pentru fiecare epocă există o grupare specifică de elemente constructive şi arhitectonice reprezentînd acelaşi stadiu de transformare pentru fiecare din ele.

Gruparea elementelor constructive şi arhitectonice capătă o anumită notă caracteristică prin dezvoltarea şi sublinierea unuia din elementele componente. Ansamblul construcţiei este determinat de această grupare caracteristică, avînd în centrul ei un element definitor, care pentru zona cercetată poate fi prispa, foişorul, scara interioară, pălimarul sau arcadele. Grupările caracterizate prin unul din aceste elemente conduc la tipuri de case, iar formele diferite sub care apar aceste elemente definitorii dau naştere variantelor.

Apariţia diferitelor tipuri de case, precum şi transformările lor, oglindite în modurile variate de grupare a elementelor componente, îşi găsesc explicaţia în

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

Fig. 48. — Casă din comuna Boteni.

evoluția socială a zonei cercetate, legată de schimbările condițiilor economice și de progresul tehnic. Arhitectura zonei cercetate reflectă prin tipurile ei de case aceste transformări ivite în decursul succesiunii orînduirilor sociale prin perfecționarea uneltelor și prin schimbarea relațiilor de producție. Cele două variante ale bordeiului înregistrate în 1952 reprezintă supraviețuiri ale unui tip de locuință caracteristic unor anumite perioade din istoria așezărilor omenești. Ele ilustrează înapoierea tehnică și mijloacele de producție reduse dintr-o anumită perioadă istorică. În același timp ele constituie și o dovadă a stadiului de dezvoltare a arhitecturii din epoca feudală, determinat de nesiguranța și împrejurările în care aveau loc invazii turcești din raialele din dreapta Dunării. Amintirea bejeniilor este încă vie. Bătrînii din Mălureni, de pe Vîlsan, știu că pe dealul Găujanilor veneau oameni fugiți din Vlașca și-și făceau bordeie în care se ascundeau. Casa de lemn joasă cu prispă reprezintă stratul cel mai vechi al construcțiilor la suprafața solului din zona cercetată. Ea este caracteristică unei economii în care creșterea vitelor era ocupația dominantă, alături de o agricultură rudimentară și restrînsă. În cadrul acestei economii, diferențierea socială s-a manifestat, în arhitectură, prin apariția unui foișor atașat la casa joasă. La acest tip de casă joasă cu foișor, prispa, care reprezenta un spațiu de tranziție între interior și exterior, dispare, locul ei fiind luat de foișor, în care se desfășoară o bună parte din viața familiei. În același timp, din cauza aceleași tendințe de diferențiere, foișorul poartă și ornamentația casei realizată pe grinzile și stîlpii de stejar. Îndesirea populației și, ca urmare a

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

Fig. 49. — Casă din comuna Lereşti.

acesteia, mărirea suprafeţelor cultivate au dus la o restrîngere a economiei pastorale. Se extinde din ce în ce mai mult pomicultura. Pentru păstrarea fructelor şi a produselor derivate — ţuică, magiun — temelia casei se înalţă, pentru a face loc pivniţei. Înălţarea temeliei duce la dispariţia definitivă a prispei, care este înlocuită cu ,,sala'' închisă de un parapet de zid sau lemn tencuit. Diferenţierea socială este prezentă şi aici prin construirea unui foişor înălţat deasupra intrării în pivniţă. Exprimînd condiţiile de viaţă ale orînduirii feudale, aceste tipuri de casă au un element ce reprezintă tendinţa de fortificare a locuinţei : scara interioară apărată de parapetul ,,sălii''. Dezvoltarea economiei de schimb şi intensificarea circulaţiei mărfurilor în orînduirea capitalistă au prilejuit un contact din ce în ce mai strîns cu oraşul. Într-o primă etapă, aceasta a dus la introducerea unor sisteme ornamentale necunoscute arhitecturii ţărăneşti : stucatura, zugrăveala, pe care arhitectura orăşenească le primise la rîndul ei de la monumentele de arhitectură religioasă. Într-o a doua etapă, influenţa arhitecturii orăşeneşti se face mai simţită prin modificări introduse în plan, prin schimbarea liniei faţadelor şi prin elemente decorative noi, legate de o tehnică înaintată (scînduri tăiate cu ferăstrăul). Apar case cu ,,săli'' parţiale, cu foişoare plasate în axul casei, servind numai ca apărare a intrării şi ca spaţiu de desfăşurare a unei ornamentici încărcate. În sfîrşit, apar construcţii cu destinaţie specială, legată în mod direct de condiţiile economiei capitaliste : casa cu prăvălie.

Condiţiile naturale şi cele social-economice, precum şi împrejurările istorice, au contribuit la o puternică diversificare tipologică a arhitecturii din zona cercetată. Varietatea tipurilor de casă, înregistrată pe o suprafaţă relativ redusă, stă în contrast cu uniformitatea arhitectonică a unor regiuni din ţara noastră.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

Fig. 50. — Casă din comuna Lereşti.

Înainte de a prezenta tipologia arhitecturii populare din zona Argeş aşa cum apare ea pe baza exemplarelor de case construite în diferite epoci, dar existente încă în număr mai mare sau mai mic, este necesar să spunem ceva despre acele tipuri de construcţii care azi au dispărut aproape cu totul şi despre care se mai păstrează frînturi de informaţii atît în tradiţia orală a locurilor, cît şi mai ales, în unele statistici de acum 100 de ani.

În toate satele străbătute din regiune dăinuie amintirea puternică a bordeielor. Pe Riul Doamnei, la Domneşti, şi pe Vilsan, la Mălureni, oamenii cunosc precis locurile unde au fost bordeie : ,,se văd gropi pe dealul Găujanilor'', ,,mai sînt şi pe Fundul Prisăcii'', ,,cînd a venit bunicul erau şapte bordeie la Pituleasa''. Bordeiele au rămas însemnate şi în toponimie: pe hotarul Mălurenilor este o mică poieniţă numită ,,Bordeiu lui Ciolan''. Bordeiele acestea erau de tipul celor care aveau o furcă în fund şi cu una la gură, peste care se punea o grindă ; deasupra se acoperea cu pămînt.

La Stroeşti, pe Vîlsan, se construiesc şi azi bordeie, care însă nu mai sînt folosite ca locuinţă, ci ca adăpost pentru vite şi ca beciuri. Un astfel de bordei, înregistrat la casa 11, are planul aproape pătrat, cu trei furci pe axul longitudinal, acoperit cu pămînt. Uşa este aşezată asimetric faţă de ax.

Un document de o deosebită importanţă este statistica lui Marţian de la 1860, în care pe întregul judeţ Argeş erau înregistrate 1 509 bordeie. Este interesant să remarcăm că cele mai multe bordeie erau în plasa Argeş, care, în linii mari, coincide cu zona cercetată de noi. În plasa Argeş erau 301 bordeie, din care 44 în oraşul Curtea de Argeş.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

Cel de-al doilea tip de locuință a fost cel care făcea tranziția spre casa de deasupra solului. Este vorba de o construcție din nuiele împletite, a cărei structură este aceeași cu cea a bordeielor ; acoperișul în două ape se sprijină pe trei bîrne orizontale ; ușa este plasată în axul longitudinal al construcției. Alături de locuință se află cotețul păsărilor, de formă circulară, făcut tot din nuiele împletite. Supraviețuire a unor sisteme constructive primitive, ele au dăinuit pînă în zilele noastre ca urmare a exploatării crîncene din orînduirea feudală și capitalistă.

Semnalăm și un alt element arhitectonic dispărut aproape total : acoperișul de paie. Ca în mai toate regiunile din țară, acoperișul de paie a fost și aici generalizat. Amintirea localnicilor păstrează acest fapt : „Înainte erau casele acoperite cu paie de credeai că-s clăi de fîn cînd vedeai satul. Șița a venit mai tîrziu, cînd s-a mai deșteptat lumea" (inf. : Ion Sandu Neagoe, 70 de ani, în 1952). Acoperișuri de paie în zona Argeș am întîlnit numai în satele Bohari și Bădiceni, și acolo numai la cîteva grajduri vechi. De tipul acoperișului morăresc, aceste acoperișuri de paie se sprijineau la bază pe scurte țepe laterale.

*

O cronologizare a principalelor tipuri de case ne dă următorul tablou al evoluției tipologice a caselor din Argeș :

1. Înainte de 1860, dominant ca tip a fost casa joasă cu prispă. În sînul țărănimii se accentuează unele diferențieri sociale marcate prin apariția casei joase cu foișor.

2. Între 1861 și 1890 apare tipul casei cu scară interioară în două variante : a) cu pivniță ; b) cu parter dezvoltat. Diferențierea socială se reflectă în construirea unor case înalte cu foișor, aparținînd elementelor chiaburești.

3. În perioada 1891—1920 domină ca tip casa cu scară mică, cu pălimar de lemn netencuit. Pentru categoriile mai înstărite ale țărănimii se dezvoltă tipul de casă mare cu foișor de scară în ax.

4. Între 1921 și 1950 apare și domină casa cu arcade de zidărie, cu sau fără foișor, precum și casa cu sală parțială. În aceeași perioadă se dezvoltă casa-prăvălie, expresie a necesităților economice ale negustorimii rurale.

5. În ultimii zece ani — 1951—1960 — ia naștere o arhitectură populară nouă, în care nu se mai întîlnesc construcțiile de tip casă-prăvălie. Arhitectura populară nouă se caracterizează prin folosirea de materiale de construcție superioare și prin bogăția ornamentației, folosind coloana, arcada și culoarea.

1. Casa joasă cu prispă de pămînt este de tipul care se întîlnește și în alte regiuni ale țării noastre. Construită din bîrne de lemn cioplite sau rotunde, încheiate „în cățel" sau „stînește", casa are un plan foarte simplu : o tindă și o cameră. Intrarea se face prin tindă. În colțul tindei, lipit de peretele despărțitor al camerei, se află „corlanul", vechi tip de coș deasupra vetrei, la nivelul pămîntului, pe care se face foc.

Dimensiunile acestui tip de casă sînt mici : 7 m lungime, 5 m lățime. Înălțimea pereților, măsurată de la nivelul prispei la cosorob, este de 1,80 m. Caracteristic pentru fațadă este plasarea celor două ferestre mici foarte apropiate : ferestre de 0,50/0,60 m la o distanță de 0,20 m una de alta.

Acoperișul înalt, făcut pe măsura căpriorului, egal cu lățimea casei, este de două tipuri : cu creastă și cu goluri la cele două capete ale coamei, sau cu „cuci", piese scurte de lemn, uneori sculptate, în jurul cărora se fixează căpriorii.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

În afară de aceşti cuci şi de un brîu colorat în jurul ferestrelor, casa nu are nici un element ornamental.

Casa joasă cu prispă se prezintă sub două variante definite de construcţia diferită a prispei :

a) prispă de pămînt şi bolovani, lipită cu pămînt, încadrată într-o ramă de bîrne pusă pe o temelie foarte scundă (0,30 m) de piatră ;

b) prispă-laviţă de scînduri, construită în consolă pe capetele temeelor casei, suspendată la 0,60—0,90 m înălţime. Este un tip de prispă ce se întîlneşte în multe din regiunile ţării noastre : Vîlcea, Suceava, Ţara Zarandului etc.

2. Casa cu foişor, joasă, este întru totul asemănătoare celei descrise mai sus, ca plan şi ca dimensiuni. Deosebirea principală, pe lîngă existenţa foişorului, este soclul ceva mai înalt (0,80—1 m) pe care este ridicată. Foişorul este plasat totdeauna în dreptul casei, în faţa uşii de intrare şi deasupra gîrliciului beciului. Foişorul, de dimensiunile 2,60—2,50 m are trei stîlpi la faţadă şi acoperişul în trei ape. Atît stîlpii cît şi grinzile sînt sculptate ; uneori fiecare din cele trei laturi ale foişorului are grinda altfel sculptată. Pălimarul foişorului este făcut din scînduri ,,ulucite" din lemn de fag, cu tăieturi simple de cuţitoaie. În foişor este de multe ori instalat un pat sau cel puţin o laviţă prinsă de scîndurile pălimarului sau de stîlpi.

Tipul acesta de casă cu foişor se întîlneşte cu deosebire pe Rîul Doamnei.

Acest foişor nu este un reflex sau o copie a foişorului vîlcean. Foişorul mic de Argeş este mai redus decît cel vîlcean, iar în ceea ce priveşte raportul între dimensiuni — lăţimea corp-casă şi lungimea laturii în prelungire a foişorului — deosebirea dintre cele două foişoare este evidentă ; la casa vîlceană acest raport tinde spre 1/1 (lăţimea corp-casă = 4 m, lungimea laturii în prelungirea foişorului = 4 m), în timp ce în Argeş acest raport este de aproximativ 1/0,60 (lăţimea corp-casă = 4 m, lungimea laturii în prelungire a foişorului = 2,50 m).

3. Casa cu foişor, înaltă, clădită pe soclul dezvoltat de piatră şi cărămidă este una din cele mai izbutite realizări ale meşterilor de case ţărani.

Casa este compusă tot din două încăperi, cu deosebirea însă că uneori fiecare încăpere are intrare separată din sală. Casa este clădită pe beci sau pe o cameră şi beci.

Pe soclul de piatră şi de cărămidă, înalt de 2,30 m, sînt aşezate ,,temeele", grinzi de dimensiuni impresionante (secţiunea dreptunghiulară 0,60/0,25 m), pe care se înalţă construcţia de lemn sau cărămidă a corpului casei.

Foişorul ridicat pe un soclu puternic este acoperit în trei ape şi are trei stîlpi la faţadă. Toată lemnăria foişorului este sculptată. Pălimarul de lemn este înlocuit de zidărie plină. Intrarea în foişor este laterală, pe o scară ce nu dă direct în foişor, ci pe o platformă de lemn acoperită de o prelungire a streşinii largi.

Trecerea de la casele foarte vechi la cele vechi, apreciate a fi construite între 1861 şi 1890, este marcată prin modificarea de plan şi prin înălţarea soclului, care împreună cu pălimarul devine o apărare a scării interioare. Toate casele înregistrate ca vechi au prezente caracterele amintite, în timp ce nici una din casele ,,foarte vechi" nu le au, cu excepţia unei singure case înalte cu foişor.

4. Casa cu scară interioară este construită pe un soclu de piatră sau de piatră alternînd cu cărămidă. Înălţimea acestui soclu variază de la 1 m pînă la

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

2,50 m, după cum este vorba de o casă cu parter dezvoltat, semidezvoltat sau de o casă joasă cu beci săpat. Corpul casei este construit tot din cărămidă sau din „paiantă". În ceea ce privește materialele de construcție, deosebirile sînt uneori apreciabile de la vale la vale și sînt în funcție de condițiile locale. O asemenea deosebire a putut fi, de pildă, înregistrată între văile Vîlsanului și Rîul Doamnei.

Planul obișnuit este cel compus din două încăperi cu intrare separată de pe sală. Dimensiunile sînt ceva mai mari: 8,50 m lungime, 6 m lățime. Sala nelipsită este uneori foarte largă, 1,80 m, și de obicei se mărginește numai la fațada casei, rareori trecînd și pe laturi. Ea este închisă de un pălimar de circa 0,70 m înălțime.

Fațada, atît de specifică acestor case, rezultă din combinarea variată a suprafețelor albe reunite ale soclului și pălimarului cu cele întunecate ale ușilor și gîrliciurilor de beciuri. Plasarea variată a acestora din urmă, precum și (într-un al doilea grad de complexitate) însăși structura soclului — plin, plin parțial și pilaștri, plin parțial și gol —, a dat naștere unei serii întregi de fațade, care impresionează prin diversitatea lor, cuprinsă totuși în cadrul unui stil unitar.

Golul prelung al sălii este abia întrerupt de stîlpi subțiri de lemn — și trebuie să amintim că la aceste case sculptura a dispărut cu totul, oamenii pierzînd obișnuința lucrului în lemn o dată cu dispariția lemnului ca material de construcție și înlocuirea lui cu cărămida — și este subliniat de cele două linii albe jos de cea a pălimarului, sus de cea a streșinii tencuite (încă una din caracteristicile casei locale). La toate aceste case scara este ascunsă vederii și pornește de la ușa așezată în fațada casei sau pe una din laturi.

Diferențierea caselor după categoria socială a proprietarilor se poate stabili pe baza dimensiunilor, a înălțimii soclului și a dezvoltării parterului cuprinzînd odăi și beciuri.

Tipul acesta de casă cu scară interioară, apărată ca de un parapet, și care reprezintă poate un element de supraviețuire al vechii locuințe cu tendințe de fortificare, caracteristică orînduirii feudale, se întîlnește pe o arie care coincide

Fig. 51. — Casă din comuna Lerești.

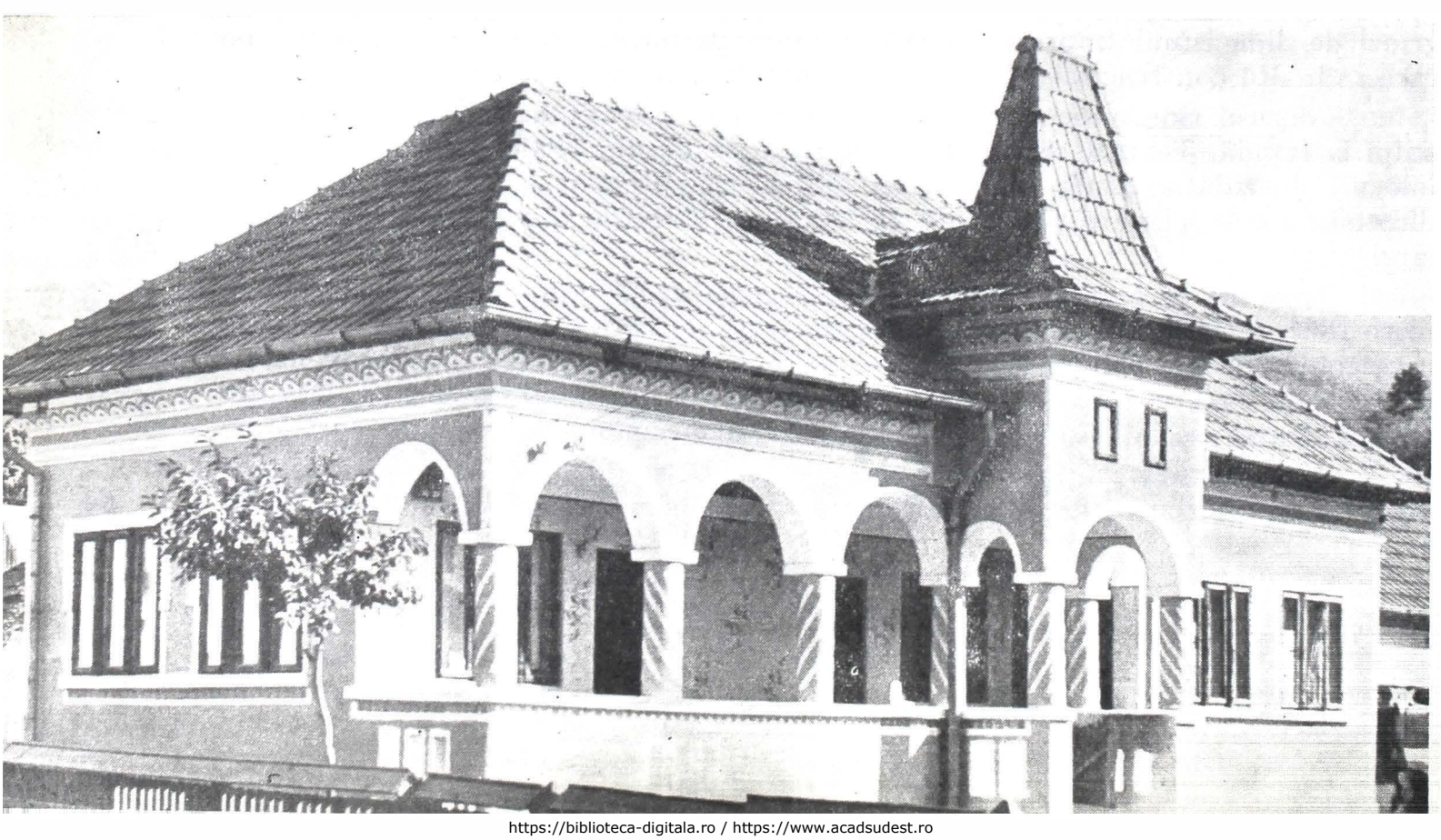

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

cu cea a casei înalte cu foișor. Aceasta este valabil dacă luăm în considerare și stilul lor, pentru că, dacă ne mărginim numai la constatarea existenței scării interioare, atunci trebuie să spunem că acest tip de casă merge spre sud-vest pînă la Dunăre, întîlnindu-se splendide exemplare și în Gorj și în Mehedinți. Ca stil, casa cu scară interioară este asemănătoare cu cea de la Obislavu, la limita vestică a Vîlcii și cu cea de la Chiojdu Mic din Buzău. Deosebiri între ele există, și acestea sînt legate atît de materialul de construcție diferit (lemnul în Vîlcea și Buzău, cărămidă în Muscel și Argeș), de forma diferită a acoperișului (mai jos în Muscel și Argeș), cît și de elemente arhitectonice, ca, de pildă, numărul stîlpilor : în Vîlcea acest tip de casă are trei stîlpi la fațadă, unul central și doi laterali, lucru ce amintește de dispoziția stîlpilor la foișoare, și care nu se întîlnește nicăieri în Muscel și Argeș. Asemănările sînt însă esențiale și pornesc chiar de la tehnica zidăriei în piatră și cărămidă combinată (clișee comparative Vîlcea-Muscel).

Structura bine precizată a acestui tip de casă veche a făcut ca el să reziste de-a lungul multor ani și să se continue și în epoca următoare, a construcțiilor de vechime mijlocie, ridicate aproximativ între 1890 și 1920.

5. Tipul de casă cu pălimar de lemn netencuit continuă, în genere, pe cel al caselor vechi. Se poate totuși observa o tendință de a părăsi parapetul masiv al soclului și al pălimarului și de a introduce pălimare de lemn mai ușoare, așezate pe un soclu mai puțin masiv. Ca element nou se poate nota și apariția unui foișor în două ape, așezat de multe ori în axul casei, și care nu mai are funcția vechiului foișor, care adăpostea patul, lavița, urzoiul sau războiul de țesut, mărind spațiul destinat locuirii și dînd o rezolvare constructivă necesității vitale pentru familia și gospodăria țărănească de a avea o legătură permanentă cu animalele și cu acareturile curții. Foișorul nou, mic, sprijinit pe doi stîlpi, este doar un acoperiș pentru scară, mică și ea, și pentru intrarea casei.

Planul casei continuă a fi cu precădere cel alcătuit din două încăperi cu intrări separate. Încep să apară însă și planurile mai dezvoltate, compuse din două camere cu tindă la mijloc, din trei camere, din trei camere dintre care

Fig. 52. — Casă din comuna Lereşti.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

una este supradimensionată. Dezvoltarea planului și dimensiunile caselor sînt în legătură cu categoria socială a proprietarului.

Ceea ce apare însă cu desăvîrșire nou la o parte din casele construite în această epocă (1891—1950), și mai ales la cele de după 1920, este ,,războiul'', element de arhitectură orășenească introdus de meșterii ce încep să aibă un contact mai strîns cu constructorii din centrele urbane.

,,Războiul'' este de fapt o înălțare a podului, vizibilă la exterior, și prin aceasta o înălțare a pereților casei. Războiul este un zid scund de cărămidă (0,60 m) ce se clădește peste grinzile ce susțin tavanul casei. Pe acest zid se sprijină ,,consolele'' ce susțin căpriorii. Celălalt capăt al consolelor, cel interior, se sprijină pe ,,popi'' prinși în grinzile casei. Popii și consolele formează o ,,legătură roată'' de jur împrejurul bazei acoperișului. Capetele consolelor sînt fasonate și alcătuiesc un tip nou de ornamentație la casele țărănești. Cînd sînt nefasonate se ascund cu ,,astereală'' : scînduri subțiri bătute dedesubtul lor. Zidul scund, consola, popul și grinda formează un patrulater, a cărui asemănare schematică cu războiul de țesut i-a dat și numele. Pe fața războiului se aplică ,,flori'' din stucatură sau zugrăveală. O dată cu apariția ,,războiului'', tipul vechi de casă începe să decadă. Locul îl ia o casă nouă, ale cărei elemente de-abia încep să se grupeze într-o nouă structură stilistică.

6. Casele de un caracter mai nou, cu puternice influențe urbane, părăsesc uneori cu totul planurile vechi adoptînd o împărțire a camerelor ce se inspiră de la casele de oraș sau răspunde nevoilor comerciale.

Materialul de construcție exclusiv este cărămida, iar pentru temelie piatra. Dimensiunile se măresc : casele noi sînt lungi de cîte 12—14 m sau chiar 16—18 m și late de 7—8 m. Pereții se înalță și ei : ,,lumina'' (înălțimea interiorului) trebuie să fie între 2—și 2,40 m, iar ferestrele se fac de 1,20/0,80 m.

Acoperișul în patru plase este mai jos decît la casele vechi. Aceasta se obține prin schimbarea proporției dintre lungimea căpriorilor și lărgimea casei. La casele vechi căpriorul se făcea de o lungime egală cu lățimea casei. Acum se face cu 1/3 mai scurt decît lățimea casei.

Soclul înalt și pălimarul masiv au dispărut aproape cu totul, locul lor fiind luat de săli mai joase, închise cu pălimar traforat. Cînd mai apare totuși pălimar de zidărie, el susține coloane masive de zidărie unite prin arcade.

Casa veche țărănească atrăgea privirile prin simplitatea liniilor și prin armonia proporțiilor ei. Casa nouă încearcă să le atragă prin bogăția ornamentelor. Uneori, cînd se ferește de exagerări supărătoare, izbutește, și aceasta este o nădejde pentru viitor, cînd elementele noi se vor adapta măsurii și simțului constructiv pe care îl dovedește vechea arhitectură locală.

Ornamentația caselor noi este variată atît în ceea ce privește mijloacele întrebuințate, cît și plasarea. Traforajul este întrebuințat mult în toate locurile în care poate produce efect : la stîlpi, la streașină, la pălimar. Stucatura colorată și zugrăveala exteriorului dau o înfățișare policromă multor case noi, luminînd mai ales ,,fața războiului''.

Trebuie remarcată ca o notă pozitivă reapariția sculpturii în lemn, de un stil desigur diferit de aceea de la casele foarte vechi și care pare că se răspîndește din ce în ce mai mult.

În sfîrșit, foișorul de zidărie cu 3—4 coloane devine numai un prilej de desfășurare a ornamentației de ,,ciubucărie'' la intrarea principală a casei.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

Fig. 53. — Casă din comuna Valea Mare cu „coltuc" la capătul stilpilor şi „război" între stilpi şi acoperiş.

Tipurile de acareturi şi construcţii legate de ocupaţiile oamenilor

Principala construcție, în afară de casa de locuit, din curțile satelor din regiunea cercetată este grajdul cu fînăria. El apare în număr destul de mare, aproape 70% din gospodăriile înregistrate avînd grajd. Foarte rareori grajdul nu are deasupra lui fînărie. Marea frecvență a grajdului subliniază rolul important pe care continuă să-l aibă animalele chiar în acele gospodării care nu mai au nici caracter agricol şi nici pastoral şi a căror principală sursă de venit o formează fie vinderea de produse pomicole, fie practicarea diverselor meserii. Produsele rezultate din exercitarea acestor meserii — oale, șiță — sînt transportate cu carele pînă departe la cîmpie.

Privite din punctul de vedere al materialului şi al tehnicii de construcție, grajdurile sînt de 5 tipuri : grajd vechi de bîrne lungi încheiate stînește la capete ; grajd de bîrne scurte prinse în amnare ; grajd din scînduri groase verticale prinse pe un schelet de grinzi ; grajd de paiantă — schelet de grinzi şi cărămidă ; grajd de cărămidă.

Fînăria de deasupra este făcută de cele mai multe ori dintr-un schelet de grinzi, pentru ca fînul să fie în bătaia continuă a vîntului. Alteori este construită din scînduri late.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

Fig. 54. — Casă din Lereşti cu aplicaţii din tencuială colorată şi traforaj la extremitatea superioară a stîlpilor.

După felul în care este împărţit, grajdul poate fi : cu o singură încăpere ; cu două încăperi alăturate ; cu două încăperi şi cu o şură deschisă între ele pentru car ; cu o încăpere închisă şi cu o şură deschisă alături ; cu două încăperi despărţite printr-o trecere liberă spre grădina din fundul curţii.

Elementul principal care defineşte forma grajdului este însă acoperişul. Acesta poate fi de trei feluri :

— în patru plase, cel mai frecvent ;

— morăresc, la care plasele mici nu se continuă pînă la nivelul streşinii plaselor mari, ci se întrerup la un nivel oarecare, dînd naştere unui fronton trapezoidal ;

— în două plase, cel mai rar întîlnit, deoarece nu apără bine de ploaie fînul.

La multe grajduri streaşina din faţă este mult prelungită (2—3 m), formînd un adăpost de-a lungul întregului grajd.

În multe cazuri s-a remarcat tendinţa de a reuni sub acelaşi acoperiş grajdul şi casa de locuit, redusă la o încăpere sau două. Aceasta s-a observat numai la construcţii noi şi indică dorinţa de a economisi materialul de construcţie.

Uneori grajdurile sînt lucrate cu îngrijire şi au chiar o înfăţişare estetică, de pildă grajdul de pe Vîlsan al casei 47.

În curţile gospodăriilor din satele Coşeşti şi Leiceşti se pot vedea înălţîndu-se o serie de acoperişuri ciudate, deasupra unor mici construcţii de scînduri cenuşii şi afumate. Sînt adoposturile cuptoarelor de ars oale ale oamenilor din aceste sate, care se ocupă în special cu olăria. Trebuie să subliniem o împrejurare

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

Fig. 55. — Casă din Lereşti cu decor din tencuială colorată.

care, după cunoştinţa noastră, nu se mai intilneşte în alte centre de olărie din ţară : în aceste sate de olari, femeile nu numai că lucrează la rind cu bărbaţii la făcutul oalelor (nu numai la ornamentarea lor, ci şi la lucratul pe roată, ceea ce în alte părţi se socoteşte o muncă grea, accesibilă numai bărbaţilor), dar există o diviziune a muncii în cadrul gospodăriei, potrivit căreia femeia face oalele, iar bărbatul pleacă cu ele la drum să le vîndă.

Această meserie de olar, precum şi tehnica specifică necesitînd construirea de cuptoare au determinat crearea unor adăposturi de o arhitectură specială, adaptată dublei cerinţe : să apere cuptorul de ploaie şi să permită fumului să iasă afară. Astfel s-au născut acele „acoperişuri cu măgar". Asemenea acoperişuri se întîlnesc şi la povernele de ţuică, cu deosebirea că sistemul de goluri lăsate în acoperiş pentru a da naştere la curenţi de aer care să tragă fumul este mai complet la adăpostul cuptorului de ars oale.

Pe lîngă acoperişul cu „măgar", olarii mai întrebuinţează pentru apărarea cuptorului lor şi alte sisteme de adăposturi mai rudimentare, dar ingenioase ca rezolvare :

1. Pe două furci înalte pe care se sprijină o cosoroabă şi pe alte două furci mai joase aşezate în spatele celor înalte sînt puse două plase mobile, care pe vreme ploioasă alunecă una către alta şi formează un acoperiş închis.

2. Pe acelaşi sistem de furci şi cosoroabe sînt fixate două plase la o distanţă de 2 m una de alta ; locul rămas liber este acoperit cu două obloane care se deschid în lături.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

3. Pe același sistem de susținere sînt fixate două plase distanțate; între ele este prinsă o a treia plasă, care ocupă tot locul liber; această a treia plasă este mobilă și se dă pe spate cînd vremea este frumoasă.

Printre acareturile care ar trebui menționate există unul a cărui importanță este mai mult de ordin etnografic și care de altfel nu se întîlnește decît extrem de rar. Este vorba de construcția avînd destinația specială de a păstra haine și diferite obiecte casnice. Ea se întîlnește ceva mai des în Munții Apuseni sub numele de ,,cămară'' și a fost întîlnită și în Vîlcea sub numele de ,,căsoaie''. În regiunea cercetată a fost găsit un asemenea exemplar pe valea Vîlsanului. El servea și astăzi aceluiași scop, răspunsul proprietarului la întrebarea pentru care motiv ține hainele în afara casei fiind: ,,În casă e fum mult de la corlan și se afumă hainele''. Bineînțeles că nu știm care este motivarea originară a existenței acestui fel de construcție, dar urmărirea răspîndirii lui teritoriale ar merita să fie făcută. Din punct de vedere arhitectonic, ,,hodaia'' de haine prezenta doar interesul unei construcții vechi din bîrne.

Lipsa lemnului, care s-a făcut de timpuriu simțită în regiune, a făcut ca porțile înalte să fie aproape inexistente. Cele cîteva exemplare nu prezintă interes. Marea majoritate a porților sînt joase și de un tip de răspîndire generală.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

ARHITECTURA POPULARĂ DIN ZONA MUSCEL*

Arhitectura populară din zona Muscel, deşi prezintă asemănări care o leagă de construcţiile ţărăneşti din restul ţării, are şi trăsături care o deosebesc.

Aici există, poate, cea mai interesantă şi mai bogată arhitectură populară românească, marcată în special prin case cu două caturi, care în unele puncte ale regiunii ajung să reprezinte aproape totalitatea construcţiilor. Fenomenul acesta merită un studiu atent, cu atît mai mult cu cît interesul creşte datorită faptului că locuinţa cu etaj serveşte în chip adecvat necesităţilor localnicilor, că a dat naştere unei mari varietăţi de faţade şi unui decor bogat, că reprezintă unul din rarele puncte de unitate între arhitectura de ţară şi de oraş şi că ar putea uşor servi ca punct de plecare pentru unele din construcţiile actuale.

În cele ce urmează vom schiţa modul în care, în decursul ultimului secol, a crescut interesul pentru arhitectura musceleană. De acum peste o sută de ani (1860), prin Dionisie Pop Marţian, ne-au rămas unele date statistice de cea mai mare importanţă [1]. Date interesante avem de asemenea de la C. Alexandrescu [2], ca şi din cărţile scrise de N. Manolescu [3] şi Gh. Crăiniceanu [4] la sfîrşitul secolului al XIX-lea.

Pe la începutul secolului nostru, Ion Voinescu a reprodus doar cîteva fotografii [5]. Cîţiva ani mai tîrziu, în stilul viu care îl caracterizează, Nicolae Iorga scoate în relief unele din caracteristicile arhitecturii locale [6].

* Figurile 31—55 aparţin tot acestui capitol.

[1] *Analele statistice şi economice pe anul 1860*, Bucureşti, 1860.

[2] C. Alexandrescu, *Dicţionarul geografic al judeţului Muscel*, Bucureşti, 1893.

[3] N. Manolescu, *Igiena ţăranului român*, Bucureşti, 1895.

[4] Gh. Crăiniceanu, *Igiena ţăranului*, Bucureşti, 1894.

[5] I. Voinescu, *Monumente de artă ţărănească din România*, Bucureşti, 1910.

[6] N. Iorga, *L'art populaire en Roumanie, Son caractère, ses rapports et son origine*, Paris, 1923, p. 36.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

În anii din urmă studiile de acest gen au căpătat o amploare deosebită. Două publicații se opresc asupra planurilor, sistemelor de construcție și decorului[7]. Limitate însă la articole, aceste studii nu aduc decît parțial în discuție problemele care se pun. Un alt studiu, tratînd despre locuințele cu două caturi la români, încearcă să dea răspuns cu privire la originea unora din formele arhitectonice[8].

Într-o lucrare de sinteză asupra arhitecturii populare, Grigore Ionescu prezintă și cîteva din construcțiile muscelene[9]. Un volum special este destinat arhitecturii populare din regiunea Argeș, pe care o studiază pe zone[10]. Este de menționat, în sfîrșit, cel mai recent studiu consacrat caselor din jurul orașului Cîmpulung[11].

Cercetarea arhitecturii în vederea studiului de față s-a efectuat aproape în toate satele aflate într-un perimetru mărginit de Valea Bratiei la vest, pînă la vărsarea ei în Valea Tîrgului, de coama Carpaților spre nord și de Valea Dîmboviței spre est, pornind de la vărsare, pînă spre Stoienești, iar de aici coborînd spre sud de Valea Argeșului, pînă la vărsarea acestuia în Rîul Tîrgului. Zona aceasta are forma unui triunghi, cu unul din unghiuri orientat spre sud, în punctul unde la mică distanță una de alta se varsă apele Bratiei și Argeșului, în Valea Tîrgului. Au fost cercetate aproape 600 de case.

Ca urmare a investigațiilor minuțioase întreprinse, subcapitolul de față va avea următorul cuprins: Tehnicile de construcție, Planurile caselor, Fațada și decorul, Etapele de dezvoltare a casei țărănești.

[7] Adrian Gheorghiu și Paul Petrescu, *Arhitectura populară în bazinul superior al Argeșului*, în „Arhitectura R.P.R.", 1954, nr. 8; Adrian Gheorghiu, Paul Petrescu și Paul Stahl, *Ornamentația în arhitectura populară din bazinul superior al Argeșului*, în „Arhitectura R.P.R.", 1955, nr. 1.

[8] Paul Stahl, *Locuințele cu două caturi la români*, în „Studii și cercetări de istoria artei", 1957, nr. 3–4.

[9] Grigore Ionescu, *Arhitectura populară românească*, București, 1958.

[10] Florea Stănculescu, Adrian Gheorghiu, Paul Petrescu, Paul Stahl, *Arhitectura populară românească. Regiunea Pitești*, București, 1958.

[11] Paul H. Stahl, *Locuințe țărănești în regiunea Cîmpulungului*, în *Omagiu lui George Oprescu*, București, 1961.

Fig. 56. — Casă din Lerești cu aplicații din tencuială colorată.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

Pentru a ne da seama de schimbările petrecute in decurs de un secol in arhitectura populară din zona Muscel, reproducem datele privind tehnica de construcţie a caselor, publicate de Dionisie Pop Marţian in 1860:

Case cu pereţii din:	zid	lemn	pămînt
Oraşul Cîmpulung	342	3 120	50
Plasa Argeşelului	122	4 318	266
Riurilor	245	7 764	287
Podgoriei	161	7 794	85
Plaiul Nucşoarei	41	5 522	82
Dîmboviţei	117	6 663	135
Total oraş	342	3 120	50
Total rural	686	32 061	855
Total general	1 028	35 181	905

Construcţiile din lemn reprezintă majoritatea, cele din pămint sau cărămidă fiind la acea vreme puţine.

Cu 60 de ani mai tîrziu Leonida Colescu [12] dă situaţia (pe judeţe) materialelor de construcţie ale caselor de la ţară. El găseşte in Muscel, in 1912 (în %):

27,3 case din cărămidă; 0,7 case din piatră; 60,1 case din lemn; 1,2 case din vălătuci; 9,5 case din nuiele; 0,2 alte materiale sau nespecificat.

Locuinţele cu pereţii de lemn continuă să fie cele mai numeroase, dar proporţia lor a scăzut în chip insemnat. Au crescut ca număr casele din nuiele, ca

[12] Leonida Colescu, *Statistica clădirilor şi a locuinţelor din România*, Bucureşti, 1920.

Fig. 57. — Casă din Lereşti cu aplicaţii din tencuială colorată.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

urmare a dispariției materialului lemnos sau a greutății mai mari de procurare a lui și, desigur, datorită faptului că ele intră în folosința părții celei mai sărace a țărănimii. Locuințele cu pereți de cărămidă sînt cele care se înmulțesc cel mai repede, întrucît reușesc să treacă de un sfert din total. Ele aparțineau orășenilor, dar și păturii de țărani înstăriți care se forma la sate.

Tendința de dezvoltare, normală, este cunoscută și în alte regiuni românești, în care cărămida reprezintă materialul nou, rar, ce tinde să înlocuiască în unele părți lemnul și, în altele, locuințele de pămînt sau nuiele. Muscelul se află printre regiunile în care această schimbare s-a produs timpuriu și repede.

Răspîndirea cărămizii reclama un mare număr de cărămidării. C. Alexandrescu confirmă acest lucru [13]. În 1889 el găsește în județul Muscel 224 de cuptoare de cărămidă, a căror producție cunoscută era de 11 964 000 de cărămizi anual. Varul era și el necesar pentru legarea cărămizilor și, în același timp, pentru tencuire, peretele de cărămidă neputînd rămîne netencuit, așa cum rămînea în trecut cel din lemn. Tot Alexandrescu spune că în 1889 existau în județ 245 de vărării țărănești și 4 fabrici de var. Astăzi pentru țărănimea din zona cercetată, cărămida constituie materialul obișnuit de construcție, deși adesea lemnul intervine și el ca material ajutător.

Cele două categorii însemnate au fost deci casa de lemn și cea de cărămidă. Casa de lemn era alcătuită după procedeele tradiționale, din bîrne rotunde încheiate la capete [14]. Casele, de plan rectangular, aveau „temelia" alcătuită dintr-o talpă puternică de lemn, sprijinită la rîndul ei pe un strat de pietre, care o ferea de umezeală. Pereții rămîneau adesea netencuiți, dar cu vremea și pe casele de lemn se adaugă tencuiala. Suprafața exterioară a pereților alcătuiți din bîrne rotunde nu reușește să fie niciodată perfect netedă, din cauza suprafeței rotunjite a lemnului. Dar, începînd din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, se răspîndește peretele din bîrne cioplite în patru muchii, care are o suprafață netedă. Acest perete era obișnuit pentru casele cu etaj, la care, deși parterul este din piatră și cărămidă, etajul rămîne din lemn. În această privință, niciunul din cele două recensămînturi citate nu precizează cum a înregistrat casele cu două caturi, cînd fiecare cat era construit din alt material. Este probabil însă că s-a ținut seama de catul locuit, adică de etaj, casa însemnînd și pentru țărani etajul locuit, parterul nefiind casă, ci pivniță. De aceea credem că piatra și cărămida erau mai des folosite în construcții decît apare în tabele. Fenomenul este de altfel obișnuit și în alte regiuni românești. Fie că este vorba de Oltenia, de Muntenia sau de Transilvania (cazul Mărginimii Sibiului pare caracteristic), casele noi cu etaj folosesc într-o primă fază, pentru parter, piatra și cărămida, iar pentru etaj lemnul tradițional. Singura zonă în care situația diferă este Gorjul, unde ambele caturi se construiau din lemn solid de stejar [15].

Schimbarea materialului de construcție al pereților, manifestînd o schimbare a condițiilor de trai ale țărănimii , a avut urmări însemnate asupra aspectului exterior al casei, ca și asupra decorului.

În ceea ce privește materialul de construcție al acoperișului, se constată de asemenea transformări însemnate. Din păcate ne lipsesc datele privitoare la secolul trecut, situația cea mai veche cunoscută fiind cea din recensămîntul

[13] C. Alexandrescu, *op. cit.*,

[14] Codin Rădulescu, în *Monografia comunei Priboeni Muscel*, Cîmpulung, 1904, p. 14, spune că locuințele vechi sînt din „vîrghii" (bîrne).

[15] Paul Stahl, *Planurile caselor românești țărănești*, Sibiu, 1958, cap. II.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

efectuat de Leonida Colescu în 1912. Astfel, în Muscel se întîlneau la țară acoperișuri de casă învelite cu (în %) :

tablă	în	2,8	din cazuri
șiță	în	92,8	,, ,,
olane	în	0,1	,, ,,
scînduri	în	0,3	,, ,,
stuf, trestie	în	1,1	,, ,,
paie, coceni	în	0,9	,, ,,
pămînt (cu paie, stuf)	în	2,0	,, ,,

Prin urmare, dacă la pereți se răspîndise destul de larg materialul nou, cărămida, la acoperiș rămăsese, ca aproape singurul folosit, învelișul din șiță, adică din lemn.

Ceea ce atrage atenția însă și dovedește totuși, și în această privință, o evoluție mai rapidă a arhitecturii din Muscel decît a celei din alte locuri este dispariția aproape totală a acoperișului învelit cu paie, care exista în trecut și aici, așa cum exista în întreaga țară. Șița constituia în secolele trecute un lux pe care și-l permiteau numai boierii ; ea s-a răspîndit puternic în Muscel, unde numeroșii meșteșugari în lemn care lucrau în regiune au avut desigur un loc însemnat. C. Alexandrescu [16] citează ca localități în care se lucra șiță la 1889, Bădeștii, Cetățenii din Vale, Corbșori, Poenărei ; ele vor fi fost însă mai multe. Dacă adăugăm localitățile în care sînt semnalați meșteri în lemn (dogari, scîndurari, cherestegii, rotari, dulgheri, tîmplari, butari), numărul acestor comune crește mult : Albești, Davidești, Bădeni, Pămînteni, Bălilești, Bîrzesci, Beleți, Berevoești Pămînteni, Berevoești Ungureni, Boteni, Capu Piscului, Conțești, Coșești, Davidești, Dobrești, Domnești, Dragoslave, Golești, Gorganu, Jupînești, Lăicăi, Leicești, Lerești, Mihăiești, Nămăiești, Schitu Golești, Slănic, Stănești, Titești, Vlădești, Voroveni, Vulturești, Nucșoara, Piscani Negreni, Priboieni, Racovița, Rădești, Retevoiești, Rucăr. Lucrul lemnului a dat naștere la numeroase specializări ; adăugăm că, pe lîngă cunoștințele speciale necesare unui meșteșug sau altuia, exista un mare număr de oameni (aproape egal cu numărul bărbaților) care știau să mînuiască securea. Fiecare se pricepea să ridice un adăpost pentru animale sau chiar o casă.

Deși a rămas vreme îndelungată, șița a fost totuși treptat înlocuită de către țiglă, începînd încă din secolul al XIX-lea. Ca și cărămida, țigla constituie astăzi materialul obișnuit folosit pentru învelit acoperișul. Chiar și pe locuințele mai vechi sau pe cele cu pereți din lemn, șița a fost înlocuită cu țigla.

Indiferent însă de materialul din care este alcătuit, forma acoperișului rămîne aceeași în liniile esențiale. Acoperișul de casă muscelean este cel obișnuit românesc în patru ape, cu două ape mai mari, situate spre fața și spatele casei, și cu altele două mici așezate lateral. Coama este paralelă cu fațada. Cazurile în care apar acoperișuri în două ape sînt cu totul excepționale, și este vorba mai totdeauna de construcții noi, ridicate în acest secol. Adesea aceste excepții reprezentau un semn de sărăcie a locatarilor. Uneori, cînd încăperile de locuit aveau deasupra un pod pentru adăpostirea fînului animalelor, acoperișul în două ape era necesar pentru a permite introducerea fînului în pod prin intrări laterale largi.

O formă aparte are acoperișul caselor cu foișor. Foișorul vechi este rar în regiune ; acoperișul lui are același aspect ca în Oltenia sau Muntenia, adică este

[16] C. Alexandrescu, *op. cit.*

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

Fig. 58. — Casă din Lereşti cu aplicaţii din tencuială colorată.

alcătuit din trei ape, mai joase decît apele restului casei. La exemplarele de case cu foişor el rămîne în două ape. Uneori, cînd scara de acces la încăperile de locuit se află în afara perimetrului de bază al casei, ea este adăpostită sub un acoperiş ce seamănă cu acoperişul în trei sau două ape al foişorului. La casele cele mai noi, acest acoperiş poate fi în patru ape puternic înălţate, cu pantă foarte înclinată, formînd un turnuleţ ascuţit.

Caracteristic pentru vechile acoperişuri din lemn sînt ţepile aşezate la extremităţile coamei. Ele se fac din lemn, din tablă sau din ceramică. Cele de tablă se întîlnesc mai ales în oraş. Cele din lemn n-au însă formele interesante pe care le capătă spre exemplu în Gorj, ci rămîn mai totdeauna simple, drepte. Cele din ceramică sînt lucrate în Argeş sau în centrele de pe Valea Bratiei.

Pentru evacuarea fumului dus de horn în pod există mici deschideri situate spre faţadă, cu un acoperiş propriu : rotunjit la construcţiile vechi, drept şi în două ape la cele noi. Numele acestui spaţiu deschis ce serveşte şi ca luminator al podului, este ,,cucă'' sau ,,bagică''. La acoperişurile actuale învelite cu ţiglă, cuca are dimensiuni mai mari, este închisă cu geam şi serveşte unei bune luminări a podului.

Scheletul acoperişului este totdeauna din lemn, la construcţiile vechi ca şi la cele noi. În trecut, scheletul era cel obişnuit pentru casele româneşti, adică : pe ultimul rînd de bîrne ce alcătuiesc pereţii, bîrne ale căror capete ies în afara peretelui, se aşază un alt rînd de bîrne, formînd un patrulater ceva mai larg decît cel format de pereţi. Pe acesta se fixează căpriorii, mai întîi cei ce pornesc dinspre colţuri, unindu-se doi cîte doi pe culme şi fiind apoi legaţi între ei de către un alt lemn ce formează coama. O serie de alţi căpriori, aşezaţi tot în picioare

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

Fig. 59. — Casă din Lerești cu aplicații din tencuială colorată.

(formînd cu tavanul încăperilor un unghi de aproximativ 45°), se sprijină cu un capăt pe bîrnele așezate dedesubt și cu celălalt pe culme. Alte scînduri mai subțiri se fixează orizontal pe căpriori, în așa fel încît să servească drept reazem învelitoarei. Începînd din a doua jumătate a secolului trecut apare în construcția scheletului acoperișului un element preluat din construcțiile orășenești: „războiul". Pe ultimul rînd de bîrne al peretelui (sau pe ultimul rînd de cărămizi, la pereții din cărămidă) se fixează vertical o serie de stîlpi înalți de 40—80 cm. Ei stau de jur-împrejurul casei, avînd între ei o distanță ce variază de obicei între 50 și 200 cm. Deasupra acestor mici stîlpi se așază scheletul acoperișului. În felul acesta în podul luminat se poate circula pînă spre streașina casei.

În sfîrșit notăm încă un element, și anume înălțimea acoperișului, socotită de la poale la coamă. Contrar situației din alte regiuni, și mai ales din Transilvania, între înălțimea vechilor acoperișuri și a celor noi nu există o mare deosebire. Desigur, la construcțiile vechi acoperișul este mai înalt în raport cu pereții decît la casele noi, fără însă ca diferența să fie însemnată.

Probleme deosebite ridică bordeiul. Astăzi dispărut, nu l-am putut înregistra decît în forma pe care o aveau bordeiele rudarilor cu 15 ani în urmă. Dionisie Pop Marțian găsește în 1860:

21	de	bordeie	în	Cîmpulung	în	total	fiind	deci:
222	,,	,,	,,	plasa Argeșelului	21	de	bordeie	în oraș
279	,,	,,	,,	plasa Rîurilor	767	,,	,,	,, sate
80	,,	,,	,,	plasa Podgoriei	788	,,	,,	,, întreaga regiune.
55	,,	,,	,,	plaiul Nucșoarei				
131	,,	,,	,,	plaiul Dîmboviței				

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

Față de totalul locuințelor, aceasta înseamnă un procent de 4,5, cifră care ne arată că bordeiul reprezenta o locuință rar folosită, casa obișnuită în regiune pentru trecut fiind casa construită pe sol, din bîrne, aceasta probabil din timpuri îndepărtate. Pe plăși, cea mai mare proporție o găsim în plasa Argeșelului, unde bordeiele ajung la 10,8%.

Leonida Colescu găsește în județul Muscel 308 bordeie, cifră inferioară celei de la mijlocul secolului trecut, deși numărul construcțiilor crescuse. Ele reprezintă, față de totalul locuințelor, 1,1%. Din studiul lui G. D. Scraba[17] reiese că aproape toate bordeiele erau locuite la acea vreme de către rudari [18].

Construcția bordeiului nu ajunge în Muscel (din datele pe care le cunoaștem pînă astăzi) la dezvoltarea pe care o luase în Cîmpia Dunării, spre exemplu. El rămîne mai totdeauna ca o locuință cu o singură încăpere, săpată în parte sub nivelul solului. Sistemul de susținere a acoperișului, format din pămînt, paie, frunziș, puse pe un schelet de lemn, era alcătuit din obișnuiții stîlpi verticali, așezați la colțurile casei și spre mijlocul peretelui din față și din spate. Pe acești doi stîlpi centrali, mai înalți ca restul, se fixează un alt lemn, care formează coama. Apoi, de pe coamă coboară căpriorii, lateral, și deasupra lor vine acoperișul.

Planurile caselor

Reconstituirea vechii arhitecturi locale este mai dificilă decît în alte regiuni tocmai din cauza rapidei schimbări pe care am constatat-o și în privința tehnicilor de construcție. Cele cîteva case vechi aparținînd primei jumătăți a secolului trecut, care mai erau încă în picioare, nu cuprind toată gama de planuri care vor fi existat și, mai mult, din vechile construcții s-au păstrat tocmai cele care erau mai dezvoltate și puteau deci corespunde vremurilor mai apropiate de noi.

Ceea ce izbește în primul rînd la cercetarea regiunii și o deosebește de alte regiuni este numărul mare de case cu două caturi. Înainte de a intra în analiza acestor planuri de case, vom înfățișa cele cîteva date statistice pe care le găsim în tabelele publicate de Dionisie Pop Marțian. El găsește în Muscel următoarea situație :

Case cu	3 caturi	2 caturi	1 cat
Cîmpulung		126	1 715
Plasa Argeșelului		1	1 810
Plasa Rîurilor	1	7	3 572
Plasa Podgoriei		6	3 928
Plaiul Nucșoarei		1	2 494
Plaiul Dîmboviței		32	3 027
Total oraș		126	1 715
Total sat	1	53	14 831
Total general	1	179	16 546

[17] G. D. Scraba, *Starea socială a țăranului*, București, 1907.

[18] Un studiu mai dezvoltat asupra locuințelor rudărești din Muscel a fost publicat de către Ion Chelcea, *Les Rudari de Muscel. Contribution à l'étude des Tziganes*, în *Archives pour la science et la réforme sociale*, București, 1943, an. XVI, nr. 1—4, p. 116. De notat că erau numite bordeie și locuințele mizerabile clădite pe sol.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

Cifrele sînt grăitoare și lămuresc problema. În Cîmpulung existau 126 de clădiri cu etaj, folosite ca locuințe, și reprezentau 6,8% din totalul locuințelor orașului. În sate, proporția locuințelor cu etaj este abia de 0,3%, adică aproximativ o casă înaltă la 300 joase. Dacă adăugăm faptul că cele mai multe din ele se găsesc în plaiul Dîmboviței (cam 3,5), lucrul este și mai izbitor, întrucît casele înalte din plaiul Dîmboviței sînt cele aflate mai ales în Rucăr, adică un tîrg cu caracter de orășel pentru acea vreme.

Din cele de mai sus rezultă două concluzii însemnate :

1) casele cu etaj au apărut mai întîi în oraș, fiind în folosința boierilor și a orășenilor bogați ;

2) la sate casele cu etaj s-au răspîndit în mod însemnat de-abia în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, ele fiind acum un veac apanajul cîtorva țărani înstăriți care se ridicaseră din masa generală, desigur și printr-o activitate legată de comerț ; casa cu un singur cat era deci casa obișnuită și în aceste locuri[19].

Datele înfățișate scot și ele în relief schimbările excepțional de rapide constatate prin studiul construcțiilor.

Planurile caselor joase, vechi, pot fi legate cu două serii de planuri românești. Forma cea mai rară se dezvoltă trecînd de la casa cu o încăpere și o intrare la aceea cu două încăperi, avînd fiecare intrare proprie spre fațadă. Una din odăi era folosită ca încăpere de locuit, iar a doua servea drept cămară. Acest plan nu l-am mai întîlnit în forma lui arhaică în regiune. Am întîlnit însă forma care îi urmează, mai nouă, caracteristică pentru sfîrșitul secolului al XIX-lea și prima jumătate a secolului al XX-lea, în care o încăpere este odaie de locuit, iar a doua servește ca odaie curată. În fața ambelor încăperi se întinde prispa, care servește ca mijloc de legătură între ele, întrucît de obicei nu au comunicație interioară. Această alcătuire se întîlnește mai ales în Gorj și Hunedoara, unde ea forma modul obișnuit de locuire în secolul trecut. Planurile din Muscel seamănă în această privință cu cele care acoperă nordul Olteniei și al Munteniei pînă în regiunea Buzăului[20]. Mai rar se întîlnesc casele cu trei încăperi, fiecare avînd intrare proprie. Toate aceste planuri se caracterizează și prin faptul că nu au tindă.

Notăm că cele două sau trei încăperi cu intrări separate se întîlnesc și la etajul caselor cu două caturi.

Planurile obișnuite sînt însă cele folosite de cea mai mare parte a românilor. De la încăperea originară formînd singură casa se trece la planul compus din „tindă" și „odaie de locuit" (sau „casă de locuit"). Locuința are o singură intrare, situată în fața tindei, odaia de locuit avînd și ea o ușă spre tindă. Două ferestre spre fațadă și una laterală luminează interiorul odăii de locuit. Intrarea podului este așezată în tavanul tindei. Regăsim, prin urmare, toate elementele casei românești folosite în restul țării[21].

O a treia încăpere se adaugă lateral, opusă primei, astfel încît casa are acum o tindă centrală cu odaie de locuit la dreapta și cămară la stînga. Intrarea cămării este tot prin tindă. Acest plan nu l-am mai întîlnit în picioare, dar el era cunoscut în amintirile localnicilor și în același timp existau alte planuri care îi urmează ; este vorba de casa la care tinda centrală are spre stînga, în loc de cămară,

[19] Concluzii susținute anterior în studiul citat despre *Locuințele cu două caturi la români.*

[20] Paul Stahl, *Planurile caselor românești țărănești*, p. 38 și urm.

[21] *Ibidem*, p. 9 și urm.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

o odaie de locuit — „casă mică de locuit" — și spre dreapta, în locul odăii de locuit, o odaie curată : „casă mare de curat". Alteori, cele două încăperi se numesc „odaie de dormit" cu „odaie de haine" ; sau „casă mică de dormit" cu „casă mare". La construcții mai noi am întîlnit și numele de „dormitor" pentru odaia locuită și „sală" pentru tindă. Numirile în general se leagă de funcția încăperii, și ele sînt interesante și prin poziția lor în plan și ca numire.

Dimensiunile odăilor laterale nu sînt egale, cea din stînga, locuită, fiind mai îngustă. Spre fațadă odaia de locuit are o fereastră, iar odaia curată două. Lateral fiecare are o fereastră iar odaia curată două. Tinda nu este luminată și păstrează în tavanul ei intrarea în pod ; rar, o mică fereastră lunguiață se află deasupra ușii de intrare.

Cîteodată, printre construcțiile anterioare secolului al XX-lea, se întîlnea planul cu trei încăperi, la care există o odaie de locuit la dreapta, tindă la stînga și, în jumătatea din spate a tindei, cămara.

Planurile descrise nu aveau de obicei prispă, ci numai un strat izolator de bolovani și lut ce înconjura casa la temelie, apărînd-o de umezeală și vînt. Uneori această apărătoare se lățește, ajungînd la 50 cm ; în partea superioară se netezește și se așază din loc în loc scînduri. Este vorba deci de forma ce premerge prispei bine constituite, care se răspîndește la casele joase începînd din a doua jumătate a secolului trecut. Prispa bine constituită devine nelipsită la casele construite în acest secol.

Planurile, aspectul exterior, ca și proporțiile caselor din partea de nord a zonei, pe valea Dîmboviței, amintesc casele vechi din nordul Carpaților aflate la marginea Țării Bîrsei și avînd ca punct central Branul și Moeciul. Totuși, în Muscel nu apar acele frecvente împărțiri ale încăperilor, prin pereți paraleli cu fațada, care dau naștere unor cămări situate spre spatele casei, obișnuite construcțiilor din nordul Carpaților.

Construite mai ales în secolul al XX-lea, locuințele cu tindă centrală, odaie de locuit la stînga și odaie curată la dreapta sînt organizate simetric. Cele două încăperi laterale au dimensiuni egale și sînt luminate spre fațadă, fiecare

Fig. 60. — Casă din Vlădești cu „războiul" împărțit în panouri egale.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

de cite două ferestre și una laterală. Tinda rămîne cel mai adesea neluminată, totuși apar ferestre inguste situate lingă intrare sau chiar în corpul ușii de intrare. Apare de asemenea fereastra îngustă, orizontală, așezată peste ușă. Față de construcțiile mai vechi, trebuie notate dimensiunile schimbate ale ferestrelor, în trecut mici, joase, închise de cele mai multe ori cu băsici de animale, astăzi înalte mari, acoperite cu geam ; fiind mobile, ele permit o aerisire bună a interiorului.

O altă schimbare însemnată care se petrece la casele cu prispa bine formată este așezarea intrării podului, care în loc să fie plasată în tavanul tindei, este așezată în tavanul prispei, spre fațadă, evitînd astfel murdărirea interiorului.

În sfîrșit, casele construite în vremea din urmă își schimbă unul din elementele tradiționale de plan ; încăperile nu mai au toate peretele din față așezat la același nivel, unele fiind mai retrase. De fapt, una sau două din încăperi ocupă spațiul prispei din dreptul lor, prispa rămînînd numai în fața unei singure încăperi, care pare astfel retrasă. La aceste din urmă planuri se simte într-o oarecare măsură înriurirea caselor orășenești ; de obicei una din încăperi este odaie curată, servind ca salon, o alta tinde să devină dormitor, deși nu este folosit în permanență, iar a treia seamănă prin folosința ei cu bucătăria orășenească. Totuși, în aceasta din urmă oamenii dorm în mod obișnuit. Este interesant cum acest plan cu prispă parțială, situată uneori spre mijlocul casei, dar mai des lateral, într-unul din colțuri, tinde să se răspîndească în ultimii 20 de ani în întreaga țară.

Notăm că, paralel cu transformările planurilor, sînt înlocuite treptat materialele tradiționale de construcție, casele ridicate în Muscel în ultimii ani folosind mai ales cărămida și țigla.

Răspîndirea locuințelor cu două caturi începe în secolul trecut și continuă în chip accelerat, avînd ca moment culminant ultima decadă. Planurile etajului sînt asemănătoare în unele privințe cu planurile locuințelor cu un singur cat.

Cele mai vechi exemplare au la parter o pivniță largă, ce se întinde sub încăperile etajului. La fațadă, acolo unde la etaj este prispa deschisă, există dedesubt un spațiu corespunzînd ca dimensiuni prispei, dar închis, numit gîrlici. Un zid puternic, situat spre exterior, este străbătut de obicei de o ușă cu două aripi, închisă cu „grătar" (sau „ostrețe") caracteristic, alcătuit din lemne ce se

Fig. 61. — Casă din comuna Lerești cu prăvălie spre stradă.

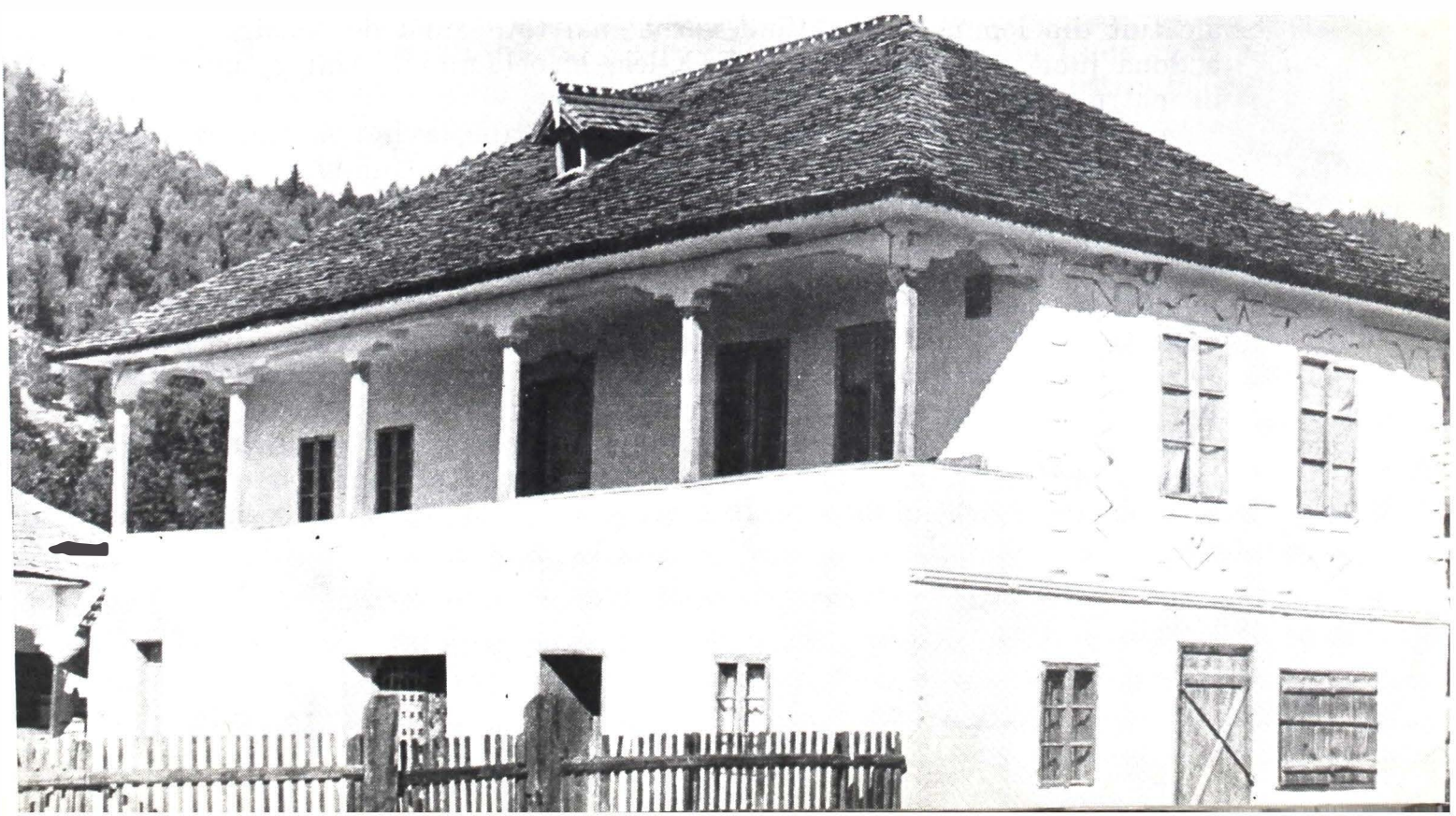

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

întretaie în unghi drept, lăsînd spații libere între ele în așa fel, încît gîrliciul să primească lumină din exterior. Nici o altă deschidere nu permite accesul în acest spațiu. Un al doilea zid, tot puternic, stă sub zidul dinspre fațadă al încăperilor etajului. El este străpuns de a doua ușă, de obicei din lemn masiv și închisă cu lacăte, prin care se intră în pivnița pentru adăpostit alimentele. Gîrliciul este și el folosit ca depozit, mai des pentru unelte, mai rar pentru alimente. Dimensiunile mari ale pivniței indică faptul că nu este utilizată numai pentru depozitarea alimentelor familiei, ci și a celor pe care gospodarii înțeleg să le vîndă. Fiind vorba de o regiune de deal și munte, pivnița largă este spațiul ideal pentru păstrarea fructelor proaspete, a celor afumate, a vinului, a țuicii. Ferestre înguste așezate în părțile laterale, de obicei cîte una de fiecare parte, străbat zidul gros. Uneori ele sînt înguste spre interior și largi spre exterior, la fel ca ferestrele cetăților de apărare, ale culelor sau ale altor case boierești înstărite.

A doua intrare, situată în zidul de la fațadă, închisă tot cu o ușă masivă, duce la scara ce urcă la etaj, scară apărată în acest mod de străini. Prin existența zidului masiv al parterului, atît produsele locatarilor, cît și locatarii înșiși sînt adăpostiți. Fără a putea constitui un adăpost serios împotriva unui grup bine pregătit de jefuitori, ele puteau fi totuși utile împotriva atacurilor efectuate de persoane izolate.

Etajul este rareori alcătuit numai din tindă și odaie de locuit. Parterului și organizării fațadei descrise mai sus, le corespund de obicei trei planuri : cel alcătuit din două încăperi fără comunicare între ele și cu ușă proprie ce dă înspre prispă ; cel alcătuit din tindă centrală cu odaie de locuit la stînga și odaie curată la dreapta, în cele două forme ale lui, cu încăperile laterale inegale sau egale, mai ales în secolul al XX-lea. Prezența parterului nu modifică întru nimic modul de organizare al etajului și de folosință a încăperilor.

Prezența nelipsită a prispei de la casele cu etaj se explică prin faptul că scara de acces la etaj dă în prispă și de acolo în odăi. Prispa trebuie să fie bine formată, suficient de largă pentru a permite circulația lesnicioasă. Ea este mărginită de o balustradă care apără pe locatari de cădere. Balustrada *(propteaua)* ce mărginește prispa (numită la casele cu etaj „sală") este, la exemplarele mai vechi, masivă, din zid.

Dacă materialul de construcție al parterului este totdeauna cărămida și piatra (pentru a putea susține greutatea etajului și a apăra pivnița), etajul este alcătuit din lemn. Totuși, fiind vorba mai totdeauna de construcții ridicate în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, bîrnele nu mai sînt rotunde, ci cioplite în patru muchii.

Acoperișul este cel obișnuit, în patru ape, avînd înălțimea egală cu un cat, străbătut de mici deschideri pentru evacuarea fumului („cuca") și avînd spre capetele coamei „băsici" alcătuite din sfere metalice sau, mai ales, din ceramică.

La locuințele cu etaj și planul compus din trei încăperi, odaia curată este numită și „odaie de haine". În ea se păstrează hainele curate, mobilele cele mai bune. Este rar folosită, numai de oaspeți sau la ocazii însemnate, de sărbători. Acest plan se păstrează la casele cu etaj chiar la exemplare nou construite, deși parterul de obicei își schimbă caracterul de apărare.

Schimbarea caracterului de întărire al parterului este evidentă în special la construcțiile ridicate în acest secol. Zidul masiv care apăra la exterior scara de acces la etaj și gîrliciul dispare. În acest mod, gîrliciul se transformă într-un spațiu

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

deschis, o a doua prispă situată la parter şi corespunzînd prispei etajului. Pivniţa nu mai este acum închisă şi apărată decît de un singur zid şi o singură uşă, aşezate sub zidul din faţă al încăperilor etajului. Dacă prispa etajului îşi păstrează în mod necesar balustrada, cea de la parter poate să nu fie închisă de balustradă.

Pivniţa unică, originară, ce se întindea sub toate încăperile etajului, începe şi ca să dispară, fiind înlocuită de un spaţiu despărţit în două sau trei încăperi. Unul singur din aceste spaţii rămîne pivniţă, celelalte devin încăperi locuite. Acest lucru se petrece treptat. Astfel, se poate ca una din încăperi să rămînă pivniţă pentru depozitat fructele, ţuica, vinul şi zarzavaturile (morcovi, cartofi, varză etc.) ; tot aici se depozitează uneori lemnele de foc, care pot fi aşezate şi în spaţiul unde exista gîrliciul, la adăpostul prispei etajului. O a doua încăpere devine însă cămară pentru făină, porumb şi primeşte apoi o vatră. O dată cu apariţia vetrei, încăperea începe să se transforme într-o bucătărie, ceea ce atrage cu vremea şi apariţia mobilelor în interior, devenind o a doua încăpere de locuit ; una la etaj, care tinde să devină odaie curată (a doua) şi o alta la parter, folosită mai ales în vremea lunilor calde ale anului, parterul fiind răcoros. Între cele două încăperi ale parterului există o deosebire nu numai de folosinţă, ci şi de luminare ; pivniţa rămîne luminată de o fereastră îngustă, în timp ce încăperea locuită are una sau două ferestre largi. Notăm însă că, uneori, vatra pentru pregătit mîncarea se află numai la parter, întreaga viaţă a familiei fiind astfel grupată, vara şi iarna, în jurul vetrei parterului.

Parterului alcătuit din trei încăperi îi corespunde un etaj alcătuit tot din trei încăperi, astfel încît zidurile ce despart încăperile etajului se sprijină pe zidurile ce despart încăperile parterului. Cele trei încăperi pot fi folosite variat. Se văd însă aceleaşi obişnuite încăperi ţărăneşti : pivniţa, cămara, bucătăria, odaia de locuit. Odaia curată nu se aşază la parter.

Cînd etajul adăposteşte un plan la care una sau două din încăperi ocupă spaţiul de prispă din dreptul lor, se repetă şi la parter acelaşi plan. Este vorba de cele mai noi construcţii. În alte cazuri însă se poate ca, deşi etajul să aibă forma cea mai nouă de alcătuire menţionată, parterul să nu mai cuprindă încăperi de locuit. Aceasta se petrece mai ales în cazurile cînd parterul nu are aceeaşi înălţime cu etajul, ci este mai scund. Este forma potrivită gospodăriilor adecvate noilor necesităţi.

Elevaţia parterului — soclu al casei — prezintă variaţii însemnate. Dacă mai sus am descris case la care totdeauna parterul cu etajul erau de înălţime egală, pentru mai uşoara înţelegere a problemei trebuie spus că majoritatea construcţiilor nu au cele două caturi de înălţime egală, cel de jos fiind mai scund. Această variaţie dă naştere la socluri ridicate uneori numai la un metru de la sol, planşeul ce desparte caturile între ele fiind deci la aproximativ un metru deasupra solului. Apoi, ţinînd seama că ne aflăm într-o regiune unde relieful este puternic accidentat, casele nu găsesc întotdeauna un teren plan potrivit construcţiei. Cînd terenul este în pantă, soclul devine inegal, înalt la unul din capete şi scund la celălalt.

Prezenţa unui soclu exclude însă folosirea parterului altfel decît ca pivniţă şi cămară. Odăile de locuit apar numai cînd soclul are înălţimea obişnuită a acestora.

Notăm prezenţa la parter, mai ales cînd este vorba de un soclu scund, a unor adăposturi pentru păsări şi animale mici, adăposturi ce sînt însă situate numai în spaţiul obişnuit al gîrliciului.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

Fig. 62. — Casă din Boteni cu prăvălie spre stradă.

Variația de alcătuire a planului sporește, dacă amintim că la situarea intrări parterului sau etajului pot apărea schimbări. În plus, scara de acces la etaj prezintă și ea așezări deosebite, contribuind la varietatea generală a planurilor.

O situație aparte au două categorii de construcții ce se întemeiază pe casele cu etaj descrise. Prima dintre ele, numită ,,casa cu legătură'' [22], are o răspîndire limitată [23]. Casa cu legătură nu are planuri deosebite de cele descrise, ci unește două case la colț între ele, în așa fel încît să se poată trece de pe prispa uneia pe a celeilalte, fără a coborî în curte. Alteori, cele două case, așezate în linie dreaptă sau în unghi drept între ele, comunică printr-un gang acoperit ce unește prispele construcțiilor.

Un alt plan aparte — întîlnit atît în sate, cît și în orașul Cîmpulung — cuprinde la parter un local destinat negoțului (de obicei cîrciumii). Uneori este vorba de hanuri, care au în fața lor o piață suficient de largă pentru a permite căruțelor să se oprească. Uneori un acoperiș lărgit spre drum apără intrarea acestor hanuri. Locuința hangiului sau a negustorului este mai totdeauna în încăperile etajului sau dacă parterul are destule încăperi, în cea mai din fund din încăperile parterului, situată departe de stradă.

[22] În lucrarea lui Florea Stănculescu, A. Gheorghiu, P. Petrescu și P. Stahl, *Arhitectura populară românească. Regiunea Pitești*; de asemenea în lucrarea lui Paul Stahl, *Planurile caselor românești țărănești*. Cîteva relevee se găsesc în lucrarea lui Grigore Ionescu, *Arhitectura populară românească*, fig. 45 și 46.

[23] Vezi harta publicată în *Planurile caselor românești țărănești*, fig. 34.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

Fig. 63. — Casă din Boteşti cu prăvălie spre stradă.

Notăm că, la fel ca în restul Munteniei nordice şi spre deosebire de Moldova, adăposturile laterale lipite de case, care se transformă în acest secol în odăi locuite (bucătării mai ales) sînt excepţional de rare în regiune. Aceasta întrucît mărimea planului s-a petrecut aici prin înălţarea casei, şi nu prin întinderea lui în plan orizontal.

Interiorul caselor este organizat la fel ca intericarele din alte regiuni.

Vatra stă în odaia de locuit ; cînd alături de ea există o tindă, vatra stă tot în odaia de locuit, tinda rămînînd neîncălzită, întrucît este nelocuită. La casele mai noi, tinda este folosită ca odaie de locuit şi are dimensiuni egale cu a doua încăpere, devenită odaie curată. În acest caz, vatra stă în odaia de locuit plasată acolo unde era în trecut plasată tinda. Cînd casa are trei încăperi, vatra stă în odaia de locuit, tinda şi odaia curată rămînînd neîncălzite ; rar, o sobă oarbă încălzeşte odaia curată, dar nu permite pregătirea bucatelor, pentru a feri interiorul de degradări.

Cînd locuinţa are două caturi, la parter vatra stă în încăperea locuită şi serveşte totdeauna pentru pregătit mîncarea. Organizarea vetrei este puternic schimbată astăzi faţă de secolul trecut. Înainte vreme, în casele ţărăneşti vatra era aşezată pe sol, în colţul încăperii (cînd casa avea mai multe încăperi, lipită de peretele despărţit dintre camere). Deasupra vetrei, care putea fi chiar lutul bătut al încăperii sau, mai rar, cărămizi ori pietre, era aşezat la aproximativ 75 — 100 cm un ,,coş'' din cărămidă sau nuiele împletite. Acest coş, de secţiune orizontală

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

dreptunghiulară, urca pînă aproape de tavan, unde, îngustîndu-se brusc într-un coș mai strîmt („gîrliciul coșului"), trecea printr-o gaură în pod, unde avea la o oarecare înălțime deasupra lui (40 — 50 cm) o apărătoare din piatră sau nuiele lipite cu lut, pentru a feri acoperișul de incendiu. Fumul era dus numai pînă în pod, coșul netrecînd niciodată de acoperiș. El se strecura apoi afară prin „cucă", printre șițe sau pe la poalele acoperișului. Coșul larg era sprijinit de o „plită" de lemn orizontală, care se sprijinea la rîndul ei pe „stîlpul coșului" sau era prinsă în perete. Uneori, în corpul coșului larg era o mică firidă, numită „coltuc". Numărul extrem de rar de astfel de construcții, întîlnite încă în picioare în decursul cercetării, arată și în acest domeniu schimbările rapide petrecute în regiune.

Organizarea vetrei vechi amintește vatra din partea de nord a Olteniei, ca și pe cea din Hunedoara și parte din Banat [24]. În acest mod ea se deosebește de vatra moldovenească, prezentă și în multe regiuni transilvănene, înălțată cu 40 — 50 cm de la sol și avînd alături de ea cuptorul masiv, care a fost scos din casă tîrziu, de-abia în acest secol. Uneori, în colțul încăperii, sub coș, un cîrlig mobil metalic, așezat orizontal și fixat de un stîlp de metal vertical (cu mișcare rotativă), servea pentru agățatul ceaunului. Oalele de lut erau puse însă direct pe vatră, alături de lemnele ce ardeau.

În mod obișnuit, astăzi se folosește vatra înălțată de la sol și avînd deasupra ei o plită metalică, pe care sînt puse vasele de gătit mîncarea. Același foc încălzește și soba, nelipsită din interioarele ce se construiesc începînd încă de la sfîrșitul secolului trecut. Sobele au în interior „fumuri", spații libere prin care trece fumul și căldura focului. Însuși trupul sobei este uneori tubular, la fel cum era în trecut la casele boierești [25]. Notăm faptul că sobele simple, ce nu servesc la gătit, ci doar la încălzit, se găsesc numai în odaia curată. Forma sobelor este în general înaltă, iar secțiunea orizontală în trupul lor se apropie de forma pătratului, deosebindu-le de sobele moldovenești, spre exemplu, la care secțiunea orizontală seamănă cu un dreptunghi alungit.

Aceeași sobă cu plită este obișnuită și în încăperile locuite de la parter, ca și în bucătăriile izolate de locuințe, situate de obicei spre fundul curții.

„Interiorul caselor moșilor noștri cîmpulungeni era simplu și curat ca inima lor...", ne spune la 1855 C. D. Aricescu [26]. „...La cei avuți, velințe de lînă, mese și scule de lemn, laviți lungi și late pe lîngă pereți, în loc de fotoliuri și canapele, oale și străchini pe căminul celor mai neavuți, și un tron în colțul patului, unde era toată averea nevestei și a fetelor, cusute de chiar mîinile lor" [27]. Codin Rădulescu ne spune că la săraci paturile și scaunele sînt mici și făcute chiar de căseni. În schimb, la bogați se observă scaune mari, mese, dulapuri, garderoburi [28]. Tot el spune că luminatul să făcea, la începutul acestui secol, cu lumînări sau lămpi de petrol.

Constatările celor doi autori sînt clare. De la vechiul interior sumar mobilat, cu un pat sărăcăcios, de scînduri, cu laviți joase de lemn lipite de pereți, cu o masă rotundă și scundă, cu scăunele fără loc fix, se trece la interiorul cu mobilier

[24] Răspîndirea acestei vetre este studiată și în lucrarea lui Tancred Bănățeanu, *Types d'âtres dans les villages roumains d'une des régions marécageuses du Danube*, în *Ethnographica*, II, Brno, 1960.

[25] Exemplare interesante țărănești și boierești sînt reproduse în lucrarea lui Wilhelm Jänecke, *Das rumänische Bauer und Bojarenhaus*, București, 1918, p. 26. El crede că, originar, aceste sobe au fost folosite de către țărani, afirmație nedovedită.

[26] C. D. Aricescu, *Istoria Cîmpulungului*, București, 1855, p. 52.

[27] *Ibidem*.

[28] Codin Rădulescu, *Monografia comunei Priboeni-Muscel*, Cîmpulung, 1904, p. 24 — 25.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

înalt. Este vorba de scaune înalte, cu spătar, de paturi cu margini înălțate spre capete, cu mese înalte și pătrate, cu bănci mobile ce înlocuiesc lavițele fixe și greoaie. Mobilele noi, cumpărate în cea mai mare parte din comerț, înlocuiesc, așadar, vechile mobile simple, lucrate în majoritate chiar de către locatari.

Țesăturile din interior urmează și ele o evoluție clară. Se trece de la cele mai ușor de lucrat, mai ieftine, la cele costisitoare. Pe pat, în locul rogojinilor, apar saltele, plăpumi. Toate aceste schimbări marchează însă o netă diferențiere în sînul clasei țărănești, bogații fiind singurii care își puteau permite achiziționarea unor obiecte scumpe din comerț. Cei săraci menținеau forme arhaice de interior. În general însă, în evoluția lui interiorul țărănesc a urmat pe cel de oraș, așa cum este descris de către Aricescu.

În interioarele locale se puteau vedea însă multe case bogate în țesături, care se aglomerează în odaia curată atunci cînd aceasta este introdusă în plan. Textilele lucrate pentru interioare de către femei erau renumite. Pe la mijlocul secolului trecut ele produceau „felurite manufacturi care se caută și se vînd în toată țara, precum : scoarțe de lînă fină solid lucrată, cu felurite culori, imitație orientală, plocături, pături pentru așternuturi și pentru cai cu felurite vărgături colorate, pături pentru alte trebuințe, sarici de lînă fină care scoate oile ce pasc pe musceluri [...] mai fac și un fel de materie în vărgături, care de lînă, care de cînepă ; aceasta se întrebuințează de către unii țărani de a îmbrăca pereții caselor pe dinăuntru, cum se zice tapeturi. Se întrebuințează asemenea și la acoperirea scărilor. Toate aceste obiecte se vînd pe la tîrguri de către însile femeile care le-au fabricat și cu prețul lor îndeplinesc multe trebuințe casnice" [29]. Cunoștințele referitoare la țesut erau generalizate și egal răspîndite în sate sau în orașul apropiat Cîmpulung. Totuși, unele sate erau mai cunoscute. Citînd din lucrarea lui Alexandrescu [30], vom nota pentru sfîrșitul secolului trecut ca fiind mai cunoscute comunele Bădenii Ungureni, Bădenii Pămînteni, Berevoeștii Pămînteni, Berevoeștii Ungureni, Cetățenii din Deal, Corbi, Corbșori, Domnești, Dragoslavc (printre cei mai vestiți în plocade), Goleşti (lîngă Cîmpulung), Gorganu și altele.

Vînzarea acestor produse se făcea numai de către femei, care se duceau în general la tîrgurile cele mai apropiate și vestite, în special Pitești, Rîmnicul-Vîlcea, Rîureni, Curtea de Argeș. Cel mai vestit tîrg era însă cel din Cîmpulung, care și-a păstrat faima pînă acum, atît pentru textilele de casă ce se găseau de vînzare, cît și pentru piesele de port. Desigur că una din explicațiile care stau la baza răspîndirii mari și a faimei de care se bucurau în general textilele regiunii, alături de fumusețea lor, este și numărul mare de piese vîndute unor cumpărători veniți uneori din sate îndepărtate.

Fațada și decorul

Fațadele caselor vechi erau simple ; lipsite de principalul element de variație al fațadei, prispa bine constituită cu balustradă și stîlpi, ele ofereau privirilor un perete ușor tencuit, zugrăvit uniform și curat în alb, la care se recunoșteau bîrnele rotunde ale peretelui.

[29] V. I. Paraschivescu, *Corespondența din districtul Muscel*, București, 1860, p. 41.

[30] C. Alexandrescu, *op. cit.*

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

Stîlpii ce apar la casele cu prispă, fie cu un cat fie cu două, sînt extrem de rar crestați. Cînd aceste crestături apar totuși, este vorba de obișnuitele elemente geometrice întîlnite la casele românești. Ele se așază la capătul superior al stîlpului. Cel mai des însă, stîlpul (numit ,,proptea'') este drept și terminat în partea de sus printr-o îngroșare în trepte. Numărul de stîlpi variază în raport cu lungimea fațadei.

Stîlpii erau uniți la partea de jos printr-o balustradă (,,marginea sălii''). Aceasta era alcătuită, la casele cu etaj, uneori din cărămidă, chiar dacă restul etajului era din lemn. Tencuită și zugrăvită în alb, laolaltă cu întreaga casă cînd era vorba de construcții ridicate în secolul al XIX-lea, ea era decorată prin aplicații de tencuială. Alteori, balustrada era din lemn simplu sau decorat cu aplicații de scînduri tăiate cu ferăstrăul și prezentînd motive geometrice, uneori florale, așezate regulat și repetîndu-se de-a lungul întregii balustrade. Uneori, traforajul era plasat la capătul superior al stîlpilor, formînd ,,floarea'' stîlpului. Tavanul prispelor, spre diferență de cel din alte regiuni românești, era adeseori tencuit și apoi zugrăvit în alb. Singurul punct de culoare închisă îl constituia ,,gura podului'', fixată în tavanul prispei.

Începînd de pe la mijlocul secolului trecut, se răspîndește în sate un mod de decorare a fațadelor obișnuit la construcțiile din Cîmpulung, ca și la cele din alte orașe muntenești în trecut. Este vorba de arcadele de paiantă, care se așază la capătul superior al stîlpilor, la început pe casele înalte, cu două caturi, apoi și pe cele cu un singur cat, devenind cu vremea un element obișnuit al caselor țărănești. Cîteva șipci de lemn așezate în două rînduri paralele formează un început de arcadă între stîlpi. Deasupra lor se fixează tencuiala și se zugrăvește în culoarea albă generală a casei. Formele acestor arcade sînt variate și constituie un element însemnat în organizarea fațadelor. Localnicii numesc cele două bucăți de paiantă lipite de un stîlp ,,coltuc''.

La casele unde scheletul acoperișului este ridicat deasupra acelor mici stîlpi verticali formînd ,,războiul'', apare de jur împrejurul casei, între poalele acoperișului și tavanul prispei și încăperilor, un spațiu numit ,,război'' sau ,,calcan''. El este împărțit în secțiuni egale și decorat prin aplicații de tencuială în relief cu motive simple geometrice și apoi prin motive din ipsos ce imită motivele baroce caracteristice construcțiilor orășenești la începutul acestui secol (,,calcan cu flori''). De altfel, atît ,,războiul'', cît și modul lui de decorare este același cu cel folosit mai de timpuriu în orașele țării noastre. Sectorul decorat al ,,războiului'' aduce un element de variație la fațadă nu numai prin decorul cu aplicații de tencuială, dar și prin culorile vii folosite la el, diferite de restul peretelui.

Aplicațiile de tencuială se așază și în alte locuri, cum ar fi de jur împrejurul casei sub streașină, atît la casele vechi, cît și la cele noi, de obicei formînd șiruri de dinți [31]. De notat apariția sub streașină și a ,,ciucurilor'', rînduri de elemente traforate mărunt.

Elementele descrise mai sus erau caracteristice pentru case construite în secolul trecut și la începutul acestui secol, la care etajul era alcătuit din bîrne. Construcțiile ridicate în ultimii ani, la care ambele caturi sînt din cărămidă, își schimbă în parte aspectul exterior. Mai întîi, culoarea albă dominantă, adesea singura culoare a zugrăvelii, este acum acompaniată de altele, care dau un aspect mai viu casei, deși uneori, cînd procedeul este împins la extrem, aspectul ei pare

[31] O descriere mai largă a decorului cu aplicații de tencuială se găsește în studiul lui Adrian Gheorghiu, Paul Petrescu și Paul Stahl, *Ornamentația în arhitectura populară în bazinul superior al Argeșului*.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

pestriț. Aplicațiile de tencuială sînt în mod obișnuit de altă culoare decît cea a fondului pe care se aplică. Linii albe marchează marginea ferestrelor, ușilor, a balustradei. Stîlpii, înainte vreme din lemn, sînt acum din cărămidă. Uneori apar coloane cu secțiune rotundă. Ele sînt legate prin arce de cărămidă. Atît stîlpii, cît și arcele sînt uneori zugrăviți în alb, diferit față de restul construcției. Ghivecele de flori atîrnate la fațadă, deasupra balustradei etajului, erau obișnuite și caselor vechi.

Alte cîteva elemente merită să fie semnalate. La casele cu stîlpi și balustradă de lemn se foloseau vopsele în culori vii : albastru, verde, roșu, alb. Cînd aceste culori stau pe un fond unitar, de obicei alb, efectul lor este pozitiv. Aceleași culori vii se folosesc pentru vopsirea ferestrelor, ușilor. La ferestre sînt de semnalat două elemente de decor rare : la casele vechi, mai ales în jurul Rucărului, lemnul așezat în mijlocul ferestrei și care se observă numai cînd fereastra este închisă are uneori forma unei torsade surmontate de un capitel simplu ; la casele noi, în diferite locuri din regiune, în jurul ferestrelor se fixează de perete reliefuri din ipsos ce imită sculpturile în piatră din jurul ferestrelor, la monumentele religioase.

Ceramica intervine puțin și rar. Este vorba de boldurile sau bășicile puse la extremitățile coamei acoperișului, colorate viu în cafeniu, verde, albastru, galben, strălucind sub smaltul așternut pe suprafața lor. Ele sînt lucrate de către olarii din Argeș sau de către cei din satele de pe valea Bratici. La o casă din Valea Mare am găsit încastrate în peretele fațadei o serie de discuri din ceramică, lucrate în 1898 la Cîmpulung. Simple, rotunde, ele reprezintă un procedeu folosit de multă vreme în arhitectura boierească și domnească din Muntenia și Moldova.

Prispa este în majoritatea cazurilor deschisă. Există însă și cazuri, mai ales printre locuințele cu două caturi, la care prispa etajului este închisă cu un geamlîc. Acesta din urmă este alcătuit din mici ferestre alăturate, care împart simetric spațiul dintre stîlpi și nu strică aspectul general al fațadei.

În sfîrșit, notăm un ultim element de variație al fațadei, scara de acces la încăperile locuite ale etajului. Aceasta, în trecut, cuprinsă în perimetrul de bază al casei, este astăzi așezată în cele mai diverse poziții : lateral (într-o parte sau într-alta), în față (la mijlocul fațadei sau spre marginile ei), cuprinsă în perimetrul casei sau așezată în afara ei, plasată sub un acoperiș sau rămasă sub cerul liber.

ETAPELE DE DEZVOLTARE ALE LOCUINȚELOR DIN MUSCEL

Din elementele analizate mai sus se observă în dezvoltarea locuințelor mai multe etape.

Prima etapă, pe care am putut-o cel mai greu studia din cauza numărului redus de exemplare existente încă pe teren, era caracteristică perioadei feudale și celei de început a capitalismului. Casele erau joase, cu un singur cat, fără prispă, cu pereții alcătuiți din bîrne rotunde, tencuite și zugrăvite simplu în alb. Ele reprezintă stratul cel mai vechi local, corespunzînd celui mai vechi strat românesc ce exista și în alte regiuni. Edmund Chisthull [32] spune că în 1702, la Rucăr,

[32] Edmund Chisthull, *Călătorie prin Țara Românească*, 1702, tradus din englezește de Caterina Pitești teanu, București, 1923, p. 8.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

sat mare și în acea vreme, „toate casele sînt construite după obiceiul valahilor din trunchiuri de copaci suprapuse, cu un acoperiș înalt, țuguiat și șindrilit. Casele n-au coșuri, fumul iese pe mai multe deschizături ale acoperișului". Interiorul acestor case, ca și înfățișarea lor în general, are numeroase elemente arhaice, menționate mai sus. Lucrul lor, ca și al pieselor din interior, era în cea mai mare parte opera celor care apoi le locuiau. Această formă arhaică a început să dispară încă de la jumătatea secolului trecut, cînd ea reprezenta încă forma dominantă de locuire.

Etapa următoare se desfășoară în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Atunci se ridică masiv locuințele cu două caturi, care au un caracter de întărire. Parterul și scara de acces la etaj sînt apărate de un zid exterior puternic. În construcția parterului se folosesc piatra și cărămida și în cea a etajului lemnul cioplit în patru muchii. Aspectul general rămîne sobru, culoarea albă este aproape singura folosită. Un decor cu aplicații discrete de tencuială și arcade de paiantă pot fi uneori remarcate. În aceeași vreme, casele joase încep să treacă la planuri mai noi, cu odaie curată, și se constată apariția prispei bine formate, care exista de la început la etajul caselor cu două rînduri. Locuințele cu etaj din această vreme aparțineau în primul rînd țăranilor înstăriți, adică celor care aveau legături economice mai dezvoltate cu orașul și deci aveau în același timp mijloacele și necesitatea de a construi case cu pivnițe încăpătoare.

În a treia etapă, corespunzătoare primei jumătăți a secolului nostru, se răspîndește noul material de construcție — cărămida — în măsură tot mai mare, atît printre casele joase, cît și printre cele înalte. Odaia curată se generalizează, prispa bine formată de asemenea. Apare și capătă extindere tot mai mare decorul cu elemente de lemn traforate și cu aplicații de lut variat colorate. Vechile elemente de întărire ale caselor cu etaj dispar ; pivnița este completată de încăperi locuibile.

În sfîrșit, în ultima perioadă corespunzătoare vieții socialiste din țara noastră, se generalizează locuințele de cărămidă și se răspîndește acoperișul învelit cu țiglă. Planul, ca și folosința încăperilor, menține în linii mari elementele vechi esențiale, dar alături de ele se constată și rezolvări noi ale necesităților de locuire, cum ar fi ocuparea spațiului de prispă din dreptul unora din încăperi sau funcții ale încăperilor asemănătoare celor din oraș. Aspectul fațadelor se schimbă și el ; vechii stîlpi din lemn cu arcade de paiantă sînt înlocuiți prin stîlpi și arce de cărămidă. Culorile bogate, adesea contrastante, ferestrele mari și luminoase sînt tot atîtea semne ale unei vieți căreia regulile de confort și igienă îi devin proprii.

Ceea ce iese puternic în evidență este legătura cu orașul. Înrîurirea acestuia asupra locuințelor țărănești dezvoltate din a doua jumătate a secolului trecut încoace este evidentă. Ea se reflectă atît în planurile, cît și în tehnicile de construcție sau în decor. Însăși casa cu etaj întărită este o fixare, în forme țărănești, a unor principii folosite mai demult în construcția unora din palatele domnești sau conacele boierești. Folosirea unui parter întărit cu un zid puternic pentru adăpostirea alimentelor, folosirea unei scări de acces apărate, prezența ferestrelor înguste ce se lărgesc spre interior, odăile locuibile așezate la etaj sînt tot atîtea elemente comune cu casele boierești întărite. Cele mai caracteristice sînt, desigur, culele, a căror arie de răspîndire ajungea pînă în Muscel. Nicolae Iorga remarca în urmă cu zeci de ani că la est de Olt, „la maison seigneuriale est devenue celle des paysans

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

les plus riches..." [33]. El o consideră legată de arhitectura mediteraneană din piatră, cu țigle rotunde și etaj, din care se găsesc exemplare în Epir, în Albania, în Serbia [34].

Cum se explică legătura atît de puternică dintre locuințele orășenești și conacele boierești din sate, cu locuințele țărănești din regiune? Cum se explică, în același timp, răspîndirea mare printre țărani a caselor cu etaj, cu mult mai mare ca în alte părți ale țării? Atenția noastră se oprește mai întîi asupra orașului ce formează însemnatul centru politic, comercial și cultural al Muscelului, Cîmpulung. La acea vreme el era încă unul din orașele însemnate ale țării și avea o populație mai mare decît orașul Pitești, spre exemplu. Din prezentarea făcută asupra planurilor, s-a văzut că locuințele cu etaj se aflau la Cîmpulung în număr relativ mare pentru acea vreme. Cine trece și astăzi și observă monumentele mai vechi ale Cîmpulungului nu poate să nu remarce asemănările pe care le prezintă acestea, în anumite privințe, cu locuințele țărănești. Desenele din Cîmpulung ale lui Szathmary, făcute cu un veac în urmă, sînt grăitoare.

Dezvoltarea în înălțime a locuințelor nu se petrece pretutindeni în același timp și nici în aceeași măsură. Din tabelul statistic publicat de Pop Marțian reiese clar că este vorba în primul rînd de Cîmpulung și plasa ce cuprindea Rucărul și Dragoslavele, adică de două sate neobișnuit de mari și al căror caracter se apropia în parte de al orașului. Toate trei localitățile se află așezate pe un însemnat drum de negoț ce lega Brașovul cu Țara Românească. Existența acestui drum, ca și posibilitățile largi de negoț ale localnicilor, fie pe piața transilvană, fie pe piața locală a Cîmpulungului, au avut desigur urmări puternice asupra locuințelor și traiului, după cum reiese pentru o serie de sate așezate de-a lungul lui : „Locuitorii din comunele Rucăr, Nămăiești, Dragoslavele, Valea Mare, Lerești, Valea Popei, Drăghici, Bălilești, Leurdeni, Ștefănești, Boteni, Vlădești, Topoloveni, Gorganu, Domnești și Corbi au locuințe foarte bune și igienice, se nutresc și se îmbracă bine ; cei din celelalte comune, exceptînd pe cei bogați, au locuințe foarte rele și vătămătoare sănătății, construite pe locuri strîmte, pe văi înguste" [35]. Remarcăm deci că printre satele bogate sînt citate comunele aflate pe drumul ce leagă Cîmpulungul cu Rucărul și apoi, mai departe, cu Brașovul. Într-un studiu apărut sub îngrijirea lui Dionisie Pop Marțian se relevă din nou situația particulară a satelor din jurul Cîmpulungului [36]. De data aceasta apare un nou element, care va fi avut greutate în dezvoltarea economică mai rapidă a localnicilor, anume situația lor de moșneni, care nu erau supuși exploatării boierești. V. I. Paraschivescu constată o deosebire și între traiul mai bun al locuitorilor de la munte față de al celor din cîmpie [37]. Iată dar încă alte elemente care intră, desigur, în explicația bunăstării relativ mai ridicate a țăranilor musceleni față de a celor din alte locuri : dezvoltarea neobișnuit de mare a meșteșugurilor, creșterea vitelor și, mai ales, pomicultura și viticultura. Încă un element care nu a putut rămîne fără urmări a fost și situația oarecum ferită de primejdia jafurilor, turcești și tătărești, existente în alte regiuni ale țării noastre [38].

[33] Nicolae Iorga, *L'art populaire en Roumanie. Son caractère, ses rapports et son origine*, Paris, 1923, p. 36—38.

[34] *Ibidem;* cf. Paul Stahl, *Locuințele țărănești cu două caturi la români* ; Paul Petrescu, *Casele cu foișor la români*, în „Studii și cercetări de istoria artei", 1959, nr. 1 și 2 ; N. Ghika-Budești, *Evoluția arhitecturii în Muntenia și în Oltenia*, partea a IV-a, București, 1936, p. 114 și urm. ; Al. Tzigara-Samurcaș, *Arta în România*, vol. I, București, 1909 ; vezi și *Culele din România*, la Grigore Ionescu *Istoria arhitecturii românești*, București, 1937, capitolul XI.

[35] C. Alexandrescu, *op. cit.*, p. 230.

[36] *De la Nucșoara județul Muscel*, București, 1860, p. 43.

[37] V. I. Paraschivescu, *Corespondența din districtul Muscel*, București, 1860, p. 40.

[38] *Călătoriile Patriarhului Macarie de Antiochia în țările române 1653—1658. Scris de diaconul lui, Paul de Alep*, prezentat de Emilia Cioran, București, 1900, p. 233.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

Ce anume a îndemnat pe locuitori să adopte casele în noua lor formă cu două caturi ? Moda singură nu poate explica acest lucru, ci numai o necesitate economică puternică îi putea forța să adopte planurile amintite. Aceasta credem că se leagă de înseși ocupațiile lor atît de însemnate : pomicultura și viticultura. Parterul ce adăpostea pivnița largă, necesară depozitării fructelor și derivatelor din fructe, ca și apărarea printr-un zid și două uși puternice, constituiau elemente esențiale pentru o populație la care economia bănească și schimburile cu orașul și cîmpia pătrundeau într-o măsură crescîndă. Este vorba, așadar, de o locuință caracteristică la început unor vremuri încă tulburi și, în același timp, caracteristică unei profesiuni ; am spune casa podgoreanului [39].

Această adaptare a casei cu etaj nu s-a făcut însă printr-o simplă imitație, ci a fost vorba de o adaptare ce s-a supus legilor obișnuite ale casei țărănești și a dat naștere în cele din urmă unei categorii de arhitectură statornice, care astăzi este forma de locuire obișnuită a sătenilor din Muscel. Folosirea ei a urmat treptele pe care le-am văzut, generalizarea avînd loc de-abia în zilele noastre.

[39] Răspîndirea acestei case în țara noastră este arătată în studiul lui Paul Stahl despre *Locuințele țărănești cu două caturi la români*.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

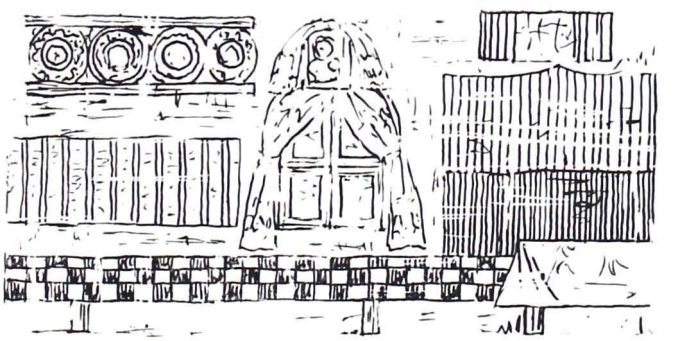

INTERIOR ŞI ŢESĂTURI DE CASĂ

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

TIPOLOGIA ȘI INTERIORUL CASEI DIN ZONELE MUSCEL ȘI ARGEȘ

În capitolul de față ne vom ocupa de două aspecte privind fenomenul cultural din sudul Carpaților, zonele Argeș și Muscel, legate de casa țăranului : interiorul popular și țesăturile de casă.

Cercetarea interiorului casei țărănești se face în scopul determinării aspectului decorativ pe care-l oferă ansamblul de obiecte dispuse după un anumit sistem. Imaginea de unitate a interiorului se capătă ținîndu-se seama de totalitatea obiectelor dintr-un spațiu.

Interiorul popular trebuie studiat sub perspectivă istorică. El constituie un element care ne poate da — după structură — o idee clară despre felul de viață al locuitorilor. Se resimte în modul cel mai clar o dependență a interiorului popular de ocupațiile principale, atît în zonele de munte, în care s-a dezvoltat păstoritul, cît și în alte zone, cu ocupații din cele mai variate.

Notăm totodată existența legăturii dintre interiorul popular și planul locuinței. De aceea vom prezenta planurile de case pentru interioarele pe care le vom descrie, pentru a putea sublinia interdependențe de structură între planul locuinței și organizarea interiorului ei.

Depresiunea subcarpatică constituie o zonă deosebit de interesantă pentru cercetările de artă populară și etnografie. Cercetarea interiorului popular din zonele Argeș și Muscel duce la determinarea, pe lîngă a unui specific local, și a unor influențe ardelenești, la zonele de contact dintre sudul Transilvaniei și nordul Munteniei.

În zonele cercetate se observă două linii de dezvoltare ale interiorului popular, una relativ simplă, iar alta complexă. Dacă prima constituie apanajul unui interior subcarpatic tipic, cea de-a doua reprezintă o formă net transilvăneană, care s-a impus și datorită prezenței populației ardelenești în sudul Carpaților, așezată în numeroase sate.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

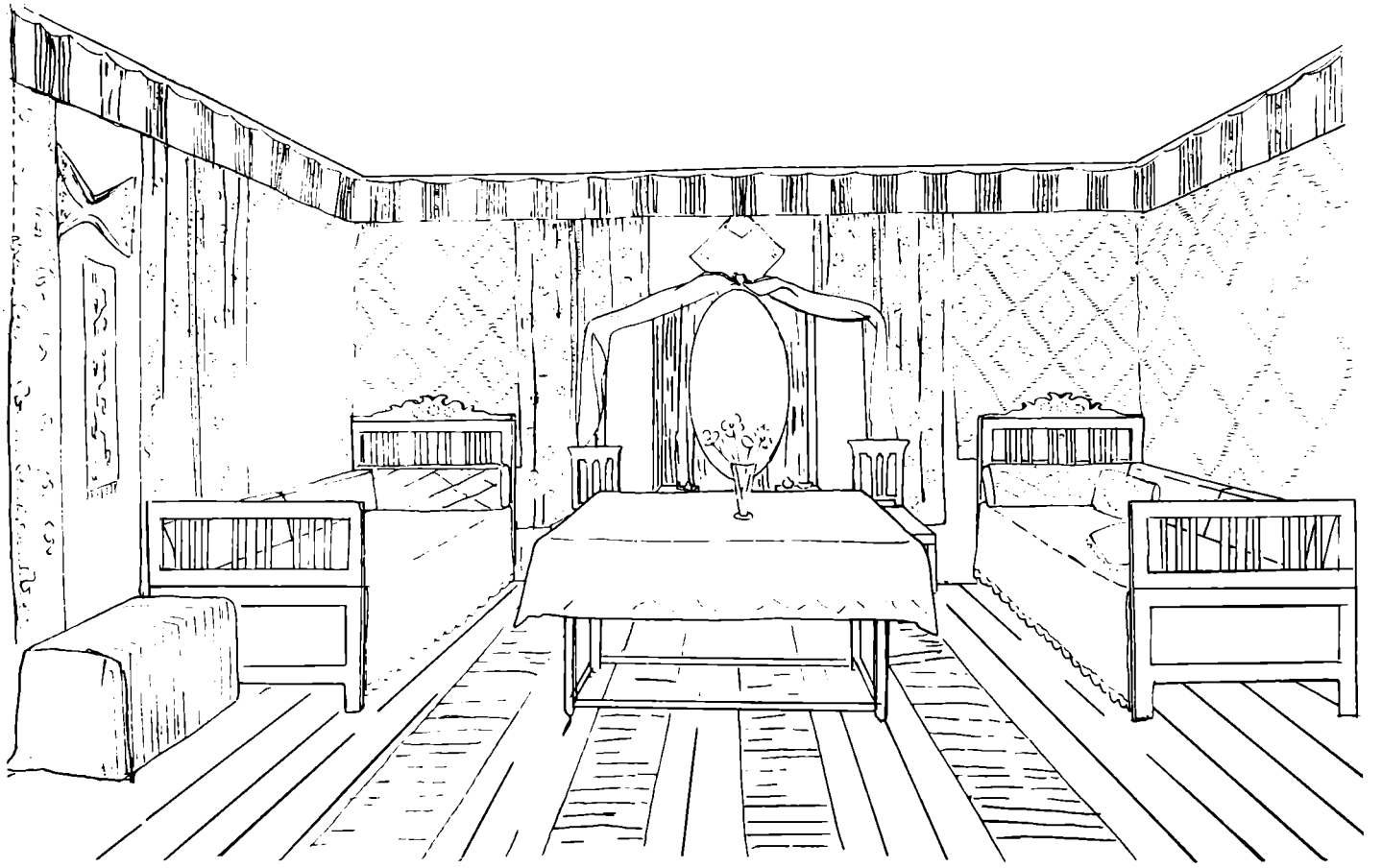

Fig. 64. — Interior țărănesc din comuna Vișoiu, 1961 (schiță).

Pentru a ne da seama de unitatea structurală a interiorului popular din zona cercetată, vom prezenta în mod succint unele tipuri de case la care am determinat formele de interioare tipice.

Casa cu tindă, celar și odaie de locuit. Este vorba de o locuință puțin evoluată. Tinda reprezintă un spațiu mic, la intrare, din care poți pătrunde și în celar care — nu este altceva decît o parte din tindă, închisă, transformată în cămară —, și în camera de locuit, numită casă.

Funcția celorlalte două încăperi este următoarea : în tindă se așază mai mult la întîmplare diferite obiecte de uz pentru curte și lăzi cu provizii ; în casa de locuit se desfășoară viața obișnuită. Aici există cuptorul, care servește la încălzitul camerei pe care este amenajată o plită pentru gătit. Între cuptor și perete există o ridicătură de zid, în grosimea unei cărămizi, numită ,,mut'', care nu este altceva decît un element izolator între cuptorul încins și peretele despărțitor dinspre tindă și casă. Între elementele de structură ale casei menționăm ,,talpa'', adică lavița încastrată în perete la capete, plasată la peretele dinspre curte, sub ferestre. Această laviță este din lemn tare, destul de groasă și nu prea lată, ceea ce exclude posibilitatea folosirii ei ca pat de dormit, cum se observă în alte regiuni, mai ales în Moldova.

Menționăm că în celar poate fi instalată o sobă din cărămidă, care poate avea și ea plită. De multe ori celarul este folosit ca bucătărie.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

Casa cu beci și pivniță. Acest tip de casă se caracterizează prin supra-înălțarea părții de locuit și transformarea în cameră de locuit și bucătărie a uneia din încăperile de jos, numită ,,beci'', în opoziție cu a doua încăpere de jos, care se cheamă ,,pivniță'', cu rol de magazie pentru diferite provizii, haine păstrate în tronuri (lăzi) etc.

În partea înălțată a casei se deosebește o sală, o tindă și două odăi, una numită ,,casa mare'' — care este o încăpere împodobită destinată pentru găzduirea oaspeților — și alta denumită ,,casa mică'', folosită ca dormitor.

Nu este locul să insistăm aici asupra transformărilor de plan pe care le-a suferit acest tip de locuință cu scară care urcă direct în prispă, deoarece acest lucru se arată în capitolul despre locuință. Vom sublinia însă că transformările care au avut loc, ca de pildă mutarea scării în afară, realizîndu-se în chipul acesta un fel de mic foișor, iar camerele ocupînd prispa deschisă, reprezintă modificări de plan care au reclamat și schimbări în structura interiorului popular.

Modificarea structurii interiorului are loc, la orice intervenție a omului, în structura de plan a casei.

În urma considerațiilor pe care le-am făcut cu privire la planul de locuință, vom trece la prezentarea tipurilor de interioare.

Tipul de interior simplu

Locuința cu tindă, celar și casă de locuit este de fapt o formă de adăpost relativ simplă și ea are un sistem de organizare corespunzător interiorului.

În forma și mai simplă a locuinței, la care lipsește celarul, tinda are o funcție mai complexă în sensul că ea joacă și un rol de cămară. Ca o consecință, obiectele care se pot întîlni într-o asemenea tindă sînt destul de variate : vase cu provizii de iarnă, unelte de tot felul, haine mari așezate în cuie etc. Apariția celarului simplifică oarecum organizarea tindei și, totodată, îi imprimă un anumit caracter. Într-adevăr, în acest caz în tindă putem să găsim numai uneltele de care are nevoie proprietarul în toate zilele (topoare, ferăstraie), donița cu apă etc. În general, tinda este puțin mobilată, datorită mai ales funcției sale de spațiu de trecere spre odaia de locuit și celar. Celarul este prin excelență o cămară pentru proviziile alimentare, în care se găsesc recipiente de tot felul. De asemenea, el mai servește și ca depozit pentru diferite materiale.

Denumirea de *casă* se acordă odăii de locuit. În cazul că sîntem în fața unui tip de locuință cu două odăi, atunci pentru una din odăi se folosește termenul de casă mare, iar pentru alta cel de casă mică.

Casa constituie de fapt elementul esențial în cuprinsul unei locuințe, atît în ceea ce privește importanța ca spațiu care se acordă, cît și din punctul de vedere al sistemului de organizare a pieselor care o mobilează și o îmbracă.

Ca dimensiuni casa este cel puțin de **4** × **4** m. Sistemul de organizare a pieselor care alcătuiesc interiorul este bine ordonat, ceea ce face ca de la un exemplar la altul să nu se observe modificări de structură, ci numai schimbări în ceea ce privește factura sau cromatica pieselor de mobilier, ceramica ori textilele.

Cercetările din zona Muscelului ne-au putut duce la determinarea unei structuri precise, care, în schemă generală, poate fi descrisă astfel : pe peretele

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

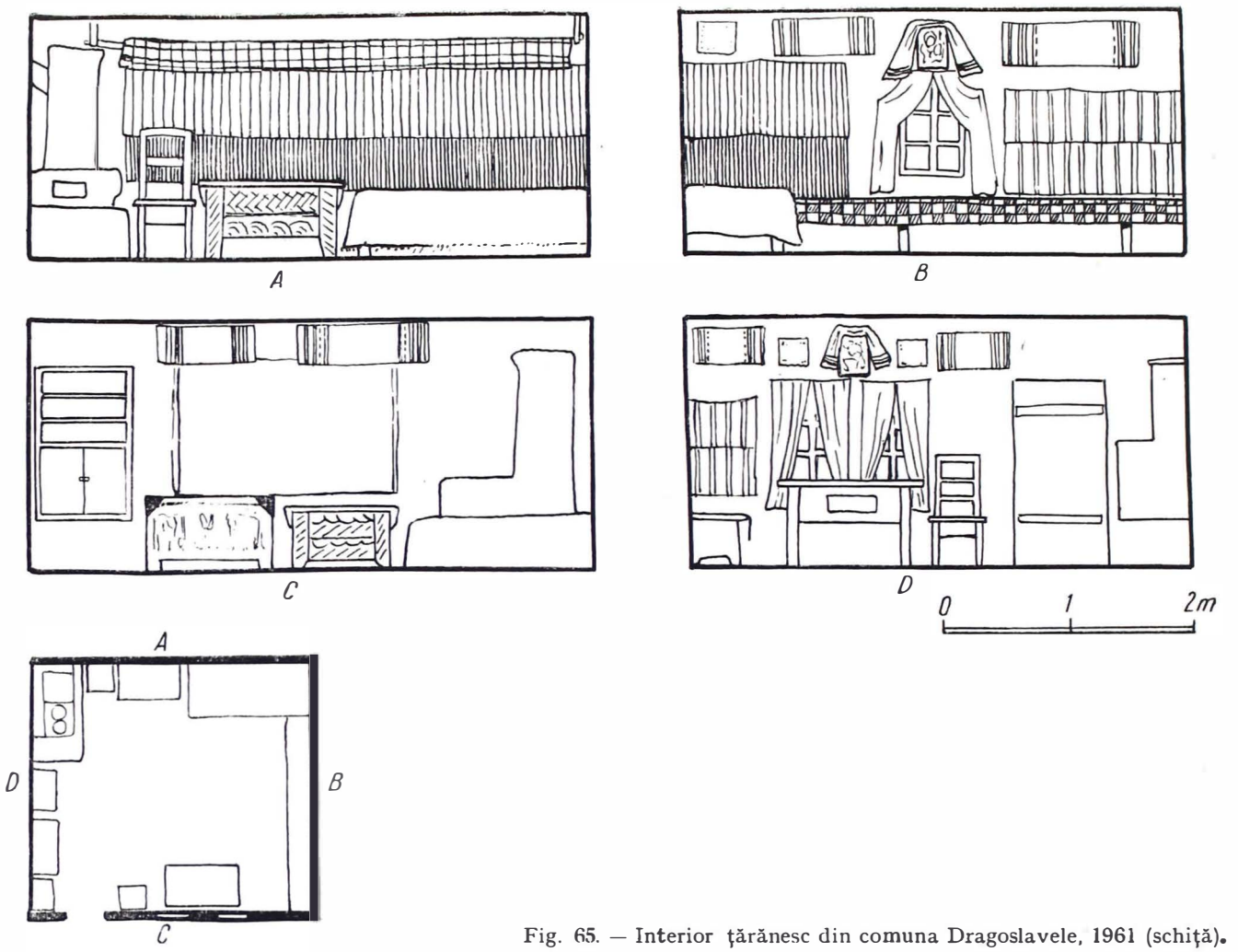

Fig. 65. — Interior țărănesc din comuna Dragoslavele, 1961 (schiță).

dinspre curte (pe care se face intrarea în tindă), începînd de la ușă, se deosebește amplasarea cu regularitate a unor piese caracteristice. Între piesele la care ne referim vom menționa, în ordinea așezării și pe registre, următoarele : dulapul așezat pe ,,talpă'', fîșia de șervet — ,,șervet ținut'' sau ,,șervete sărite'', așezate din loc în loc — și icoană deasupra căreia se așază un șervet în ,,funtă''. La unele dintre case se mai observă și astăzi, după sărbătorile de Paște, așezarea ouălor încondeiate în cuie. După informațiile primite, sub fîșia sau rîndul de șervete, se băteau cuie la un interval regulat, în care apoi se puneau ouăle încondeiate în chipul de mai sus, pe cei trei pereți ai odăii, cu excepția peretelui lîngă care era soba. În felul acesta întreaga odaie era decorată periodic cu un fel de colier din ouă încondeiate. N-ar fi exclus ca folosirea lor în camera de locuit să fi avut la început vreo semnificație magică.

Peretele din fața ușii de intrare are ca element central oglinda. Deasupra ei se așază un șervet mai lung decît cele obișnuite. Registrul decorativ este alcătuit din șervete, fie izolate, în care caz ele sînt dispuse în ,,funtă'', fie din ,,șervet ținut'', adică fîșie continuă din șervete netăiate. Uneori, pe același perete se așază diferite fotografii cu membrii familiei sau icoane de mici dimensiuni.

Peretele al treilea, opus celui principal din față, are o organizare oarecum deosebită de celelalte, din cauza unui element nou, care intervine și care reclamă acest lucru : culmea din lemn, care pornește de după sobă și ține tot lungul acestui

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

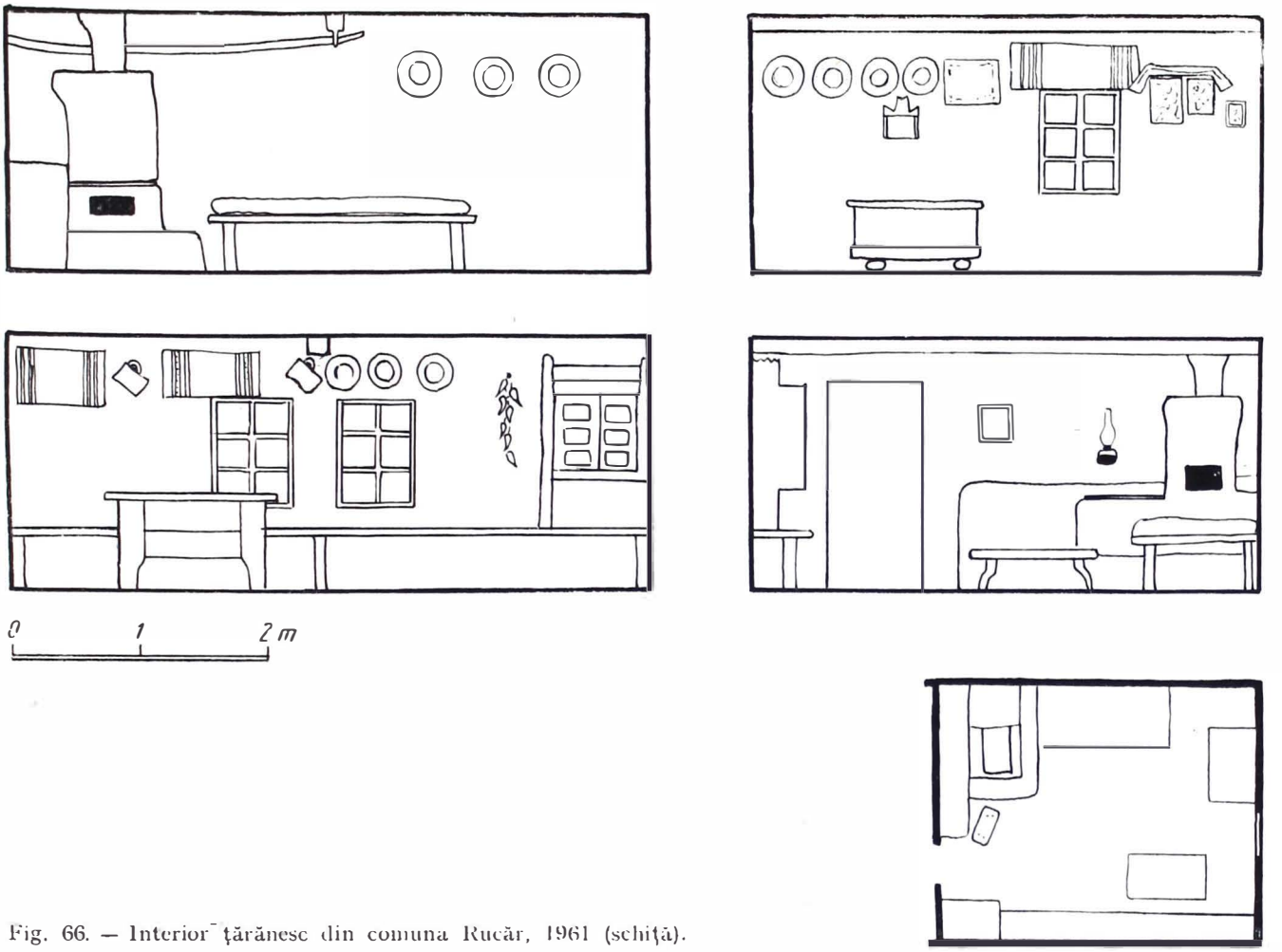

Fig. 66. — Interior țărănesc din comuna Rucăr, 1961 (schiță).

perete. Acest element nou dădea nota caracteristică interiorului : pe culme apar agățate țesături special făcute, în afară de unele piese de costum de sărbătoare sau de uz gospodăresc, desagi etc. Inițial, culmea avea și un rol practic, fiindcă în partea dinspre sobă se agățau hainele ude, după ce oamenii se întorceau pe timp ploios sau pe ninsoare de la lucru sau de la un drum lung. Cu timpul s-a renunțat la uscarea hainelor pe culme și, după exemplul ardelenesc, pe ea au început să fie așezate țesături decorative. Peretele din spatele culmii este la rîndul lui decorat cu o scoarță țesută în vărgi sau alesă în motive geometrice.

Nu insistăm asupra modului de decorare a peretelui acestuia cu ajutorul scoarței, deoarece problema este mult mai complexă și apariția scoarței trebuie privită în ansamblul decorativ general al camerei.

Pentru a avea o idee mai clară despre succesiunea în timp pe care a avut-o sistemul decorativ, vom da mai întîi unele indicații cu privire la decorarea peretelui în dreptul căruia se află soba. Se poate spune că al patrulea perete este cu totul neglijat și numai întîmplător în el este bătut cîte un cui, de care se atîrnă vreun obiect.

În cele de mai sus am arătat modul de decorare a celor patru pereți ai ,,casei'', fără să insistăm asupra transformărilor care au avut loc în decursul vremii în decorarea interiorului casei țărănești.

Încercînd să facem o cronologie a formelor de decorare a peretelui, considerăm că etapele de dezvoltare s-au succedat astfel :

— pereți decorați cu obiecte din natură,

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

— pereți decorați cu diferite obiecte, executate special cu o asemenea destinație (scoarțe, șervet ținut, piese ceramice).

În ceea ce privește epoca de apariție a ceramicii, alături de piesele textile cu caracter decorativ s-ar părea că decorarea registrelor superioare ale pereților, adică deasupra ferestrelor, s-a făcut cu obiecte din lut într-o epocă mai nouă, sub formă de farfurii, străchini cu toartă și cănițe. În secolul al XIX-lea, pînă prin preajma primului război mondial, decorația pereților a fost mixtă, aproape pretutindeni întîlnindu-se țesături decorative împreună cu piese ceramice, din genul celor menționate mai sus. Rapida schimbare în gospodăria rurală, în ceea ce privește utilajul casei, a atras după sine o renunțare la obiectele ceramice. Locul lor a fost luat de către un al doilea registru de șervete ,,sărite''. În momentul de față foarte rar se mai găsește cîte o casă în care să se poată surprinde coexistența țesăturilor textile decorative cu piese ceramice.

Ceea ce va rămîne drept o caracteristică pentru trecutul interiorului muscelean din casa cu tindă, celar și odaie de locuit este, fără îndoială, colierul realizat din ouă încondeiate, care indică epoci foarte îndepărtate cînd a putut fi adoptat acest mod de decorare.

Decorarea pereților cu ajutorul scoarței, care corespunde cu decorarea cu lăicer din Moldova, reprezintă o fază ulterioară, care nu poate fi ușor datată. În orice caz, după însemnările din secolul al XVIII-lea ale unor călători străini, obiceiul de a pune țesături pe pereți era foarte apreciat în Moldova. Nu ne putem închipui că în Muntenia nu exista acest obicei, mai ales dacă ne gîndim că cele două ținuturi formează o unitate etnografică și dacă ne referim la unele aspecte ca acela al costumului popular.

Imaginea interiorului nu este completă dacă nu amintim și alte cîteva elemente care intră în ansamblul general : patul, tronul (lada cu zestre), masa și scaunele.

Patul, piesa cu cea mai importantă funcție practică, a stat totdeauna în atenția oamenilor ; înainte vreme, pe pat se așterneau în timpul zilei plocade din sarică, care prin aspectul lor mițos dau un farmec anumit acestui acoperămînt. Într-un interior din Dragoslavele, am remarcat pe pat o plocadă de peste 70 de ani avînd un decor cadrilat. De asemenea pe pat se așază perne decorate prin țesături sau alesături.

Pe măsură ce gustul s-a schimbat, pe pat s-au așezat scoarțe de felul celor așezate și pe pereți. Scoarțele de pe pereți, care acoperă peretele din spatele culmii, peretele principal cu ferestre dinspre grădină și peretele al treilea din dreptul ușii, formează cu piesa decorată de pe pat un ansamblu cromatic unitar.

Pentru a ne da seama de imaginea pe care o oferă interiorul din casa cu tindă, celar și odaie din Muscel, vom aminti că scoarțele sînt colorate în vărgi roșii, albastre, galbene, verzi, iar șervetele pe fondul alb prezintă de obicei un număr foarte ridicat de vărgulițe, grupate masiv spre capetele țesăturii. Foarte frecvente sînt culorile : portocaliu, albastru, galben, negru, roșu, violet. Nicăieri în țara noastră nu s-a dezvoltat atît de mult arta împodobirii șervetelor prin simple vărgulițe colorate.

Masa, caracteristică încă în interiorul de acest tip, este joasă, rotundă. În timpul zilei ea este rezemată de perete, la capul patului. Niciodată nu se așterne pe ea vreo țesătură decorativă.

De multă vreme s-a introdus și masa cu picioare înalte, de tip orășenesc, care este acoperită cu o față de masă decorată prin vărgi colorate în genul șervete-

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

lor. Masa mare joacă un rol decorativ : pe ea totdeauna se află așezat un vas cu flori numit ,,glasă''.

Un loc fix în cadrul interiorului îl are tronul, adică lada cu zestre, pe alocuri folosită la păstrarea proviziilor. Este vorba de un tip arhaic de ladă, bogat decorată, care are o tradiție bimilenară în spațiul carpato-balcanic. Piesa pe care o prezentăm are o scrijelire puțin obișnuită prin amănuntul ei : o rozetă complexă, iar unele elemente ale ei par a indica razele soarelui.

Tronul este așezat de obicei în dreptul peretelui cu soba, iar uneori la capătul patului.

În sfîrșit, o altă piesă de mobilier, adesea decorată, este dulapul, așezat imediat lîngă ușă, pe ,,talpa'' din lungul peretelui din dreapta intrării în odaie. El apare ori închis, ori sub forma unor rafturi, dar totdeauna avînd elementele sale decorate.

Tipul de interior evoluat

În cele ce urmează ne vom ocupa de un nou tip de interior care reprezintă oarecum o culme în ceea ce privește linia de dezvoltare a interiorului simplu, varianta cu scoarțe pe pereți.

De fapt, ne-am gîndit că ar fi util ca în rîndurile care urmează să ne ocupăm de modul în care este organizat interiorul popular în locuința cu beci și pivniță, avînd o suprastructură din două camere și tindă. Prin aceasta am putea mai ușor sublinia legătura care există între o formă anterioară și tipul, pe care-l considerăm evoluat, al interiorului popular din zona Muscel.

Interiorul complex al suprastructurii

Dacă avem în vedere spațiile pe care le oferă o locuință deasupra beciului și pivniței (vezi explicația acestor noțiuni mai sus), considerăm că este util să arătăm pentru fiecare spațiu organizarea interiorului. Vom începe cu elementele mai simple care compun suprastructura locuinței.

Sala este în realitate prispa obișnuită, străjuită de stîlpi uneori decorați, care nu are o întrebuințare precisă, ea servind drept loc de depozitare temporară a unor obiecte sau chiar cereale în timpul toamnei. Funcția de depozit pare a nu înceta în tot timpul anului. Nu se remarcă nici un fel de aranjare sistematică a vreunei mobile sau a altui obiect gospodăresc.

Catul are ca încăperi principale două odăi, una în dreapta și alta în stînga, despărțite printr-o **tindă** numită și **iatac**. După informațiile primite, și la această tindă se obișnuia împremezarea (împărțirea ei în două printr-un perete), partea din spate devenind o încăpere de sine stătătoare servind drept cămară, purtînd numele de celar. În casele mai evoluate, tinda nu se mai împremezează, ci este transformată într-o încăpere mobilată cu un pat, iar pereții sînt decorați în genul casei mici și casei mari.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

Patul din tindă este acoperit fie cu cuvertură, fie cu procoviță sau plocadă. El este împodobit în genul patului din casa mare, cu perne alese sau cusute. Pe peretele de lîngă pat se pune un covor care se cheamă scoarță, chilim sau zăvastră. Despre diferențierea structurală a acestor piese vom aminti mai departe. Pe același perete se așază ,,șervete sărite'' și tablouri reprezentînd pe proprietarii casei. Pe ceilalți doi pereți laterali se așază de asemenea șervete în ,,funtă'', ca și carpete (țesături decorative).

Casa mare reprezintă de fapt odaia curată a suprastructurii, bogat decorată care arată întreaga măiestrie de decorare a gazdei. Nu este vorba însă de o manieră de împodobire care să fie diferită de la o casă la alta, în funcție de gusturile fiecărei gospodine în parte, ci de un sistem de împodobire adică de o structură caracteristică pentru zona respectivă. Dacă totuși se poate vorbi de o diferență a modului în care apare un interior față de altul, aceasta se explică numai prin simțul artistic deosebit în a decora piesele însăși care urmează să contribuie la ansamblul general al interiorului. Este ușor de înțeles că posibilitățile sînt nesfîrșite în această privință și, din acest motiv, există o serie de variante ale tipului principal de interior popular din zona Muscelului.

Mobilierul constă din două paturi, o masă, un dulap, un tron, o oglindă și două scaune. El are o notă tipic populară în linia sa.

Masa are forma unei lăzi cu picioare înalte, cu o tăblie deasupra, care se ridică după voie pentru ca să se scoată obiectele de bucătărie sau casnice depozitate în ea. Ca formă, acest tip străvechi de masă nu se deosebește cu nimic de ceea ce întîlnim pînă în Moldova de nord. Aceasta arată că producția meșterilor populari care au confecționat tronuri, dulapuri și mese de tip arhaic a avut o unitate pe toată întinderea zonei carpatice. Masa, după cum arată și figura pe care o reproducem, este decorată prin scrijelituri în mod simplu : încrucișări de incizii, care creează o rețea de romburi. Mesele cu picioare înalte sînt din ce în ce mai rare ; ele au fost înlocuite aproape în mod definitiv cu mesele obișnuite de oraș.

Scaunele nu se foloseau pentru încăperea în care se foloseau mese de factură arhaică ; ,,talpa'' încastrată în pereți a preluat funcția acestora. Într-o perioadă, ulterioară, scaunele de oraș au fost împrumutate și de populația de la țară, ele devenind mobilă obișnuită.

Dulapul de tip arhaic era singurul cunoscut pînă pe la sfîrșitul secolului al XIX-lea. El era compus din două părți, una inferioară, care nu era altceva decît un fel de ladă, și una superioară, avînd rafturi. Decorația ușilor era făcută tot prin scrijelituri, iar elementele decorative constau din romburi și rozete. Unele piese de acest fel sînt adevărate opere de artă, după cum se poate vedea și într-una din figurile reproduse.

Tronul este așa-zisa ladă de zestre, ornamentată prin scrijelituri, în chipul arătat la piesele de mobilier de care am amintit mai sus.

În ceea ce privește forma paturilor, trebuie să remarcăm că, în general, ele urmează o linie populară, dar nu evoluează în același ritm cu restul pieselor de mobilier, în decursul primei jumătăți a secolului nostru. În timp ce tronurile și dulapurile rămîneau la forma lor tipic românească, paturile evoluau potrivit unei mode fie țărănești, fie orășenești, în orice caz neținînd seama în mod strict de fondul tradițional. Aceasta arată de fapt însuși interesul acordat patului care are un rol decorativ important în cuprinsul casei mari — de mentalitatea mereu în trans-

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

Fig. 67. — Fragment de scoarță din comuna Rucăr.

Fig. 68. — Detaliu de scoarță din comuna Albeștii de Sus.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

Fig. 69 *a*. — Fragment de scoarță aleasă din Bughea de Sus.

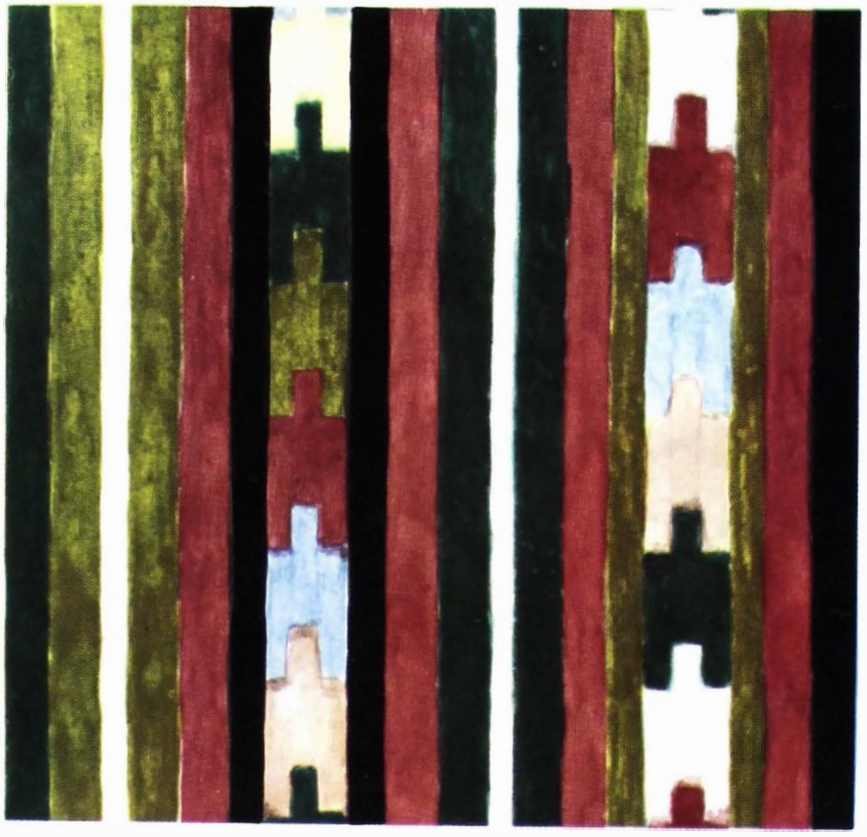

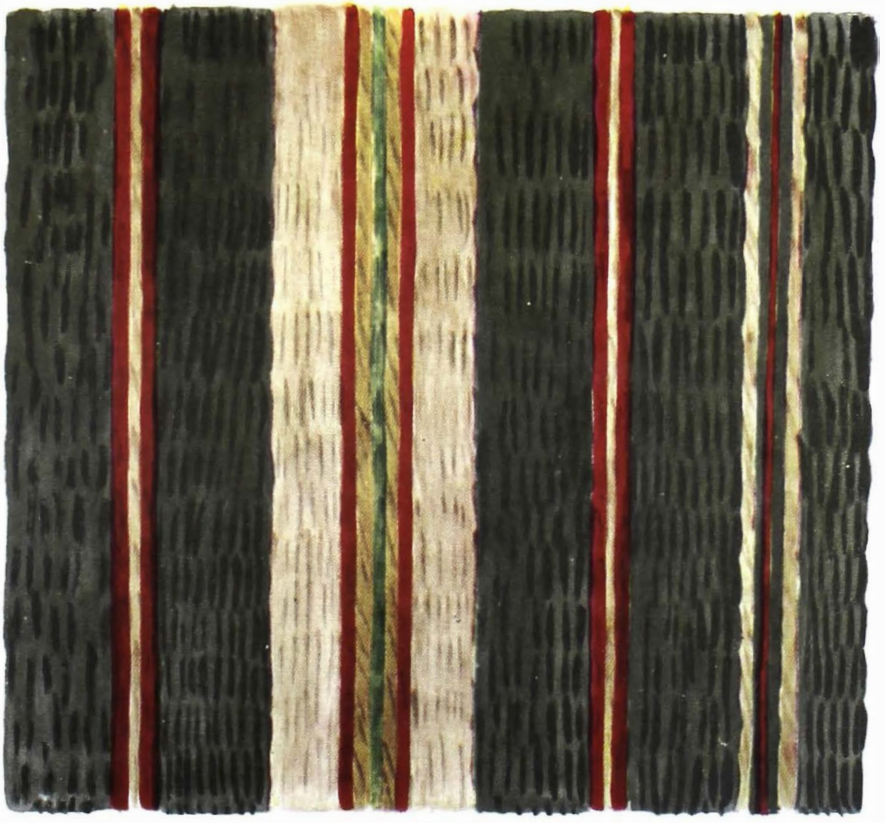

Fig. 69 *b*. — Fragment de desagi decorați cu vărgi.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

Fig. 70 *a*. — Schiță și detalii de șervet de perete.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

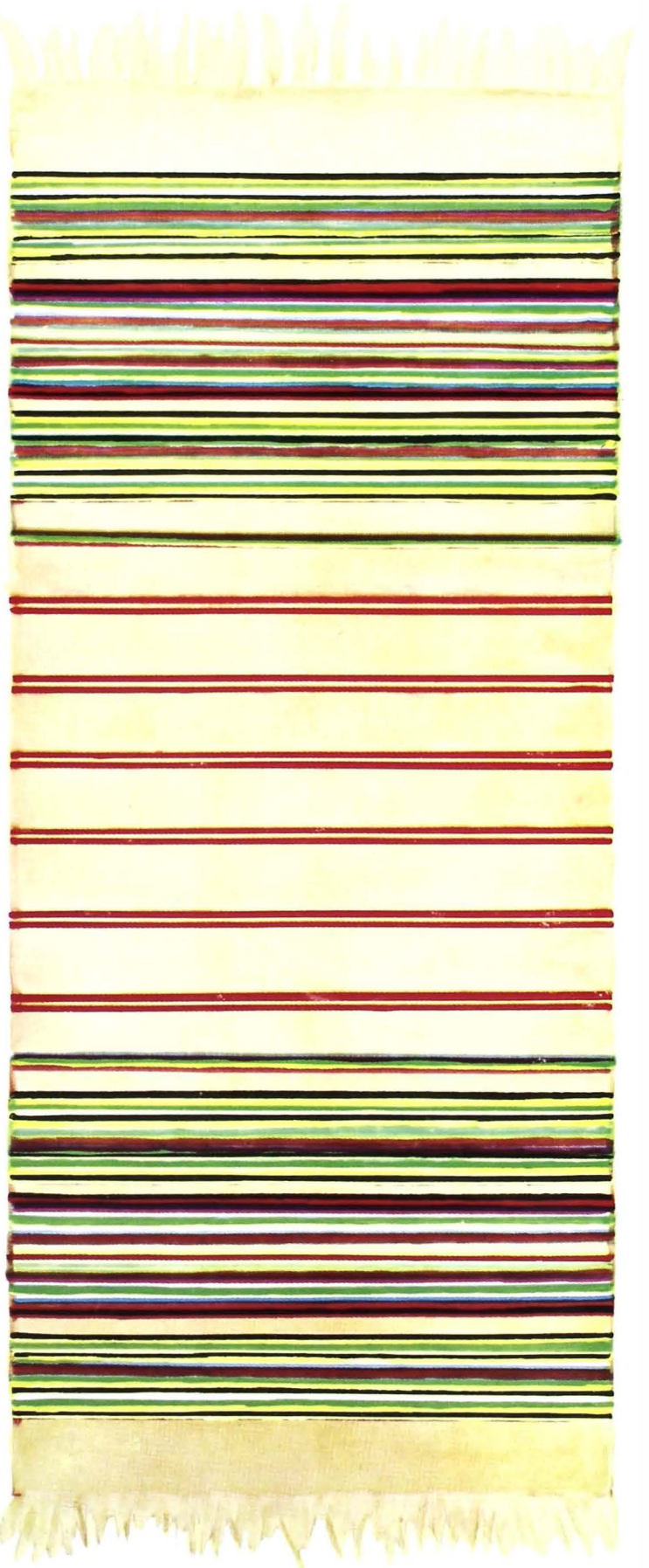

Fig. 70 *b*. — **Șervet de perete.**

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

formare a populației rurale, în funcție de starea social-economică și de gustul dintr-o anumită epocă.

Exemplarele mai vechi care mobilau interiorul sînt simple, cu ușoare intervenții decorative prin crestături, iar cele noi arată pur și simplu intenția vădit decorativă, care urmărește realizarea unui anumit efect. Se remarcă rozetele, așezate pe tăbliile de pat, dar nu în forma și mărimea tradițională, ci mai mici și mai apropiate. Crestătura nu mai satisface pe deplin și din acest motiv se recurge și la culoare, paturile prezentînd motive ornamentale policrome, care acoperă uneori însuși decorul crestat și, mai rar, sculptat.

Nu este lipsit de interes să amintim că în unele case și-au făcut loc toaleta, care este împodobită cu marame, și dulapul de oraș, care servește pentru ținerea hainelor.

În orice caz, prezența pieselor de oraș nu a dus încă la schimbarea aspectului armonios al interiorului, subliniat cu mai multă vigoare mai ales de textilele decorative care acoperă patul, masa și pereții.

Decorația pereților a ajuns la un stadiu optim. S-a ajuns cu timpul la o vădită tipizare a interiorului popular, cu unele variante. Bineînțeles că aceasta nu înseamnă o stagnare și o oprire a simțului de creație, deoarece există posibilități de a da aspecte din cele mai variate unui interior cu o anumită structură, prin piesele decorative care se asamblează în cadrul lui. Căci structura lui de bază deja există.

Peretele din dreapta este cel mai avantajat, deoarece este lipsit de ferestre.

Dacă celelalte încăperi nu au totdeauna, din cauza sobei, de pildă, sau a funcției lor particulare, avantaje pentru etalarea pieselor, casa mare este cea mai propice pentru a oferi gospodinei posibilitatea de a desfășura întreaga zestre decorativă pe care o are. Într-adevăr, se poate vorbi de zestre decorativă, deoarece lăzile sînt ticsite cu numeroase obiecte textile, de la străbunici, bunici sau confecționate în prezent numai pentru a împodobi diferitele încăperi ale locuinței. Această zestre nu împiedică de loc dorința după ceva nou, deoarece se observă că, îndată ce iese moda etalării unui anumit element textil, cele vechi cad în desuetudine și rămîn pe fundul lăzilor.

Peretele din dreapta, la care ne referim, are așezat în fața lui patul, pe care se observă țesături decorative, și anume pentru epoca mai veche scoarțe în vărgi sau alese, iar pentru epoca noastră cuverturi sau chiar piese de tradiție veche, ca procovițe și plocade, cele din urmă totuși destul de rare. Pe pat sînt așezate nenumărate perne frumos alese, în special în motivul racului, care nu este altceva decît lait-motivul covorului Karamani. Aceste perne, cu decor stereotip, sînt de două feluri : unele au formă obișnuită de pernă, de dimensiuni însă relativ mici, iar altele au forma unui paralelipiped. Cele din a doua categorie au umplutura din paie și se fac la tapițer ; sînt tari ca o saltea și prezintă colțuri marcate. Aceste perne de formă aparte poartă numele de „perne de toc", care se așază în lungul peretelui și „tăbliței" de pat, descriind astfel o formă regulată geometrică pe trei părți. Efectul decorativ al acestor perne, ca și al celorlalte de tip obișnuit, este deosebit de atrăgător.

Decorația peretelui din dreptul patului este la rîndul ei deosebit de interesantă. De aceea nu putem să indicăm cîteva caracteristici esențiale legate de interiorul locuinței fără să amintim de rolul jucat în concepția decorativă de două elemente textile, și anume : scoarța (ca și alte țesături similare) și „șervetul în șir ținut". De fapt, atît scoarța, cît și șervetul se întind pe toți pereții, conti-

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

nuîndu-se de la unul la altul sau atunci cînd se întrerup pe un perete, ele reapar exact de aceeași factură cu cele de pe peretele principal, neexistînd deci un polimorfism al scoarțelor sau șervetelor din cuprinsul încăperii. Dacă însă decorul se realizează cu „șervete sărite", unitatea decorativă a acestora nu este necesară și ele se asamblează după gustul fiecărei femei în parte.

Fig. 71. — Ouă încondeiate.

Piesele textile esențiale care decorează peretele din dreapta, pînă la o mare înălțime sînt scoarța, chilimul și zăvastra. De obicei, din cauza spetelor înguste, pentru realizarea lățimii scoarței sau a uneia din celelalte piese amintite țesătura se face cu multă regularitate, pentru ca să se poată coase laolaltă două piese.

Scoarța este cel mai vechi element textil decorativ cunoscut în regiunea de nord a Muscelului, urmată imediat de chilim. Scoarța nu este altceva decît o țesătură în vărgi, cu urzeală de cînepă, uneori avînd anumite registre alese în război. Este o țesătură în tonalități vii, cu efecte cromatice reale.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

Chilimul este tot o țesătură, realizată totdeauna din alesătură în romburi, care acoperă întregul ei cîmp, fără nici un fel de chenar. Este vorba de o piesă care a avut o mare răspîndire în toată zona din sudul Carpaților. Culorile folosite la chilimuri sînt de obicei roșu, alb, galben și verde.

Zăvastra (pl. zăvestre) este o țesătură realizată din romburi neuniforme, dispuse pe tot cîmpul țesăturii. Ea este lucrată în ,,puncte drepte", alcasă. Se deosebește de scoarță pentru că scoarța se realizează din punct de vedere

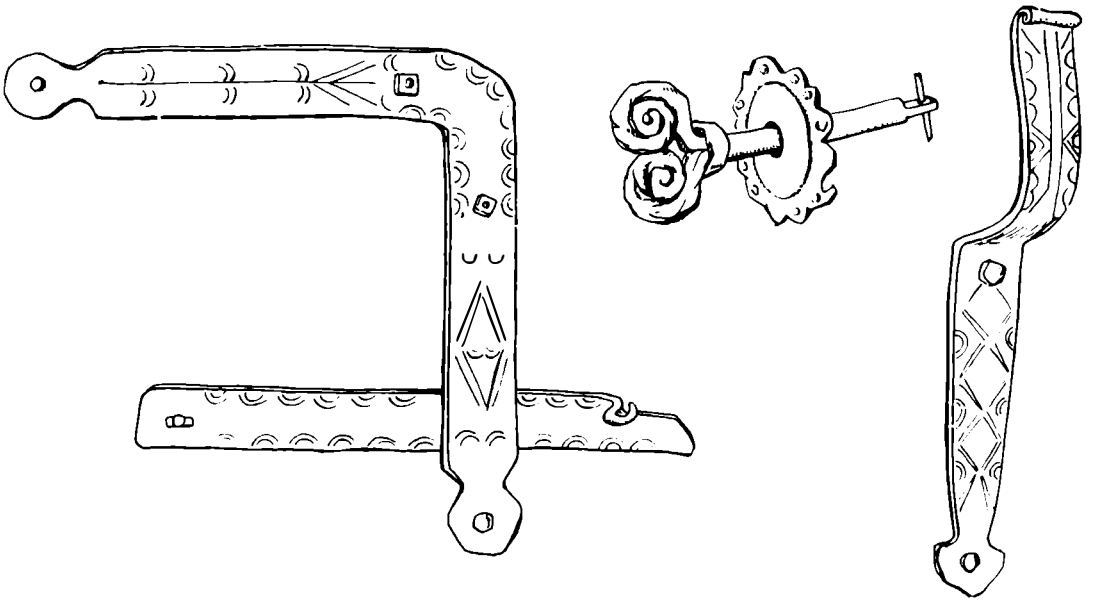

Fig. 72. — Clanță de ușe.

decorativ din trei-patru vărgi drepte, alternînd cu un rînd ales cu mîna, iar de chilim prin romburile neuniforme.

Zăvastra este considerată un produs țărănesc, spre deosebire, de chilim, socotit ,,domnesc". Ea este aleasă în modele geometrice, deosebite de ale chilimului prin proporții și modul distribuirii lor. Zăvastra se țese din lînă țigae, adusă din părțile de șes ale Munteniei în saci numiți ,,arari". Acești saci se deosebesc de cei obișnuiți prin mărimea lor. Deasupra zăvastrei, care acoperă ca un tapet întregul perete, se așază ,,șervetul în șir ținut", iar dedesubtul fîșiei de șervet se mai pot așeza și ,,șervete sărite".

Peretele din stînga, în epoci mai îndepărtate, era și el decorat cu ajutorul scoarței, iar cu chilimul sau zăvastra în epocile mai noi. În partea sa de sus se așeza același rînd de șervet neîntrerupt. Din loc în loc sub șervet se așezau fotografii ale membrilor familiei.

Peretele din față este decorat de asemenea prin scoarță decorativă, care de obicei este de tipul ,,zăvestrei", identică cu cea de pe peretele din dreapta.

Din cauza ferestrelor, compoziția decorativă se schimbă față de ceilalți doi pereți. Într-adevăr, pe peretele despărțitor de ferestre se așază fie oglinda, fie un șervet în colțuri. Zăvastra se continuă de pe acest perete în dreapta și în stînga, realizîndu-se un fel de capitonare cu țesătură care îmbracă bogat întreaga încăpere. La ferestre se pun în mod obișnuit perdele, care prin elementele decorative se leagă de piesele din restul încăperii. În fața ferestrelor se așază uneori toaleta, care este încadrată de marame alese bogat cu fir și mătase colorată. Cît privește

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

peretele de la intrare, el cade mai puțin în atenția gazdei, deoarece lîngă el se află așezată soba. De o parte și alta a ușii, cam la 20 cm deasupra tocului, se află cîte un șervet. Între sobă și ușă se așază uneori cîte o fîșie decorativă numită carpetă, dintre care una ,,perie'', fiindcă în ea poate fi așezată peria de haine; de asemenea tot aici se țin acele.

Carpete se mai așază și pe peretele dinspre prispă, adică pe peretele din stînga, pe care cîteodată sînt și țesături speciale, ori catrințe aduse din alte zone, necunoscute în Muscel.

,,Casa mică''. Odaia de dormit se cheamă casa mică și ea se deosebește de casa mare numai prin dimensiuni. În rest, aranjamentul se aseamănă foarte mult cu ceea ce în mod obișnuit se observă în odaia curată, adică în casa mare.

Pe peretele din stînga, care este lipsit de fereastră, se pun de obicei trei șervete ,,sărite'', legate în ,,funtă''.

Pe peretele din dreapta, care are ferestre spre prispă, se observă trei șervete așezate în același chip și o oglindă așezată între cele două ferestre.

Pe peretele din față se așază două șervete, unul în stînga, celălalt în dreapta, iar la mijloc, între ferestre, se pune de obicei ,,o perie'' sau un macat. Mai jos, sub primul registru de șervete, se pun altele de dimensiuni mai mici.

În sfîrșit pe peretele de la intrare se așază trei șervete, dintre care cel din mijloc este deasupra ușii. Șervetele care decorează pereții casei mici sînt din epoci variate și de aceea decorația diferă de la unul la altul. La un interior din comuna Vișoiu am putut observa șervete cu vergi în roșu, negru, galben; cu roșu, negru, albastru și alesături la capete; cu motive din cele mai variate: trandafiri, struguri, stînjenei etc.

În ceea ce privește interiorul încăperilor din partea inferioară a clădirii, menționăm cîteva elemente mai importante.

În beci care este folosit de obicei ca bucătărie, dar servește și ca odaie de locuit, organizarea interiorului este destul de simplă.

Pe pat se așază totdeauna o scoarță în vărgi sau alesă. Se folosesc perne colorate și chiar pernele cu toc. Deasupra patului, pe perete, poate fi întinsă o scoarță, care are exact același decor cu cea de pe pat. Pe peretele respectiv, șervetele sînt puse din loc în loc, sub formă de funtă. Pe ceilalți pereți decorul se realizează din șervete ,,sărite''. Între ferestrele dinspre stradă se află o oglindă încadrată de șervet.

În ceea ce privește însă pivnița, ea este o încăpere cu rol de depozit pentru haine și diferite provizii alimentare. Este lipsită de fereastră.

Pe sala din fața beciului și pivniței se pot găsi recipiente pentru provizii și chiar și tronuri de tip arhaic.

În încheierea observațiilor cu privire la structura de interior popular din zona Muscelului, se poate constata că aceasta are cîteva trăsături specifice:

— interiorul poate fi urmărit de la forma sa relativ simplă pînă la o formă bine organizată atît din punctul de vedere al sistemului de alcătuire, cît și din punctul de vedere al valorii sale decorative;

— frecvența unor obiecte, între care procovițele și mai ales plocadele, indică foarte clar oglindirea modului de viață în manifestările cu caracter artistic ale populației;

— existența unor elemente comune în organizarea interiorului din zonele Muscel și Făgăraș, printre care, mai de demult, culmea cu țesături decorative, iar acum, ca și în trecut, fîșia de șervet ,,în șir ținut'', indică fără îndoială aceeași

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

preocupare în decorare, care nu poate fi explicată decît prin fondul de bază comun și contactul neîntrerupt pe care l-au avut de-a lungul veacurilor populațiile celor două zone ;

— terminologia particulară a unor piese este dovada dezvoltării locale a unor țesături care joacă rol important la decorarea interiorului locuinței țărănești din zona Muscel.

Învecinată cu zona Muscel, zona Argeș arată și în cazul interiorului o serie de asemănări cu ea. Interiorul pe alocuri, are o organizare chiar identică, mai ales cînd este vorba de forma de interior a casei simple, formată din tindă și odaie de locuit.

Deosebit de atrăgătoare este tendința de înzorzonare a interiorului argeșean, ca de pildă la Suici. Aici, locul carpetelor din zona Muscelului este luat de fotele bogat alese în fir, iar șervetele legate în ,,funtă'', de dimensiuni mici, trec în timpul verii pe pereții sobei, care are aspectul unui obiect invadat de fluturași. Casa adusă în ,,Muzeul satului'' încă de la înființare demonstrează din plin acest lucru.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

În întreaga zonă cercetată, textilele, care joacă un rol important în decorarea interiorului, au un caracter unitar. Unele din ele sînt mai mult sau mai puțin preferate, dar în orice caz sînt pretutindeni cunoscute.

Atrag atenția două categorii de textile, și anume cele din bumbac și cele din lînă. Țesăturile din cînepă sînt aproape necunoscute. Dintre țesăturile de bumbac sînt utilizate mai ales șervetele și carpetele.

Șervetele sînt țesături înguste, relativ scurte, mai scurte decît un ștergar obișnuit și țesute numai în scop decorativ. Ele se țes în fîșie lungă, fără să se taie firele, deși există o porțiune nețesută pe unde ar trebui să fie despărțite. Aceasta numai în cazul cînd fîșia respectivă, numită ,,șervet în fir ținut'', adică netăiat, urmează să decoreze încăperea pe toți pereții, de jur împrejur, formînd registrul superior. Șervetele pot fi tăiate dacă ele decorează casa mică, adică odaia de locuit, sau beciul. Ciobanii mai folosesc șervetele și la ținerea merindelor, dar în general rolul lor este pur și simplu decorativ, și acest rol este viu și astăzi.

Carpetele nu sînt altceva decît țesături obișnuite din pînză, cusute cu fel de fel de modele : flori, aspecte de interior luate de pe vreun model tipărit, capete de copii etc. Denumirea de ,,carpetă'' este generalizată în zona Muscelului și nu poate fi confundată cu carpetele care se așază pe jos, fiindcă acelea au denumirea de preșuri ori scoarțe atunci cînd sînt executate din lînă.

Periile, adică țesăturile destinate a păstra peria, pieptenele etc., sînt țesături speciale, bogat decorate, înguste, deosebite de celelalte țesături decorative.

Între produsele din lînă deosebim două categorii de piese, datorită texturii lor foarte variate :

— țesături cu mițe
— țesături obișnuite.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

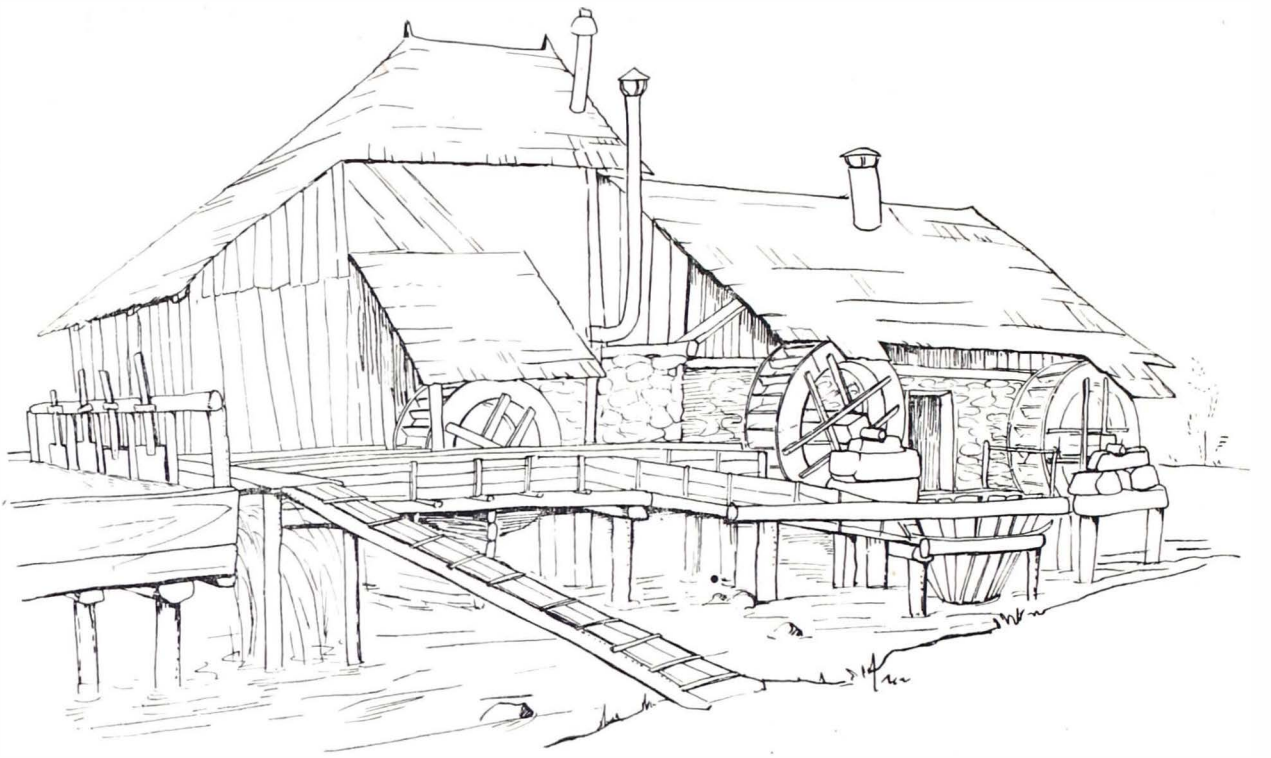

Fig. 73 *a*. — Dîrstă.

Fig. 73 *b*. — Secţiune prin dîrstă.

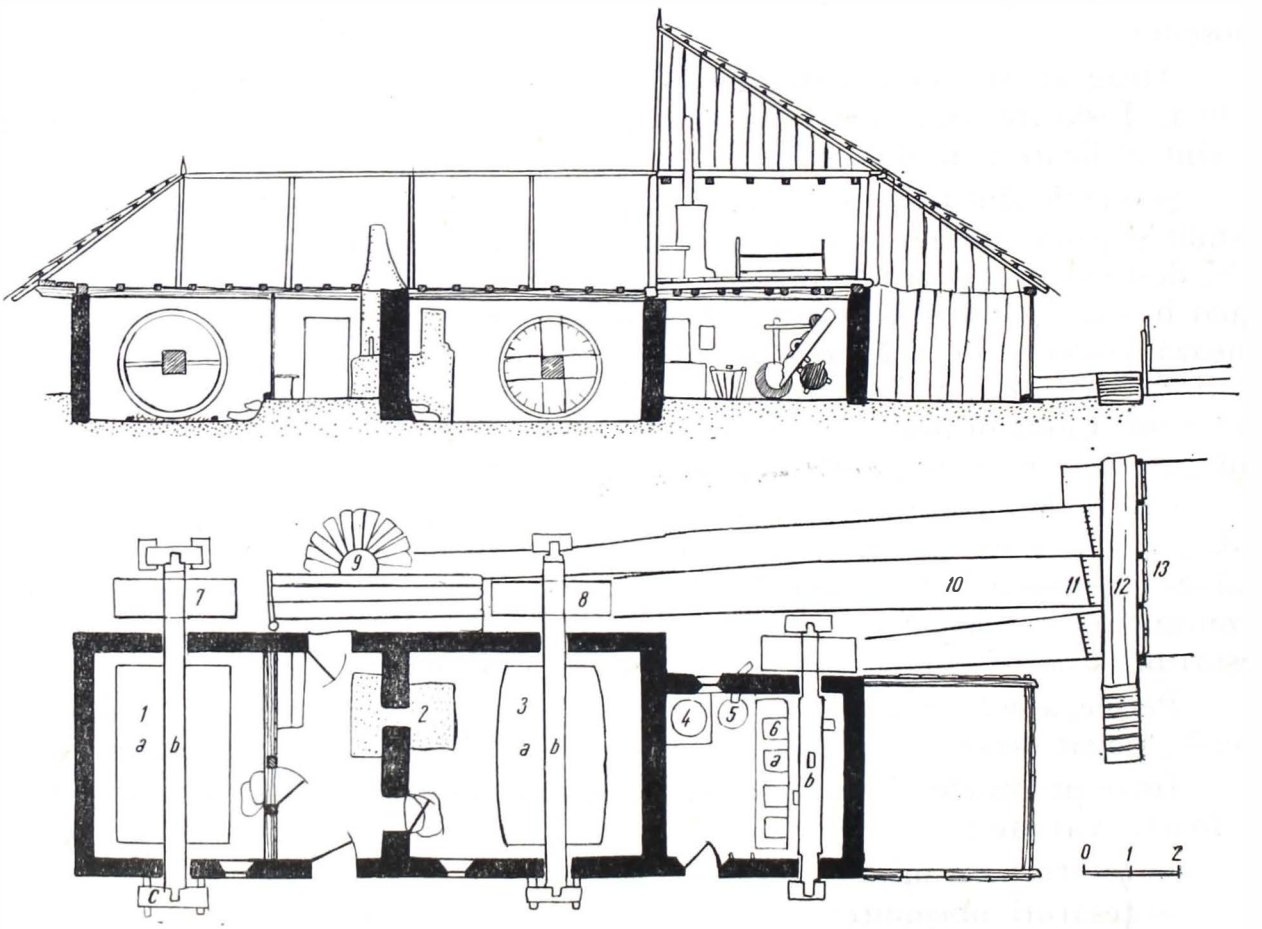

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

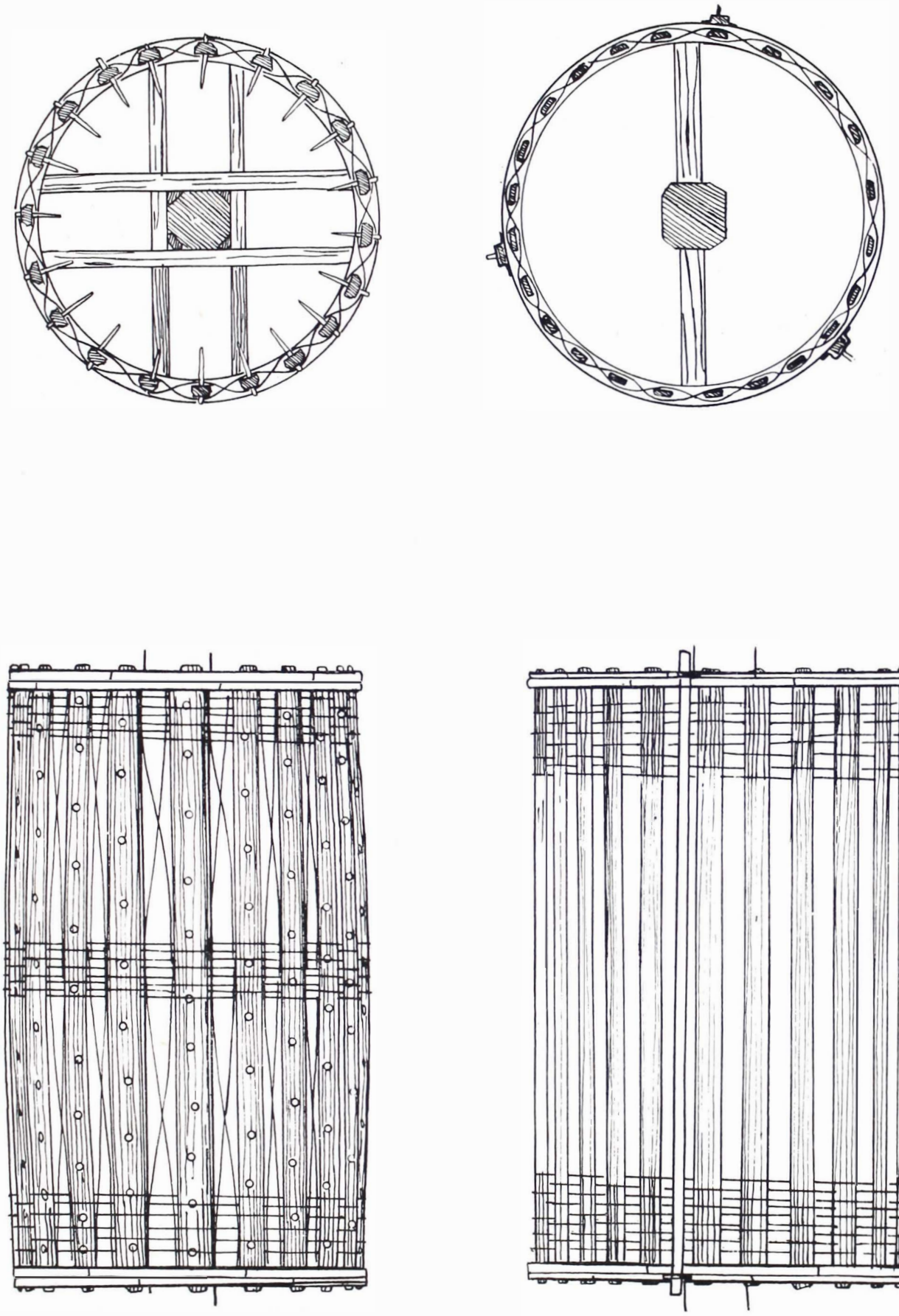

Fig. 73 *c*. — Cele două roți ale dîrstei: păruitoarea (dreapta) și îngroșătoarea (stînga).

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

Țesăturile cu mițe. La țesăturile cu mițe, caracteristica esențială este prezența pe o parte a țesăturii a firului de păr în lungimea lui, care ajunge pînă la 10 cm. Este în afară de orice îndoială că sîntem în fața unor produse străvechi prin tehnica lor. Ele sînt foarte răspîndite în întreaga zonă a Muscelului și Argeșului.

Între țesăturile cu mițe deosebim plocada (pl. plocăzi) și sarica (pl. sarici).

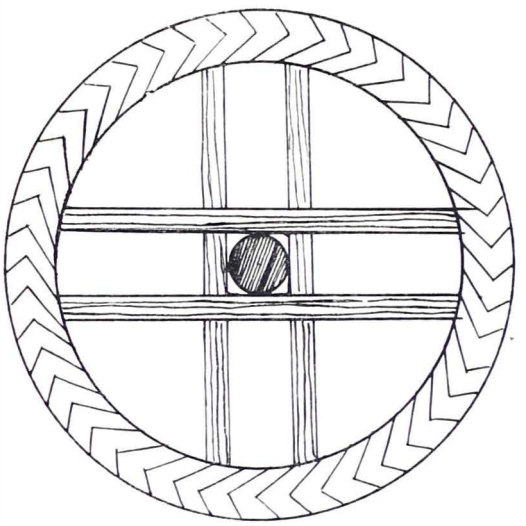

Fig. 73 *d*. — Detaliu la roata acționată de apă.

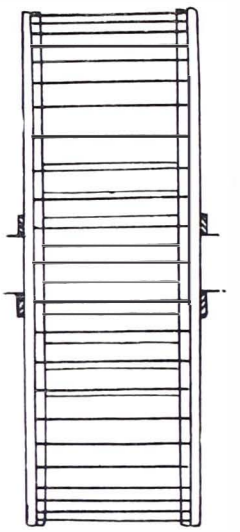

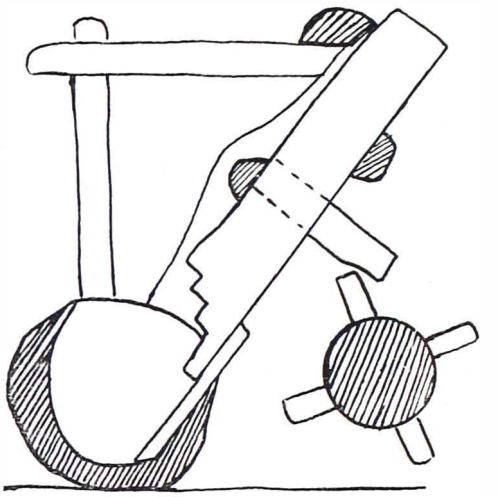

Fig. 73 *e*. — Secțiune prin piuă (detaliu).

Plocada este o piesă folosită exclusiv ca acoperitoare de pat sau îmbrăcăminte de corp pe timp de iarnă. Există plocăzi de culoare albă și plocăzi avînd porțiuni decorate cu niște motive pătrate. După informațiile culese, plocăzile decorate se folosesc încă de pe la sfîrșitul secolului al XIX-lea.

Sarica este o țesătură identică cu a plocăzii, adică cu mița în afară, dar folosită exclusiv pentru confecționarea unui fel de mantii țărănești. Este vorba de o piesă străveche de port popular.

Tehnica de scoatere a mițelor la aceste două feluri de țesături (după destinație) va fi explicată mai jos.

Țesăturile obișnuite. Între țesăturile obișnuite deosebim : țesăturile pentru acoperit patul sau învelit corpul și țesăturile din care se fac piesele de costum.

Între țesăturile cu care se acoperă patul sau corpul amintim cuverturile și cergile numite ,,plocovițe''. Cergile provin dintr-o țesătură identică cu cea făcută pentru plocăzi din fir îndrugat, dar ele se dau numai la îngroșat, iar nu și la păruit.

Țesătura din care se confecționează piesele de costum, în special mintene, cioareci, este mai fină și se consideră finită după ce se dă la piuă.

Între piesele de lînă, un rol important îl joacă cele cu caracter decorativ, și anume scoarța și zăvastra.

Scoarța este o țesătură aleasă în război, motivele alese fiind încadrate ritmic de către anumite dungi simple sau ele însele avînd motive alese. Culorile sînt de obicei vii.

Tot din lînă se mai țese un fel de covoraș mic, numit ,,păletar'', care se pune pe perete între fereastră și ușă, și al cărui motiv ornamental este de obicei ,,racul''.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

Industriile țărănești pentru prelucrarea țesăturilor de lînă. Datorită specificului regiunii, țesăturile de lînă sînt foarte utilizate, ceea ce a dus și la dezvoltarea unei industrii țărănești de prelucrare a lor.

Instalațiile principale care sînt folosite pentru prelucrarea țesăturilor sînt următoarele : dîrsta, piua și vîltoarea.

Dîrsta este o instalație care are două piese de prelucrare : roata de îngroșat și păruitoarea.

Roata de îngroșat reprezintă o instalație simplă, destul de ingenioasă. Două roți așezate la capătul unui fus sînt prinse cu un număr de 20 de ,,speteze'', în care sînt înfipte cuie lungi de 10 cm, ieșite spre interiorul stinghiei. Țesătura care se introduce cade pe țepele numeroase, pe măsură ce se învîrtește roata ; treptat, țesătura se îngroașă. La îngroșat se folosește aburul, care se produce cu ajutorul unui cuptor bine încălzit ; căldura degajată transformă în vapori apa care îmbibă țesătura. La îngroșat se dau numai cergile de acoperit patul sau de învelit corpul noaptea, care se cheamă ,,procovițe'' sau ,,plocovițe''.

Păruitoarea este alcătuită tot dintr-o roată dublă cu speteze. În trei locuri este montat, la exteriorul acestei roți, cîte un drug, în care se introduce țesătura căreia i se scot mițele, după ce a fost dată la îngroșat. Sub această roată există o plasă din mărăcini pe care este trasă țesătura, în timp ce drugul ajunge în dreptul ei. Încet-încet firele sînt trase de mărăcinii acestei plase.

Fig. 74. — Țîncușă care se coase la țesăturile date la dîrstă, semn pe baza căruia, prin potrivire cu jumătatea rămasă la proprietarul țesăturilor, se recunoșteau materialele prelucrate la piuă, păruitoare ori îngroșătoare.

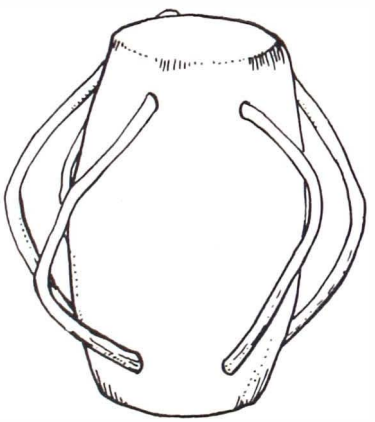

Fig. 75. — Mai de mînă folosit în cadrul instalației complexe a dîrstei.

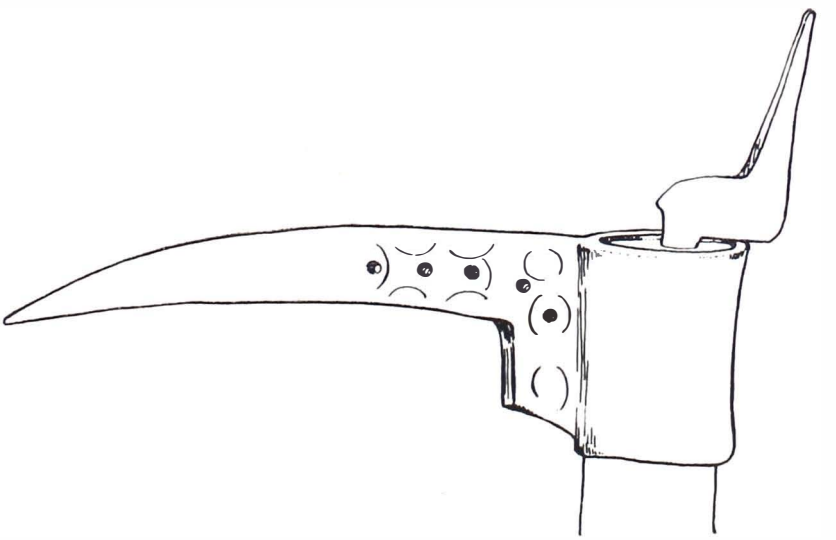

Fig. 76. — Cîrlig de pădurar folosit și în cadrul instalației complexe a dîrstei.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

Atît roata pentru îngroșat, cît și cea pentru păruit au o împletitură din nuiele de-a lungul spetezelor, care servește mai mult la protejarea țesăturii, spre a nu intra înăuntrul roții sau în afara ei (fig. 73 *c*).

Piua servește la îngroșatul țesăturilor din care sînt confecționate piesele de costum femeiești sau bărbătești. Postavul care se dă la piuă se pune într-un găvan, numit ,,groapă de piuă'', în care este bătută țesătura, cu ajutorul ciocanelor. Ciocanele sînt acționate de fusul roții, învîrtită cu ajutorul apei, care are niște aripi înfipte numite ,,lămpi'' ; aceste lămpi ridică ciocanul prin apăsare pe ,,cozile'' ciocanului. Întreaga instalație și denumirea pieselor componente se observă în figura pe care o reproducem.

În *vîltoare* se prelucrează țesături de pat sau de corp, pentru ca să se scămoșeze. Vîltoarea servește totodată la spălatul tuturor categoriilor de țesături din lînă.

Instalațiile de prelucrare a țesăturilor de lînă (dîrsta, piua și vîltoarea) pot fi izolate sau grupate. În regiunea cercetată și în special pe valea Dîmboviței, la Rucăr, aceste instalații formează un complex destul de complicat, dar care este bine studiat.

Apa care acționează cele două instalații principale și apa folosită pentru vîltoare sînt abătute pe scocuri diferite. Deoarece pentru acționarea roților la roata de păruit, roata de îngroșat și roata de la piuă este nevoie de o cantitate relativ mare de apă, spre a se putea împărți șuvoiul de apă s-a intervenit în planul instalației generale, piua fiind amplasată la un alt nivel (fig. 73 *b*).

Roțile celor trei instalații sînt identice, la ele deosebindu-se următoarele elemente : fusul, crucile (care țin locul spițelor) și obezile, care se cheamă ,,colac''. Apa cade pe lopeți, în număr de 40 la fiecare roată. Lopețile sînt formate din ,,aripi'' (fig. 73 *d*).

Fiecare roată este protejată de un acoperiș numit ,,șatră''. Extremitatea de fier a fusului se învîrtește într-un rulment așezat pe o ,,perină''.

Apa poate să fie oprită de la un scoc sau altul cu ajutorul unor stăvilare numite ,,stăgli'' (sg. stailă).

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

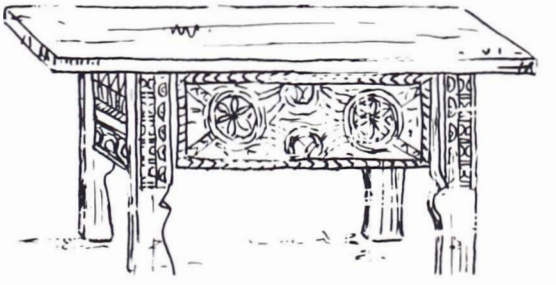

DECORUL OBIECTELOR DE LEMN

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

Crestăturile în lemn constituie și în arta populară din zonele Argeș și Muscel o ramură importantă.

Lemnul a fost prelucrat artistic din cele mai îndepărtate timpuri, dar mărturiile directe lipsesc, datorită faptului că el este o materie perisabilă. Există însă mărturii indirecte în această privință [1].

Dacă ne referim la unele culturi, ca, de pildă, cultura Boian și Vădastra, putem observa, la o examinare atentă a produselor din lut, o gamă ornamentală deosebit de interesantă. Această gamă este foarte bogată și ea constă din următoarele motive : dinte de lup, romb, zigzag, meandru etc.

Aprofundînd studiul acestor ornamente, observăm că ele sînt executate prin eliminarea de material. Cu alte cuvinte, ornamentele au un relief. Analiza dovedește că eliminarea de material nu s-a făcut pe vasul crud, ci cu ajutorul unui vîrf ascuțit cu care s-a sculptat și crestat. S-a folosit astfel o tehnică care, de fapt, este străină ceramicii, tehnica pentru decorul lemnului.

Ținînd seama de faptul că elementele decorative amintite fac parte în mod constant din gama ornamentală a lemnului pînă în zilele noastre, concluzia nu poate fi decît aceea că ceramica de la Vădastra se executa într-o perioadă cînd deja se cunoștea tehnica de ornare a lemnului prin crestături, adică eliminarea de material prin acționarea asupra masei corpului vasului cu un vîrf ascuțit. Unealta nu putea fi decît un silex sau un bețișor din esență tare sau chiar de os ascuțit. Preocuparea de ornamentare populară în lemn la noi stăruie cam de la începutul secolului al XX-lea, lucru dovedit, printre altele, și de apariția unui volum intitulat

[1] Florea Bobu Florescu, *Ornamentica populară românească în lemn*, în „Studii și cercetări de istoria artei", an. II, 1955, nr. 2, p. 30.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

Album de crestături în lemn, Sibiu, 1909, scris de D. Comșa. Albumul, pe lîngă redarea imaginii amănunțite a manifestărilor de artă populară în lemn din sudul Transilvaniei, prin bogăția și varietatea tipologică a materialului expus este extrem de util pentru studiile comparative cu forme de obiecte crestate din alte regiuni ale țării.

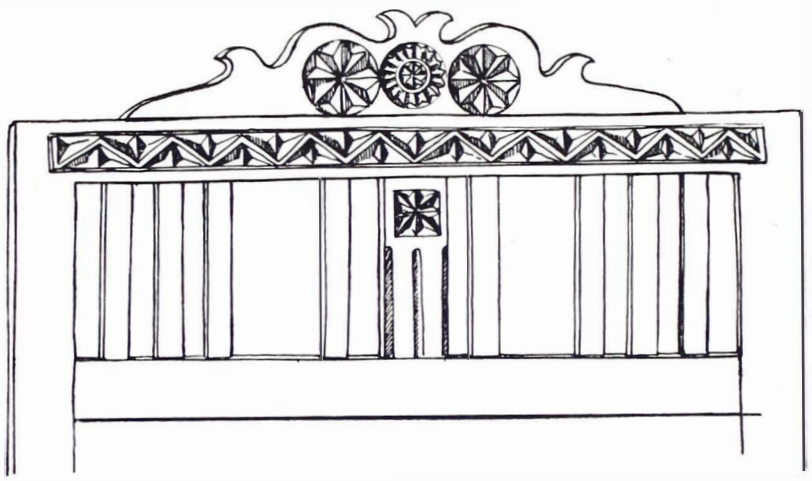

Fig. 77. — Tăblie de pat.

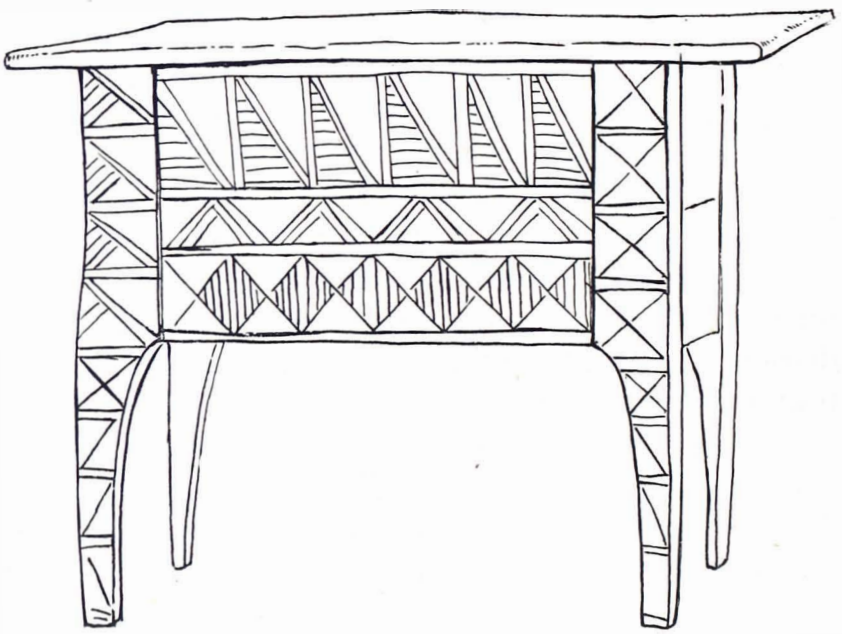

Fig. 78. — Masă.

Este de subliniat interesul pentru ornamentarea populară în lemn după ce la începutul secolului nostru s-a căutat a se valorifica în arhitectură cît mai multe elemente de artă populară.

Cel care a valorificat pentru prima oară într-un chip mai pregnant comorile artei populare a fost arhitectul Ion Mincu.

Cercetările asupra fenomenului artistic de artă populară au continuat și s-au soldat, în al doilea deceniu al secolului nostru, cu o lucrare semnată de Alexandru Tzigara-Samurcaș, *Izvoare de crestături în lemn*, care cuprinde numeroase desene în text și un album de 50 de planșe cu 414 izvoade (motive).

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

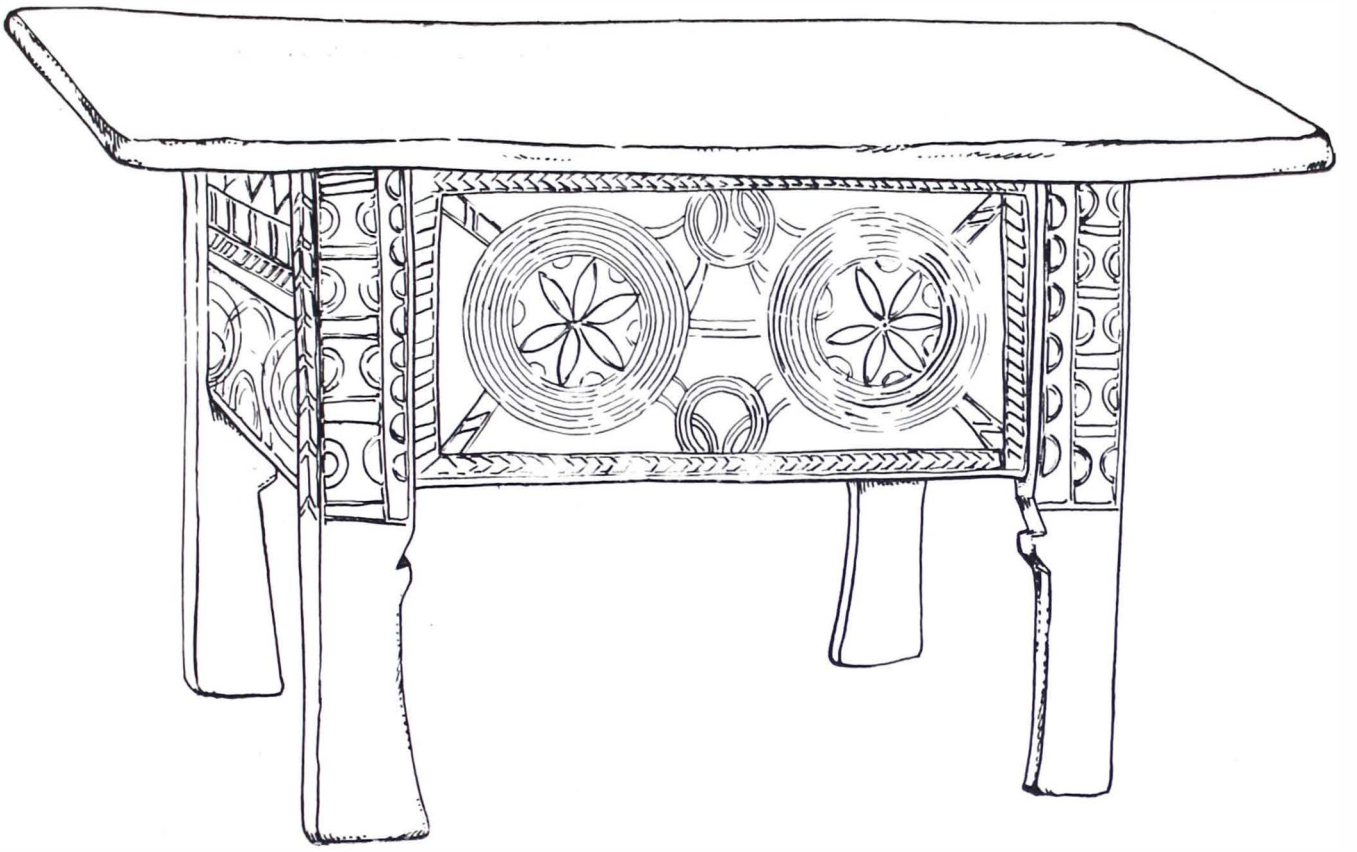

Fig. 79 *a*. — Ladă de zestre.

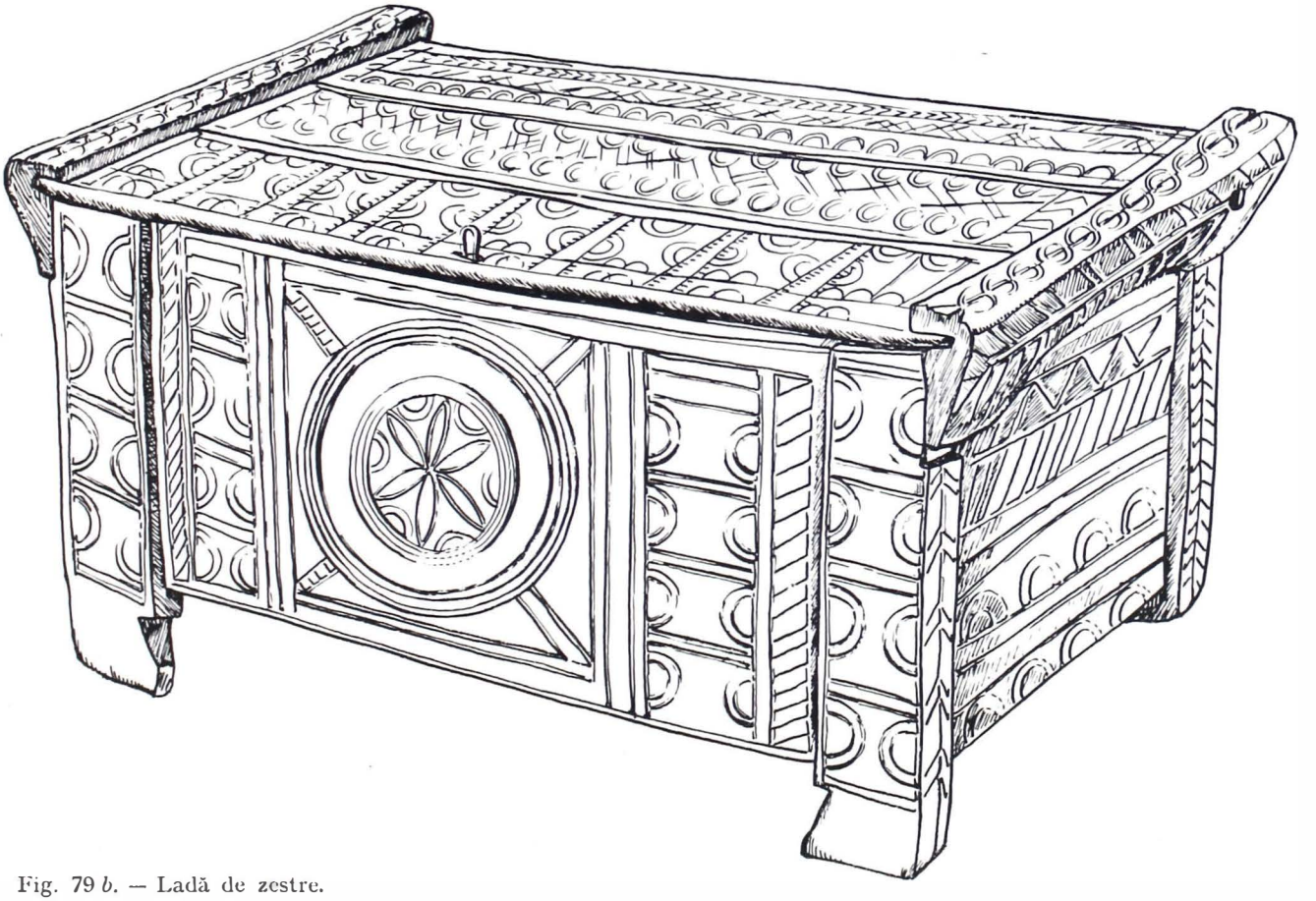

Fig. 79 *b*. — Ladă de zestre.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

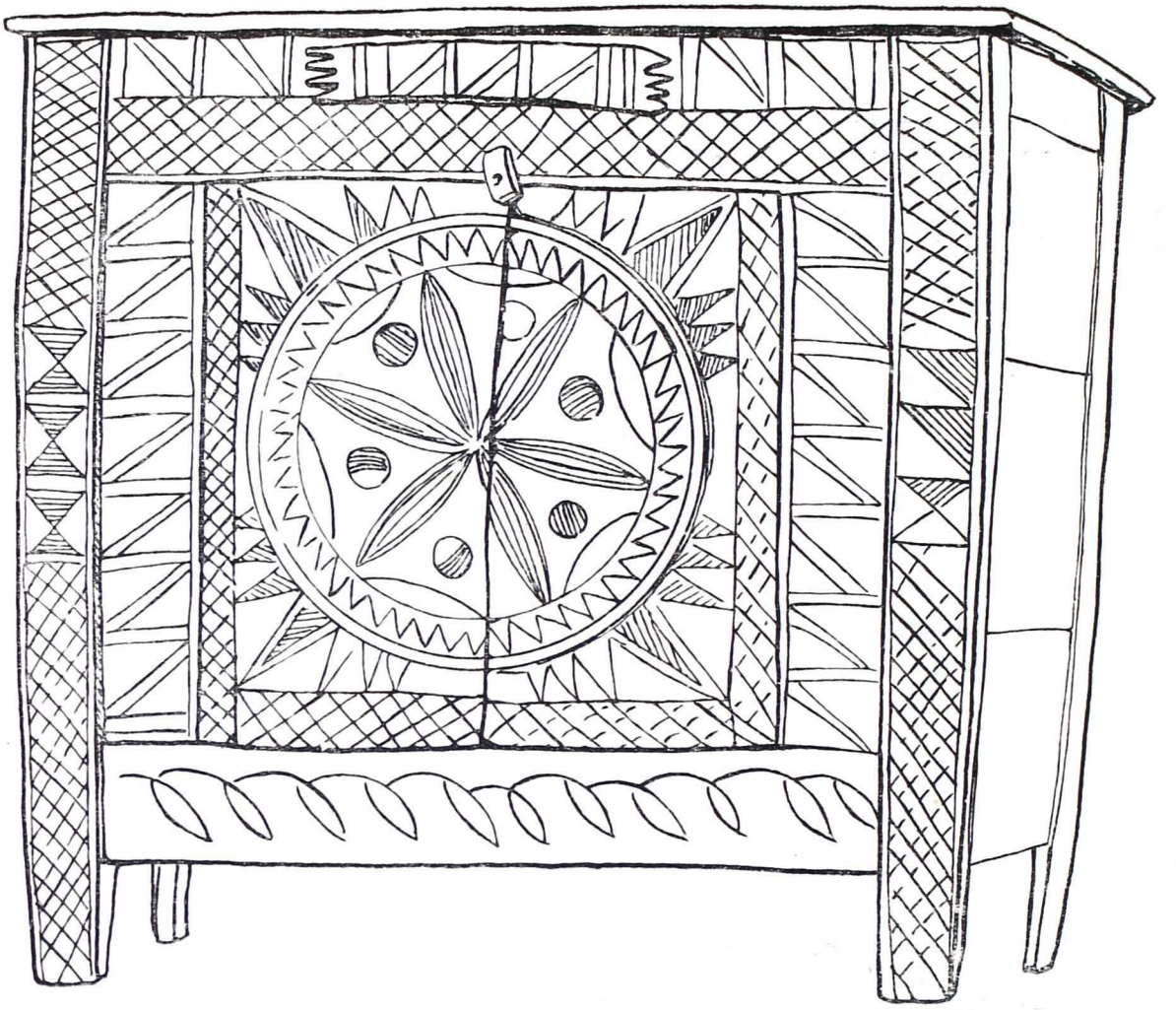

Fig. 80 *a.* — Dulap de Muscel.

Categoriile mari în care sînt încadrate obiectele de artă populară în lemn sînt numeroase : elemente de arhitectură și construcții (grinzi, cosoroabe, stîlpi, undrele, chenare de fereastră, florării) ; mobilier (paturi, mese, cuiere, lăzi de zestre, scaune etc.) ; unelte de muncă în general, războaie de țesut, vîrtelnițe, fuse, prisnele, furci de tors, juguri, tiocuri și cozi de coase etc. ; obiecte de uz casnic : linguri de lemn, cuțite sau plăsele de lemn, teci de cuțite, forme sau negative pentru caș, forme negative pentru turtă dulce, cauce etc. ; obiecte de cult : icoane de lemn, pristolnice, colinde, stîlpi și cruci de înmormîntare ; instrumente muzicale și jucării.

La producerea obiectelor din toate aceste categorii, se folosesc anumite tehnici, menite a da nu numai forma, dar adeseori și aspectul ornamental. Studiul formelor este deosebit de interesant dar el trebuie făcut pentru fiecare categorie în parte. Tehnicile de prelucrare și mai ales de ornamentare pot fi comune pentru toate obiectele, indiferent de categoria din care fac parte.

Cea mai simplă unealtă care intra în recuzita artistului popular era vîrful ascuțit de coasă care îi servea la incizat sau la crestat. În afară de această unealtă simplă, mai trebuie amintită custura, care face parte din seria cuțitelor cu tăiș

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

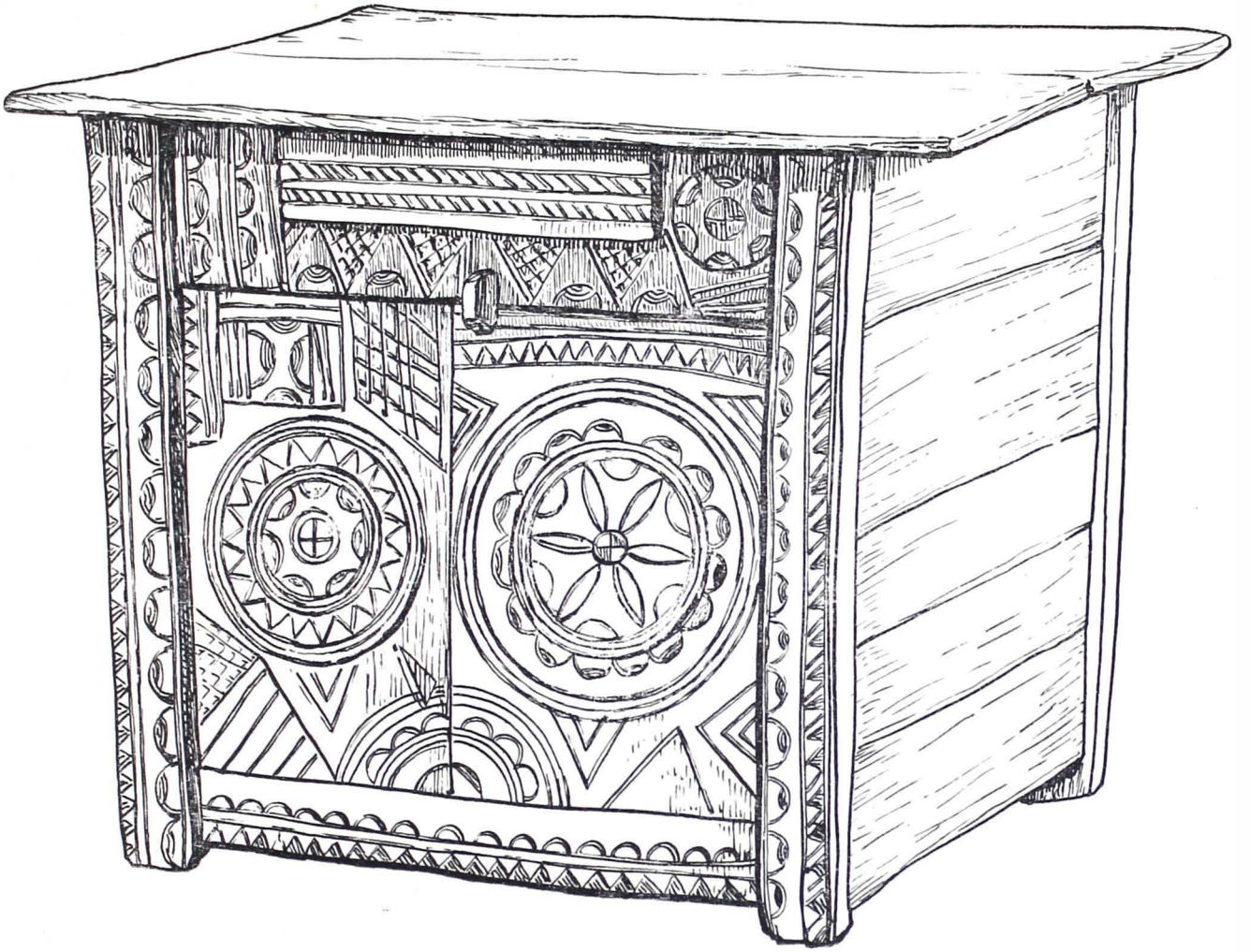

Fig. 80 *b*. — Dulap de Argeș.

lat și scurt. În comerț a circulat așa-zisul cuțit suedez. De asemenea se mai folosește și briceagul ușor curbat, cu vîrf ascuțit, folosit mai ales în Oltenia.

O altă unealtă este dalta dreaptă, apoi dalta oblică, dalta semirotundă, dalta picior de căprioară. Meșterii de fluiere din zona Horezului folosesc o daltă semirotundă, numită ghiu. Dintre burghie amintesc burghiul cu floare, cu ajutorul căruia se execută ornamente circulare, rotunjite, realizate în „ochi". Barda este un alt instrument folosit la confecționarea și ornamentarea altor obiecte din lemn. Scoaba este unealta folosită la înfrumusețarea obiectelor din lemn, dar mai rar.

O altă unealtă cu rol secundar este închistritoarea, folosită de către fluierari, pentru a fixa lama metalică gălbuie, așezată în spirală, sau sub formă de inel pe fluier. Trebuie amintite și uneltele pentru pirogravat, care sînt sub formă de ștanțe sau care, fiind înroșite și purtate pe suprafața vasului de lemn, realizează (prin arderea esenței lemnoase) elementul dorit, iar pe parcursul ornamentului lemnul rămîne carbonizat.

În cadrul acestui capitol vom urmări decorul ținînd seama de categoriile de obiecte pe care el apare. De altfel, preocuparea de ornamentare se observă aproape la toate categoriile de obiecte făcute din lemn ce se întîlnesc în cuprinsul gospodăriei țărănești.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

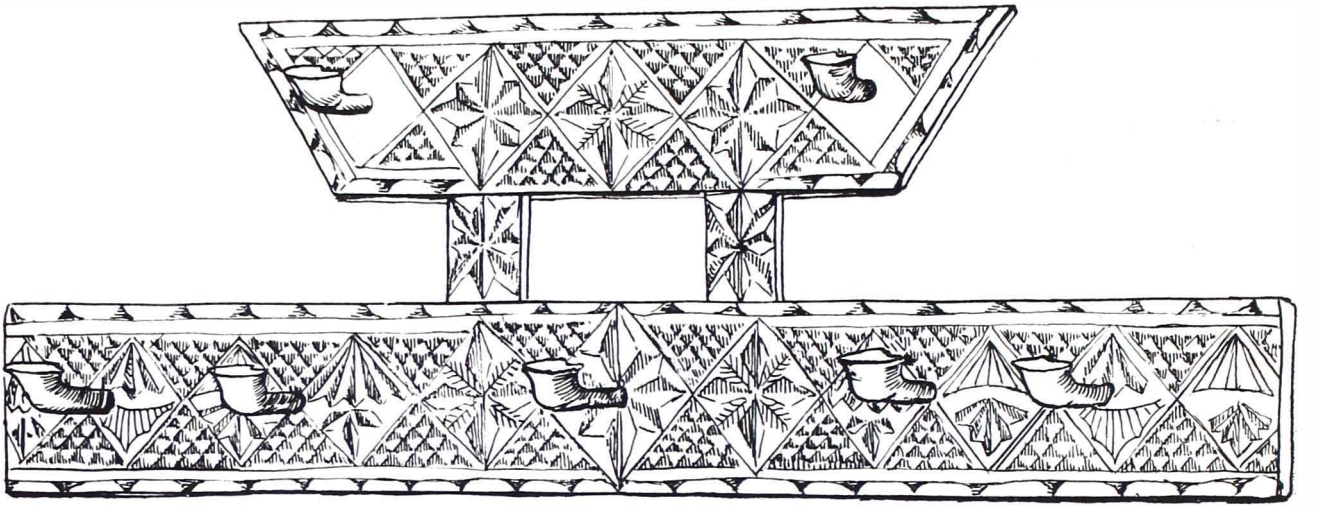

Fig. 81. — Cuier crestat.

Decorul arhitectural

La construcții, împodobirea lemnului se realizează în trei tehnici principale : dăltuirea, traforajul și strunjirea.

În prima tehnică sînt lucrate mai ales elementele constructive ale caselor vechi : stîlpii, grinzile exterioare și ,,cucii'' (bucăți scurte de lemn așezate la extremitățile coamei acoperișului).

Ciopliți în lemn de stejar, stîlpii prezintă un fus alungit de secțiune pătrată sau octogonală cu grupuri de cîte 2 — 3 brățări dispuse în partea de sus și de jos a fusului. Alteori, ornamentul ia forma cuiului cu vîrfuri tăiate, cele de la foișoare mai ales fiind lucrate tot în lemn de stejar. Lemnul nu este masiv, ci destul de subțire. Decorul este realizat în principal prin cioplirea de arcade mărunte, dispuse în ritmuri diferite, variația provenind din deschiderea deosebită a acestor arcade.

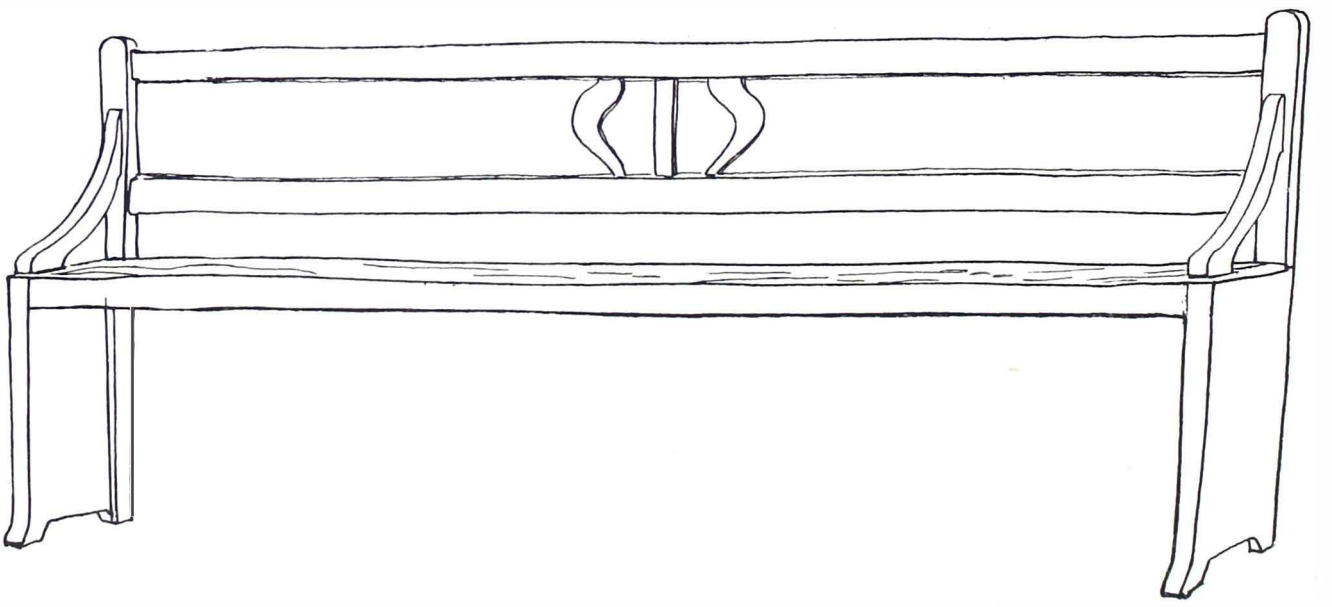

Fig. 82. — Canapea numită ,,scaun'' de Muscel.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

Fig. 83. — Icoană.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

Bucata de lemn servind drept sprijin și încheiere a căpriorilor acoperișului, ,,cucul'', este cioplită simplu, avînd la bază o sferă, iar vîrful fiind un con sau o piramidă alungită.

Decorul acestor elemente constructive ale caselor vechi este exclusiv geometric.

Cea de-a doua tehnică, traforajul, are o răspîndire mult mai mare. Faptul își are explicația lui. În timp ce lemnul cioplit apare numai la vechile exemplare de case făcute din lemn, traforajul este aplicat la casele de vechime mijlocie și la cele noi, care folosesc ca materie primă alt material decît lemnul. Scîndurile tăiate cu ferăstrăul, alcătuind decorul traforat, sînt plasate în aproape toate registrele principale ornamentale ale casei: pazii sub streșini, aripi între stîlpi, frontoanele foișoarelor în două ape, pălimarele. Pazii sînt scînduri înguste, pînă la 10 — 12 cm, a căror parte inferioară este tăiată în forme simple arcuite sau în dinți de diferite tipuri. Aripile între stîlpi și pălimarul sînt lucrate cu multă fantezie; predomină liniile curbe reprezentînd motive vegetale stilizate. Pe unele frontoane apar originale interpretări ale vasului cu flori și ale pomului vieții, obținute prin aplicarea de scînduri decupate pe un fond tot de scînduri. Acest fel de traforaj aplicat este folosit des și la împodobirea pălimarelor. Trebuie să menționăm că la pălimarele caselor vechi scîndurile puse în picioare erau foarte simplu crestate, cu cuțitoaia, și erau prinse în sistemul ,,ulucirii'' în balustradele orizontale.

A treia tehnică folosită, strunjirea, are un cîmp de aplicare mai restrîns atît ca epocă (în jurul anilor 1920), cît și ca plasare în ansamblul construcției. Balaștri strunjiți se văd uneori în locul scîndurilor traforate ale pălimarelor. Mici console și colonete strunjite sînt utilizate la împodobirea ,,războiului'', element de decor ce apare la casele de vechime mijlocie și la cele noi.

Decorul porților și gardurilor

Cele cîteva exemplare de porți înalte întîlnite în Argeș și Muscel le socotim a fi de proveniență exterioară zonei. În afară de aceasta, ele nu prezintă nici elemente de decor. Locali socotim însă a fi stîlpii laterali ai porților joase, de secțiune pătrată, cu decor simplu, dar atrăgător. Unii dintre ei sînt împărțiți în două sau trei registre prin benzi alcătuite din sculptură în adîncime în formă de zigzag mărunt. Centrul fiecărui registru este ocupat de un cerc simplu, ca un inel, alcătuit din același zigzag. Alți stîlpi sînt mai simpli, avînd decorul concentrat la partea superioară sub forma unor brățări adînci, asemănătoare cu cele de la stîlpii caselor, care încoronează o rozetă scrijelată, cu șase brațe înscrise în cerc. Portițele mici și gardurile de uluci sînt tăiate în motive geometrice și foarte variate. Combinația tăieturilor produce un joc de plinuri și goluri nu lipsit de farmec. Uneori gardurile sînt acoperite cu un mic acoperiș de șiță, a cărui umbră se adaugă efectului obținut prin tăieturi.

Decorul fîntînilor

Nu va fi vorba aici decît de acele fîntîni de un tip cu totul aparte a căror principală zonă de răspîndire o constituie Gorjul, cu iradieri în Mehedinți și Vîlcea, cele mai estetice exemplare fiind în Argeș, pe valea Topologului și a Argeșului.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

Este așa-numita fîntînă ,,cu cai'', trăgîndu-și numele de la două siluete stilizate de cap de cal, executate în scînduri groase de stejar și așezate în părțile laterale ale unei mari cutii de scînduri, ce constituie corpul principal al fîntînii. Acest fel de fîntîni sînt în fond captări de izvoare. Ele sînt construite în mal, la nivelul solului și au o fațadă de lemn în care este practicată o deschidere larg arcuită. Tipul de fîntînă ,,cu cai'' răspîndit în zona amintită pune probleme interesante, dar nu destul de precizate deocamdată, în legătură cu o arie extinsă din sudul Carpaților Meridionali, în care apare frecvent, în diferite modalități, calul, ca element de decor, mai ales în sculptura în lemn. Destul să pomenim că acești ,,cai'' de la fîntîni sînt identici cu cei de la intrarea bordeielor și cu cei din interiorul bisericilor de lemn oltenești.

Decorul mobilierului

Mobilierul care se întîlnește în casele argeșene și muscelene și care poate să ne intereseze din punctul de vedere al valorii lui artistice este alcătuit din lăzi de zestre, dulăpioare, mese și scaune scunde. Ca și în restul țării, unde rareori sînt împodobite, paturile nu au elemente de decor caracteristic.

Lăzile de zestre, aflate în număr mare în toată zona studiată, sînt de tipul general românesc, lucrate în scînduri ,,horjite'' din lemn de fag, îmbinate fără cuie de fier. Dimensiunile lor variază, în ce privește înălțimea, de la 35 la 60 cm, iar ca lungime de la 60 cm la 1,20 m. Picioarele lăzilor sînt destul de înalte, întîlnindu-se uneori forme apropiate de lada-masă cunoscută în nordul Moldovei. Decorul este realizat în scrijeliturі făcute cu scoaba. Lăzile vechi au decorul organizat pe registre ce corespund celor două, trei sau patru scînduri din față ale lăzii. Motivele ornamentale dominante sînt cercul și rozeta cu șase brațe, liniile drepte întretăiate sau paralele, semicercurile simple sau duble. Decorul este dispus numai la fața lăzii. Rareori apare și pe părțile laterale ; pe capac nu apare niciodată, plasarea lui acolo fiind deseori inutilă, întrucît pe capac se așază zestrea de țesături. Lăzile ceva mai noi sînt vopsite rudimentar în două tonuri, roșu și verde. La acestea apar uneori și frunze stilizate, organizate de-a lungul unui vrej. Menționăm că unul din centrele mai importante de lucru al lăzilor de zestre este satul Sălătruc.

Dulăpioarele scunde sînt asemănătoare cu cele oltenești. Înalte pînă la 1,10 m și late de 1 m, dulăpioarele au un sertar central, a cărui față este tăiată lateral în zimți, și două uși ce se deschid în părți. De cele mai multe ori ușile nu sînt egale, ci una din ele este mai mare. În acest caz, motivul principal este o rozetă mare plasată pe ușa mai largă. Ca și lăzile, dulăpioarele sînt lucrate din scînduri de fag și sînt vopsite uneori în aceleași culori alternante roșu și verde sub formă de benzi late orizontale sau de pete izolate. Hambarele mari pentru făină și cereale sînt cea de-a treia categorie de mobilă lucrată în aceeași tehnică.

Producția de lăzi și dulăpioare este azi realizată de rudari, care au cîteva așezări mari în aceste zone, cum ar fi cele de la Bădești, Sălătruc, Bughea etc. Deseori rudarii pot fi văzuți cu marfa în spate purtînd-o pînă la mari distanțe.

Alături de lăzile cu decor scrijelat, se întîlnesc și lăzi pictate, de tip brașovenesc, pătrunse în această zonă în cursul secolului trecut. Pe fondul verde sînt pictate motive florale policrome.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

În tindă, lîngă vatra cu corlan, sînt așezate mesele rotunde, scunde, cu picioare, cu o siluetă plăcută și scăunele rotunde pe trei sau patru picioare. Uneori fața scaunelor este decorată. Motivul decorativ cel mai des reprezintă rozeta cu șase foi înscrisă în cerc.

În încăperile casei se găsesc și icoane de lemn foarte interesante, deși de factură rudimentară. Le pomenim aici pentru că tehnica lor decorativă este cea a scrijelirii, și nu a culorii. Conturul imaginilor stîngaci trasate constă dintr-o linie săpată cu scoaba. În aceeași tehnică sînt lucrate și decorate și pistornicele elegante ca formă, dar rudimentar împodobite cu scrijelituri.

Alte obiecte decorate

O serie importantă de obiecte de lemn pe care apar elemente decorative o alcătuiesc diferitele unelte. Printre ele, locul cel mai important îl dețin furcile de tors, de un tip aparte, caracteristic zonelor Argeș și Muscel, lucrate din lemn de brad subțire și rotund ; ele sînt ca niște nuiele de 1—1,20 m. Crăcuțele ramurii de brad sînt răsucite și întoarse, formînd cerculețe pe care se sprijină caierul de lînă. Uneori cerculețele delicate sînt învelite cu ațe colorate, roșii, verzi, albastre. Pe aproape două treimi din lungimea lor, furcile sînt acoperite cu o suită neîntreruptă de motive geometrice (pătrate, triunghiuri, cercuri), foarte migălos lucrate, cu o mare finețe, cu acul și cu vîrful de briceag. Inciziile subțiri se freacă cu unsoare amestecată cu funingine, care pătrunde în crestături. Spațiile nelucrate rămîn albe ca un fond rezervat. Efectul artistic este remarcabil.

În tehnica scrijeliturii sînt decorate teocurile (cutiile) pentru gresiile de ascuțit coasa și lingurile de masă. Același fel de decorare este folosit și la împodobirea brîglelor de la războiul de țesut. În sfîrșit, sînt lucrate la strung rudăresc unele cutii rotunde cu capac ce serveau la dus mîncare, de obicei brînză, celor ce munceau la pădure.

Decorul troițelor

În zonele Argeș și Muscel, una din categoriile de obiecte de lemn la care decorul este realizat la un apreciabil nivel artistic îl constituie troițele. Frumusețea lor, ca și variantele numeroase încadrate în cîteva tipuri, ar trebui să îndemne la un studiu special. Lucrate din stejar masiv, de dimensiuni impresionante uneori, troițele străjuiesc răscrucile și fîntînile. Avînd o structură constructivă foarte complexă, ele apar deseori ca un adevărat monument arhitectonic, simbolul inițial al crucii pierzîndu-se în multitudinea elementelor asamblate. Dezvoltate pe verticală, cu două elemente laterale secundare, desfășurate pe orizontală cu o alternantă de 3—5—7 elemente sau compuse circular, troițele cioplite de lemn folosesc totdeauna motive geometrice identice cu cele de pe stîlpii caselor și porților. Uneori la dăltuituri se adaugă culoarea.

Am amintit tot aici o categorie de sculptură în lemn care face trecerea spre arta decorativă cultă bisericească. Este vorba de sculptura de pe ușile și ramele ferestrelor micilor biserici țărănești de lemn. Prin tehnica și prin motivele ornamentale — pasărea bicefală, dragonul, vasul cu flori și pomul vieții —, aceste sculpturi se leagă de străvechiul fond al credințelor populare. Unele din aceste exemplare vădesc o măiestrie impresionantă.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

PORTUL POPULAR

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

STRUCTURA ȘI TIPOLOGIA PORTULUI POPULAR

Cercetarea portului popular, așa cum s-a specificat în introducere, s-a extins pe o arie mai mare decît cea pentru arhitectură, în limitele vechilor județe Argeș și Muscel, în care se disting trei zone etnografice : Topolog, Argeș și Muscel. O serie de hărți (pl. III—IX) indică diferitele elemente privind îmbrăcămintea populară. Totodată trebuie subliniat că studiul portului nu se face în mod separat pentru fiecare din aceste zone, pentru că diferențierile lui în zonele Argeș și Muscel sînt secundare, vizînd doar decorul, iar nu și structura. Pentru zona Topologului, studiul arată caracterele specifice ale costumului. Pe scurt, costumul popular femeiesc din zonele Argeș și Muscel se definește prin existența fotei, iar cel din zona Topologului prin prezența catrințelor. Costumul bărbătesc din toate aceste zone prezintă însă, în afară de unele ușoare diferențieri, o mare unitate.

Dar înainte de a trece la o descriere a portului popular din zonele amintite, considerăm că este necesar să arătăm scopul urmărit în cercetarea îmbrăcămintii.

Scopul cercetării pe teren a portului popular poate fi multiplu. Pe de o parte, se urmărește identificarea morfologică a unor piese de costum, rămase încă necunoscute ; pe de altă parte, se încearcă surprinderea diferitelor procese de influențe inter- sau intraetnice, care au avut loc de-a lungul veacurilor și care au determinat sau favorizat o anumită evoluție a portului. Prin aceasta, etnografia își servește nu numai sieși ; ea devine și un ajutor prețios al istoriei.

Cercetarea întreprinsă de noi a pornit de la identificarea pieselor de costum din partea nordică a regiunii cuprinse între Olt și Dîmbovița și încearcă să arate totodată aria de răspîndire a fiecăreia în parte. O atenție deosebită a fost acordată zonei de interferență a două piese de tradiție iliro-tracică, fota și catrința, care se întîlnesc la Topolog ; tot așa s-a urmărit raportul dintre aceste piese de costum și cele din sudul Transilvaniei.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

Ținem să menționăm în mod special că nici un moment nu s-au pierdut din vedere problemele legate de geneza, evoluția și răspîndirea pieselor de costum.

Elementele componente ale portului popular din zonele cercetate sînt destul de numeroase, dar pentru o justă caracterizare a costumului din fiecare zonă vom pune în lumină mai ales pe cele care sînt caracteristice și definesc portul pentru fiecare zonă în parte.

Metoda pe care am folosit-o în cercetarea portului popular — înregistrarea consecventă de la sat la sat pe bază de chestionar a elementelor care au aceeași funcție — ne-a permis nu numai unele determinări ale tipurilor și variantelor lor, ci și surprinderea dinamismului specific pentru unele din ele.

Cele trei zone cercetate — Argeș, Topolog și Muscel — cuprinse între Olt și Topolog, Topolog și Vîlsan, Vîlsan și Dîmbovița, sînt cît se poate de interesante pentru cercetările întreprinse. Este de subliniat faptul că limita administrativă a fostelor două județe Argeș și Muscel nu coincide cu granița etnografică, deoarece portul specific pentru zona Muscel se întîlnește și în zona Argeș, pînă la Topolog. Numai acest fapt arată cu prisosință că o cercetare pe teren este utilă. Cercetările

Fig. 84. — Costumul unei femei ilire din Croația și al soțului ei, care era un roman, după o stelă funerară din sec. III — IV e. n., conservată la Muzeul de arheologie din Zagreb. Se disting următoarele piese de costum : cămașa cu guler și manșete, bete decorate, fotă dintr-o singură bucată. Acest costum este identic cu cel dacic și cel românesc actual (vezi fig. 86, 89, 90 etc.).

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

ne mai arată că zona dintre Topolog și Olt, cu toate că a aparținut de totdeauna vechiului județ Argeș, prezintă aceeași fizionomie a costumului ca și costumul din dreapta Oltului, adică din zona Vîlcea. Această constatare reclamă și mai imperios realizarea de cercetări cu privire la costum, care trebuie extinse la toate zonele etnografice, spre a putea avea la capătul unor monografii un adevărat atlas al costumului popular românesc.

Determinarea structurii portului popular dintr-o anumită zonă sau dintr-o țară are o deosebită însemnătate. Nu este vorba numai de cunoașterea costumului, ci de a oferi un material științific de o valoare istorică certă. Dacă reușim să înfățișăm ansamblul portului popular și, mai ales, caracterele morfologice ale elementelor sale componente în evoluția lor în timp, surprindem, de fapt, calea de geneză a acestora. Prin aceasta se pot identifica formele locale, contaminate sau împrumutate în decursul vremii, cele nou create etc. O astfel de prezentare devine un document atît pentru istorie, cît și pentru istoricul de artă. Căci tradiția de esență dacică a costumului din zonele cercetate cît și valoarea lui artistică sînt evidente.

Fig. 85. — Costumul unui dac ilustrat pe monumentul de la Adamklissi.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

Diferențele de la sat la sat uneori sau mai ales de la o regiune la alta sînt considerate fenomene neînsemnate. Lucrul acesta poate fi verificat. Dar totuși diferențierile își au adesea și explicații istorice. În zona cercetată, de pildă, existența în arii deosebite a fotei și catrințelor nu poate fi pusă pe seama gustului sau preferinței populare. De undeva din istorie s-au transmis pînă astăzi două elemente de costum femeiesc, fota și catrințele.

Descoperirile arheologice de la Cîrna au adus o lumină hotărîtoare la cunoașterea originii catrințelor. Într-adevăr, la cîteva figurine de lut datînd din epoca bronzului se constată, între altele, existența catrinței, ca și a opregului în franjuri. Este cea mai veche mărturie despre catrință și opreg pe pămîntul țării noastre, care și astăzi constituie elemente atît de specifice pentru costumul femeiesc. Fără îndoială că reprezentanții culturii de la Cîrna nu puteau fi decît tracii. Este de prisos să amintim că opregul în franjuri se întîlnește pe valea Jiului ardelenesc și în Banat, iar catrința în Oltenia, Transilvania, partea de nord a Munteniei, zona dintre Topolog și Olt, ca și în Timoc. În Banat, catrința apare în asociație cu opregul, așa cum se observă și la figurinele de la Cîrna din epoca bronzului.

În ceea ce privește fota, sînt documente care arată că și această piesă de port este de o veche tradiție. Este cunoscută la asirieni, babilonieni, greci ; ea apare de asemenea la iliri și traci. Fota are o largă răspîndire în Muntenia și Moldova de nord. Cum se explică existența acestor două piese de port, diferite ca structură și geneză, la același popor? Răspunsul este greu de dat. Deocamdată ne mulțumim să constatăm că tracii și ilirii cunoșteau catrințele și opregul în franjuri după cum arată documentele plastice (fig. 85) în secolele II — IV e.n. Toate aceste elemente de port se folosesc pînă astăzi.

Fig. 86. — Costum femeiesc dacic. Se observă cămașa cu guler, fota dintr-o singură piesă, identic cu cel care se poartă încă la români (vezi fig. 89,90 etc.) (după metopa nr. LIV de la monumentul de la Adamklissi din anul 109 e.n.).

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

Fig. 87. — Tîrg la Cîmpulung după o stampă de Carol Popp de Szathmary.

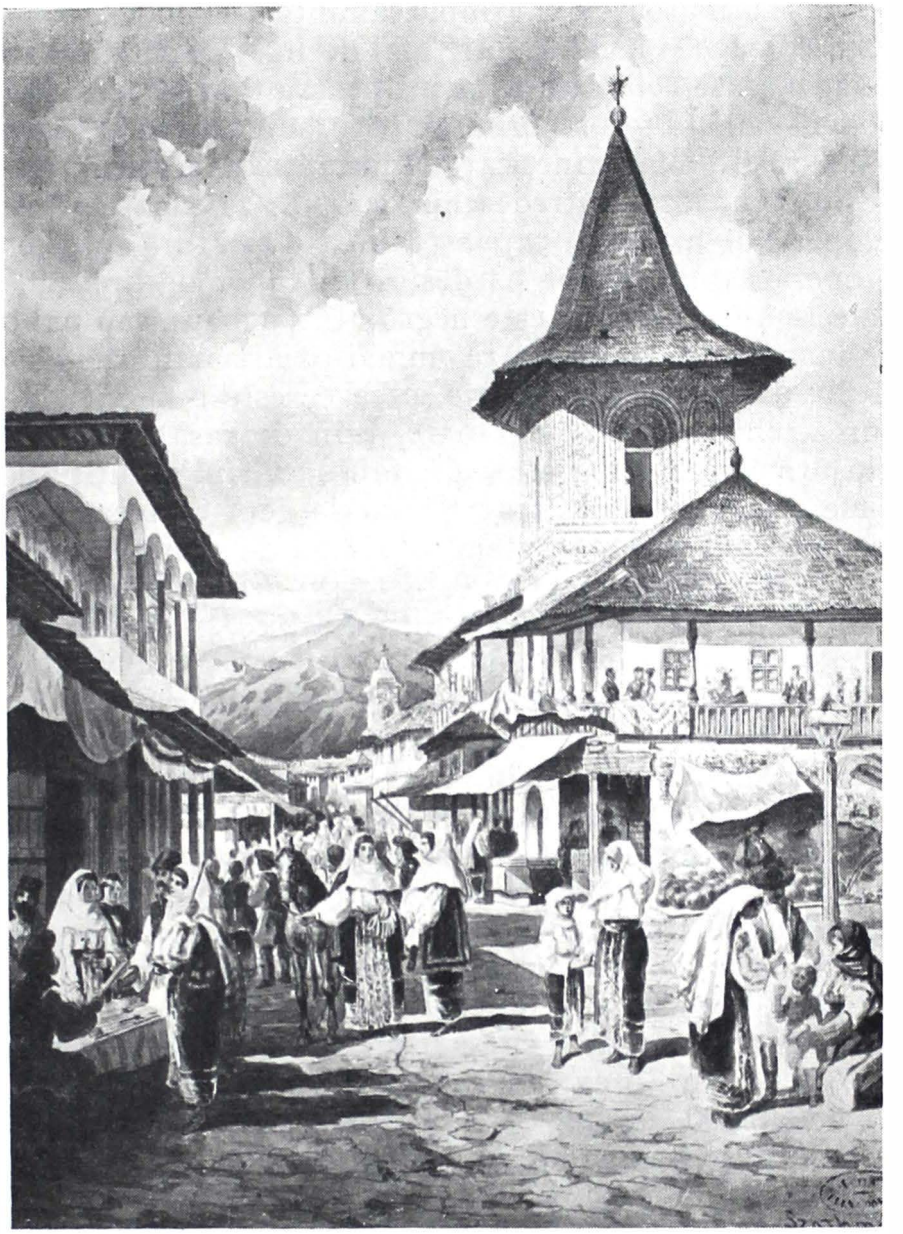

În zona arătată există însă și o serie de articole de port care prin structura lor morfologică sînt identice, atît în aria de răspîndire a fotei, cît și a catrințelor, ca : marama, ia, hainele de dimie albă, opincile etc. Aceste piese de port comune conferă o notă generală de unitate costumului femeiesc. Costumul bărbătesc întregește și el imaginea unității costumului popular din zona cercetată. Dacă ținem seama de caracterul definitoriu pe care-l au catrințele sau fota, datorită structurii lor net diferite, în regiunea cercetată deosebim două zone de port femeiesc : zona Olt-Topolog, în care domină catrințele, și zona Topolog—Dîmbovița, în care este răspîndită fota. Dar asupra întrebuințării pieselor definitorii de costum dintre cele două arii vom reveni. După cum observăm, în zona fostului județ Argeș, avem două arii, una a catrinței și alta a fotei. Prima este cuprinsă în raza fostului județ Argeș. Costumul din această parte a făcut obiectul unor scurte preocupări, curînd după prima jumătate a secolului al XIX-lea.

Prin 1860, chiar și la Curtea de Argeș femeile purtau catrințe peste fote, ceea ce înseamnă că între timp catrința a cedat în favoarea fotei. La acel an se

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

relatau următoarele : ,,Îmbrăcămintea se lucrează în familie, afară de bumbac tors, cojoace și încălțăminte mai de lux ; femeile, pentru podoaba lor, nu cumpără decît mătase colorată și fluturi pentru flori la cămașă. La Curtea de Argeș femeile poartă cămașă sau ie, brîu sau bete, sub care se coboară fota de lînă neagră cu două vărgi roșii pe margine, care le îmbrățișează corpul pe la spate, avînd pe dinainte, peste locul lăsat întredeschis de fotă, zăvelca, ca un șorț de lînă. În cap, conci acoperit de maramă, care este dintr-o țesătură subțire de in sau mătase, cu care se acoperă capul. Drept pardesiu, un capot de lînă albă sau neagră numit anteriu de este alb, zeghe de este negru. În picioare, sau pantofi sau cizme roșii ; în zilele de lucru, opinci. Cumpără numai pălăria sau căciula, cojocul dacă este de blană, și ilic dacă este de materie, ceea ce este o specie de jiletcă cu sau fără mîneci ; curea, chimir (sau cingătoare, brîu de casă). În picioare, cizme sau iminei ; cei din urmă sînt o specie de pantofi cu vîrful ascuțit ; de toate zilele însă, opinci de piele crudă care sînt foarte bune la ger'' [1]. Această descriere se adaugă altor informații din care ne putem da seama de structura portului din zona Argeș.

Portul femeiesc se caracteriza prin prezența a două piese una lată, în spate, numită fotă, care era ușor întredeschisă și una îngustă, în față, numită zăvelcă, care avea rolul unui șorț.

Aria de răspîndire a fotei acoperă zona fostului județ Muscel [2]. Portul popular din Muscel are de mult faima de a fi printre cele mai frumoase din țară [3].

Portul popular din Muscel a impresionat pe cîțiva pictori renumiți din secolul al XIX-lea și în special pe Carol Popp de Szathmary, care a reușit nu numai să înfățișeze diferite aspecte ale costumului de toate zilele sau de sărbătoare, curînd după a doua jumătate a secolului trecut, dar să și redea adesea elemente de studiu, fixînd astfel imaginea unor ornamente cu rol decorativ deosebit în ansamblul costumului. Portul femeiesc și bărbătesc a trezit deopotrivă interesul pentru penelul său. Acuarelele și desenele lui cu temele ,,femei sau bărbați călări'', ,,tîrguri'' sînt celebre nu numai ca realizare artistică, dar și ca documente etnografice. Fidelitatea pe care o exprimă picturile sale poate fi încă dovedită de piesele de port de acum 100 de ani, care se găsesc în colecțiile publice. În ultima sută de ani, portul muscelean a suferit puține modificări. Astăzi oricînd poți întîlni în Muscel femei purtînd marame, ii și fote, reproducînd adesea într-un chip foarte apropiat, maramele, iile și fotele care apăreau cu un secol în urmă.

De fapt, în ultimul secol s-au produs și unele modificări în portul popular muscelean. Un element de port deosebit de interesant, care între timp a ieșit cu totul din uz, este haina mare din dimie albă, cu mîneci suflecate. În fond, ea corespunde hainei albe care a dăinuit pînă în preajma primului război mondial în sudul Carpaților și mai ales în Oltenia. Este vorba de o haină mare, cu mîneci largi și prevăzută cu clini, foarte apropiată de hainele boierești de pe la începutul secolului al XIX-lea, dar care este de tradiție populară. Asemenea haine se întîlnesc și în sudul Dunării la românii timoceni. Haina cu mîneci era împodobită cu garnituri de găietan pe margini, la guler și la buzunare.

O piesă de port, de asemenea rar întîlnită astăzi, este minteanul de culoare închisă, fără clini, asemănător cu minteanul făgărășean și sumanul înfățișat la cîțiva prizonieri de pe monumentul de la Adamklissi. În zona Muscel se purtase și țundra, aflată astăzi doar în părțile Sibiului.

[1] *Apărătorul sănătății*, București, 1860.

[2] Florea Bobu Florescu, *Portul popular din Muscel*, București, 1957, p. 5.

[3] N. Iorga, *L'art populaire en Roumanie*, p. 40.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

Raritatea sau chiar lipsa elementelor de port enumerate nu schimbă cu nimic aspectul costumului femeiesc de astăzi față de cel din trecut. Este știut că femeile poartă încă maramă etc. Această asociere de piese de port le permite femeilor să pună în valoare, în chipul cel mai strălucit, bogăția broderiilor de la cămăși. Numai în timp de ploaie și iarna femeile sînt nevoite să îmbrace și unele haine care le acoperă tot corpul.

Tipurile de costum popular din partea nordică a regiunii Argeș din raza zonelor cercetate sînt în număr de două pentru costumul femeiesc și unul singur pentru cel bărbătesc.

Tipurile de costum femeiesc

În funcție de piesele definitorii — prin piesă definitorie înțelegîndu-se acele piese care au o structură bine definită în raport cu cele care îndeplinesc aceeași funcție și care ajută în mod practic la diferențierea costumelor și permit recunoașterea lor pe unități regionale, zonale sau chiar locale —, deosebim următoarele tipuri de costum femeiesc : costumul cu catrințe și costumul cu fotă. Menționăm că ambele sînt de tradiție iliro-tracică.

Tipul de costum cu catrințe este răspîndit în zona Topolog. Deosebite ca formă de fotă, catrințele diferențiază în mod cert costumul acesta față de costumul cu fotă. Pe cît de deosebit este de costumul din zonele Argeș și Muscel, pe atît de asemănător este cu cel din zona Vîlcea.

Tipul de costum cu fotă se întîlnește în zonele Argeș și Muscel. Diferențele dintre costumul femeiesc de Argeș și Muscel, practic sînt nesemnificative, ele rezumîndu-se la motivistica și ornamentica decorului fotelor și, mai rar, ale iilor.

La limita dintre zona Topologului și cea a Argeșului, despărțirea dintre costumul cu catrințe și cel cu fotă nu este tranșantă. Pe o porțiune variabilă, cele două tipuri de costum își dispută întîietatea. Ele interferează.

După toate probabilitățile, ținînd seama de istoria feudală din epoca voievodatelor, costumul cu catrințe pe atunci nu depășise linia Oltului, în zona Topologului. Dependența ulterioară a acestei zone de cea a Vîlcei a fost cauza unor influențe care s-au manifestat și în costum.

Raportul portului popular din zonele cercetate cu portul boieresc și portul țărănesc românesc din sudul Transilvaniei nu poate fi trecut cu vederea. N. Iorga a atras atenția asupra asemănării modului de îmbrobodire pe care ni-l arată imaginile frescelor din Biserica sf. Nicolae Domnesc din Curtea de Argeș și portul contemporan al femeilor din comuna Valea Danului, din apropierea acestui oraș [4]. Dar, referindu-ne la frescele medievale, este de observat că Domnița Despina și fiicele sale poartă ii cu volănașe mici și rîuri pe mînecă, identice cu ale femeilor de astăzi din cele trei zone cercetate.

[4] N. Iorga, *Portul popular românesc*, Vălenii de Munte, 1912.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

Fig. 88. — Muscelean și muscelancă de Carol Popp de Szathmary.

Din ce sens s-au exercitat transmiterile : de la costumul domnesc sau boieresc spre cel țărănesc sau invers ? În această privință nu mai poate fi nici un dubiu : este clar că femeile din familia domnitoare sînt acelea care s-au îmbrăcat cu ii, ca și femeile din popor, cărora le-au putut adăuga doar podoabe de materiale prețioase, fără să le schimbe structura. Această afirmație este confirmată și de faptul că în timp ce domnitorul este zugrăvit ca un cavaler medieval, domnița și fiicele sale, în locul unui veșmînt medieval, au preferat cămașa bogat cusută cu rîuri maron, probabil inițial cu roșu-închis. Eventuala influență a costumului domnesc asupra celui popular s-a putut exercita numai în motivistică și, eventual, în cromatica decorului.

În ceea ce privește legăturile portului din zonele cercetate cu cel din Transilvania de sud, după cum vom vedea, ele s-au soldat cu pătrunderea unui tip de costum femeiesc cu catrințe și velitură (o broboadă) specifică pentru mărginimea Sibiului.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

Cel puțin o parte din elementele componente ale costumului merită o analiză amănunțită. Simpla îngrămădire de date — înșirarea tuturor pieselor de port cu variantele lor—înseamnă prea puțin pentru istoric sau pentru istoricul de artă, dacă nu intervine o determinare precisă a tipului morfologic, singura care asigură observarea analogiilor și care, în ultimă analiză, duce la cunoașterea evoluției în timp a elementului dat, în funcție de gama bogată a factorilor de geneză.

Acoperămîntul capului. În regiunea cercetată, împodobirea prezintă destule variante pentru a fi înregistrate de un cercetător de artă populară. Mai ales tipurile de broboade sînt destul de interesante și unele din ele puțin cunoscute.

Fig. 89. — Muscelean și musceleancă de Carol Popp de Szathmary.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

În timpul lucrului, femeile umblă cu cîrpe pe cap, iar cele bătrîne chiar cu ceea ce se înțelege sub termenul de maramă. În rîndurile de față ne vom ocupa de următoarele tipuri :

— broboada neagră (cîrpa)
— ștergarul (marama)
— velitura
— pălăria.

Broboada se poartă destul de frecvent în zilele de lucru în întreaga regiune cercetată. Ea este de culoare neagră și are ciucuri pe margine ; se leagă la ceafă. Este un articol de port de tîrg.

Ștergarul (marama) este întîlnit sub numele de ,,cîrpoi'' și constituie o caracteristică a portului din regiunea cercetată. Cîrpoiul se purta în trecut mult mai mult decît astăzi, dar și acum se folosește pe o scară destul de întinsă.

Marama, de o lungime pînă la 3 — 4 m și o lățime pînă la 50 cm este o țesătură fină, de obicei de borangic, cu ornamente geometrice și uneori chiar florale. Ornamentele sînt realizate fie din năvăditură, fie din alesătură.

Cîrpoiul este țesut în război obișnuit, în două ițe. Femeile au ajuns la o dexteritate desăvîrșită țesînd pînza cu o regularitate absolută. Țesătura maramei are aspectul unui voal fin. Pe margine, țesătura este întărită ; i se face chenar din două fire. Războaiele sînt oarecum adaptate la țesutul maramelor, ele fiind mai mici decît cele obișnuite.

O încercare de a urmări motivele ornamentale duce la constatarea că, în regiunea cercetată, s-a ajuns la unele forme oarecum tipice. În general se constată niște cîmpuri îngrădite de ,,dunguțe'' dispuse geometric. Ele formează ceea ce se cheamă ,,șatrangă''. În cuprinsul acestei șatrange există cîte o floare numită floarea din șatrangă. Începînd de la un capăt, la o maramă constatăm : ciucuri, dunguțe rezultate din bătaie deasă, șabacul, care este o alesătură pe rost în general șerpuită, dunguțe și apoi șatranga, cu o închidere triunghiulară în mijlocul căreia se află o floare. În rest, cîrpoiul poate fi lipsit de ornament sau presărat din loc în loc cu ornamente mărunte.

Motivele ornamentale sînt dispuse uneori de jur împrejurul cîrpoiului și acoperă cîteodată în mod uniform tot cîmpul. În alegerea motivelor și distribuirea lor are un mare rol fantezia țesătoarei, dar am observat totuși că multe țesătoare adună și păstrează modelele pe care au reușit să le treacă pe hîrtie milimetrică, ca de pildă în comuna Vișoiu.

Pentru ornarea maramei se folosește și borangicul colorat roșu — și, mai curînd, albastru. Firul își face și el apariția în unele cîrpoaie muscelene de rară valoare artistică. În prezent există anumite centre în regiunea Muscelului care produc în cantități mari marame, și anume : Lerești, Voinești, Valea-Mare.

Prezența acestui articol specific la noi pentru acoperirea capului a fost remarcat și de călătorii străini în țara noastră, ca de pildă Francisc Grafen von Karacsiy, care era impresionat de gingășia cu care-și leagă femeile noastre marama, fără a o prinde cu ace. Despre maramă avem primul document la începutul secolului al XVIII-lea.

Într-o parte din regiunea cercetată am constatat că marama nu se aplică direct pe păr, ci pe o ,,legătoare'', care constă dintr-o fîșie de circa 12 cm cu ornament bogat, floral sau geometric, realizat din cusături sau mărgeluțe. O astfel

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

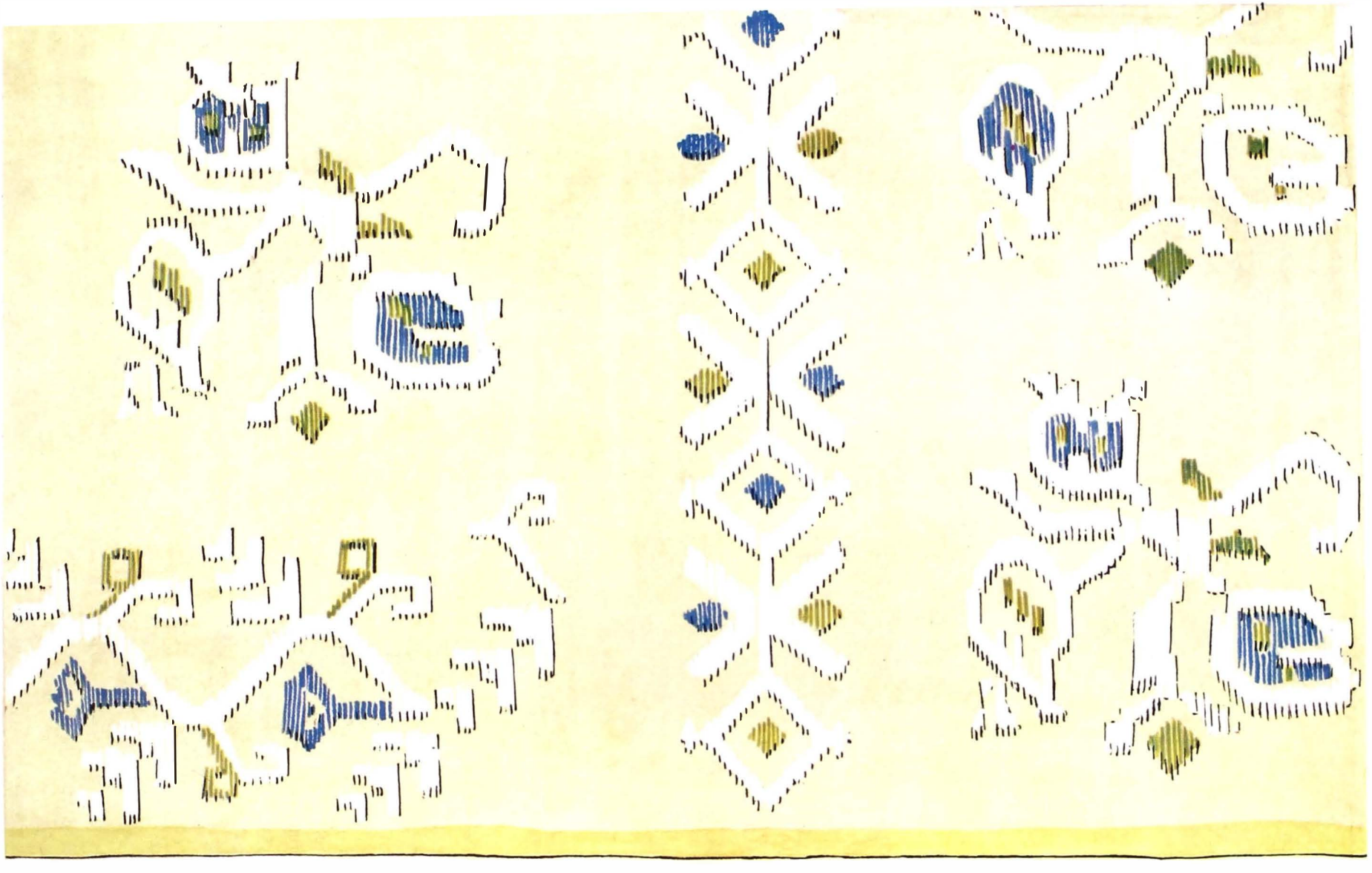

Fig. 90. — Cîrpă sau **maramă din** borangic de Muscel.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

de legătoare am putut observa în Rucăr, Podul Dîmboviței, Sirnea din zona Bran. Legătoarea completează în chip fericit, ca o diademă, îmbrobodirea cu maramă a capului.

Într-o singură localitate din regiunea cercetată, și anume în comuna Corbi de pe Rîul Doamnei, întîlnim o broboadă specială, care poartă denumirea de *velitură*. Velitura este pe cale de dispariție și o mai poartă doar la sărbători mari femeile bătrîne. La ea deosebim trei elemente : a) *plete* din cîrpe de 85 cm împletite în trei și înfășurate pe o formă de sîrmă ; b) *velitura*, o cîrpă de 1,25/0,20m, care se înfășoară pe un carton de 41 cm curbat și aplecat în partea stîngă, în partea dreaptă avînd 26 cm și în cea stîngă 15 cm. Punctul extrem al curbei se cheamă ,,corn'' ; c) *propoada* (cîrpa mare), care nu este altceva decît o maramă lungă de 145/50 cm care se aplică și se înfășoară peste velitură. Aspectul final al acestei broboade specifice este asimetric, din cauza cornului din stînga.

Costumul femeiesc din Muscel a impresionat întotdeauna și prin pălăria purtată de femeile tinere și mai ales de fete. Obiceiul de a purta pălării s-a păstrat pînă în preajma și puțin după cel de-al doilea război mondial. Pălăriile nu se deosebeau de cele bărbătești. Obiceiul femeilor de a purta pălărie s-a menținut și în zona Făgăraș cam tot pînă în aceeași epocă. Nu este de loc exclus ca purtatul pălăriei să fi avut originea în Transilvania, unde este extrem de răspîndit.

Ia reprezintă una din importantele piese de port femeiesc din cele trei zone cercetate de noi, cuprinse între Olt și Dîmbovița.

Sub denumirea de ie, în limita spațiului cercetat, se înțelege ,,cămașa femeiască''. Cuvîntul ,,cămașă'', pentru locuitorii din zonele cercetate, înseamnă, fără echivoc și în mod exclusiv, cămașa bărbătească. Această diferențiere de termeni privind cele două piese de port, ia femeiască și cămașa bărbătească, trebuie pusă fără îndoială în legătură cu o funcție aparte pe care o are ia față de cămașă. Datorită ornamentelor bogate cu care este prevăzută, ia a putut să fie privită ca îndeplinind o altă funcție decît cea de simplă cămașă de protecție a corpului care este funcția cămășii obișnuite. De altfel, înțelesul de articol deosebit, și mai ales de bluză, a pătruns și la oraș sub denumirea de ie ; iile de pînză topită, în înțeles de bluză, stau drept mărturie. Și în alte regiuni se cunoaște tendința de a se da o altă denumire cămășii femeiești bogat cusute. Sub denumirea de ,,cămașă'', în Bucovina, spre exemplu, se înțelege cămașa femeiască cu altiță bogat cusută, iar ,,cămeșoiul'' este cămașa de toate zilele, lipsită de ornamente.

Ceea ce este iarăși de remarcat este faptul că ia nu reprezintă articolul de port scurt, adică fără poale, ci că această denumire include și prezența poalelor. În alte regiuni, ca de pildă în Gorj, partea de sus se cheamă ciupag, iar partea de jos poale. Cînd însă este vorba de o piesă făcută dintr-o singură bucată, deci fără poale, termenul obișnuit este acela de ,,cămașă femeiască''. În ambele zone cercetate, chiar atunci cînd ia nu este formată dintr-o singură bucată, ci din două, partea superioară se cheamă tot ie, iar cea inferioară poale. Dar și în aceste zone cercetate apare și termenul de ,,ciupag'', ceea ce arată că acesta a fost cîndva cunoscut, în aceeași accepție, pe o întindere mai mare, dar că ulterior a survenit o diferențiere, pe regiuni. Sub termenul de ciupag, în regiunea cercetată de noi, se înțelege partea de sus a iei, dar am constatat

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

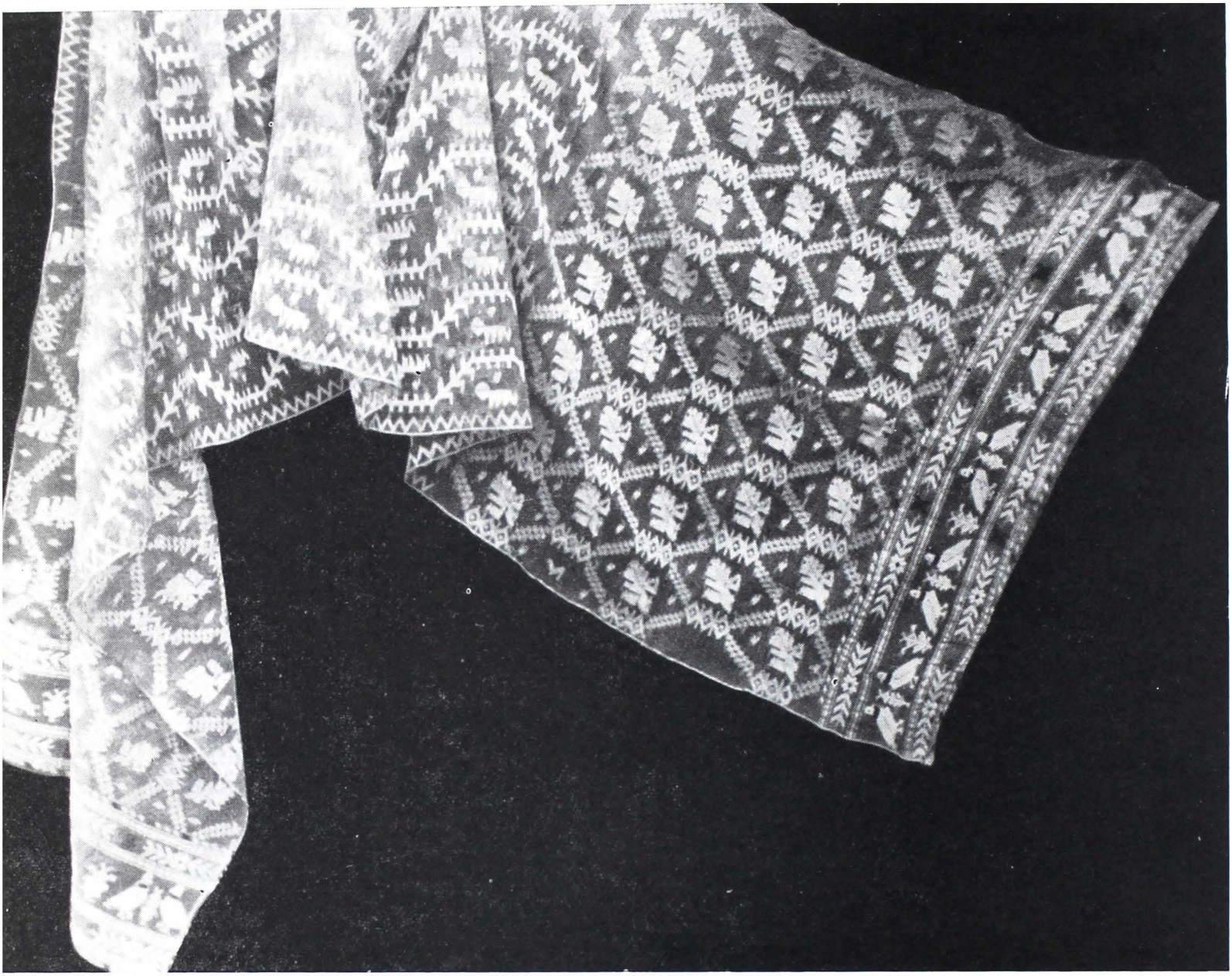

Fig. 91. — Cîrpă sau maramă din borangic, de Muscel.

că femeile, la nord de Cîmpulung şi în zona Poiana, disting ,,ciupag din faţă" şi ,,ciupag din spate", deci nu este vorba de echivalentul termenului de ciupag din regiunea Gorj sau din Timoc. Mai mult, se observă chiar, în zona Vîlsan-Dîmboviţa că sub termenul de ciupag se înţelege ,,pieptul cusut al iei". Şi este de ajuns a se pronunţa ciupag, spre a se înţelege într-adevăr pieptul acoperit de cusături al iei. Cui se datoreşte oare această schimbare de sens a cuvîntului ciupag, cînd iniţial el denumea partea de sus a cămăşii femeieşti? Soarta acestui termen a fost schimbată datorită ornamentării excesive. Cum partea superioară a cămăşii femeieşti concentra asupra ei în mod continuu cusăturile bogate, ea a ajuns la un moment dat să reprezinte în mintea oamenilor porţiunea superioară a iei, cea acoperită cu cusături. Chiar existenţa denumirii de ,,ciupag din faţă" şi ,,ciupag din spate" arată că numai partea superioară a

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

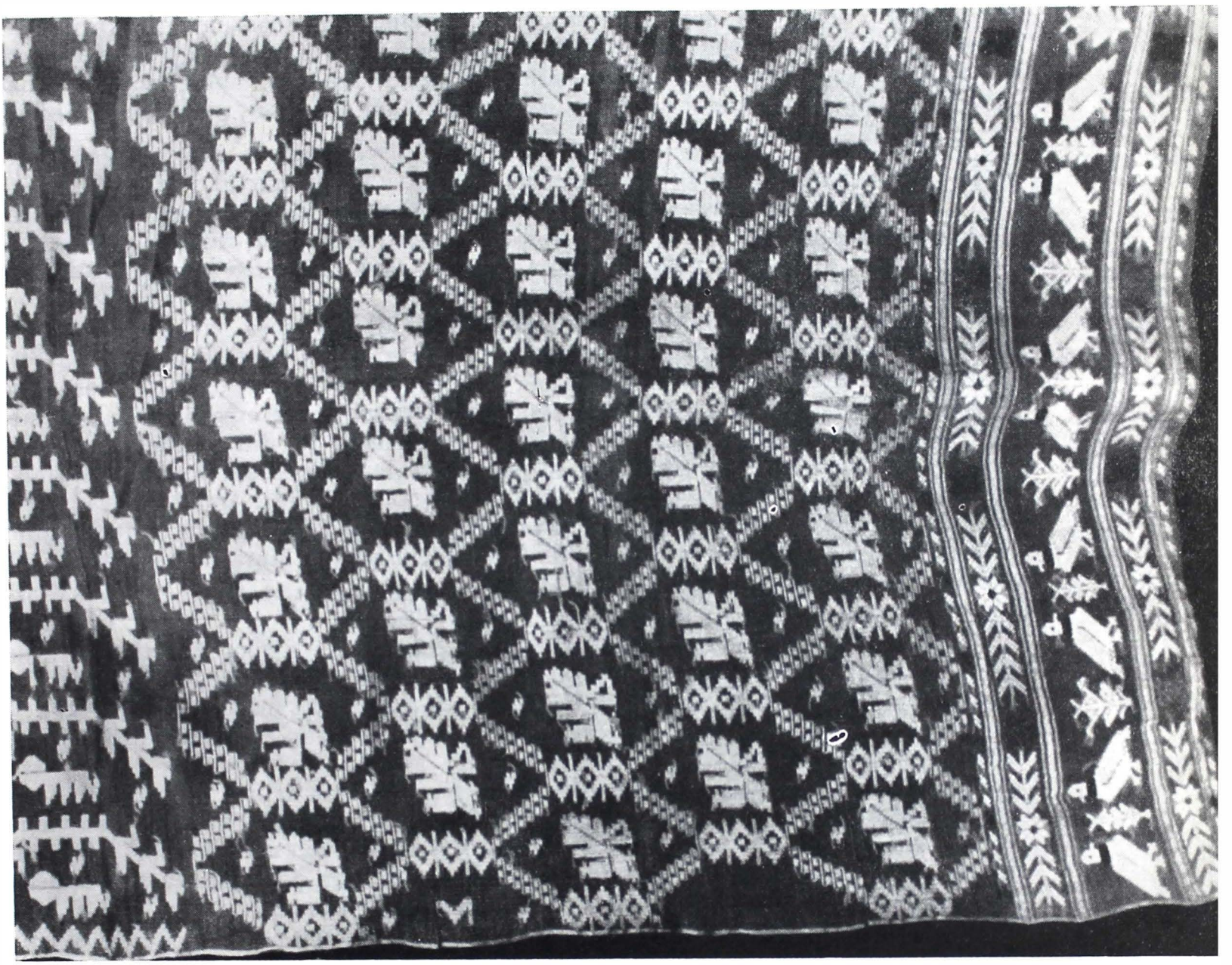

Fig. 92. — Cîrpă sau maramă din borangic, de Muscel (detaliu).

iei este privită în chip unitar și că între porțiunea din față și cea din spate s-au produs diferențieri esențiale, care au culminat în unele sate sub denumirea de ciupag în înțelesul ,,pieptul cusut al iei''.

Este semnificativ și faptul că un proces similar se observă și în Transilvania, unde se spune ,,cămașă cu ciupag'', deși nu este vorba de o cămașă lungă, ci de una fără poale. În acest caz, prin cămașă cu ciupag se înțelege de asemenea o cămașă cu ,,pieptul cusut''. Dacă procesul din zonele cercetate este independent de cel observat în Transilvania, sîntem în fața unei tendințe care ridică unele probleme, în ceea ce privește geneza terminologiei populare. Dacă însă asemenea procese sînt dependente unul față de altul, sîntem în fața unui fenomen de influență care va trebui deslușit. Este oare vorba de o influență prin continuitate etnică sau de o influență metanastatică, ceea ce pare mai puțin probabil?

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

Este demn de subliniat că dacă ia, din cauza concentrării ornamentelor asupra ei, a fost deosebită de cămașa bărbătească, dîndu-i-se o denumire proprie, partea ei constitutivă, ciupagul, din cauza aceleiași aglomerări de ornamente, și-a pierdut vechiul înțeles și și-a dobîndit un altul, de ,,piept cusut al iei".

În legătură cu ia, se pune de la început o întrebare de importanță deosebită : se întîlnește oare în regiunea cercetată tipul primar al iei?

Cercetarea pe teren a arătat existența tipului primar de ie românească. Aceasta înseamnă că întreaga evoluție a costumului, cel puțin în ce privește ia, s-a centrat în jurul acelorași elemente primare, fără să se mai recurgă și la alte forme.

Tipul primar de ie de la noi, reprezentat de ,,cămașa cu brezărău" din Moldova de nord, se caracterizează prin gura specifică a cămășii la gît. Ea este realizată din întreaga măsură a cămășii ; mîneca ia și ea parte direct la formarea acestei guri, care se formează prin încrețirea pînzei și trecerea apoi a unei ațe prin aceste încrețituri, care calcă muchia gulerului. Ia din Moldova de nord își are corespondentul său tipic pe monumentul de la Adamklissi, ceea ce înseamnă că sîntem în fața unui articol de port de tip primar, de origine dacică. Iată deci o piesă de port care poate fi cu atîta ușurință verificată în privința originii sale dacice și acest fapt este important, avînd în vedere larga lui răspîndire.

Tipul de ie în formă primară se surprinde și în zonele dintre Olt și Vîlsan, unde ,,se fac ii fără guler, care se încrețesc pe ață".

Faza ulterioară a tipului primar de cămașă este reprezentată de ,,cămașa cu ciupag" de Bucovina, adică de o cămașă cu ,,guleraș" (,,ciupag" — guleraș). Și acest tip de ie este realizat la gît din întreaga măsură și prin participarea foilor mînecilor, dar încrețirea este prinsă într-un guleraș subțire. Este varianta întîi a ,,cămășii cu brezărău".

Ceea ce se impune pentru întreaga regiune este faptul că varianta întîi a tipului primitiv are o răspîndire uniformă. Aceasta arată în chip desăvîrșit că în cele trei zone dezvoltarea tipurilor de ii s-a făcut din același substrat vechi de ie de tip dacic, caracterizat, după cum am spus, prin participarea și a mînecii la încrețiturile de la gît, o dată cu întreaga măsură a cămășii.

Tipul primar a avut o răspîndire destul de largă în trecut. El a dispărut cu încetul. În cătunul Bucșenești, comuna Corbeni, de pe Argeș, nu se mai întîlnește. În schimb el se mai găsește într-o serie de sate din regiunea Argeș (Titești, Poiana, Corbi, Berevoeștii-Pămînteni etc.).

Iile se mai pot grupa nu numai după modul cum le este croiul la gît, ci și după deschizătura iei (pl. II). Forma elementară trebuie socotită cea care nu prezintă nici un fel de deschizătură la gît. În acest caz ia ori este destul de largă pentru a se putea introduce capul, după cum se întîlnește în comuna Stănești și Berevoeștii-Pămînteni, ori deschizătura este într-o parte sau în față, iar la gît este încrețită cu o ață care se poate slăbi. Dar aceste două forme au fost precedate de alta, cînd, deși strîmtă la gît și fără deschizătură, ia prezenta brezărău, prin a cărui slăbire se lărgea. Asemenea tip de ie se găsește mai rar.

Trecînd la tipul de ie caracteristic pentru întreaga regiune cercetată prin larga lui răspîndire și care poate fi considerat ca varianta întîi a tipului cu brezărău, constatăm că acest tip poate să aibă deschizătură la gît, uneori într-o parte, alteori în față. Examinînd rezultatul cartografiei acestui element de tehnică, constatăm că numai în două comune din zona Olt-Vîlsan — Tigveni și cătunul

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

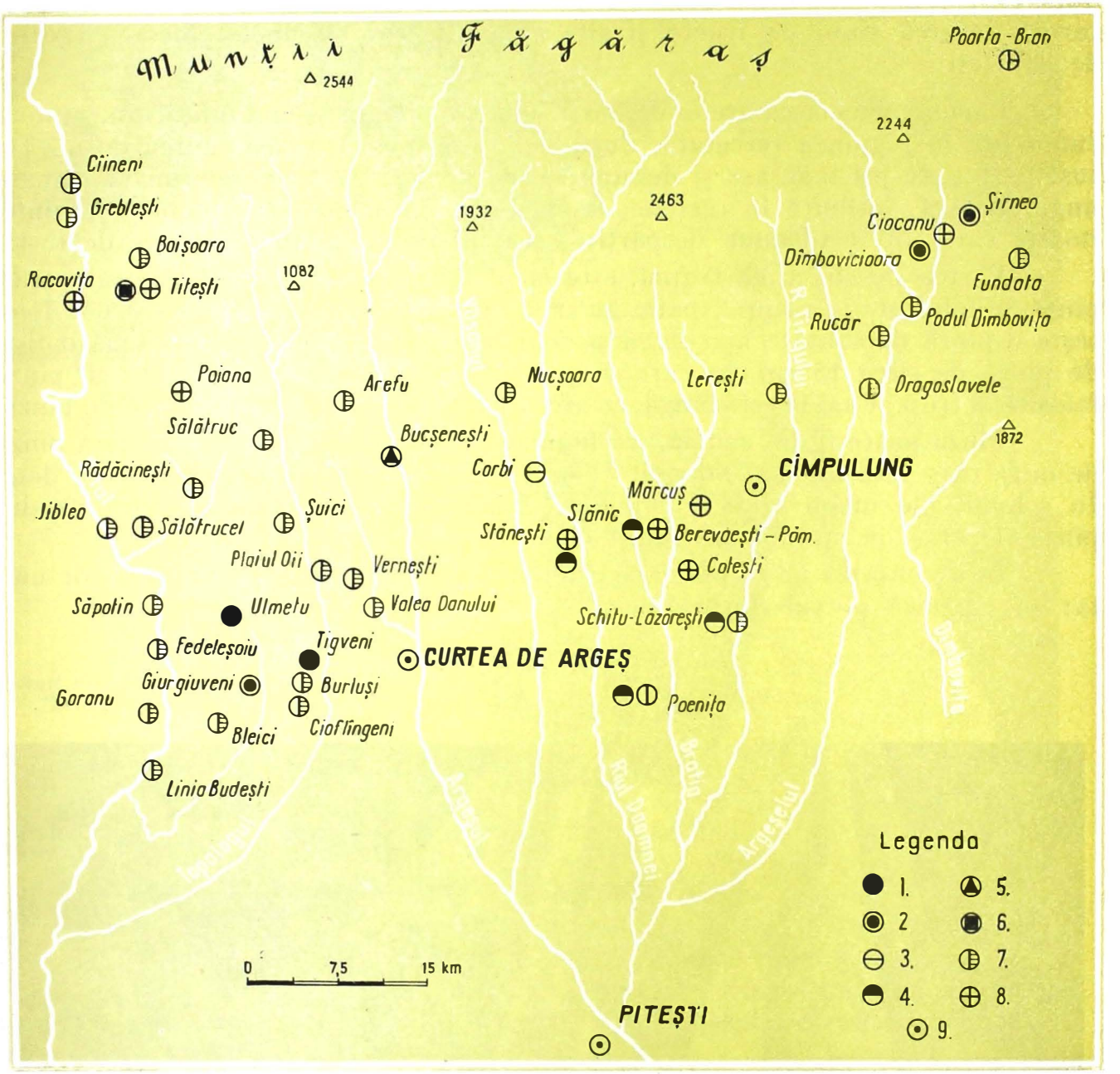

Pl. II. — Aria de răspîndire a diferitelor moduri în care sînt constituite iile la gît :

1, deschizătură într-o parte (dreapta) ; 2, deschizătură în față ; 3, încreștită și strînsă printr-o sfoară ; 4, încreștită și suficient de largă pentru introducerea capului ; 5, încreștită și strînsă cu ața (în dispariție) ; 6, cu deschizătură la spate ; 7, cu deschizătură într-o parte sau în față ; 8, cu deschizătură într-o parte sau în față și încreștită cu ața ; 9, oraș.

Ulmetu al satului Runcu — deschizătura de la gît este numai într-o parte. În restul satelor din întregul spațiu cercetat, iile pot avea deschizătura fie într-o parte, fie în față. Cui se datorește oare acest fapt al coexistenței acestor două tipuri de deschizătură la gît a iilor ? Putem face mai multe ipoteze. Este vorba de influența pe care a exercitat-o ia de Sibiu, care a pătruns în această regiune și mai ales în zona Olt-Vîlsan, sau trebuie să admitem coexistența acestor tipuri încă din epoca în care se definea acest articol de port ? Se pot admite ambele ipoteze, cu atît mai mult cu cît deschizătura într-o parte se întîlnește și în sate fără populație venită din Transilvania și departe de centre de iradiație sau influență metanastatică. Deschizătura într-o parte a iei ar fi putut să fie determinată,

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

după ceea ce mi se spunea în părțile Argeșului, de avantajul pe care-l aduc femeilor care-și încarcă sînul cu fructe și alte alimente sau cu unele obiecte, legături de bani etc.

Cămașa femeiască are două părți, una superioară și una inferioară, ambele cunoscute în regiunea cercetată, după cum am spus, sub denumirea de ie. Totuși partea de jos mai are și denumirea de poale. Dacă ne referim la cămașa ungurenească, întîlnită în regiune, la ea deosebim partea superioară și cea inferioară, care sînt totdeauna despărțite, cea inferioară purtînd numele de fustă.

Partea de sus a iei, trupul, este făcut din material uniform, adică aceeași pînză se folosește la piepți, spate, guler și mîneci. Pentru poale adeseori se folosește o pînză de calitate mai slabă și doar la capătul poalelor se adaugă o fîșie de pînză de circa 15 cm, pe care se cos și rîurile, de aceeași calitate cu pînza folosită la trup. Cînd ia este lungă, ea are și pentru poale aceeași calitate de pînză.

Pînza poate fi din cînepă, in, bumbac, borangic. Rareori se cumpără pînză de oraș, care însă nu este potrivită pentru cusături, fiindcă are firele prea dese. În schimb iile ungurenești — trupul și fustele — sînt executate întotdeauna din pînză de oraș, în special din pînză de șifon.

În executarea iei se folosește o tehnică a cărei cunoaștere arată cît de unitar se prezintă portul din regiunea cercetată.

Fig. 93 *a*. — Cîrpă sau maramă din borangic, de Muscel, avînd ca motiv decorativ „pasărea ciugulind".

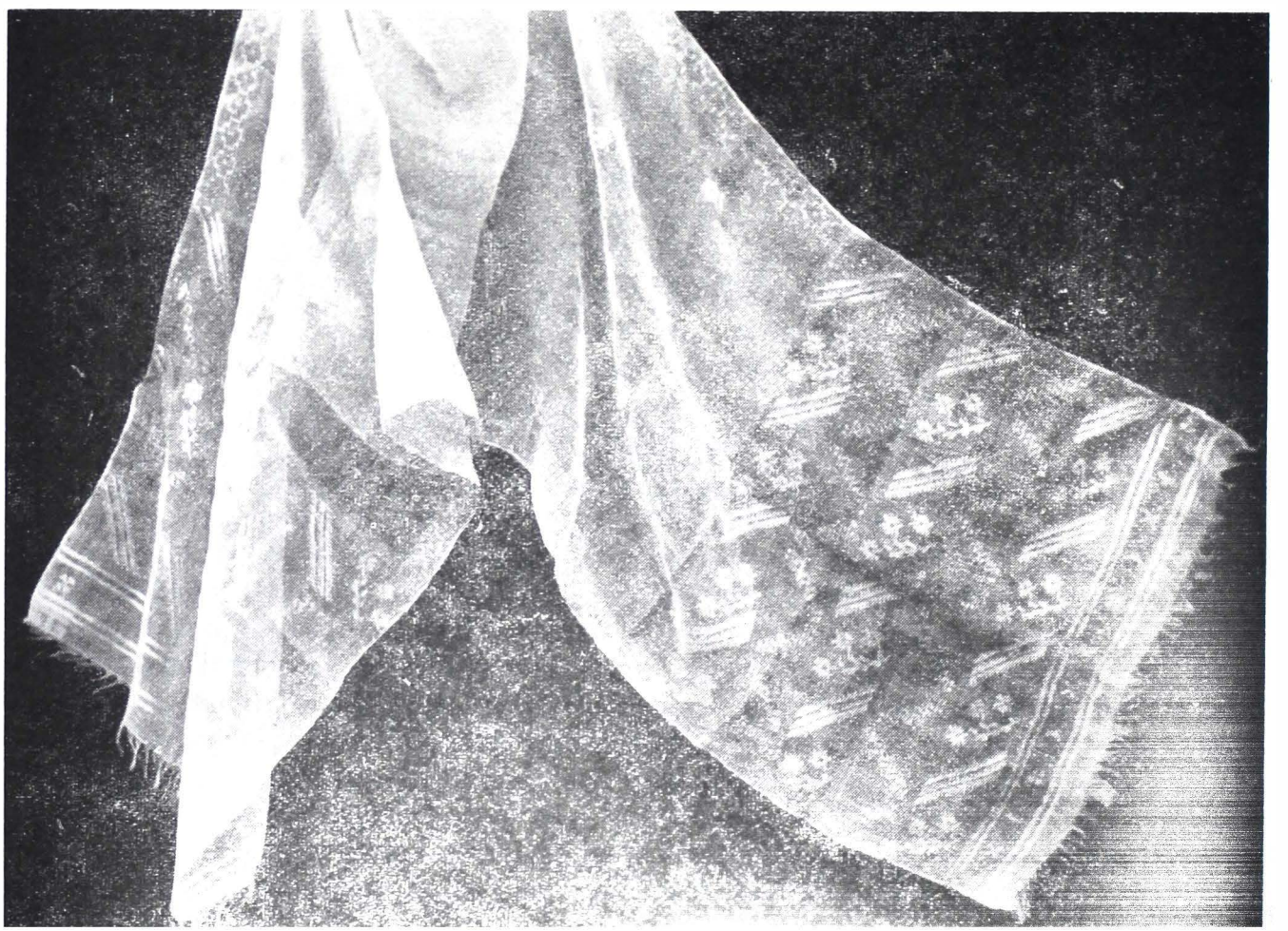

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

Fig. 93 *b*. — Cîrpă sau marămă din borangic.

Pînza folosită fiind de casă, țăranca valorifică la maximum pînza fără să arunce vreo bucată din ea. Aceasta dovedește că la croiul actual al trupului și mînecii nu s-a ajuns întîmplător, ci în urma unor îndelungi și străvechi experiențe. Croiul ne duce sau ne poate duce spre epocile îndepărtate de geneză ale articolelor de port popular și din acest motiv atenția noastră trebuie să fie îndreptată în mod insistent în această direcție.

Pentru trupul iei este nevoie de cinci foi. Iată anume cum sînt folosite cele cinci foi : 1 pentru piept, 1 la spate, 2 la mîneci (cîte una pentru mînecă), 0,5 la subțioara dreaptă, 0,5 la subțioara stîngă.

Dimensiunile foilor sau laților sînt de obicei de 43/49—50 cm.

După cum se observă, ia, la trup, este formată din cîte o foaie în față și o foaie în spate, iar în ambele laturi se pune cîte o jumătate de foaie. În acest chip este constituită ia din comuna Runcu, cătunul Sărat al comunei Dăești, cătunul Burlușești al comunei Cioflîngeni, ca și în comuna Cioflîngeni-Ungureni. Același lucru se observă și în comuna Cîineni-Argeș. Termenii care desemnează foile componente ale trupului iei diferă. Înainte de a urmări mai de aproape această problemă, mai remarcăm alte forme de constituire a trupului iei în zonele dintre Olt și Vîlsan. În Grebelești, înainte el se făcea dintr-o foaie în față și una în spate, din cauza lățimii convenabile a pînzei. Un al treilea tip îl constituie ia de Argeș din Valea Iașului, la care în față găsim două ,,piepturi'', adică două foi, încheiate pe mijloc cu ,,cheiță''.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

În privința denumirilor constatăm că nu există o terminologie uniformă în cuprinsul zonelor cercetate dintre Olt și Vîlsan. Foaia din față se numește ,,bucată'' la Ulmetu, și tot așa și cea din spate ; la Burluși ,,chieptar'' cea din față și spate ; la Cîineni-Argeș foaia din față se cheamă ,,ciupagu din piept'', iar cea din spate ,,ciupagu din spate''. În lături, tot la Cîineni, se pune cîte un clin care se cheamă ,,alăvăni''.

În zona Vîlsan-Dîmbovița, de asemenea, trupul iei nu este constituit similar în toate satele și nici denumirea bucăților de pînză care intră la constituirea lui nu este aceeași.

Trupul iei, la Bughea de Sus, se face din cinci coți de pînză. Iată cum este constituită ia în această comună : 2 ciupege la piept, 1,5 ciupag la spate, 3 foi la mîneci.

Acest mod de constituire corespunde fără îndoială tipului de ie pe care l-am întîlnit la Valea Iașului de lîngă Curtea de Argeș. Același tip de ie îl găsim și în Rucăr. Foile constitutive din față se cheamă tot ,,ciupege''. Dimensiunile foilor din față sînt de 36 cm lățime și 40 cm lungime. Spatele este format din 1,5 foi, și anume din trei jumătăți de foi—de 40 cm lungime, de 20 cm lățime (jumătățile din părți) și 10 cm lățime (jumătatea de foaie din mijloc).

Poalele acestui tip de ie de Rucăr are o lungime de 92 cm, modelul de la poale fiind cusut pe aceeași pînză ca și ia, pe o fîșie de 12 cm, prinsă de material cumpărat. Poalele sînt din patru foi, fiecare foaie avînd 42 cm.

În regiune se întîlnește și tipul care la trupul iei are numai o singură foaie în față, în părți cîte o jumătate de foaie, iar în spate o foaie și jumătate. El se găsește la Rucăr, Poeni, Stănești, Schitu-Lăzărești, Domnești, Cotești, Nucșoara. La Lerești se pune o foaie (,,ciupag'') la mijloc în față, cîte o jumătate în părți și una la spate.

După cum se observă, în zonele cercetate sînt răspîndite trei tipuri de ii, după forma de constituire a trupului iei.

În ceea ce privește denumirile, constatăm că la Rucăr cele două foi care se pun în partea din față a pieptului se cheamă ,,ciupage'' în față ; în spate se pune tot un ciupag, de o foaie și jumătate. Cu alte cuvinte, termenul de ciupag înseamnă și o măsură, în acest caz. Cuvîntul de ciupag pentru pieptul iei îl găsim mult răspîndit, neexistînd nici o altă formă de denumire, la Rucăr, Stănești, Lerești, Nucșoara, Schitu-Lăzărești, Bughea etc. Dar și jumătatea de foaie care se pune adeseori în cele două părți ale foii ce constituie pieptul iei poartă denumiri diverse după sate : ,,băgătură'' la Stănești, Slănic, Domnești (,,băgături ale ciupagului''), ,,altoaie'' la Nucșoara, Poenița, ,,fofează'' la Schitu-Lerești, Cotești.

Termenii au arii de răspîndire precise. Ceea ce este mai interesant rămîne faptul că putem să surprindem interferența a doi termeni în aceeași comună, ceea ce arată un contact de grupuri diferite de populație, cum este cazul cu Berevoiești-Pămînteni, unde coexistă termenii ,,fofează'' și ,,altoaie''.

Rămîne în sfîrșit, să urmărim aceeași problemă a constituirii ,,trupului'' la ie în regiunea zonei Bran, unde am urmărit influențele reciproce între această regiune și partea limitrofă a regiunii, zona Vîlsan-Dîmbovița.

În comuna Fundata, trupul iei este format din : 2 ciupage în față (nu spunem ,,foi''), 2 ciupage în spate.

În schimb în comuna Bran, cătunul Poarta, ia are două ciupage în față, dar în spate doar unul și jumătate. Aceeași situație se menține și pentru alte comune transilvănene ca în Simon, Sirnea etc. Spre deosebire de ceea ce oferă

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

regiunea cercetată între Olt și Dîmbovița sudul limitrof al Transilvanici prezintă un singur tip în ceea ce privește constituirea trupului la ie, tip pe care l-am întîlnit și în regiunea Muscelului. Dar, în afară de acest fapt, mai este de subliniat mai ales identitatea de termeni. Întocmai ca și la Bughea de Sus, Rucăr etc., partea din față a ici este constituită din două ,,ciupage". În comuna Fundata ,,ciupag" echivalează cu termenul de ,,piept cusut". Cînd se spune ,,ciupag" se înțelege partea din față totdeauna cusută, a ici. Pentru partea din spate a ici se zice ,,ciupag din spate".

Dar ,,ciupag" cu accepția de ,,piept cusut", întîlnim, după cum am spus, și în regiunea cercetată din zonele dintre Vîlsan și Dîmbovița. Așa de pildă, întîlnim ciupag cu această semnificație la Bughea de Sus, la Lereşti și Nucşoara etc.

Similitudinea termenilor din zonele Vîlsan-Dîmbovița și sudul Transilvaniei pune și desleagă totodată problema raporturilor etnografice care au existat între aceste două regiuni, după cum vom vedea mai departe, problemă care, deși n-a scăpat, principial, din vedere, pînă în prezent, nu a fost urmărită mai de aproape.

Dar, pentru a termina examinarea ,,trupului" de ie, vom înfățișa aspectul sub care se prezintă, din acest punct de vedere, mîneca ici, în toată regiunea cercetată.

În cele două zone din regiunea Argeș, mîneca este cam aceeași, atît în ce privește forma ei generală, cît și elementele ei constitutive. În ceea ce privește forma mînecii, distingem trei tipuri și anume mîneca largă, mîneca cu manșetă, (bretară, obinzică etc.) și mîneca cu volan (fodore, cu creț etc.).

Întrucît cele trei tipuri de mînecі pun probleme care privesc nu numai portul, în cadrul zonelor cercetate, dar și raporturile lor cu regiunile învecinate, vom da o deosebită importanță denumirilor. Ele pot dezlega într-un chip satisfăcător unele chestiuni privitoare la interferențele etnografice și la influențele pe cale de contiguitate sau metanastatică.

Ne vom ocupa întîi de mîneca strîmtă, cu bantă. Celelalte tipuri vor fi urmărite ulterior, prezentînd, într-o fază mai nouă o înrudire între ele.

,,Banta" de la mînecă nu este altceva decît rezultatul fixării cu o bentiță a unui vechi tip de mînecă aproape dispărut în regiune pe care l-am întîlnit în comuna Valea Iașului și care se întîlnește încă în Moldova de nord ; el este format prin încrețirea extremității mînecii cu ajutorul unui fir de ață, redităind pentru mînecă tehnica folosită la tipul de ie cu brezărău, adică tipul local primitiv de ie menținut încă în părțile noastre. Această presupunere este întărită de faptul că nici pînă astăzi iile din regiunea cercetată nu sînt răscroite la gît, deschizătura gîtului fiind realizată, după cum am văzut, din întreaga măsură a cămășii. Pe de altă parte, nici ia cu brezărău din regiunea cercetată nu este complet dispărută. Dispariția formei primitive de încheietură la mînecă, înaintea formei primitive de deschizătură la gît, se datorește, fără îndoială, încercării de ornare a extremității mînecii, care era mai ușoară numai prin prezența unei benzi aplicate peste încrețitură. Banda respectivă variază de la 1 la 2,5 cm și chiar mai mult, lățimea ei fiind în funcție de ornamentul care trebuie aplicat.

Denumirea bandei de la mînecă nu este aceeași în tot spațiul pe care l-am cercetat (pl. III) ; se observă totuși zone destul de precise, în care predomină o denumire sau alta. Termenii folosiți sînt destul de numeroși, și anume : ,,bantă", ,,beantă", ,,bretare", ,,manșetă", ,,obinzică", ,,podmeată" și ,,pumnaș". După cum arată harta răspîndirii acestor denumiri, folosirea termenului de ,,bantău"

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

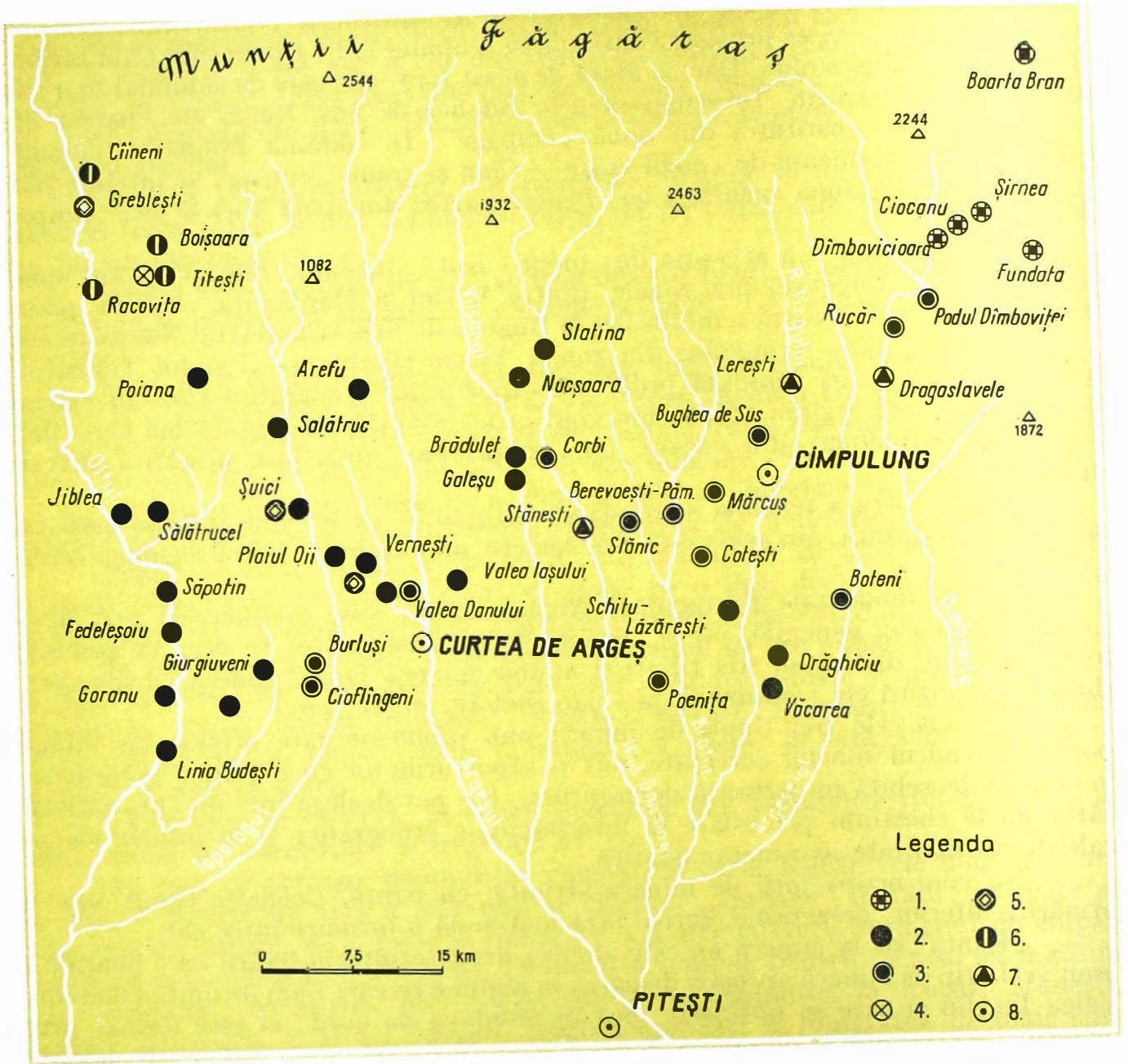

Pl. III. — Aria de răspîndire a diferitelor denumiri pentru brățara sau manșeta strîmtă a iei: 1, obinzică; 2, bretare; 3, bantă, 4, beantă; 5, manșetă; 6, podmeată; 7, pumnași; 8, oraș.

apare în comuna Podul Dîmboviței din zona Vîlsan-Dîmbovița, și se extinde spre sud la Boteni, merge spre sud-vest la Poenița și urcă pe Rîul Doamnei la Corbi. În spațiul indicat mai întîlnim în două sate, și anume în Lerești și Dragoslavele, termenul de ,,pumnaș'', iar spre sud, în satele Schitul Lăzărești, Drăghici și Văcarea, se remarcă folosirea unui alt cuvînt, pe care îl vom întîlni cu o largă răspîndire în zonele dintre Olt și Vîlsan și anume ,,bretare''. Termenul de ,,pumnaș'' îl mai regăsim într-un singur sat din zona Vîlsan-Dîmbovița, îndepărtat de celelalte două amintite, la Stănești.

În zonele Olt-Vîlsan, în spațiul cuprins între o linie dreaptă care ar pleca de la rîul Olt și ar merge pînă la nord de satul Nucșoara, așezat pe Rîul Doamnei, și o linie dreaptă care ar pleca de la Olt, ar străbate satul Linia-Budești și s-ar

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

îndrepta apoi spre Curtea de Argeș pînă la rîul Vilsan, termenul consacrat pentru denumirea bentiței de la mînecă este de ,,bretare''. În acest vast spațiu se include și termenul de ,,bantă'', care se întîlnește în mod exclusiv în comuna Cioflîngeni-Ungureni și cătunul ei, Burlași. De asemenea, acest termen coexistă alături de ,,bretare'' în comuna Valea Danului. În cadrul zonei în care domină termenul de ,,bretare'' în două sate, și anume în Suici și Vernești, alături de acesta se mai folosește și termenul de ,,manșetă''.

Este de remarcat că în zona Olt-Vîlsan, dominată de termenul ,,bretare'', intră și comuna Nucșoara, din cealaltă zonă.

În partea de nord a zonei termenului de ,,bretare'', apare o altă denumire, neîntîlnită pînă aici : în comunele Titești, Boișoara, Cîineni și Racovița, aflate în Țara Loviștei, cuvîntul folosit pentru bentița de la mînecă este ,,podmeată''. În satul Greblești reapare însă termenul de ,,manșetă'' întîlnit mult mai în sud. Doar într-un singur sat, și anume în Titești, se folosește cuvîntul de ,,beantă'', înrudit firește cu cel de ,,bantă'' pe care l-am văzut cuprinzînd o arie importantă în zona Vîlsan-Dîmbovița și în trei sate din sudul regiunii cercetate.

În zona Bran, denumirea bentiței de la mîneci este de ,,obinzică''. Ea nu se limitează la satele din apropierea graniței cu zona Vîlsan-Dîmbovița, ci o depășește, întîlnindu-se astfel în comuna Dîmbovicioara și cătunul ei, Ciocanu.

Dacă reexaminăm harta cu aria răspîndirii termenilor pentru bentița de la mînecă constatăm că între cele două zone din regiunea cercetată există o demarcație precisă, iar trecerea unor denumiri dintr-o parte în alta, ca de pildă pătrunderea termenului de ,,bantă'' în comuna Cioflîngeni și cătunul său Burluși, se datorește fără îndoială așezării acolo a unei populații pe care o identificăm ca pe o populație de ungureni, români veniți din Transilvania. Coexistența termenului de ,,bantă'', alături de cel de ,,bretare'' în Valea Danului are aceeași explicație.

În partea de nord a zonelor cercetate se constată o schimbare în terminologie, care nu-și găsește nici un corespondent apropiat spre sud și trebuie să ne gîndim la o influență venită din regiunile transilvănene. În regiunea Sibiu se găsește exact terminologia din părțile Cîinenilor ; și în zona Bran am constatat identitatea termenului folosit pentru denumirea bentiței de la mînecă, care este aceea de ,,obinzică''. Cele de mai sus arată că, pe cale de contiguitate etnică, atît partea de nord, cît și partea de nord-est a zonelor sud-carpatice au suferit în mod direct influența transilvăneană, care, de fapt, se poate urmări și prin analiza altor elemente.

Al doilea tip de ie pe care îl vom urmări este tipul de ie cu volan. În regiunea cercetată ea se prezintă sub două variante, și anume una cu bentiță la încrețitură și alta avînd la încrețituri doar o ață care se strînge. Varianta I este, fără îndoială, rezultatul influenței directe a mînecii cu volan din Transilvania, iar varianta a doua este o modificare a iei cu mînecă largă, cel de-al treilea tip de mînecă, pe care îl găsim în regiunea cercetată. Mîneca sub forma variantei a doua se întîlnește mai ales pe valea rîului Argeș, și, de aici, pînă dincolo de rîul Dîmbovița.

Mîneca cu volan are denumiri (pl. IV) care indică din ce regiune s-a exercitat influența, și anume sudul Transilvaniei. Termenul folosit în general este cel de ,,fodor'' cu variante ca ,,fodori'', ,,fuduri'', ,,fodoră'', ,,fodore'', ,,fudure'', ,,fod'' ,,flod'', ,,flodori''. În unele locuri se încearcă o denumire locală, ca de pildă ,,coamă încrețită'', cum întîlnim în comuna Giurgiuveni, mînecă ,,răsfrîntă'', mînecă ,,cu creț'', ,,mînecă încrețită'', mînecă ,,cu încreț''. Doar în două localități, și

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

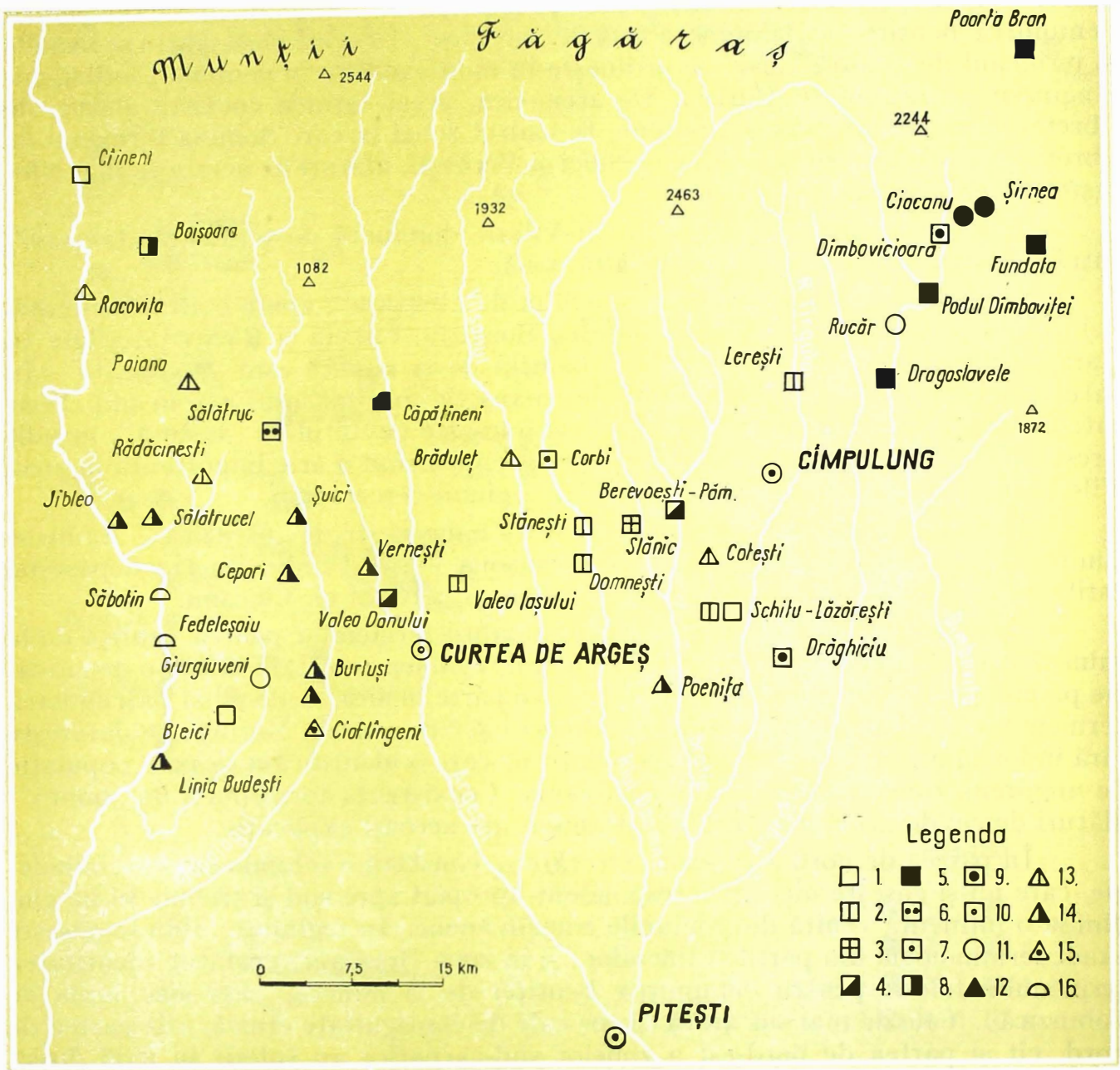

Pl. IV. — Aria de răspîndire a diferitelor denumiri pentru volanul de la ie :
1. foduri ; 2. fodori ; 3. fodor ; 4. fodoră ; 5. fodore ; 6. fudure ; 7. fod sau volan ; 8. flod ; 9. fuduri ; 10. flodori ; 11. coamă încrețită ; 12. mînecă răsfrîntă ; 13. mînecă cu creț ; 14. mînecă încrețită ; 15. mînecă cu încreț ; 16. volan.

anume, în comuna Fedeleșoiu și cătunul Săpotin, comuna Dăești, întîlnim denumirea de ,,volan''.

Dacă am încerca să vedem cum se grupează denumirile pe care le-am semnalat în regiunea cercetată, constatăm că se pot circumscrie anumite arii, fără ca ele să fie totuși prea semnificative. Ar fi de remarcat că în zona Vîlsan-Dîmbovița doar în două sate există tendința unei denumiri locale, pe cînd în zonele celelalte această tendință este mult mai evidentă. Între zona Bran și în nord-estul zonei Vîlsan-Dîmbovița, constatăm o concordanță perfectă de termeni ; termenii folosiți într-o parte și alta, coborînd spre sud pînă la Dragoslavele, sînt de ,,fodore'' și ,,fudure''. Același lucru îl observăm în satul Dîmbovicioara, dar aici întîlnim și forma de plural a lui ,,fudure'', și anume ,,fuduri''.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

Tipul de mînecă largă, după cum am spus, se întîlnește sub două variante, și aceasta ne arată fără îndoială nu numai o formă locală de mînecă largă, dar și o formă de mînecă largă care s-a modificat sub influențele venite din Transilvania. Cele două tipuri, tipul de mînecă cu volan și tipul de mînecă cu lărgime totală trebuie considerate împreună.

Despre problema tipurilor de mîneci de la ii sînt mult mai multe chestiuni de lămurit. În ceea ce privește tehnica, se constată că cele trei tipuri de mîneci sînt constituite aproape în mod constant dintr-o foaie și jumătate. Foaia de pînză formează partea de deasupra mînecii, iar jumătatea de foaie, pe cea de dedesubt. Urmărind mai de aproape denumirea pentru acest adaos sau clin de jumătate de foaie la mînecă, constatăm existența a numeroși termeni, care pun interesante probleme pentru cercetător (pl. V). Cuvintele folosite pentru indicarea

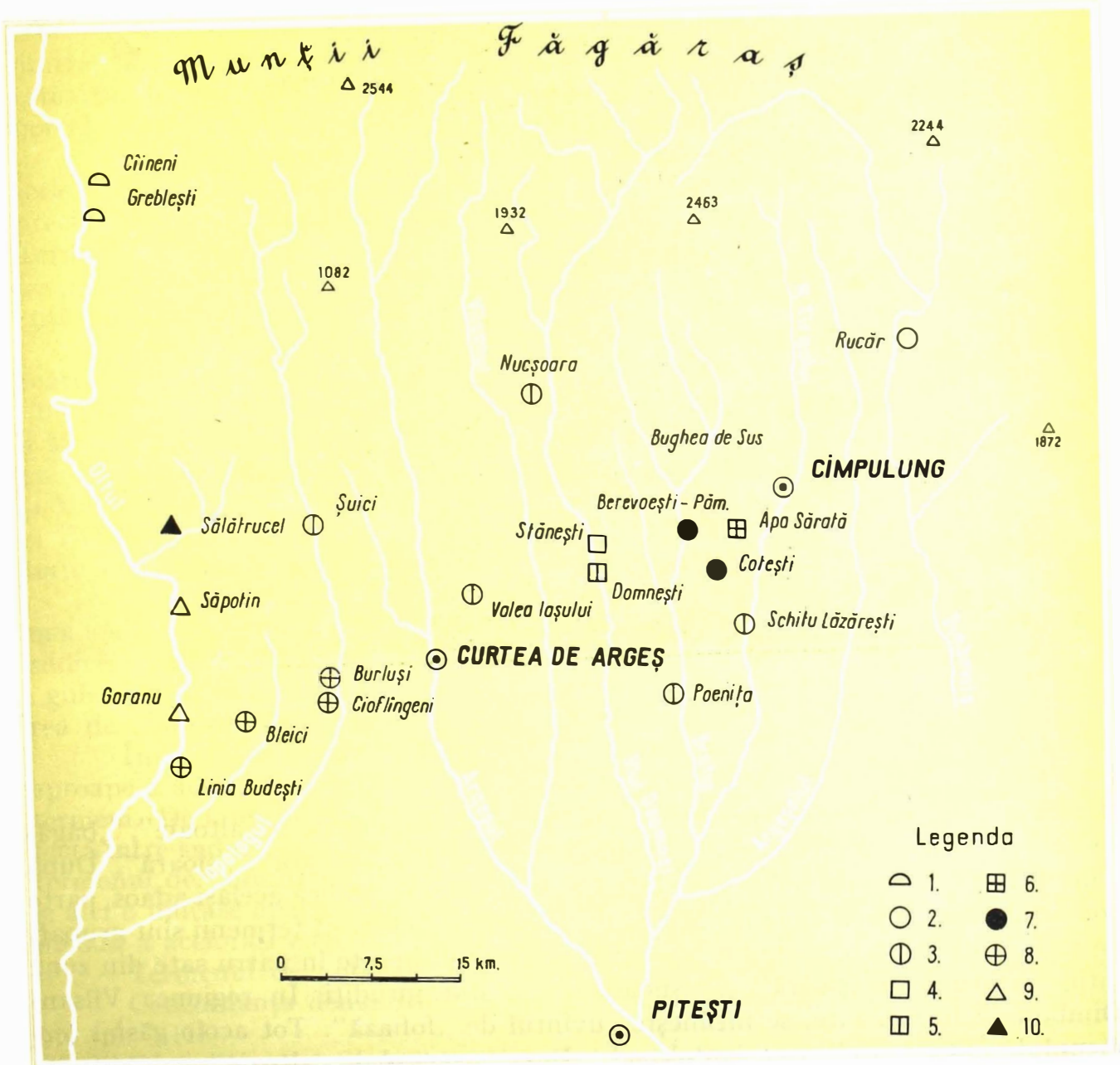

Pl. V. — Aria de răspîndire a diferitelor denumiri pentru clinul de la mîneca iei :
1, alăvană ; 2, aldoaie ; 3, altoaie ; 4, băgătuie ; 5, băgătură ; 6, băgătoare ; 7, fofiază ; 8, oclată ; 9, șioară ; 10, șnoară.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

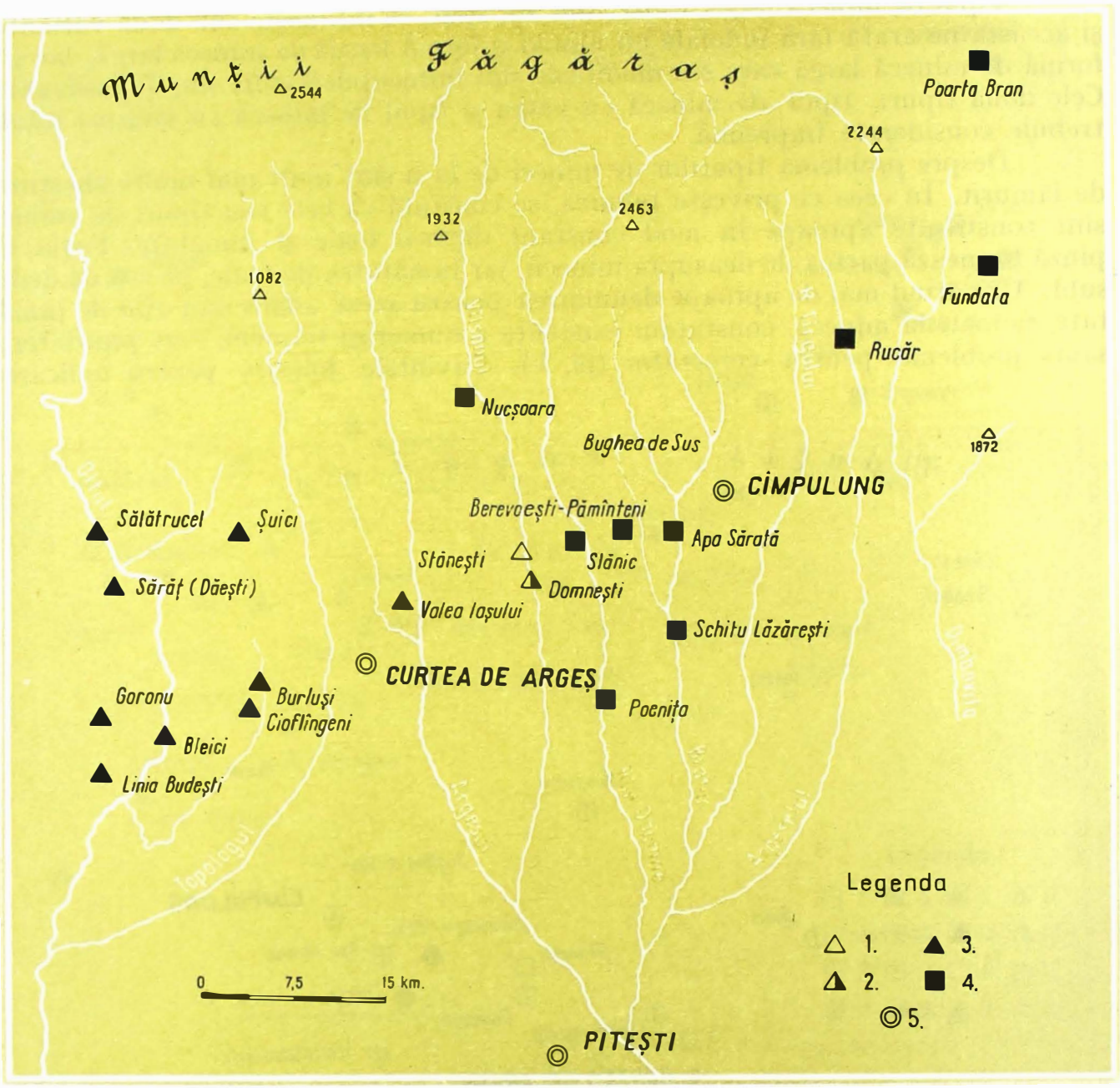

Pl. VI. — Aria de răspîndire a diferitelor denumiri pentru clinul de la subțioara iei: 1, broască; 2, broscuță; 3, broșchiță; 4, bucățuie; 5, oraș.

clinului care completează mînecа sînt: „alăvană", „aldoaie", „altoaie", „băgătoare", „băgătură", „băgățuie", „fofiază", „oclată", „șnoară", „șioară". După cum vedem, avem șase termeni cu diferite variante, care indică același adaos, parte constitutivă a mînecii de la ie. Mai mult, se constată chiar că termenii sînt grupați pe arii, ca de pildă termenul de „oclată", care se întîlnește în patru sate din zona întîi, termenul de „șioară" și „șnoară" care sînt înrudiți. În regiunea Vîlsan-Dîmbovița, în trei sate, se întîlnește cuvîntul de „fofiază". Tot acolo găsim termenul de „băgătoare" și variantele sale. Doar termenul de „altoaie", sub diferite variante, este deopotrivă răspîndit în toate zonele dintre Olt și Dîmbovița. O arie aparte, restrînsă, circumscrisă la Țara Loviștei, o are termenul de „alăvană".

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

Dar la formarea mînecii și la legarea ei de trup mai participă și un mic clin care se pune la subțioară, introducîndu-se în parte chiar în clinul de lărgire al mînecii pe care l-am examinat mai înainte. Denumirea acestui clin în regiunea cercetată este de ,,broască'', ,,broscuță'', ,,broșchiță'', ,,bucățuie''. Dacă examinăm harta cu ariile deținute de acești termeni (pl. VI) constatăm că în zona dintre Olt și Vîlsan termenul folosit este acela de ,,broșchiță'', iar în cealaltă zonă se folosește termenul de ,,bucățuie'', cu două excepții : în comuna Domnești apare termenul de ,,broscuță'', iar în comuna Stănești acela de ,,broască''. Se constată o concordanță perfectă între zona Bran și zona Vîlsan-Dîmbovița.

După denumirea clinului de la subțioară, după cum arată harta, sîntem în fața a două zone cu caracteristici distincte, dintre care una din ele, și anume zona musceleană (Vîlsan-Dîmbovița), formează o arie unică cu zona limitrofă din sudul Transilvaniei.

În legătură cu mîneca de la ie am constatat că fără urmărirea raporturilor dintre sudul Transilvaniei și nordul regiunii cercetate nu s-ar înțelege nici identitatea termenilor, nici anumite probleme de croială privitoare la acest articol de port femeiesc.

Cum se pot oare lămuri pe deplin problemele pe care le ridică această serie de termeni de la ia femeiască ? Cercetarea pe teren a putut să arate în mod precis că este vorba de o influență care a plecat din sudul Transilvaniei spre Argeș. Termenul de ,,alăvană'', pentru jumătate de foaie ce participă la constituirea mînecii, provine din sudul Transilvaniei pe cale de contiguitate și pe calc de influență metanastatică, datorită imigrărilor continue de aici în sudul Carpaților.

O deosebită importanță în legătură cu ia prezintă și terminologia referitoare la guler (pl. VII). Cuvintele folosite sînt : ,,bantă'', beată'', ,,beantă'', ,,bretare'', ,,guler'', și ,,obinzică''. Termenul de ,,obinzică'' acoperă întreaga zonă a Muscelului, zona Bran și sudul Transilvaniei în genere, aria de răspîndire a acestui termen fiind cu totul precisă. Prezența denumirilor de ,,brațare'' (la Nucșoara și Mărcuș), a termenului de ,,bantă'' la Corbi și Boteni și de ,,guler'' la Drăghici și Văcarea nu schimbă cu nimic acest caracter de unitate al ariei deținute de termenul ,,obinzică''.

În zonele dintre Olt și Vîlsan deosebim două arii, și anume una nordică și una sudică, cea de nord fiind deținută de termenul ,,beată'' sau ,,beantă'', iar cea sudică, mult mai extinsă, cunoscînd termenul de ,,guler''. În zona termenului ,,guler'', doar la Rădăcinești, la Cioflîngeni și cătunul său Burlași întîlnim denumirea de ,,bantă''.

Întocmai ca și în alte împrejurări, se constată și de data aceasta existența aproape a acelorași zone în cadrul regiunilor cercetate, zone dominate de anumiți termeni. De fapt, în privința denumirii gulerului de la ie constatăm o unitate perfectă între sudul Transilvaniei și zona dintre Vîlsan și Dîmbovița, unde se folosește termenul de ,,obinzică''. Partea de nord a zonelor dintre Olt și Vîlsan formează și aici o unitate aparte, care poate fi legată de sudul Transilvaniei, pe cînd partea de sud a acelorași zone n-a suferit influența transilvăneană.

Termenul de ,,obinzică'' ne îndreaptă din nou spre sudul Transilvaniei.

Concordanța denumirilor gulerului și a iei ne atrage atenția în mod deosebit (pl. VIII).

Concordanța denumirii bentiței de la mînecă și a gulerului, care sînt cunoscute, sub același termen de ,,obinzică'' se observă în sudul Transilvaniei și în două localități din nordul zonei muscelene : Dîmbovicioara și cătunul său Ciocanu.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

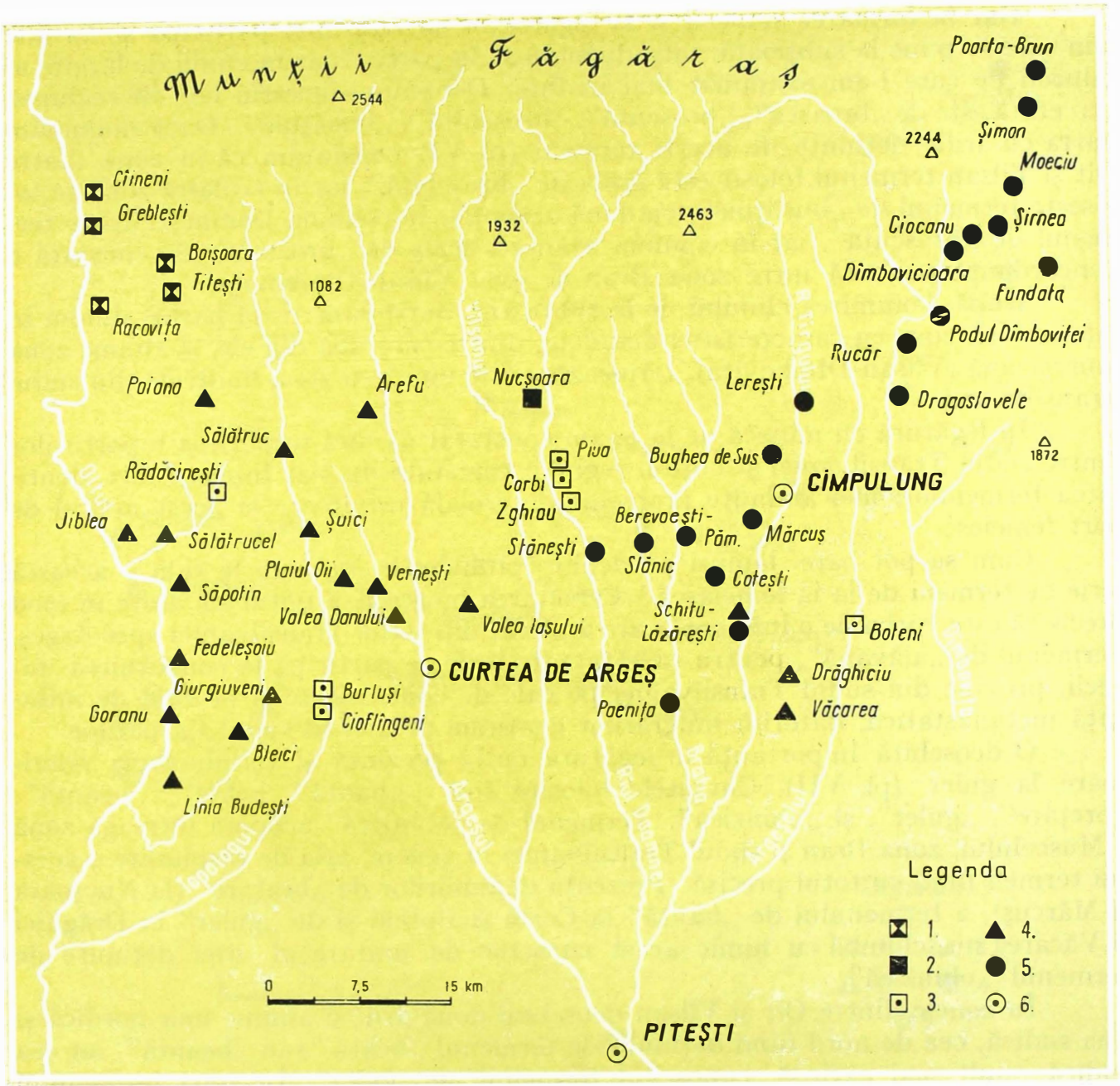

Pl. VII. — Aria de răspîndire a diferitelor denumiri pentru gulerul de la ie:
1, beată, bantă; 2, bretare; 3, bantă; 4, guler; 5, obinzică; 6, oraș.

În comunele Boteni și Corbi din zona Vîlsan-Dîmbovița, ca și în comunele Cioflîngeni și Burlași din cealaltă zonă, întîlnim pentru guler termenul de „bantă" și este surprinzător că același termen, în aceleași comune, este folosit și pentru bentița de la mînecă. Această concordanță în ceea ce privește termenii, în sate atît de îndepărtate, nu poate să ne îndrepte decît spre cercetarea originii locuitorilor din comunele menționate, care dovedește că în toate aceste sate, dar mai ales în comunele Corbi, Cioflîngeni și cătunul său Burlași, există o populație venită din Transilvania. În acest chip etnografia devine un ajutor prețios al istoriei, prin faptul că ea dezvăluie stratificările de populație, amestecuri sau întrepătrunderi de grupuri de populație sau pur și simplu influențe intraetnice pe care nu le poate surprinde întotdeauna istoria.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

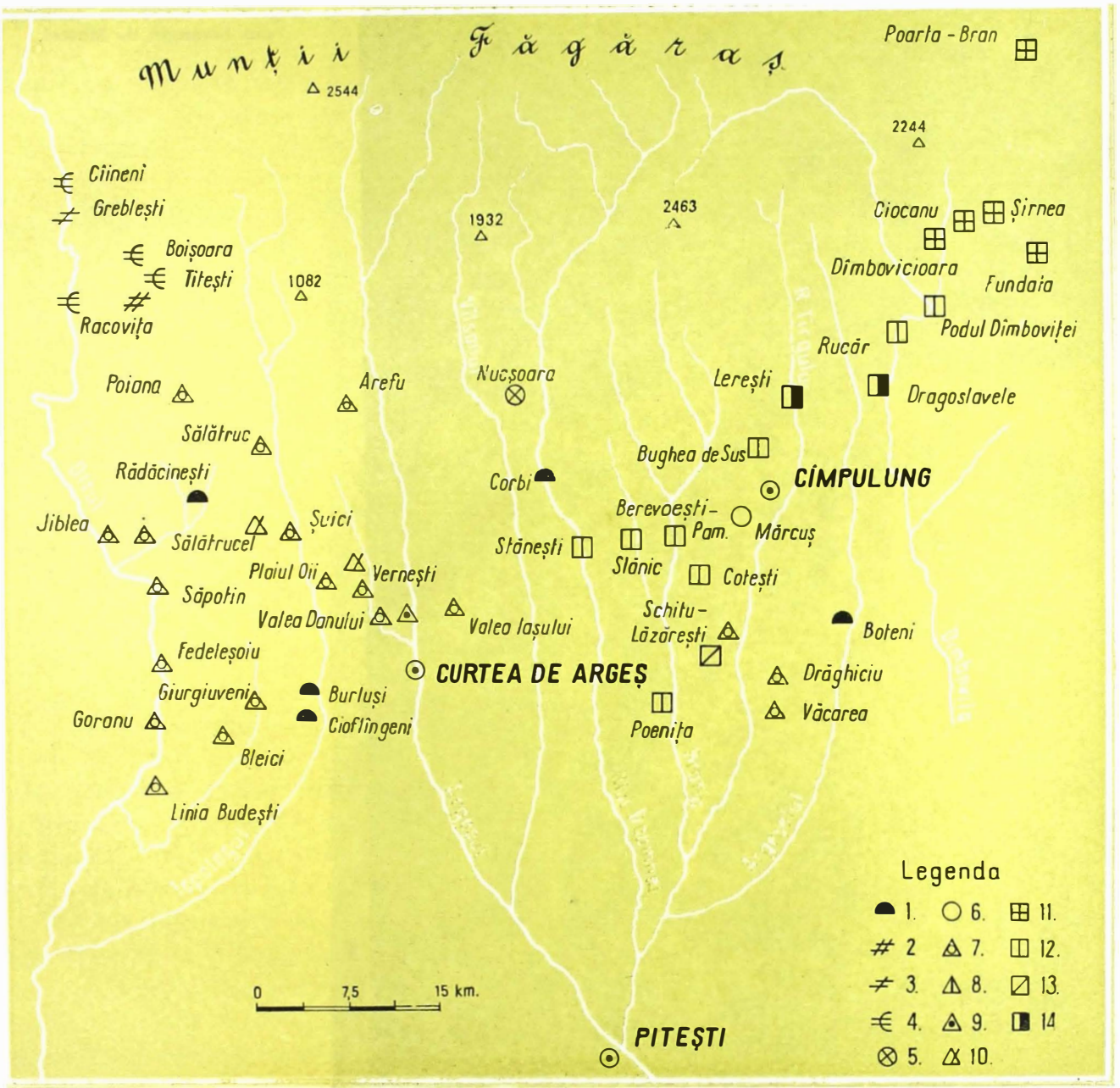

Pl. VIII. — Corelația dintre denumirea gulerului și manșetei strimte de la ie (primul termen este pentru guler) :

1, bantă-bantă ; 2, beantă-beantă ; 3, beată-marșetă ; 4, beată (beantă)- podmeată ; 5, bretare-bretare ; 6, bretare-bantă ; 7, guler-bretare ; 8, guler-obinzică ; 9, guler-bantă ; 10, guler-marșetă ; 11, obinzică-obinzică ; 12, obinzică-bantă ; 13, obinzică-bretare ; 14, obinzică-puminași.

Pentru realizarea ornamentației la ii, în zonele cercetate se folosesc două tehnici : a alesului în război și a cusutului.

La munca de toate zilele se poartă de obicei *ia aleasă* în război. Ia aceasta apare rareori în zilele de sărbătoare. Ia cusută, dimpotrivă se folosește în zilele de sărbătoare. Cînd ea este prea uzată sau are un model de cusătură care n-a reușit sau nu mai place, se poartă și în zi de lucru. Așa încît, mai toate iile cusute ajung să fie purtate și în zi de lucru, dacă sînt destul de uzate și, din acest motiv, numărul lor este mult mai ridicat chiar în zilele de lucru, față de iile alese.

După primul război mondial au început să fie purtate în zilele de sărbătoare și iile alese, îndeosebi de femeile mai în vîrstă.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

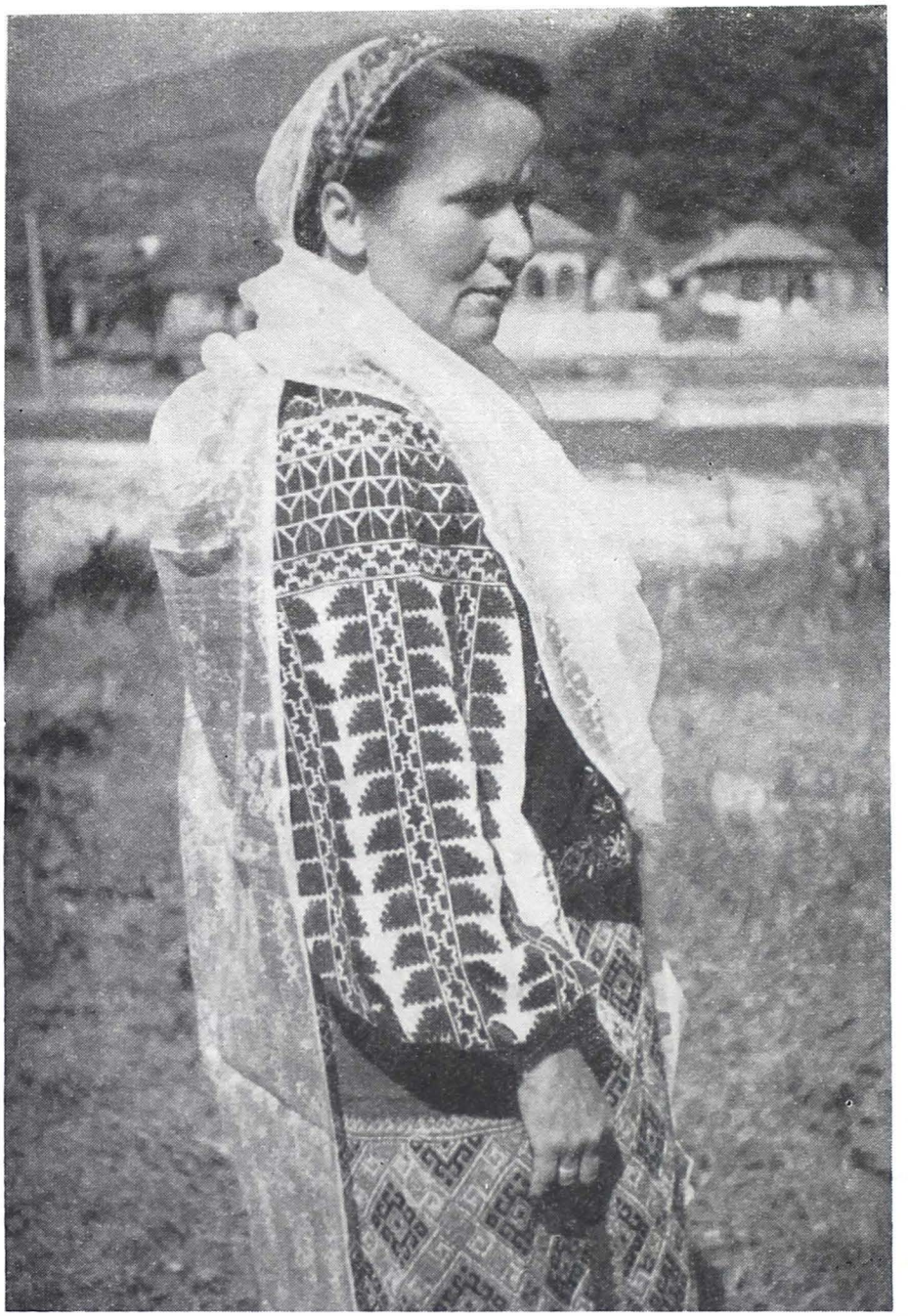

Fig. 94. — Cîrpă sau maramă din borangic, de Muscel.

De obicei se alege în patru ițe sau mai multe, uneori chiar în opt ițe. Materialul folosit la ales este aproape totdeauna arniciul, vopsit în culoare cărămizie sau neagră. Altfel de culori nu am putut surprinde în regiunea cercetată.

Cîmpurile ornamentale acoperite de alesătură sînt : pieptul, altița, mîneca și gulerul. Ornamentica iilor alese este mai totdeauna geometrică.

Motivele ornamentale la iile alese se pot distinge cu ușurință și am constatat că ele sînt extrem de generalizate. Din figurile alăturate se poate observa alesătura în motivul pieptului : o dungă în lungul mînecii și pieptului este întretăiată de dunguliță subțiri, ca dinții unui pieptene țărănesc de os, întrerupte din trei în trei de o dungă mai groasă. Motivul ales se întîlnește pe toate cîmpurile ornamentale ale iei.

În general se observă folosirea liniei drepte pentru realizarea ornamentelor. Ioana Androne din cătunul Săpotin al comunei Dăești de lîngă Olt, purta și ea,

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

Fig. 95 *a*. — Cămașă de Muscel.

în august 1949, o ie aleasă cu ornamente geometrice, la care de asemenea se pot distinge linii drepte care redau ornamentul. De data aceasta însă, cîmpurile ornamentale sînt acoperite cu un motiv geometric diferit. Pieptul este presărat cu grile dispuse la distanțe egale unele de altele, realizate prin trei linii verticale, întretăiate de două linii transversale. Mîneca întreagă, inclusiv altița, este brăzdată transversal de dungi alese, rezultate din linii drepte alternînd cu puncte așezate pe dungă albă. Ornamentul se continuă și pe încrețul mînecii. Fără îndoială că ia este ornată într-un chip mult mai puțin rafinat decît prin cusătură totuși se poate spune că s-a realizat un ornament de o surprinzătoare delicatețe.

Deși în linii drepte, uneori ornamentul poate să dea impresia unui minunat joc al acului pe albul pînzei. Pe mîneci și piept, ornamentul este dispus ,,costiș'', iar la altiță este drept. Deasupra altiței se observă o dungă albă și apoi din nou o fîșie aleasă.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

Dacă examinăm ornamentul acestei ii, observăm o ingenioasă dispoziție a liniilor. Liniile albe sau negre de la altiță se continuă, fără întreruperi, la toate șirurile oblice de ornamente de pe mînecă. În mintea acestei fete s-a produs un proces de adevărată creație artistică. Pentru a evita monotonia, ea a folosit două tipuri de detalii, unul pentru rîndurile de pe mînecă și piept — dispuse oblic — și unul pentru altiță și bentița de deasupra ei.

Ornamentul propriu-zis folosit este simplu : paralelograme de culoare neagră și albă legate între ele printr-o liniuță, dispuse vertical. Un șir de asemenea ornamente este încadrat de un rînd alb din 2 fire. Ornamentul este același și la rîndurile de pe mînecă, cu deosebirea că el apare întrerupt, avînd un alt efect decorativ.

Uneori chiar din alesătură se pot realiza ornamente destul de interesante. La mînecă ornamentul este uneori pur geometric, realizat din utilizarea liniei drepte, după cum am văzut mai sus. Poate apărea și motivul muscelean atît de frecvent, care seamănă cu decorul crestat pe lemn și poartă denumirea de ,,fuște'' sau ,,fuști''. Motivul alb dela altiță și din cadrul rîndurilor de pe mînecă amintește uneori de ornamente realizate din țesătură la alte feluri de țesături, ca fîstîce, ștergare etc. Motivul ,,fuști'' de la ie a fost pentru prima dată remarcat pentru frumusețea și originalitatea lui vădit rustică, de prof. G. Oprescu [5].

Motivele ornamentale, deși pot varia, nu sînt prea numeroase în tehnica alesului.

Despre *ia cusută*, din sudul Carpaților, prima mențiune o avem la jumătatea secolului al XVII-lea [6]. Konrad Jakob Hildenbrandt cînd vorbește de iile românești, în 1657, afirmă că asemenea cusături se întîlnesc și la bulgăroaice. Despre existența cusăturilor în secolul al XVII-lea și începutul secolului al XVIII-lea avem o serie de documente grafice, între care *Trachten-Cabinet von Siebenbürgen*. Despre prezența cusăturilor în secolul al XIX-lea avem suficiente dovezi și chiar putem să stabilim cu precizie cîmpurile ornamentale ale iei.

Ia cusută a reprezentat la început o piesă de port pentru zile mari și ea continuă și astăzi să îndeplinească rolul său de piesă de podoabă în costumația femeiască.

Ornamentele pe ie ocupă diverse porțiuni, în diferite cîmpuri ornamentale, care tind să atragă atenția asupra unor părți ale corpului. Ornamentele sînt elemente de pură podoabă.

Iile de Muscel formează un grup specific în cadrul tipurilor de ii de la noi, tocmai din cauza ornamentației lor.

Tehnicile. Materialul folosit pentru ie este, după cum am arătat, pînza de bumbac țesută în casă și, mai rar, pînza de cînepă sau in.

La cusut se folosește arniciul, mătasea și lîna, firul alb sau galben și chiar beteala.

Din punctul de vedere al ornamentației deosebim mai multe tipuri de ii în regiunea cercetată. În primul rînd sînt ia de ,,Muscel'' și de ,,Argeș'', ambele tipice și foarte caracteristice, față de tipul de ie ,,ungurenească'', pe care îl întîlnim din cînd în cînd în regiunea cercetată sau față de alte tipuri mai puțin definite și care apar

[5] G. Oprescu, *Arta noastră țărănească*, București, 1922.

[6] Konrad Jakob Hildenbrandt, *Călătoriile mele în Turcia*, 1657.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

sub forma unor variante mai apropiate sau mai depărtate ale tipurilor menționate mai sus.

Ia de Muscel. Acest tip de ie pare să se caracterizeze printr-o încărcare vădită a cîmpurilor ornamentate geometrice, care nu lasă aproape nici un spațiu liber, după cum se poate vedea din numeroase figuri (fig. 94, 95*a* și *b*).

Firește că se întîlnesc și ii la care asemenea cîmpuri ornamentale sînt mai degajate dar trebuie să remarcăm că aceasta este impresia desprinsă din ansamblul costumației de sărbătoare din regiunea cercetată.

Acest tip de ie prezintă o ornamentație exclusiv geometrică, ceea ce constituie o caracteristică esențială.

Ia de sărbătoare de Muscel este în armonie cu piesa de port cu care se poartă, și anume cu fota, care, la rîndul ei, apare încărcată de decor.

Motivele ornamentale folosite sînt comune cu motivele întîlnite uneori și în alte regiuni, dar insistența cu care acestea intervin este așa de mare, încît ele se impun ca ornamente specifice pentru ia de Muscel.

Întrucît ornamentele de la iile muscelene n-au fost urmărite cu insistență pînă acum, vom încerca o prezentare a lor, în primul rînd a iilor de sărbătoare.

Denumirea motivului ornamental al iilor este uneori destul de caracteristică fiindcă sugerează imaginea exactă a motivului. Trebuie să remarcăm că uneori motivele decorative nu au azi nici un nume, deoarece numele lor s-a pierdut cu timpul.

Motivul decorativ ,,fuști'' (fig. 99) seamănă aidoma unor crestături în lemn, pe care e posibil să le imite, cu niște colți sau triunghiuri, înșirate de o parte și de alta a unei fîșii, care de asemenea este ornamentată. Laturile acestor triunghiuri pot fi din linii drepte sau din linii frînte, și în acest caz ornamentul poartă denumirea, la Rucăr, de ,,fundățenii creți'' cusuți în toiege, pe o ,,iarbă'' de 4 jerbe.

Unui astfel de motiv i se spune ,,fundățenii creți'', pentru că are pe margine ,,măciucuțe''. În comuna Bughea de Sus, ia are fuști ,,pe trei rînduri'', care se fac în circa două luni. Motivul fuștii apare și la poale, iar spre tivul de la poale mai există un alt ornament, spiralat, denumit ,,șerpișori''. Este interesant de subliniat că motivul acesta în orașul Cîmpulung nu se cheamă ,,fuști'', ci ,,brăduleț''. În altă localitate, Nucșoara, ornamentul se cheamă ,,colț''. Din examinarea ornamentului se poate observa cu ușurință că, de fapt, și denumirea de brăduleț și cea de colț corespunde formei acestui ornament.

Termenul de ,,fundățeni'', pe care îl întîlnim în Podul Dîmboviței și Rucăr, apare de asemenea și în sudul Transilvaniei, iar cel de ,,fuști'' este răspîndit în multe localități din cuprinsul zonei Vîlsan-Dîmbovița. În comuna Boteni există și expresia ,,Am făcut ie cu fuști''. Motivul acesta ornamental după cum am văzut, se folosește și la iile alese în război. Despre apariția lui este greu de făcut vreo precizare, dar n-ar fi exclus ca el să se fi dezvoltat sub influența unui mediu local, fiind sugerat de conurile brazilor sau de crestăturile în lemn, mai ales de cele numite ,,dinte de lup''.

Motivul stîlpi, care se întîlnește în cuprinsul zonei Vîlsan-Dîmbovița, este cel al stîlpilor, asociat, ca de pildă în comuna Rucăr, cu motivul ,,fundățenii creți''.

Motivul ,,ulucile'' sau ,,stîlpii'' este destul de simplu, dar de un efect plăcut. Într-un cîmp plin de cusătură apar triunghiuri isoscele albe, cu baza pe o

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

Fig. 95 *b*. — Cămaşă de Muscel.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

Fig. 96. — Detaliu de costum din Muscel.

linie transversală comună. Din vîrful lor pleacă o altă linie albă, la baza triunghiurilor din a doua grupă. Aspectul de stîlpi al acestui ornament este vizibil, ceea ce i-a atras și denumirea. Motivul este lucrat ,,pe toiege pe iarbă de patru fire".

Dacă ornamentele din zona Muscelului, ca de pildă în comuna Podul Dîmbovița, sînt formate din grupuri întrerupte sau cum se spune acolo ,,despărțite", ornamentul poartă denumirea de *rînduri cu știuci*. El este ales pe patru fire.

Motivul *ciarba*, observat pe o ie din Podul Dîmboviței, este de asemenea frecvent.

Caracteristica acestui ornament este o linie șerpuită, ușor arcuită la punctele de curbură, avînd aspectul unor coarne, dacă considerăm fiecare unitate în parte. Alte umpluturi, în curbura cea mare, desăvîrșesc acest ornament. Ornamentul nu apare singur, ci este încadrat de alte motive decorative, iar în cazul de față de spirale dispuse de o parte și de alta a ornamentului. Ia prezintă trei rînduri de ornamente pe mînecă și cîte două rînduri pe altiță și piept. Efectul artistic al acestui motiv este puternic. El se lucrează cu arnici și fir galben, ,,pe toiege pe trei fire".

Tot în Podul Dîmbovița se întîlnește motivul *curcanul*. Denumirea acestui ornament provine din faptul că elementele ornamentale sînt grupate în smocuri mari, dînd impresia unui curcan înfoiat. Cusătura este ,,pe toiege și muște".

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

Fig. 97. — Detaliu de costum din Argeș.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

Este vorba de un ornament floral și pare a aminti prin forma lui conturul lalelei.

Un alt motiv frecvent în zonă poartă numele de *suveicuță*. Conturul său, care se încadrează într-un ornament de fuști simplificați, apare în umplutură marcat de șănțulețe. Cusătura este ,,pe rumânescuri'' și ,,pe toiege''.

Atît la altițe, cît și pe mînecă apare uneori un ornament denumit *șerpească* (fig. 105), iar la încreț și în părți pe mîneci își face loc elementul decorativ *melcu*.

Motivul decorativ ,,șerpeasca'' este conturat în albul rămas printre umplutură sau, după graiul rucărean, ,,roșu ocolește albu'', căci umplutura este într-adevăr făcută cu roșu, iar ornamentul apare prin contrast. Denumirea de ,,șerpească'' se datorește faptului că este cotit. Ca tehnică el este lucrat ,,pe toiege'', ,,pe o iarbă'', iarba fiind de patru fire. Al doilea ornament cu care a fost asociat poartă denumirea firească de ,,melcu'', realizat și el tot prin contrast, nefiind altceva decît o spirală întreruptă brusc, dînd impresia unei adevărate cochilii de melc.

Motivul *mușcate pe rînduri* este executat în formă de fuști întretăiați de o linie albă. Acest element decorativ este dispus în trei rînduri pe fiecare mînecă și apare asociat cu motivul ,,potcovița''. Denumirea acestui motiv corespunde întocmai formei ornamentului, căci într-adevăr, după cum se poate observa din fotografia alăturată, el are forma unei adevărate potcoave. Apare frecvent în Rucăr.

Motivele *cîrliga* și *boboaca* sînt două motive cusute separat sau asociate. ,,Boboaca'' era ornamentul rezultat în cadrul umpluturii și se definea ca o aglomerare de bobocei de trandafiri puși unul lîngă altul. Ornamentul nu poate avea efect decît dacă este privit de aproape. Tehnica este cusutul ,,în rumânescuri'' și ,,toiege pe trei'', iar la șabac are ,,rîu'' cusut la un fir. În comuna Lerești-Muscel apare ornamentul ,,cîrlige'', întrerupt în chip similar; dar spațiul umplut nu este redat cu boboci, ci cu o țesătură simplă. Aceasta dovedește că, în anumite cadre ornamentale, există o libertate de alegere a motivelor.

Un motiv floral de un plăcut efect artistic este *șătrănguța*, realizat prin redarea unei flori încadrate de romburi, avînd o linie cotită, reprezentînd pețiolul florii. Pînza este de casă și vărgată în galben.

Motivul *craca măciucii* constă din o serie de ornamente de formă rotundă, de o parte și de alta a unor rînduri umplute cu negru sau presărate de o serie de puncte în tot lungul, de culoare albă.

Motivul de mai sus reprezintă o realizare artistică demnă de remarcat.

La Corbi apar două motive care nu se pot ușor distinge după denumirea lor de **roți** și **cîrlige**.

Un motiv interesant prin originalitatea lui primitivă este motivul *șerpi, șerpișori*. Se întîlnește pe iile din Cîndești. Este de amintit că în zona Muscel, acest element decorativ apare frecvent la ceramică. Motivul apare în general la români și pe obiecte de lemn.

Ia de Argeș. Ia cusută ,,de Argeș'' de tip vechi, care se purta împreună cu ,,fota de Argeș'', era o ie bogată în cusătură, poate chiar mai încărcată decît ia de Muscel. Ornamentul principal al acestei ii era grupat pe un cadru geometric de forma unor pătrate sau mai des romburi, care se atingeau cu vîrfurile, dînd impresia unui adevărat grilaj, de unde și termenul local al ornamentului de ,,zăbrea''. Spre deosebire de ia ,,de Muscel'', în general, la ia de Argeș regularitatea

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

Fig. 98. — Musceleancă în costum cu fotă de Carol Popp de Szathmary.

geometrică lipsește. În comuna Fedeleșoiu-Argeș am întîlnit asemenea ie bogată, dar linia geometrică la această ie era aproape înăbușită. Pe Valea Vîlsanului se întîlnește ia influențată de cea de Muscel. Vom enumera cîteva elemente decorative.

Motivul „S" se întîlnește în comuna Mușetești. Este de subliniat că motivul „S" poartă denumirea în unele locuri (Arefu) de „guler", care se datorește faptului că ornamentul tipic pentru iile ungurenești, apare pe guler.

Am văzut că acest motiv ornamental poartă în zona Vîlsan-Dîmbovița denumirea de „cîrliga".

Există un număr infinit de motive ornamentale în zona Olt-Vîlsan, dar fără să aibă totdeauna o denumire proprie:

Motivul *spiralei* apare în toată frumusețea sa în comuna Căpățîneni. Motivul se întîlnește și în cealaltă zonă, precum și în zona Bran. Are deci

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

Fig. 99. — Femeie din Rucăr purtînd ie cu decor în „brazi" sau „fuști" pe mineci.

o largă răspîndire. Întocmai ca și „S", „gulerul" sau „cîrliga", el reprezintă unul dintre cele mai vechi ornamente din cîte se cunosc în istoria ținuturilor noastre, căci apare la Frumușica-Neamț, Corlățeni-Dorohoi, Bicsadul Oltului și Zimnicea, pe vase de lut, după cum au arătat rezultatele săpăturilor arheologice de pînă acum.

Ia „ungurenească". În regiunea cercetată, ia românească provenită din Ardeal zisă „ungurenească" se întîlnește în numeroase localități, fie în sate de ungureni, cum sînt de pildă Cioflîngeni-Ungureni, fie în sate care s-au lăsat influențate de „portul ungurenesc". Influența s-a exercitat atît prin satele de coloniști transilvăneni, cît și pe cale de contact la zonele limitrofe dintre regiunea Argeș și sudul Transilvaniei.

Ia „ungurenească" are o ornamentație specific transilvăneană de Sibiu: „piepteni" la guler, adică ornament geometric de forma pieptenului, „floricică", „ochișori" și „trăsură". Benzile negre caracteristice cămășii „ungurenești" se

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

cheamă ,,cordele''. De o parte și de alta a cordelelor sînt ,,flori sărite'', iar pe umeri sînt niște cruciulițe numite ,,umeri''. La ie se poartă ,,fușturi'', adică poale, împreună cu catrință și ,,șurță''.

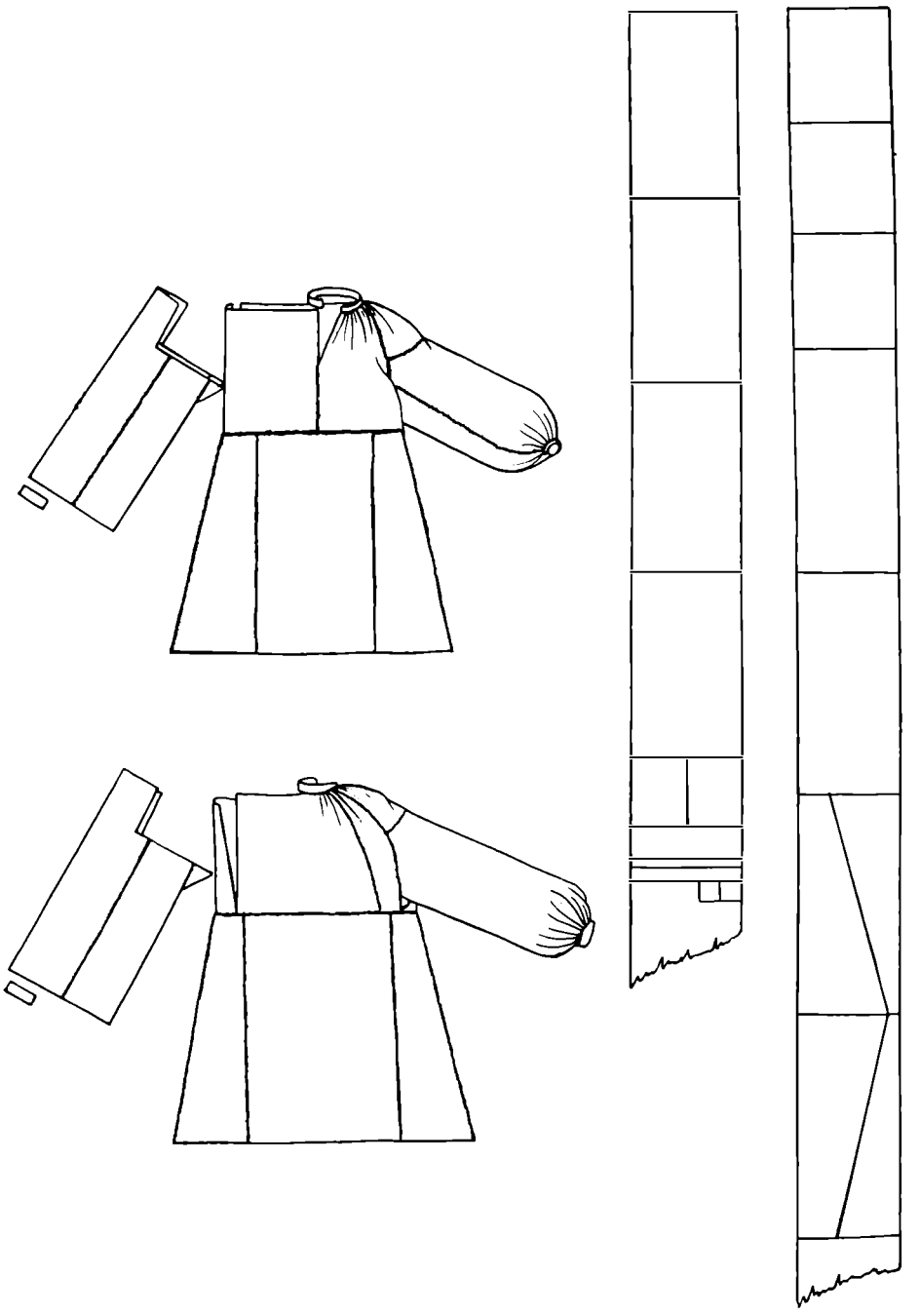

Fig. 100. — Croiul ici de Muscel.

Centrele de ungureni sînt cunoscute în această regiune: Molcoiu, Văran etc. În afară de centrele indicate, în localități necunoscute de informatoarele noastre întîlnim portul de ii ungurenești similare în comuna Sălătruc. ,,Costumul ungurenesc'' se încheie într-o parte, iar cel ,,țărănesc'', drept. După o altă informatoare, ,,costumele ungurenești se poartă numai la sărbătoare''. În zi de lucru se poartă ie aleasă în război. Pe mînecă, care este lipsită de altiță, la ia de Sălătruc avem cusătura denumită ,,umere'', așezată de-a curmezișul. Pe mînecă în jos, începînd

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

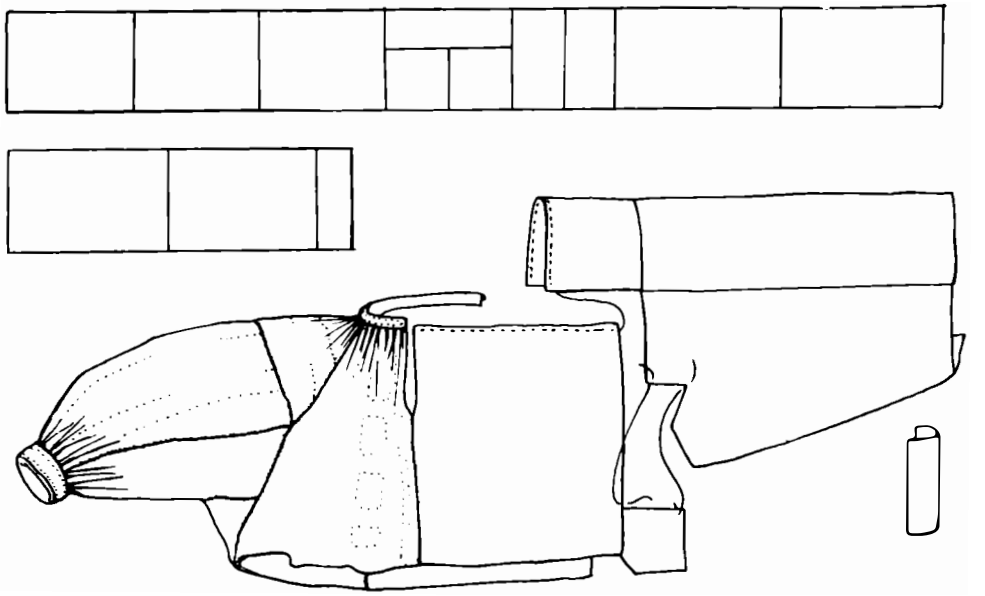

Fig. 101. — Croiul iei de Muscel.

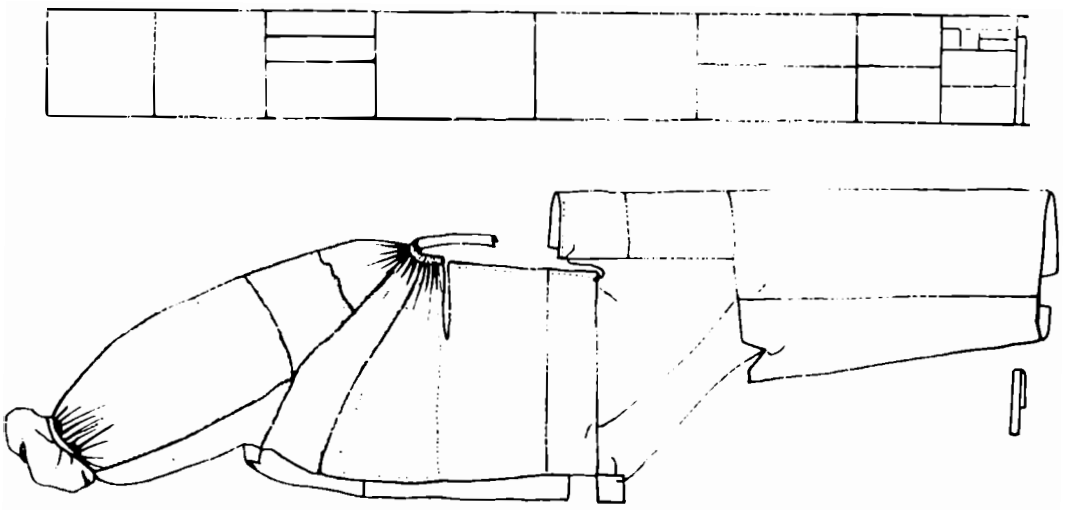

Fig. 102. — Croiul iei de Muscel.

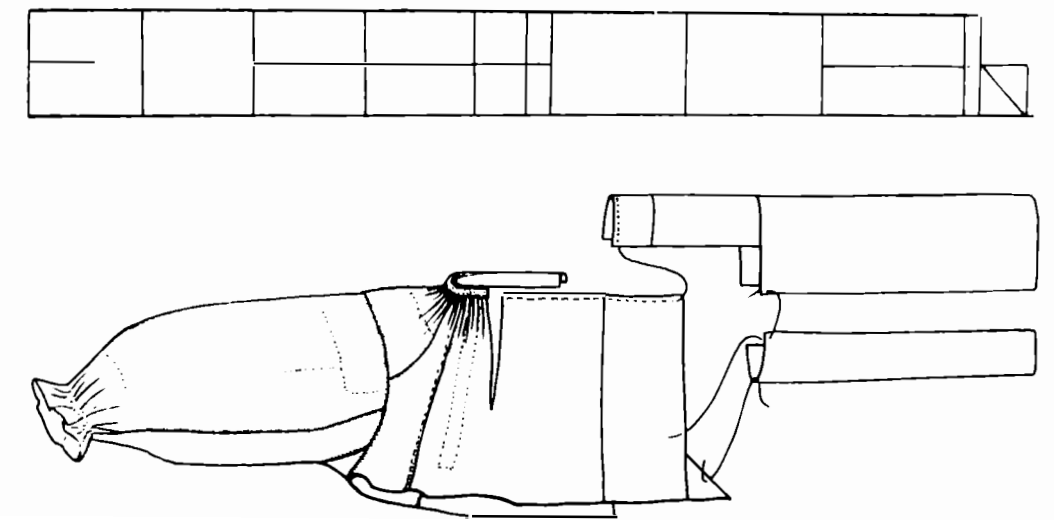

Fig. 103. — Croiul iei de Muscel.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

Fig. 104. — Ie de Muscel bogat aleasă cu fire de argint in motive geometrice.

de la umere, avem ,,rînde pe mînecă", iar benzile se cheamă ,,briu". Se cosea cu ,,bulin".

Atît în Sălătruc cît și în Suici purtarea costumului ungurenesc este absolut curentă pentru o parte din populație. Și într-un sat și într-altul se poate data epoca apariției portului ungurenesc. Abia în preajma primului război mondial se putea vorbi de începutul unei influențe transilvănene în comuna Suici, iar în Sălătruc această influență își face apariția ceva mai înainte prin elemente de ungureni: ,,În 1904 se purta ii ungurenești cu șorțuri negre de postav, mai mult de care erau sămînță de ungurean. Ailalți purtau numai în față cîte un șorț negru, ori colorat, ales și cusut".

În comuna Boișoara, ii ungurenești au ,,care mai cumpără de la Deal" (din Transilvania). Portul ungurenesc s-a introdus aici destul de mult, iar după informatoare ,,bătrînii noștri erau cu fota". Același port se întîlnește și în Titești, Ciineni etc.

Dar asemenea costume întîlnim și în alte localități, aproape în fiecare sat din Argeș, între Sălătruc, și Olt, și anume pretutindeni unde se observă prezența șorțurilor ungurenești, ca de pildă în Burlași, Cioflîngeni-Ungureni, Milcoiu, Cepari etc. Costumul ungurenesc îl întîlnim chiar în zonele fotei din zona Olt-Vîlsan, în Căpățineni sau în alte localități, ca de pildă în satul Plaiul Oii etc.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

De asemenea, în zona dintre Vîlsan și Dîmbovița se întîlnește mai ales ia ,,ungurenească".

În comuna Corbi se observă purtarea iei ungurenești, independent de șorțuri și fustă albă. În toată regiunea dintre Olt și Vîlsan ia nu se poartă decît asociată cu șorțuri și fustă albă plisată. Aceasta dovedește că în zona Olt-Vîlsan costumul ungurenesc are încă un caracter de costum de modă, în timp ce în cealaltă zonă e supus influențelor din jur. Influența ungurenilor în regiunea Muscelului se resimte mai puțin în ceea ce privește transmiterea pieselor de port, fiindcă iile și catrințele ungurenești nu aduceau nimic superior în tehnică și ornament, în raport cu ia și fota de Muscel, ceea ce a dus chiar la un început de înlocuire a catrinței și iei ungurenești. În unele centre de ungureni, ca de pildă în Berevoești-Ungureni n-a mai rămas nici urmă din portul pe care ei l-au adus din Transilvania.

Fota. O altă piesă de port femeiesc, urmărită în cercetarea noastră pe teren, este ,,fota".

Fig. 105. — Rucăreancă în costum. Motivul decorativ principal este ,,șerpeasca".

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

Fig. 106. — Rucăreancă în costum.

Fota are o largă răspîndire. Ea acoperă întregul spațiu cercetat din partea nordică a zonei Vîlsan-Dîmbovița, o parte din zona cercetată dintre Olt-Vîlsan, precum și zona Bran.

Răspîndirea fotei. Cercetarea pe teren a dus la un fapt neașteptat, și anume la identificarea unei limite apusene a fotei dincolo de care domină o altă piesă de port cu funcție similară : catrința sau zăvelca. Care este această limită ?

Deși fota este considerată piesă de port ,,muscelean'', ea nu se oprește la rîul Vîlsan, granița dintre fostul județ Argeș cu Muscel, ci înaintează spre apus, acoperă dominant cursul rîului Argeș și apoi se orientează spre Topolog, unde apare alături de catrință în Plaiul Oii (comuna Rudeni), Suici și Sălătruc. De la Sălătruc în sus, spre Cîineni, este aproape complet dispărută și o vom întîlni sub forma fotei cu fir care se cunoaște și sub denumirea de ,,vîlnic'', care de obicei se cumpără la Cîmpulung și mai ales prin tîrgul de la Pitești. De la Topolog, spre Olt, după cum se poate observa și din harta care arată aria de răspîndire a fotei și a catrinței, domină catrința. Fota devine cu totul sporadică și se poartă de obicei iarna. Limita apuseană a fotei ar constitui-o, după cum se observă, rîul Topolog, cu excluderea grupelor de sate Tigveni, Cioflîngeni și cătunele lor, care țin de aria

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

Fig. 107. — Rucărence.

de răspîndire a catrinței. În orice caz, la apus de rîul Olt încetează orice urmă de fotă.

Tehnica. Fota este o singură bucată de stofă, țesută în război, în patru ițe și foarte rar în două ițe. Fota din două ițe se cheamă la Lerești, fotă „scorțată", fiindcă se țese în două ițe, ca și scoarța.

Dimensiunile : lungimea ei variază între 1,30 și 1,40 m, iar lățimea între 80 și 85 cm.

Motivele decorative de pe fotă se realizează fie din țesătură, de obicei constînd din simple vărgi dispuse totdeauna vertical pe lățimea ei, fie prin alesătură. În cazul din urmă decorul poate fi de formă geometrică sau vegetală. Fota poate fi și de culoare neagră uni, cum o întîlnim în ambele zone cercetate.

Tipologie (pl. IX). În ceea ce privește o tipologie a fotei, trebuie să deosebim două aspecte sub care se poate urmări această chestiune — forma și ornamentația — care permit un studiu al evoluției acestei piese de port femeiesc.

Ca formă, fota din spațiul cercetat este de două categorii : fota strîmtă și fota largă sau fota de Moeciu.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

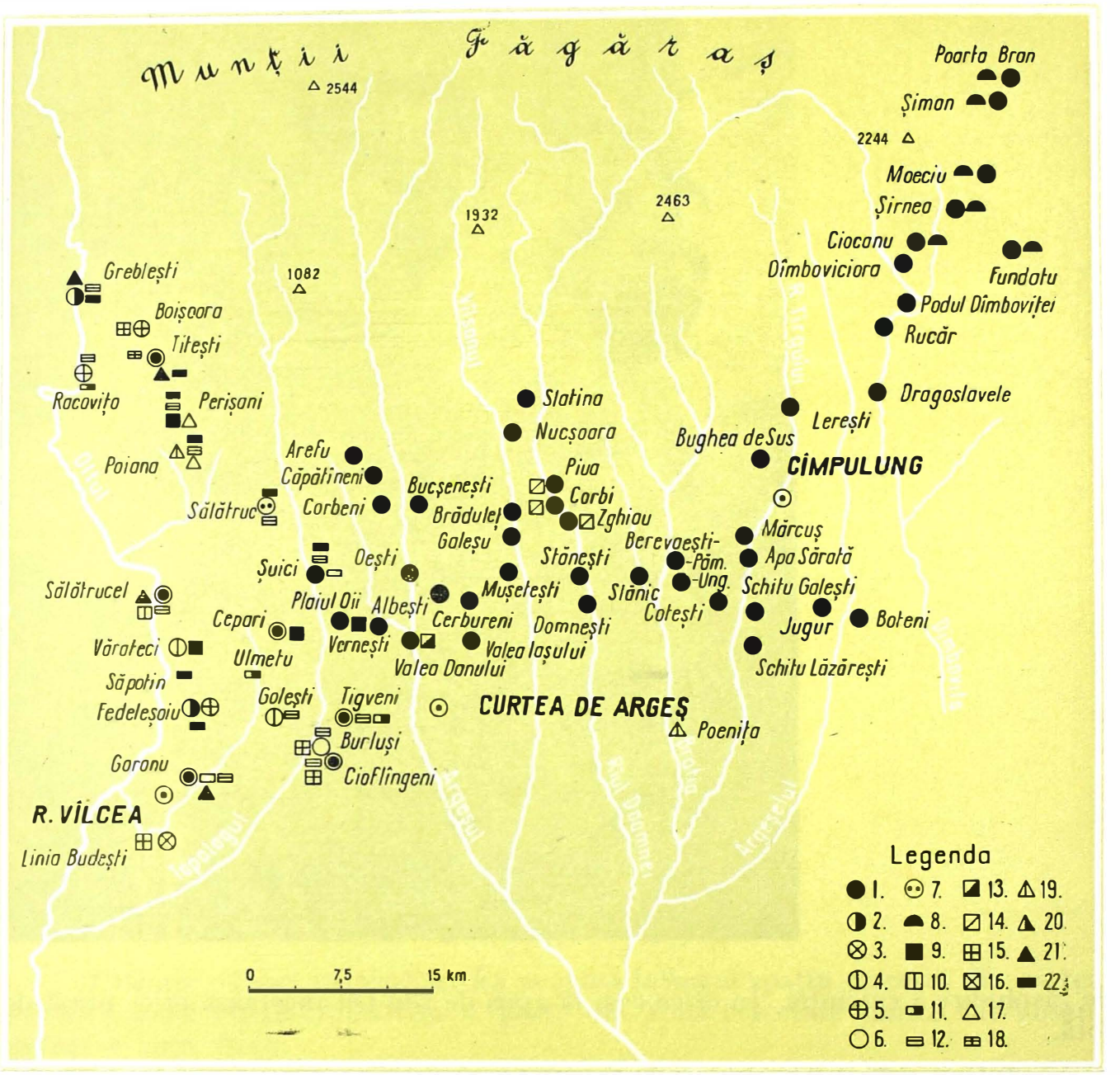

Pl. IX. — Aria de răspîndire a fotei (piesă dintr-o singură bucată care înfășoară corpul de la talie în jos) și catrințelor (două șorțuri purtate unul în față și altul la spate) și limita dintre ele:

1, fotă; 2, fotă cu beteală și fluturi purtată pe la anul 1910; 3, fotă pe cale de dispariție; 4, fotă purtată numai larna; 5, fotă aleasă cu fir numită „vilnec"; 6, fotă purtată rar; 7, fotă și șurțuri (catrințe), mai frecvent fota; 8, fotă de Moeclu încreștită cu pulpene drepte decorate; 9, șurțuri (catrințe); 10 șurțuri (catrințe), mai ales negre; 11, șurțuri de casă sau cumpărate; 12, șurțuri negre zise ungurești, după numele populației românești venită cu ele din Transilvania; 13, șurțuri purtate rar; 14, șorț purtat în față și catrință cu fond roșu în spate; 15, catrințe alese; 16, șorțuri sau fotă, predominînd șorțurile; 17, „foi" (fustă) purtate la lucru; 18, fotă, șurțuri și foi (la sărbătoare); 19, fotă, dar mai ales foi și rochie; 20, „rochie" (fustă); 21, catrință purtată numai în față, mai ales de femeile înaintate în vîrstă; 22, șorțuri (bătrînele poartă numai în față, iar tinerele în față și în spate).

Fota strîmtă apare sub două tipuri: tipul primar, reprezentat de fota de o singură culoare, și tipul ornamentat.

Fota strîmtă, pe care o găsim în sudul Carpaților și mai puțin în regiunea cercetată din zona Bran, își trage denumirea de la aspectul său vădit de articol de port femeiesc mulat pe corp, fără încrețituri. Acest tip este obișnuit la noi; el se întîlnește de la rîul Topolog pînă în nordul Moldovei, fiind adoptat și de ciangăi și huțani.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

Forma acestei piese de port, care este o fîșie lungă de stofă înfășurată în jurul corpului, de la talie în jos, este cît se poate de simplă. Ea ne amintește fără urmă de îndoială de piesele de port purtate de asirieni, egipteni, fenicieni — dacă e vorba să ne referim la popoare mai îndepărtate în timp — și de traci, după cum se poate observa cu ușurință pe monumentul de la Adamklissi. Era cunoscută și de iliri, după cum ne arată în mod hotărîtor costumul cu fota de pe stela funerară conservată de muzeul din Zagreb. După cum am spus, fota este un element de costum de tradiție iliro-tracică.

În sudul Transilvaniei, zona Bran, apare o altă formă de fotă, cunoscută sub numele de *fotă largă*. În cursul cercetării noastre am observat că termenul sub care se indică această fotă era mai ales acela de *fotă de Moeciu*, cum o denumesc muscelenele. Acesta este și termenul sub care trebuie introdusă și în literatură.

Denumirea de ,,largă'' indică o realitate, căci, în opoziție cu fota strîmtă, ea are o lărgime evidentă din cauza creșturilor. Capetele care se petrec ale fotei, numite ,,pulpene'', sînt drepte, neîncrețite, fapt pentru care, privită din față, această fotă nu pare creață. În albumul publicat de Alexandrina Enăchescu-Cantemir, *Portul românilor*, aspectul de fotă creață apare cît se poate de clar în desenul colorat.

Tipuri de fote, după natura decorului. Fota strîmtă apare fie într-o singură culoare, fie ornată.

Fota de tip primar este întotdeauna de culoare neagră, fără nici o urmă de ornament vărgat sau ales. Ea se întîlnește foarte rar în spațiul cercetat. În Moldova, și anume în regiunea Bacău, acest tip apare cu exclusivitate în opoziție vădită cu tipul în vîstre al fotei ciangăiești.

În trecut, fotele negre erau mai frecvente : ,,Numai negre se purtau înainte vreme'', afirma o informatoare.

Cercetarea pe teren a constatat că fota neagră o poartă de obicei femeile bătrîne, iar uneori chiar femeile de vîrstă mijlocie, după cum am observat la Dragoslavele, Arefu, Flămînzești.

Tipul de fotă ornamentată se prezintă sub forma a trei variante. Prima o putem identifica la fote care prezintă vărgi colorate, de obicei în roșu, la poale și la capete. Varianta a doua este reprezentată de fota constituită numai din vărgi verticale așezate la distanțe egale, fiind dispuse destul de des.

Cele două variante de fotă se poartă în zilele de lucru, dar trebuie să remarcăm totuși că prima variantă poate fi o piesă de port de sărbătoare. Acest tip de fotă este o formă evoluată a tipului primar și reprezintă, din punctul de vedere al încadrării simple a ornamentației, cu un efect deosebit de plăcut, unul din cele mai frumoase tipuri de fotă de la noi. Această variantă de fotă poate fi denumită ,,fota cu vargă'' sau ,,fota cu bantă'', după expresiile locale.

Fota cu vargă este țesută în două sau mai ales în patru ițe, cu fondul constant negru, cu o dungă roșie la poale de circa 6 cm și cu o fîșie de circa 15 cm la unul din capete, dispuse vertical. Dunga la poale are uneori o culoare pronunțat vișinie sau de mură ; în Moldova i se spune ,,catrință cu banta mură''. Fîșia de la capăt nu apare totdeauna sub forma unei benzi unice, ci este alcătuită adesea din asocierea mai multor benzi înguste foarte apropiate.

Denumirea diferitelor părți ale fotei variază pe zone sau pe sate în cadrul acelorași zone. Varga de la poale poartă denumirea simplă ,,vargă de la poale'', în comuna Rucăr, dar și de ,,mînz'', în aceeași comună. În cătunul Marcuși (co-

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

muna Apa Sărată) se cheamă bantă. În Domnești i se zice „varga fotei". În comuna Capu Piscului apare o nouă denumire, și anume cea de „nadă". În comuna Berevoești-Pămînteni apare termenul de „bantă pe la poale", ca și în comuna Lerești-Muscel. În regiunea cercetată din Argeș se întîlnește termenul de „biantă", ca de pildă în comuna Corbeni, cătunul Bucșănești, iar în comuna Valea Danului înregistrăm o denumire neașteptată: „șatrang". Este de subliniat că în aceeași comună termenul de „șatrang" se folosește și pentru dungulița care încadrează cusăturile de la poalele ei. Am arătat mai sus că în zona Vîlsan-Dîmbovița, și anume în comuna Rucăr, există un motiv decorativ la ie, care poartă această denumire.

După cum se constată, nu există o unitate în ceea ce privește denumirea părții de fotă care ne interesează, deși fiecare termen — „vargă", „biantă" etc. —

Fig. 108. — Rucăreancă.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

indică în fond o fîșie care prin coloritul său se deosebește de fondul fotei. Doar termenul de ,,șatrang'' rămîne încă neînțeles pentru noi. Ținînd seama de constatările făcute în nordul Moldovei, precum și în alte regiuni din Moldova, ca de pildă în regiunea Bacău, zonele cercetate de noi din Muntenia apar mai puțin unitare în privința terminologiei fotei. În Moldova, singurul termen consacrat pentru varga roșie de la poalele fotei (denumită catrință) este acela de ,,bată''. Este adevărat că și în Argeș sau Muscel întîlnim termenul de biantă, dar aici apar și cuvinte cu totul nespecifice, după cum am spus, ca de pildă ,,șatrang'' sau ,,mînz''. Termenul de ,,mînz'' a pătruns, după ce a suferit alterări fonetice, din sudul Transilvaniei, unde apare pluralul, și anume ,,mînji'', care indică niște vărgulițe discrete de

Fig. 109. — Femeie purtînd glugă.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

Fig. 110. — Argeșeancă din comuna Căpățîneni.

la poalele fotei de Moeciu. Fără îndoială că prezența termenului ,,biantă'' arată că în trecut în Muntenia și în Moldova denumirea vărgii colorate de la poalele fotei era aceeași.

Amintim în același timp că, spre deosebire de tipurile de fotă din Muntenia, atît în Moldova, cît și în Bucovina tipul de fotă cu bantă apare ca dominant sau chiar exclusiv. Bata este încadrată acolo între dungulițe colorate care poartă denumirea de ,,curcubeu'',,,curcubee''sau,,curpăn'', ,,curpene''. Dezvoltarea acestor dungulițe în jurul ,,batei'' trebuie să fie pusă în legătură cu importanța ornamentală pe care a avut-o și o mai are încă bata fotei.

O întrebare firească ar fi pentru cercetători dacă și bata de la fota din Muntenia a cunoscut în trecut sau nu o asemenea încadrare, pentru a-i sublinia importanța ornamentală. Numeroase tipuri de vărgi de la poalele fotei din Muntenia ne arată existența indiscutabilă a unor asemenea dungulițe.

Din păcate, chiar dacă în trecut vor fi existat denumiri specifice pentru aceste dungulițe, n-am mai găsit nici un fel de urmă.

După cum s-a remarcat și mai sus, varga de la poalele fotei a avut și denumirea de ,,nadă''. În regiunea cercetată se constată că, de multe ori, poalele iei nu au cusăturile pe pînza din care sînt făcute, ci pe o fișie de pînză separată, de aceeași calitate cu pînza de la trupul iei, avînd o lățime de circa 12 cm, care se aplică la poale. Această fîșie cusută poartă denumirea de nadă, care derivă de la ,,a înnădi''. Și în ceea ce privește varga de la poalele fotei s-a petrecut un proces aproape paralel. Deoarece interesul asupra efectului ornamental al vărgii fotei era destul de mare, s-a

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

Fig. 111. — Argeșeancă din comuna Crimpoteni.

început fabricarea de către industria regională a unor vărgi, de bună calitate, pentru vînzare. Varga cumpărată era înnădită la fotă, ceea ce a atras după sine în chip destul de ușor denumirea de ,,nadă", poate și sub influența existenței aceluiași termen pentru fișia cusută ce se adăuga la poalele iei.

Și astăzi se mai întîlnesc fote cu ,,năzi" cumpărate de la oraș.

Catrința. În regiunea cercetată întîlnim în mod insistent, dar numai într-o parte a zonei Olt-Vîlsan, piesa de port femeiesc denumită catrință. Termenii folosiți în regiune sînt diferiți : ,,zăvelcă", ,,catrință", ,,fotă", ,,șorț", ,,șoarțe". Cel mai frecvent apare termenul de ,,zăvelcă" și ,,șoarțe".

Această piesă de port este constituită din două bucăți, care se aplică în față și în spate, acoperind corpul de la talie în jos.

Tehnica de confecționare este variată în funcție de structura catrinței. Pentru o mai bună înțelegere a tehnicii, vom urmări-o pentru fiecare tip în parte.

Unul dintre cele mai interesante tipuri de catrință este *zăvelca de Argeș*. Ea este formată din două piese : cea din față îngustă și dreaptă, iar cea din spate mai lată și îmbracă coapsa, acoperind în parte zăvelca din față. În termeni locali, bucata din față se cheamă totdeauna zăvelcă, iar cea din spate fotă. Fota de Argeș are fondul roșu, este lucrată din lînă și ornată bogat cu fir, beteală și fluturi. Ornamentele realizate sînt totdeauna geometrice, specifice pentru Argeș, de forma unor pătrățele sau romburi, întregul ornament dînd impresia unui grilaj, ceea ce i-a făcut pe argeșeni să denumească acest ornament, pe care îl regăsim și pe ii sau fote, ,,zăbrea". Această piesă de port se întîlnește în mai multe puncte din zona Olt-Vîlsan, ca de pildă în Fedelești sau Ciineni, dar trebuie să constatăm că ea este

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

Fig. 112. — Argeșeancă din sudul regiunii.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

Fig. 113. — Femeie din satul Capul Piscului în costum de lucru.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

Fig. 114. — Argeșeancă din comuna Ciineni.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

Fig. 115. — Femeie cu broboadă specifică de proveniență ardelenească din comuna Corbi.

pe cale de dispariție. Bătrîna Floarea Moțoc, din Ciineni, mai purta încă o fotă de la sfîrșitul secolului al XIX-lea și tot așa și Maria Niculescu, din comuna Fedeleșoiu.

Un al doilea tip de catrință este reprezentat de *zăvelca neagră* care are o largă răspîndire. Aceasta se face din lînă neagră, țesută în patru ițe, uneori chiar în două, de dimensiuni 80 — 90, 40 — 45, în general de proporții înguste. Catrința din față are totdeauna ,,ciucuri'' negri ; uneori cea din spate are ,,colți'' de jur împrejur, făcuți cu iglița. Termenul folosit pentru aceste piese este de ,,zăvelcă''. Lungimea și lățimea zăvelcilor este aceeași, fără să se observe că una tinde s-o acopere pe cealaltă, după cum am văzut în cazul tipului examinat mai sus, la ,,catrința de Argeș''.

În părți tipul acesta de catrință lasă să se vadă o bună parte din cămașă.

Deși are o răspîndire mare în zona cercetată Olt-Topolog, se pare că zăvelca în trecut era dominată de fotă. Așa stăteau lucrurile în comunele Tigveni și Sălătruc. De fapt, la Sălătruc, aspectul îmbrăcămintei femeiești de la brîu în jos era cu totul altfel la sfîrșitul secolului al XIX-lea. După ce o serie de informatoare recunosc coexistența fotei și șorțurilor, fota fiind predominantă, se subliniază prezența, la bătrîne, a unei singure ,,catrințe'' în față, cu fluturași și cu ,,beteală'' și care avea la poale ,,ciucuri''. Abia după 1900 s-au purtat două zăvelci. Momen-

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

tul trecerii de la o catrință la catrințele duble, în față și în spate, cu schimbarea denumirilor în ,,șorț'' se oglindește în numeroase expresii. O informatoare în vîrstă ne-a spus că la apariția celor două șorțuri oamenii de la ,,deal'' ziceau despre femeile care le purtau că au ,,fofelc'' sau ,,șusleț''. În Sălătruc, șusleț se numește tăblia din urmă a căruții. Culoarea celor două șorțuri era neagră. Dar nu numai în Sălătruc s-a purtat catrința peste poale albe, ci pînă la Cîineni și de acolo în jos spre Sălătrucel. *Catrința stingheră* se poartă peste ,,ie lungă pînă jos''. Dar și astăzi se poartă o singură zăvelcă în față, ,,dacă nu e ungurenească, se pune numai în față'', ceea ce am și observat în cătunul Săpotin al comunei Dăești.

În comuna Perișani, și anume în cătunul Poiana, ni s-a relatat că, într-adevăr, spre Cîineni se purta numai un șorț în față : ,,De aici înainte se purta numai un șorț dinainte. Era de lînă, negru. De vreo 15 — 16 ani se pune și la spate''. Șorțul din față la Titești se cheamă ,,crătință''. În această comună, bătrînele sau femeile în general poartă o singură crătință, iar tinerele de obicei șorțuri.

Și în comuna Rădăcinești s-a purtat crătința aleasă și cusută numai în față : ,,De aia se cheamă crătință'', ne-a spus o informatoare. Termenul de crătință echivalează deci cu cel de șorț purtat numai în față. Este de subliniat că pentru Grebleşti avem și o precizare în ceea ce privește culoarea ,,crătinței'' : ,,Acum patruzeci de ani se purta poale albe cu crătință de lînă aleasă în război, în roșu, turchieaz, tot felul de culori. Numai la sărbătoare se puneau fote, cusute cu bătează și fluturi. Tineretul purta șorțuri ungurenești''.

În comuna Cîineni-Argeș, pe la 1890 se purta de asemenea catrința stingheră, numită crătință, de către fete ; ,,în față puneau un șorț, care se chema cră-

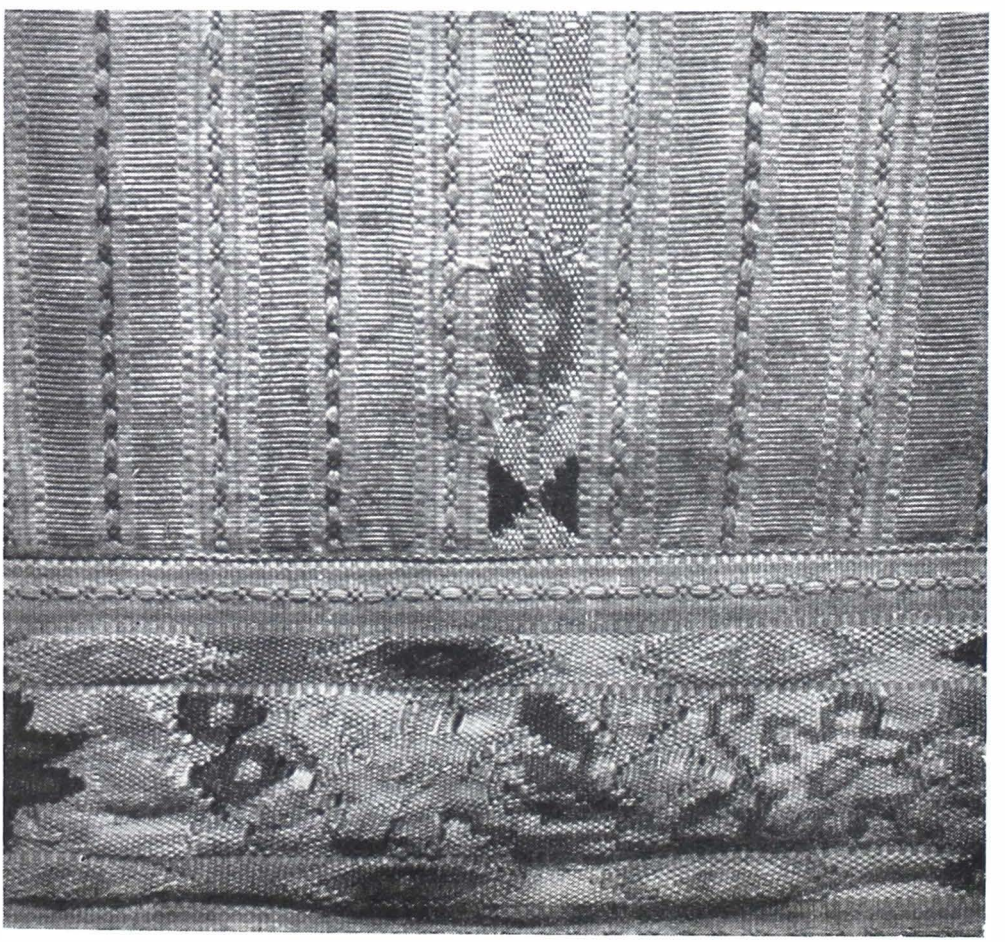

Fig. 116. — Fotă de Muscel (detaliu).

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

tință, iar după ce se căsătoreau puneau «fotă » la spate. După ce am ieșit cu nevastă, fetele au început ori cu două crătințe, ori cu vîlnec" (fotă ornată bogat cu fir, de obicei cumpărată), ne-a spus o femeie în vîrstă.

Din informațiile de mai sus reiese cît se poate de clar că în regiunea cercetată din Argeș putem distinge un tip de catrință care se purta numai în față.

Dacă urmărim pe hartă toate satele unde am înregistrat „crătința", ne dăm seama că, într-adevăr, aria ei nu se limita în trecut numai la Țara Loviștei. Fără îndoială că acest tip de catrință poate fi socotit ca o formă primitivă de port, dar ar fi greu de admis ceea ce susțin unii etnografi, că prezența catrinței unice în Carpați este forma primitivă, din care s-ar fi dezvoltat catrința din două bucăți. Asocierea catrinței cu franjurile o putem urmări încă din epoca ilirică, iar prezența catrinței din două bucăți este o caracteristică esențială a costumului dacic, după cum arată figurina de la Cîrna. Este în afară de orice îndoială că tipul de catrință dintr-o singură bucată a coexistat cu tipul de catrință din două bucăți înainte de formarea poporului român. Împrejurările speciale, ca de pildă grosimea pînzei din care erau făcute poalele, puteau să dea acestora aspectul de adevărată fustă, și acest termen îl întîlnim asociat la cel de „crătință" chiar și astăzi, în comuna, Fedeleșoiu. La munte, unde se folosește atît de mult cînepa, poalele de cînepă „necusute" cum se făceau înainte de 1900 în Cîineni-Argeș, aveau aspectul unei adevărate fuste, din material gros, la care se putea aplica „crătința" fie ca decor, fie ca obiect de protecție a ei. De altfel, chiar din relatarea unei bătrîne reiese că fetele erau acelea care purtau „crătință", căci femeile, odată măritate, „puneau fota la spate".

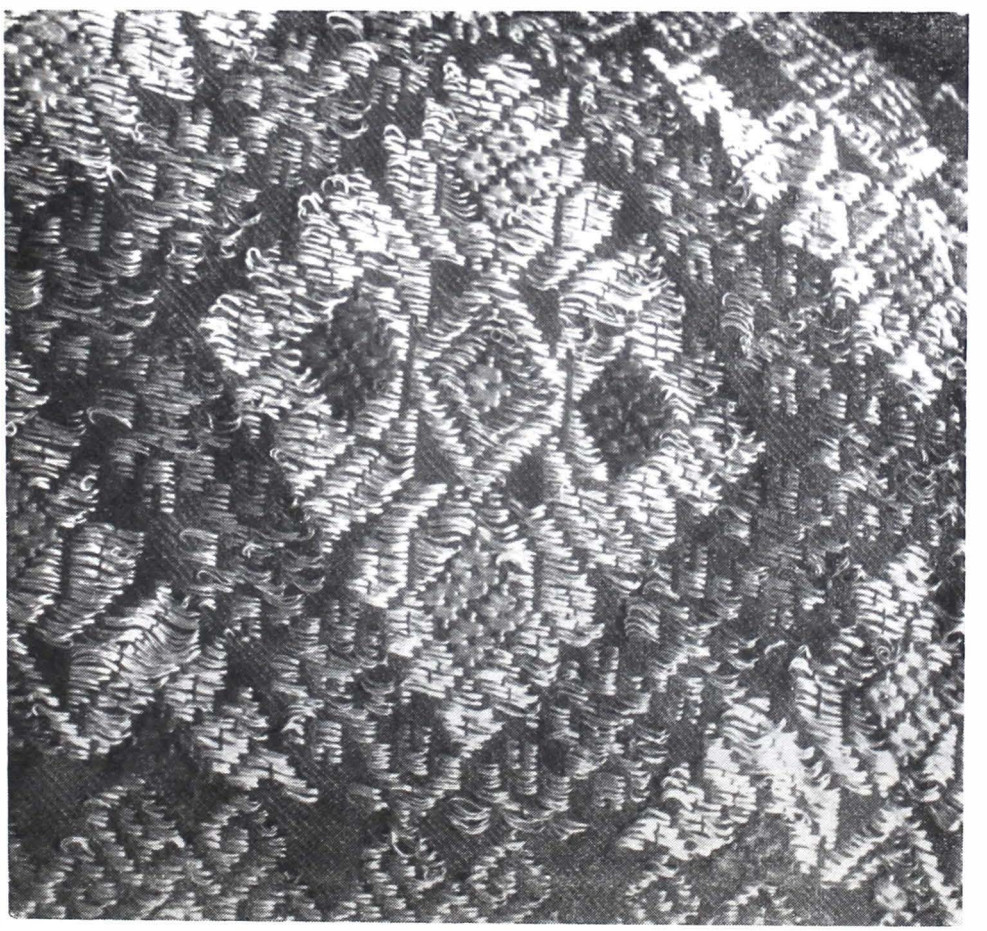

Fig. 117. — Fotă de Muscel (detaliu).

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

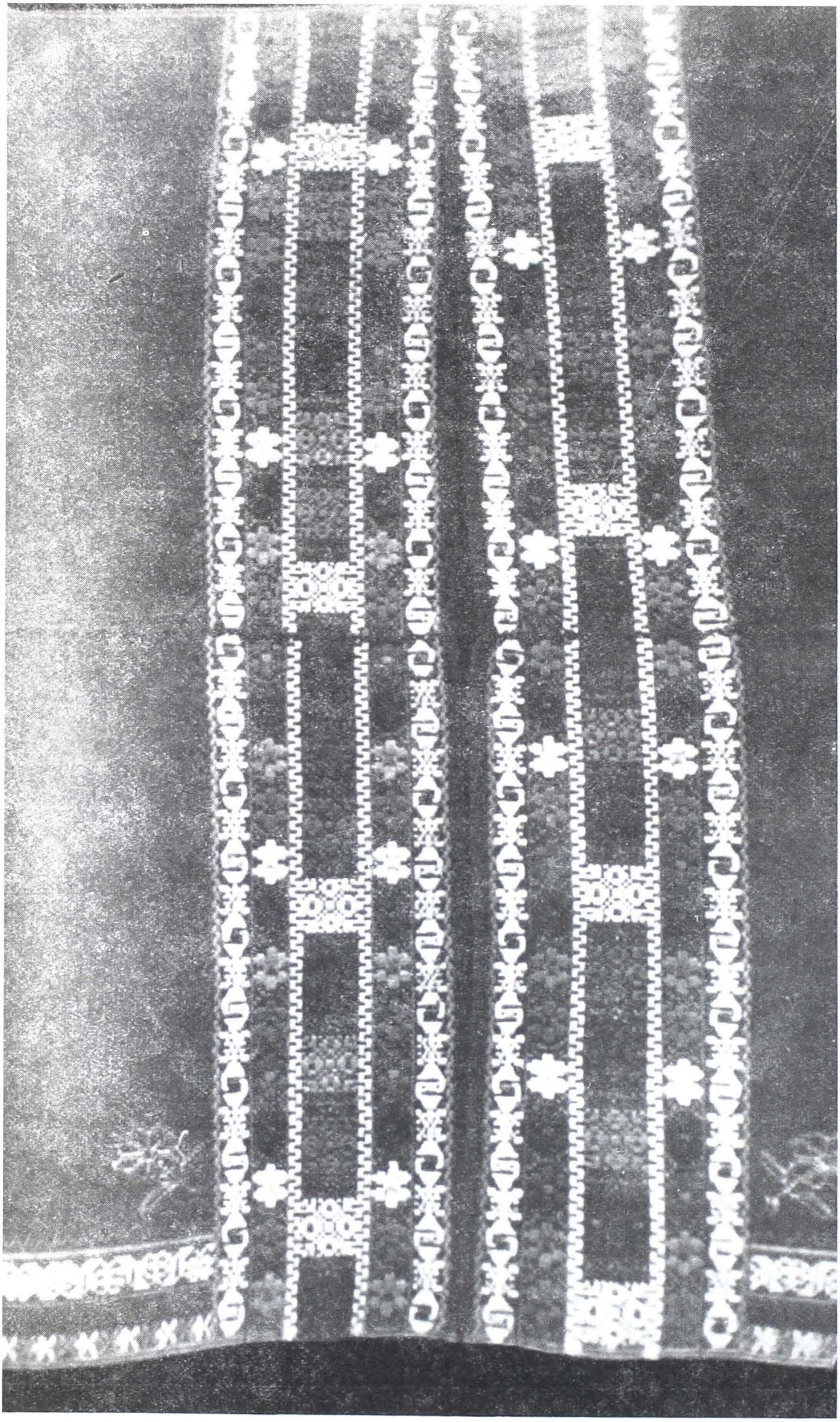

Fig. 118. — Fotă de Muscel (detaliu).

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

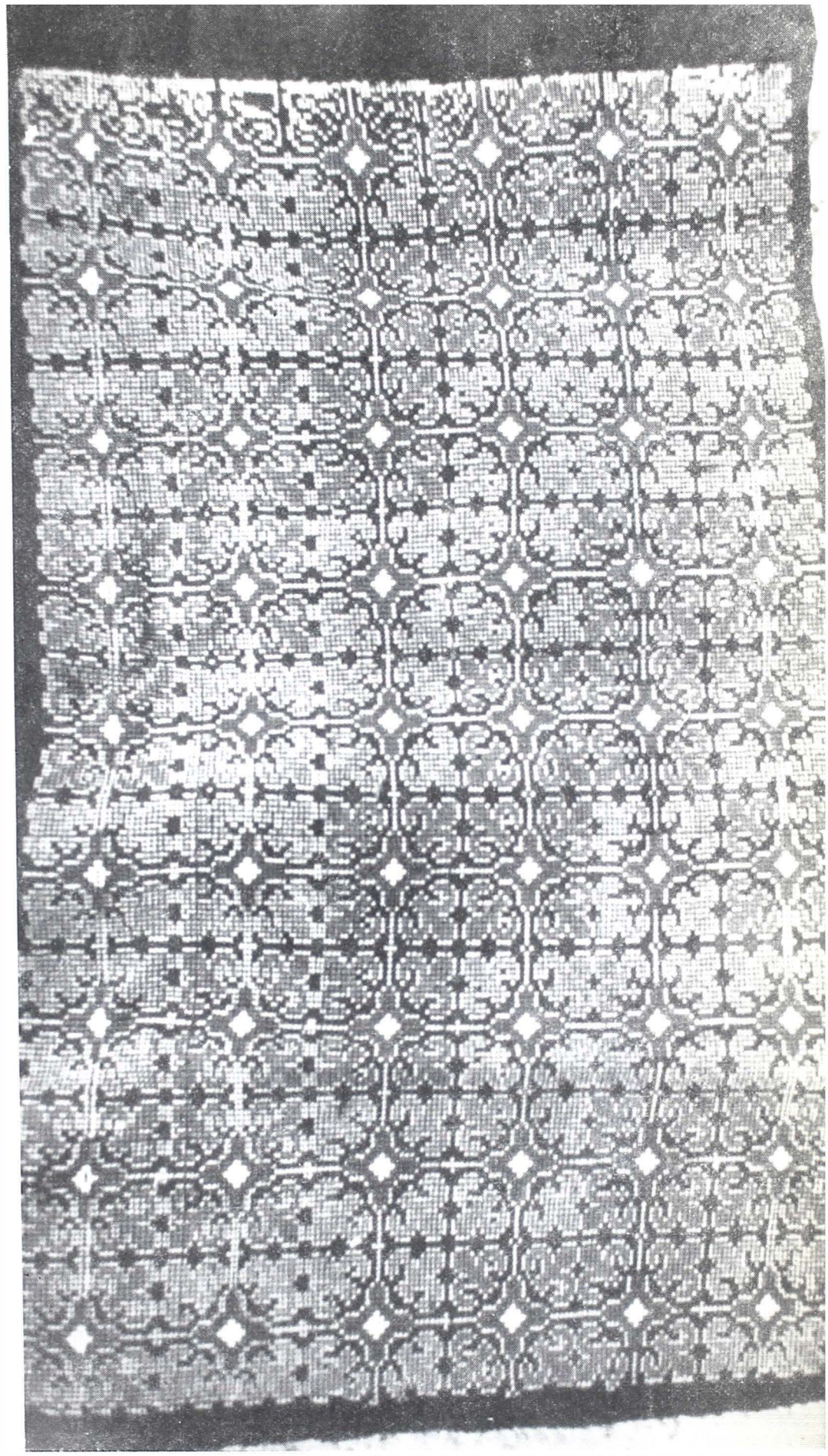

Fig. 119. — Fotă de Muscel (detaliu).

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

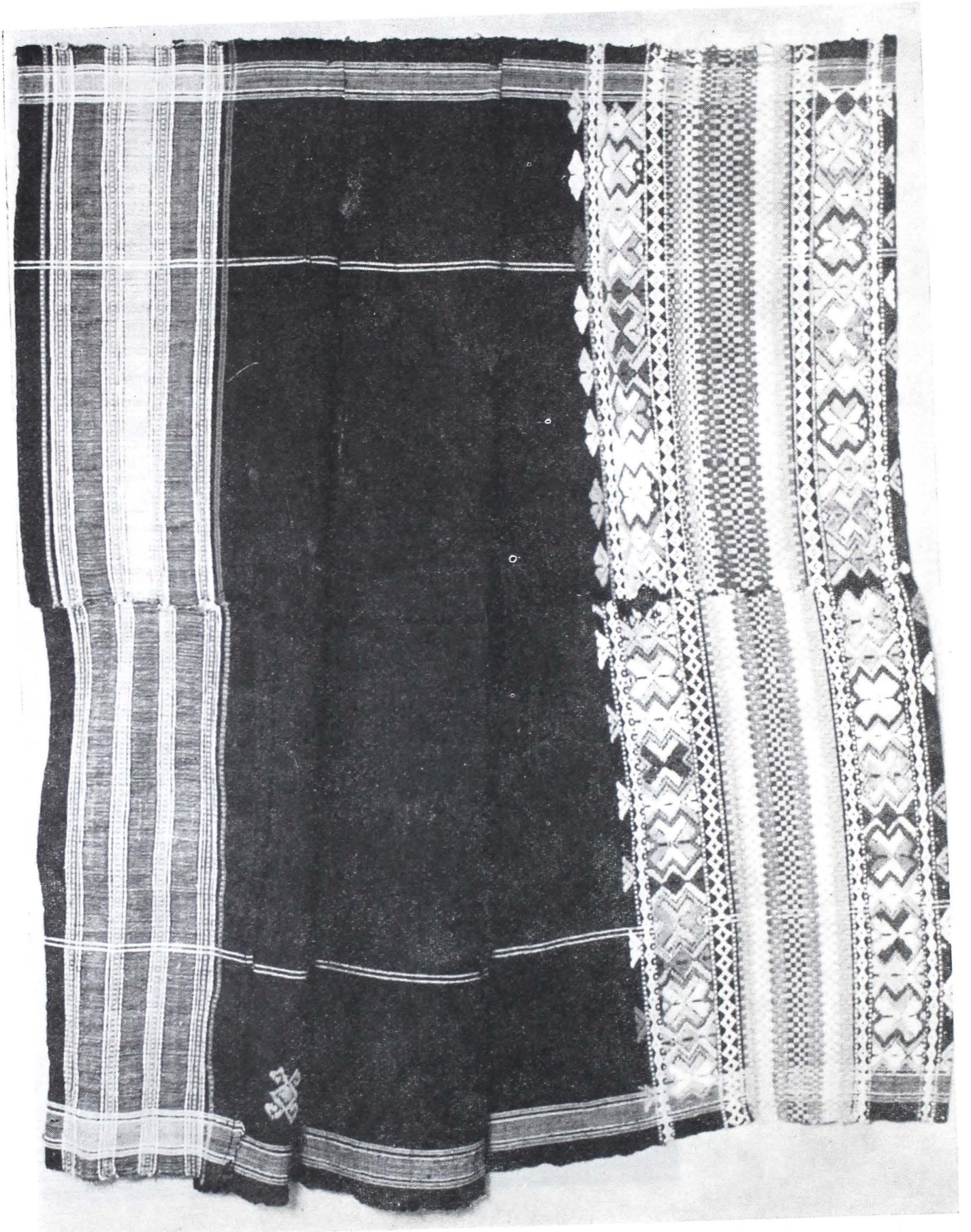

Fig. 120. — Fotă de Muscel (detaliu).

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

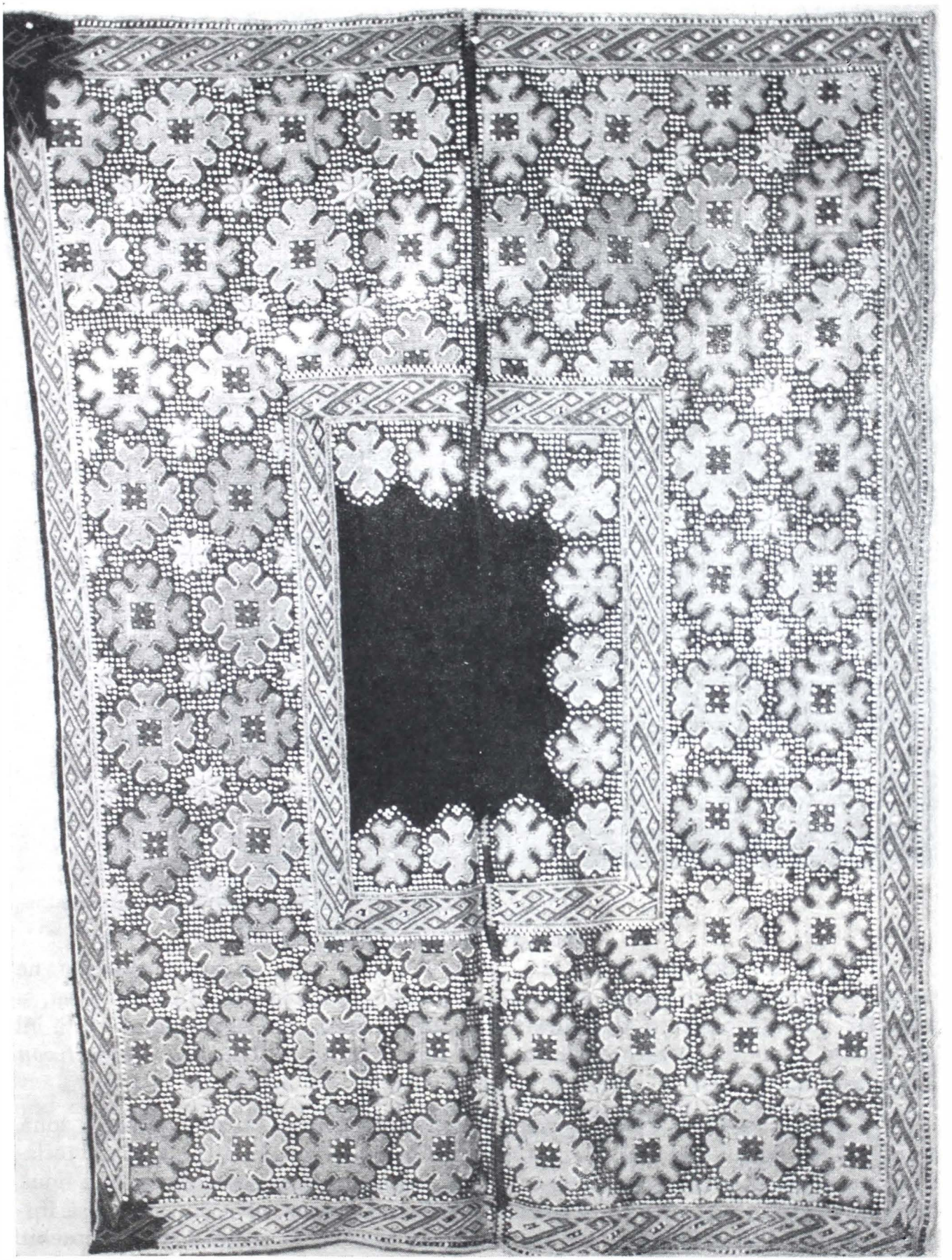

Fig. 121. — Fotă de Muscel.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

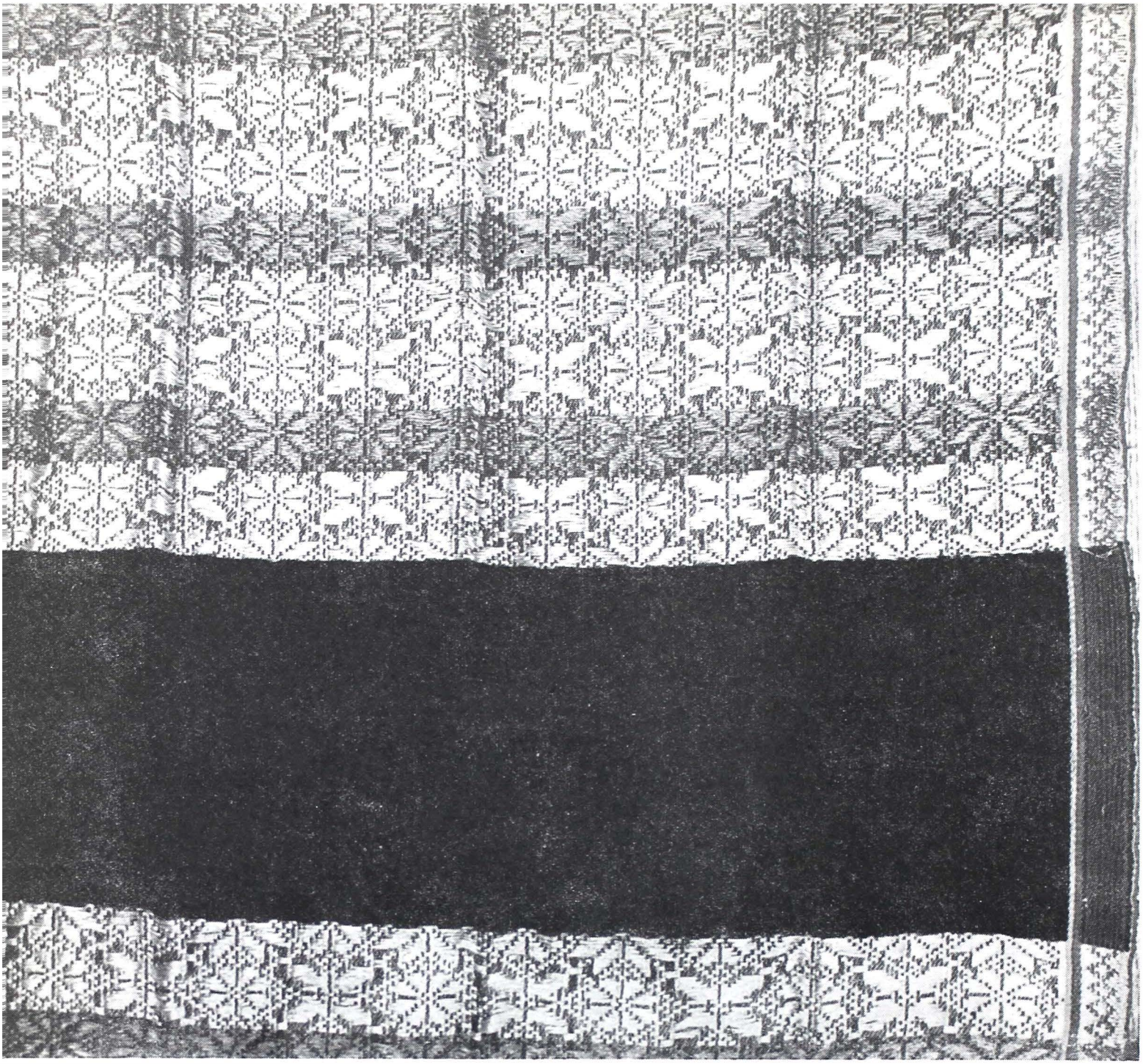

Fig. 122. — Fotă de Muscel (detaliu).

Starea de lucruri din zonele Sibiu și Făgăraș, unde se poartă catrințe, ne confirmă că și acolo se poartă catrință asemănătoare cu cea din Țara Loviștei, și mai ales catrință colorată, de pildă roșie, care în comuna Corbi este asociată cu una neagră în față. Se aseamănă cu cele reprezentate în *Trachten Cabinet von Siebenbürgen*.

Catrința de Corbi este o apariție neașteptată pentru cercetător într-o zonă dominată de fota de Muscel. Și catrința de Corbi are tot două piese. Caracteristica noului tip o formează de data aceasta diferența de culoare dintre cele două catrințe. Cea din față este totdeauna neagră, cu ciucurași, care uneori pot să lipsească, pe cînd catrința din spate are fond roșu brăzdat de vărgi dispuse deosebit de des. După o informatoare, în comuna Corbi se poartă „în față șorț negru, iar la spate crătință cu vărgi așa ca la Jina". Întrebînd pe aceeași informatoare dacă și

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

Fig. 123. — Bărbat din comuna Dragoslavele purtînd cămașă legată cu chimir.

locuitorii din Berevoești-Ungureni poartă șurță și „crătință", ea răspunse : „Nu ! Numa în Ardeal și la noi". „Dar la Nucșoara ?" „Tot fotă se poartă, nu șurțe".

Crătința de Corbi are urzeală neagră de ațică, și „bătătura" tot așa, fiind decorată cu vărgi pe toată suprafața. Vărgile se succedă în chipul următor : *vargă roșie* (de trei ori cîte două fire roșii despărțite cu cîte un fir negru) ; *vargă neagră* (de patru fire) ; *vargă turchiaz* (de trei ori cîte două fire despărțite de cîte un fir negru) ; *vargă neagră* (din patru fire) ; *vargă verde* (de două ori fire verzi despărțite de alb). Vărgile acestea alternative, ca să acopere tot cîmpul, se repetă de cinci ori. Crătința prezintă pe margini „tivel".

În contact cu populația băștinașă influențele în costum au început să se resimtă. De aceea astăzi își face apariția, în comuna Corbi, și piesa de port

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

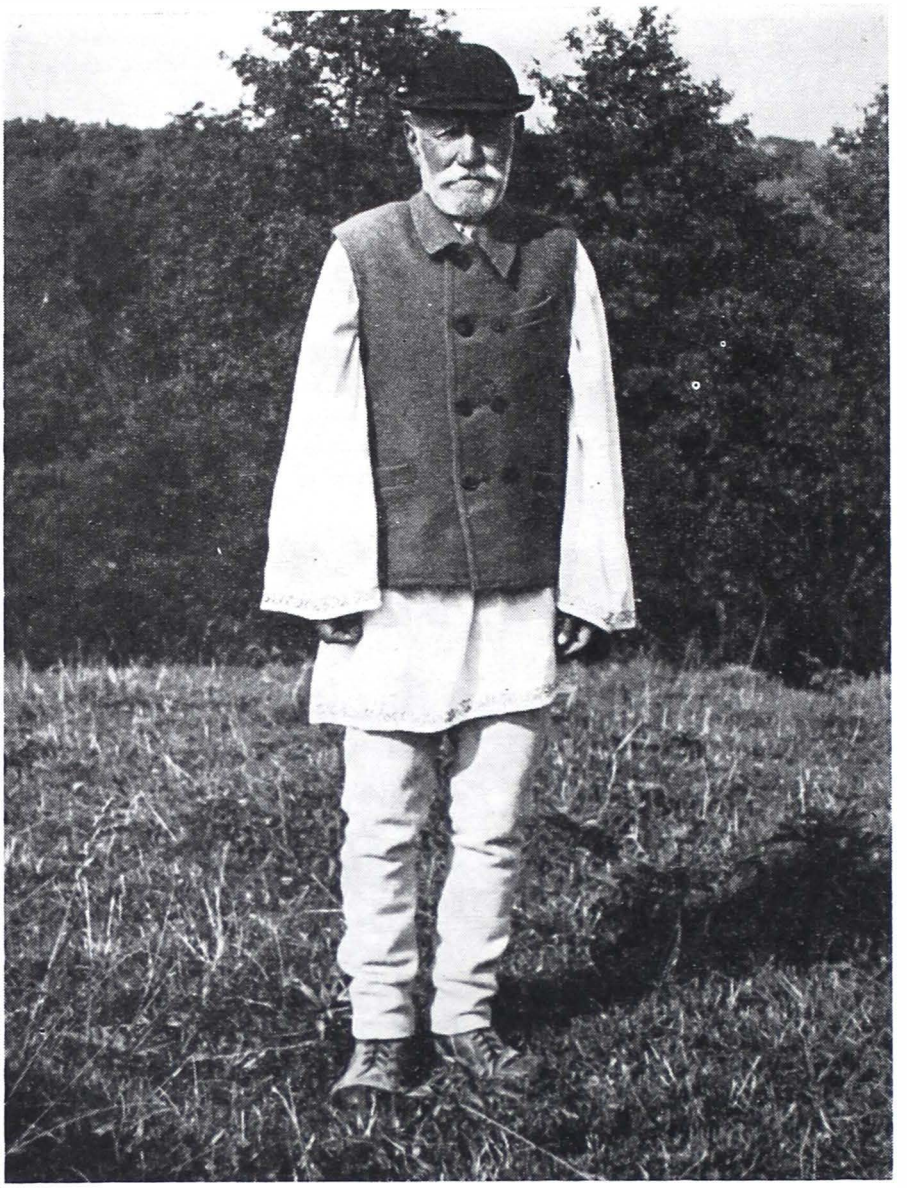

Fig. 124. — Bătrîn din Rumâneşti-Cîmpulung purtînd pălăriuţă, murea (vestă), cămaşă cu clini, cioareci de dimie albă şi bocanci.

obişnuită în satele din jur, fota. Introducerea fotei aici nu datează de mai mult de 35 de ani.

Un alt tip de catrinţă cunoscut în regiunea cercetată de noi, îl constituie *şorţurile ungureneşti*, care se poartă la ,,costumul ungurenesc''.

Catrinţa ungurenească este o piesă de port provenită din regiunea Sibiului. Ceea ce este deosebit de important e că această piesă de port a descins din Transilvania chiar cu denumirea de acolo : sorţ-şoarţe, şurţ-şurţe. Termenul de zăvelcă nu este atribuit în nici un sat din regiunea cercetată acestui element de costum, cu toate că între el şi zăvelcă sau crătinţă există diferenţe neînsemnate din punct de vedere tehnic, dar nu funcţionale. Faptul este semnificativ şi indică, după cum vom vedea, calea de pătrundere a catrinţei de Sibiu şi Făgăraş în părţile argeşene şi muscelene.

Caracteristica şoarţelor ungureneşti este în primul rînd culoarea lor neagră şi îngustimea excesivă a ambelor bucăţi . De asemenea, la şorţul de Sibiu, numai cel din faţă apare decorat, nu şi cel din spate. ,,Şoarţele'' nu se fac numai din stofă ţesută în casă, ci şi din postav negru de cumpărat. Cusăturile, care arată predominanţa motivului ornamental floral, se fac într-un spirit străin de tradiţia

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

Fig. 125. — Bătrîn din Rumâneşti-Cîmpulung purtînd căciulă moc-ănească, cojoc, murea (vestă), cămaşă cu clini, cioareci de dimie albă şi bocanci.

locală, folosindu-se tipare care se vînd marţea la tîrg la Rm.-Vîlcea. Şorţurile au pe margini colţuri, iar cel din faţă prezintă în plus ciucuri la poale. Răspîndirea lor este mare în cuprinsul zonei Olt-Vîlsan, iar sporadic le întîlnim şi în zona în care predomină în mod categoric fota, ca de pildă la Căpăţîneni. Şorţurile pot avea marginea garnisită cu broderie cumpărată. Întrebînd asupra motivului pentru care în unele părţi se poartă şorţuri, o informatoare din Căpăţîneni ne-a spus : ,,După cum e obişnuit omu. Nouă nu ne place cu şoarţe". Spre Valea Topologului, portul catrinţei din Sibiu devine mult mai frecvent. La Suici, alături de ,,zăvelcă" sau fotă, dar mai ales fotă, îşi face apariţia costumul tipic de Sibiu, cu cele două catrinţe înguste. În această comună se observă o tendinţă de supraevaluare a costumului ungurenesc. Şi la Sălătruc sînt femei care poartă ,,şi ungureneşte". Predomină însă fota. La Grebleşti, unde portul este pe cale de a fi părăsit, se poartă şurţe, ca şi vîlnice. La Cîineni ,,şurţurile ardeleneşti" au ieşit după primul război mondial. De asemenea se susţine că ele, împreună cu iile, sînt cumpărate de la Sibiu. Acelaşi lucru se afirmă de o femeie din Raconeşti : ,,Şorţ îngust, tăiat pe margini, cu floricele mici la cap, fustă cu negru la poale şi largă, pantofi negri, ciorapi negri şi batic negru". Costum ungurenesc

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

se mai întîlnește la Goleşti-Argeş, Cioflîngeni-Ungureni, Burluşi-Cioflîngeni, în sfîrşit în toate satele dintre Topolog şi Olt din zona cercetată de noi.

În ceea ce privește pătrunderea acestei piese de port în regiunea cercetată, ea trebuie pusă mai ales pe seama înrîuririi pe care au exercitat-o centrele de influență metanastatică, ca de pildă centrul din Cioflîngeni-Ungureni, unde nu prea de mult portul era exclusiv ungurenesc şi unde am putut să observăm exemplare rare, de o rară frumusețe, de piese de port femeiesc, între care şi şurțurile.

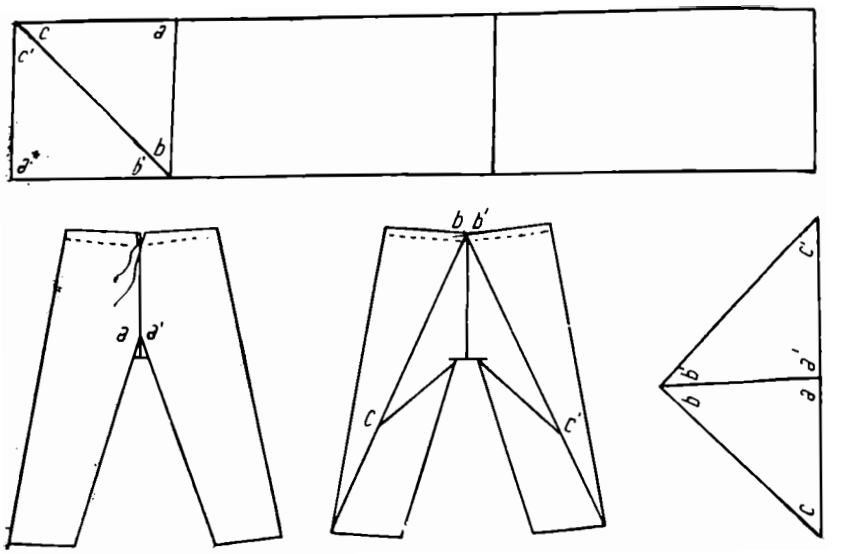

Fig. 126. — Croiul iţarilor.

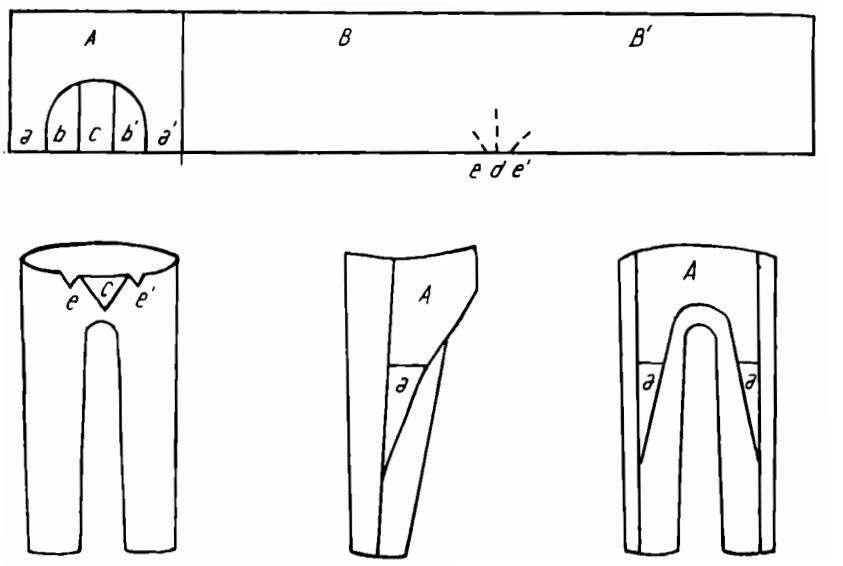

Fig. 127. — Croiul cioarecilor.

Harta arată aria de răspîndire a catrințelor cu fotă.

Delimitarea graniței dintre catrință şi fotă, care este aproape perfect definită — interferențele avînd doar valoare pentru studiul contactelor —, are o semnificație deosebită. Este pentru prima dată cînd se stabilește pe teren limita între două piese de port cu funcție similară [7].

[7] Cf. Florea Bobu Florescu, *Portul popular din Muscel*, p. 29, fig. 16.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

Îmbrăcămintea capului. Pentru acoperirea capului bărbații folosesc căciuli și pălării.

Căciulile sînt de două feluri : cu moț și mocănești.

Cea cu moț este făcută din blană de miel sau oaie mai tînără. De obicei nu este prea înaltă.

Căciula mocănească nu are vîrf. Ea este retezată și puțin mai mare spre fund. La confecționat, căciula este strînsă la mijloc cu o sfoară ce-i determină forma ei oarecum gîtuită la jumătate. În trecut, introducerea unor clini îi asigura aspectul său caracteristic de căciulă, avînd diametrul fundului mai mare decît cel opus.

În regiunea cercetată se întîlnesc trei feluri de *pălării:* pălăria bătrînească, pălăria mocănească și pălăria de tîrg.

În trecut, în regiunea Argeș și Muscel, după cum atestă și cîteva acuarele ale lui Carol Popp de Szathmary, pălăria avea un bor potrivit de mic, cu calota joasă. Forma acestei pălării era adecvată perfect ansamblului costumului. Asemenea pălării erau confecționate mai ales de pălărierii din orașele mai apropiate de peste munți : Sibiu, Brașov sau Făgăraș. Ele nu se mai confecționează astăzi, și, pe teren, rar mai întîlnești cîte un bătrîn care poartă o asemenea pălărie de unde și denumirea de *pălărie bătrînească.*

Pălăria mocănească este împrumutată de la păstorii Mărginimii Sibiului , care s-au stabilit în regiunea cercetată. Pălăria, tipică pentru păstori, are borul foarte mic, iar calota perfect semisferică. Și în trecut, ca și astăzi, asemenea pălării se cumpără de la Sibiu. Pălăria mocănească este cunoscută și sub numele de ,,pălărie ungurenească''.

După al doilea război mondial a început să se poarte și *pălăria de oraș,* de culoare brună sau neagră.

În timpul verii se poartă pălării din pai de grîu, fără ca ele să fie prea căutate.

Cămașa bărbătească. Ca și ia pentru costumul femeiesc, cămașa constituie un element important în portul bărbătesc.

Studiind tipurile de cămașă bărbătească în regiunea dintre Olt și Dîmbovița, urmărind, pentru o mai bună documentare, acest element de port pe un spațiu mult mai larg, și anume pînă în nordul țării, avem prilejul să fixăm cadrul mare al problemei cămășilor bărbătești și să determinăm anumite cămăși bărbătești specifice, între care și tipul de cămașă cu barbure, tipul cu fustă, pe care îl putem denumi ,,fustanela românească'' sau nord-dunăreană.

În regiunea cercetată se disting următoarele tipuri de cămașă bărbătească :

1. Cămașa țărănească cu clini ; 2. Cămașa cu fustă ; 3. Cămașa cu barbure ; 4. Cămașa cu platcă ; 5. Cămașa despicată în părți (reconstituit).

După o informație culeasă, *cămașa cu clini* este realizată astfel : ,,Într-o foaie la mijloc — îi zicem trup — îi tai gura de la gît și despicătura de la piept''. Pînza are 2 m lungime (1 m în față și 1 m în spate) și este lată de 43 cm. Se introduc apoi 6 clini, 3 într-o parte și 3 în alta. Mîneca cămășii este făcută din două foi de pînză ; încheietura cămășii, la clini, se face cu ,,cheiță''. Este cusută la guler și pe piept. Extremitățile poalelor și mînecilor sînt decorate cu ,,colți'' făcuți cu iglița. Cămașa de purtat poate fi lipsită de orice decor.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

Tipul acesta de cămașă este unul dintre cele mai arhaice și se întîlnește la mai multe popoare. Cămașa este croită simplu.

Cămașa are trupul împreună cu poalele și se croiește din pînză în felul următor :

a) Se taie o bucată de pînză de circa 200 cm, de lățimea pînzei de casă (43 cm).

b) Se face apoi gura cămășii.

Este interesant de amintit felul cum se face această gură. Se marchează cu ajutorul fundului unei farfurii : „Măzălim strachina pe fund cu cărbune și o așezăm pe o pînză, de rămîne forma gurei pe ea și după aceea tăiem pînza pe marginea ei".

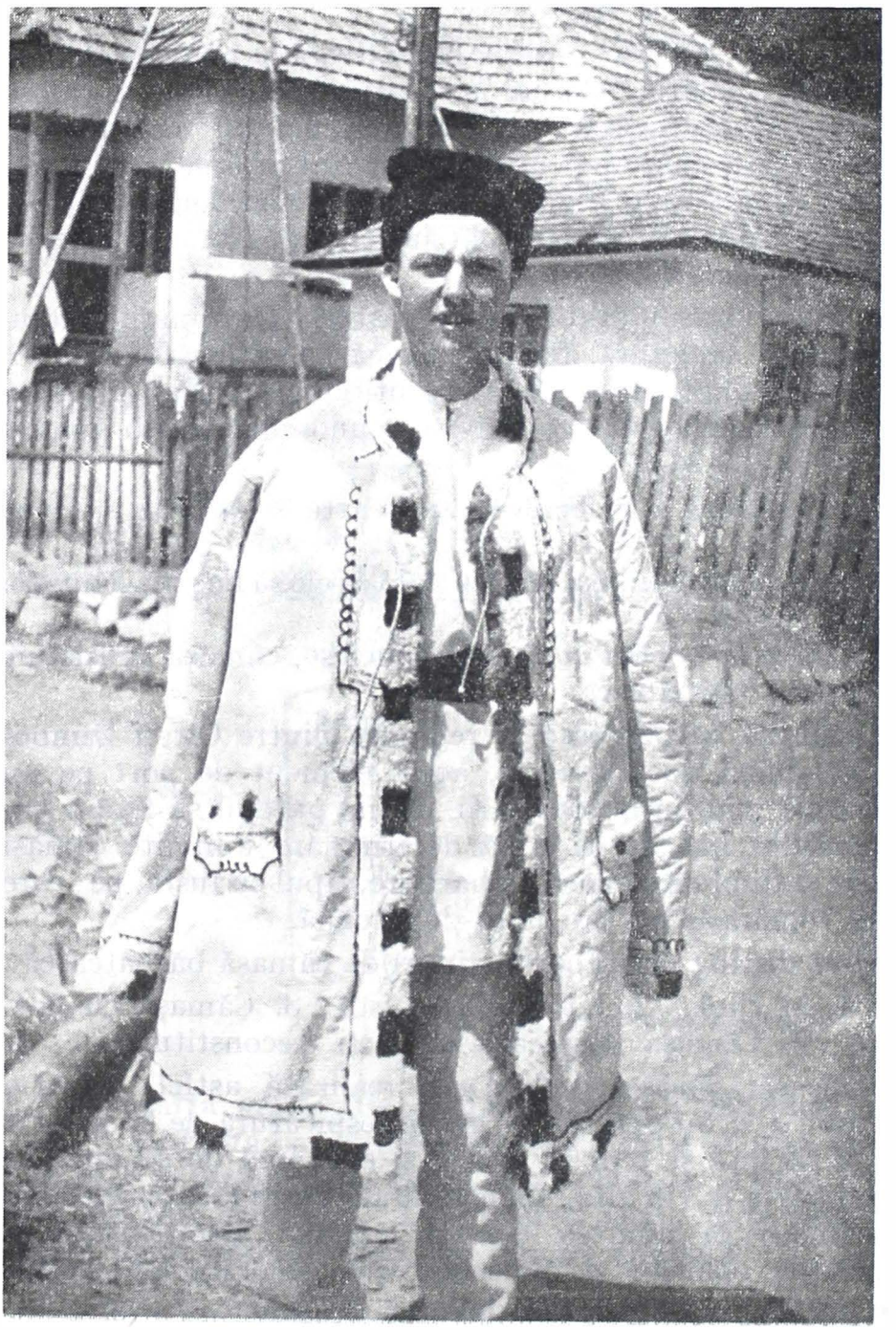

Fig. 128. — Tînăr din comuna Dragoslavele în cojoc lung, bogat decorat.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

c) Pentru a se da lărgime cămășii, este nevoie de introducerea în părți a unor clini. Clinii cămășii se croiesc dintr-un lat de pînză ; lungimea clinilor fiind de circa 60 cm, se taie o bucată de pînză cu această lungime. Pînza se îndoaie apoi pe lungime, în trei părți egale. După aceea urmează o nouă îndoire, de data aceasta piezișă, obținîndu-se astfel o împărțire în chip simetric a fiecăreia dintre cele trei fîșii inițiale. După cum se observă din figură, fiecare parte a dat naștere la două forme trapezoidale, absolut simetrice. Latura laterală mare a trapezului este de 12 cm, iar cea mică de 2 cm. Fîșiile trapezoidale obținute sînt de fapt clinii cămășii. Clinul din mijloc, care intră și pe încheietura mînecii, se prelungește printr-un alt clin mic de forma unui triunghi. Așezarea clinilor se face invers față de poziția în care au fost tăiați. Este ușor de

Fig. 129. — Bătrîn din Rucăr purtînd căciulă mocănească, cămașă păcurărească cu barbur, chimir, cojoc cu mîneci lungi, cioareci de dimie albă și bocanci.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

observat că tehnica croirii clinilor este cît se poate de ingenioasă și practică, rezolvînd problema lărgimii cămășii fără nici o pierdere de material.

Prin introducerea clinului de jumătate de foaie, mîneca devine destul de largă la cămașa de sărbătoare. Lungimea mînecii este de circa 48—50 cm. La subțioară există un clin, care continuă clinul din mijloc al cămășii și se introduce ușor pe mînecă, la încheietură. Clinul din mijloc al cămășii, uneori, el însuși este ascuțit spre partea de sus și formează așa-zisa „bucățuie". Bucățuia are o lățime de 3,5 cm.

Fig. 130. — Rucărean purtînd pălăriuță și zeghe.

Cămașa cu clini, mai ales cînd este făcută pentru sărbătoare, este încheiată sau cusută cu deosebită grijă. Încheieturile, care au scopul de a prinde diferitele elemente constitutive la un loc și de a da astfel forma cămășii, devin în concepția țăranului și element de podoabă. Încheieturile, numite în alte părți „cheiță", poartă denumirea la Rucăr și în satele vecine orașului Cîmpulung de „strînsori". Strînsorile sînt deosebit de artistic realizate ; se cunosc următoarele forme :

— *Ruşceafăr*. Se realizează cu iglița în cîte opt „chicioruşe". Chicioruşul este pus de două ori, iar mijlocul de trei ori. Ruşceafărul e ca o „stea".

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

— *În cîrlige.* Este o lucrătură cu iglița sub forma unor cîrlige.

— *În chicioruşe.* Se lucrează astfel : ,,de două ori pe loc și pe urmă se prinde în marginea astalaltă mai sus''.

— *Strînsoarea în bobu.* ,,Se fac nişte boabe cu iglița''.

Strînsurile se execută din arnici de culoare neagră, roşie sau galbenă. Rareori se foloseşte şi mătasea.

Ornamentele la acest tip de cămaşă sînt bine scoase în relief, prin motive cu contur precis şi o cromatică vie (culori folosite : roşu, negru, galben). Cîmpurile

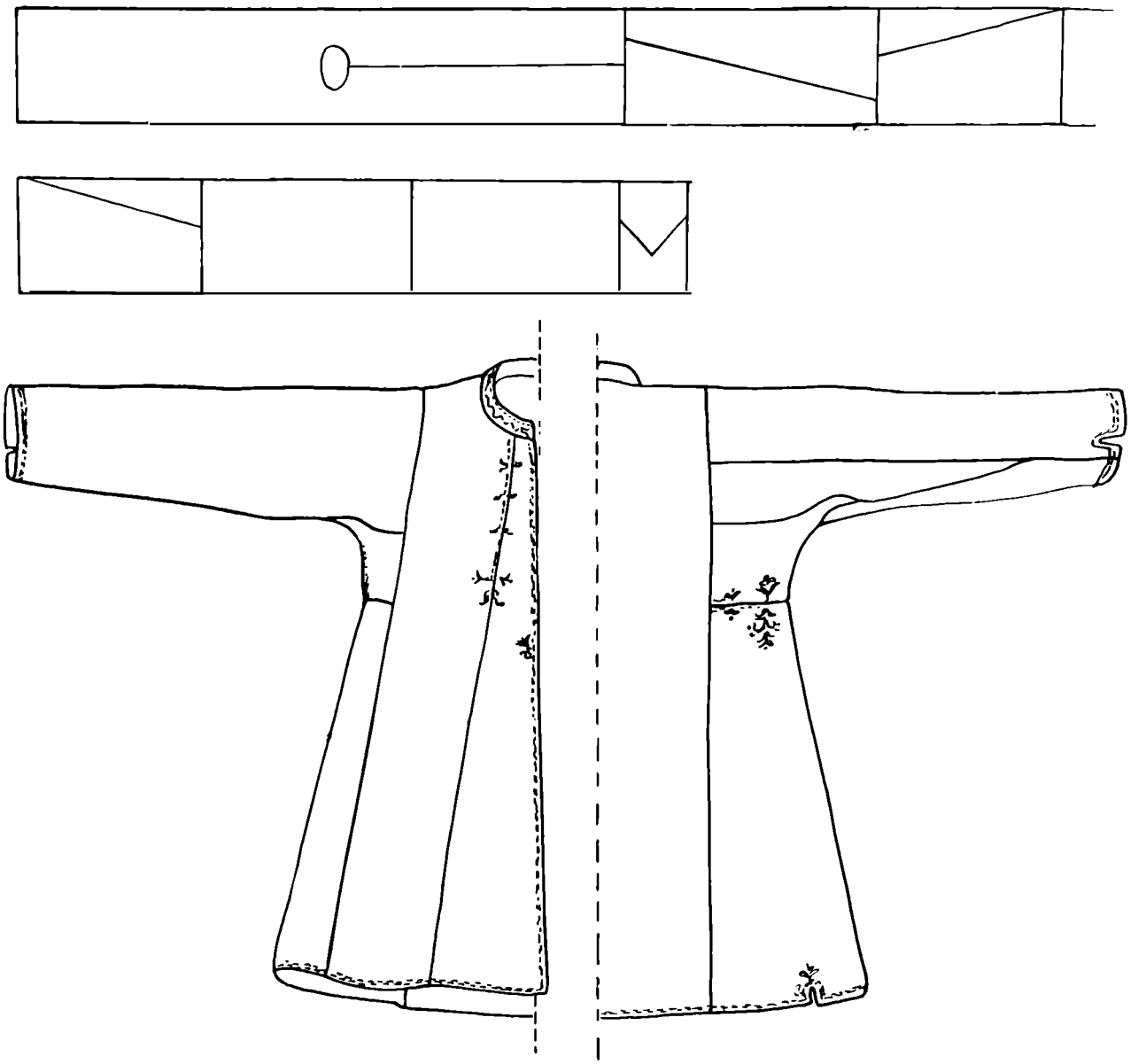

Fig. 131. — Croiul zeghici.

ornamentale sînt plasate la guler, de-a lungul deschizăturii pieptului, la poale şi la mîneci. Motivele de la guler, piept şi mîneci şi o parte din cele de la poale se repetă. O cămaşă bărbătească din Rucăr avea la poale, de jos în sus, ,,chiotori lucrate cu iglița'', ,,cu găurica'' şi ,,rîuri'', care se aflau pe piept, guler şi mînecă, alcătuite din flori rupte.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

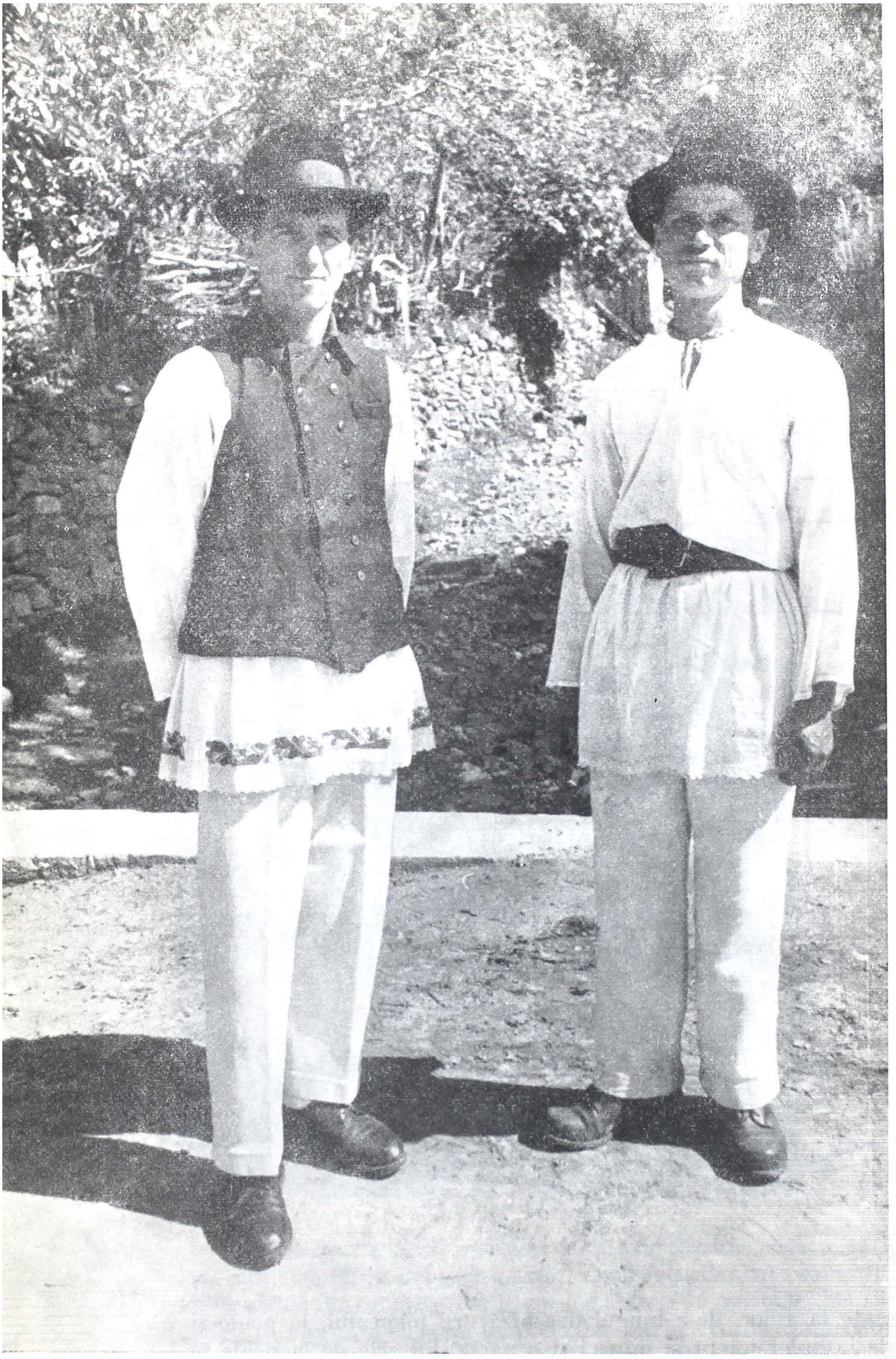

Fig. 132. — Tineri din comuna Ciineni-Arges.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

Fig. 133. — Argeşeni de pe Topolog în faţa casei.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

Fig. 134. — O familie din comuna Cîineni-Argeș.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

Cămașa este legată cu brîu sau cu chimir și se încrețește la spate.

Tipul acesta de cămașă se cunoaște sub numele de ,,cămașă țărănească".

Cămașa cu fustă (fustanelă românească sau nord-dunăreană) este o cămașă cu fustă încrețită, care în regiunea cercetată este cunoscută chiar sub acest nume. Cămașa are două părți constitutive, și anume : partea de sus, care poartă denumirea de ,,stan" (comuna Valea Danului), și partea de jos, poalele, care se numesc fie ,,poale", fie ,,fustă". În multe localități, ca de pildă în Schitul Lăzărești, partea de sus se cheamă ,,trup", iar în Vernești-Argeș am înregistrat termenul de ,,ciumpag".

Poalele sau fusta sînt formate din patru pînă la cinci foi. După cum se observă, sîntem fără îndoială în fața unui element de port bărbătesc semnalat foarte tîrziu de specialiști. Cămașa bărbătească cu fustă nu apare întîmplător în regiunea cercetată de noi, fiindcă răspîndirea ei este mult mai largă și am putut-o urmări și în alte regiuni, la distanțe mari de regiunea dintre Olt și Dîmbovița. În Bacău, în cursul lunii iunie 1949, am întîlnit această piesă de port în comuna Doftana. Ciupagul se cheamă ,,stani", iar poalele ,,fustă". În cursul lunilor iunie și iulie din același an am constatat prezența fustanelei românești sau, ca să folosim un termen ce s-ar putea adopta mai cu ușurință, a fustanelei nord-dunărene, în județul Neamț (comuna Pipirig), Baia, Roman și

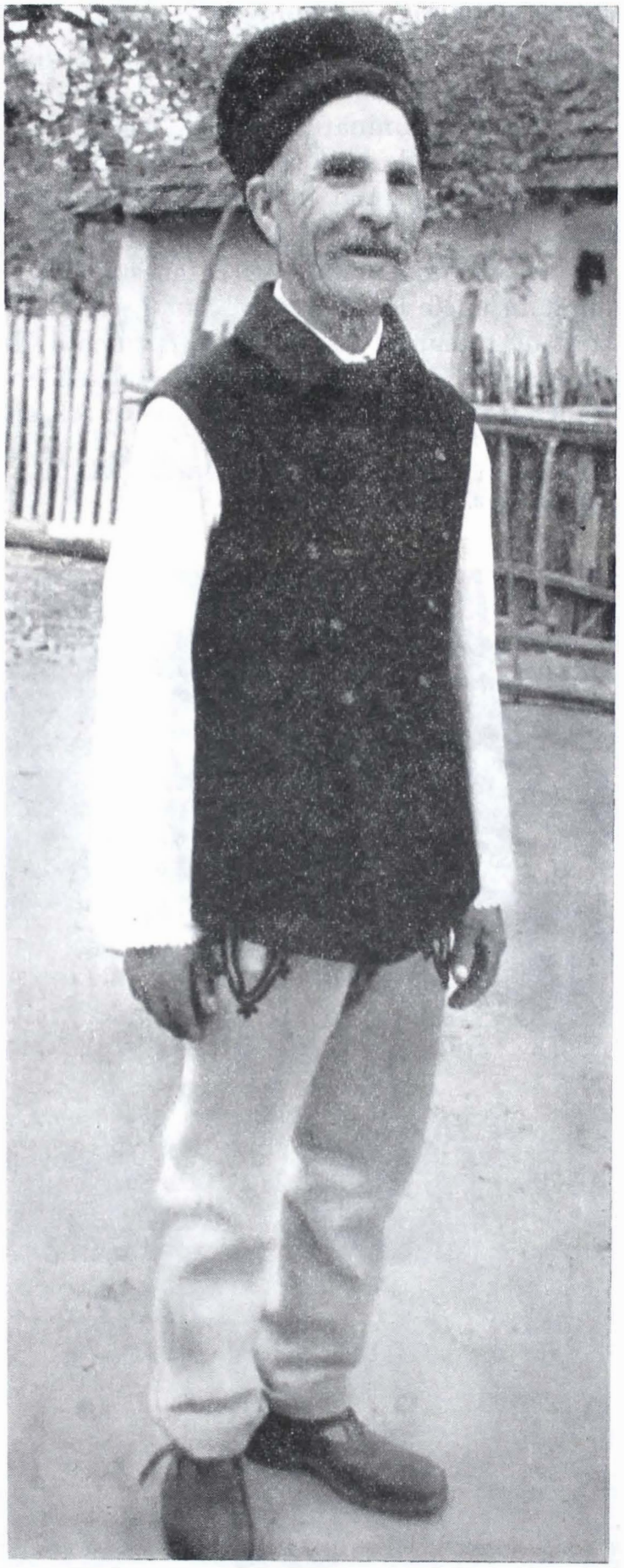

Fig. 135. — Argeșean purtînd căciulă mocănească, cămașă bătrînească, murea, cioareci de dimie albă cusuți cu găitan și bocanci.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

în Bucovina (Dorna-Cîndreni). Prezența acestui articol de port este deci constantă în spațiul etnic românesc de dincoace de Carpați. Se întîlnește și dincolo de Carpați, în comuna Bran, Vale, Sălișteː Poiana etc.

Din examinarea hărții, tipul de fustanelă nord-dunăreană se repartizează în mod uniform pe întreaga suprafață cercetată[8]. El se întîlnește în punctele cele mai îndepărtate ale regiunii și trece chiar în zona Bran. Este vorba deci de o arie întinsă, deținută de această piesă de port bărbătesc.

Am amintit mai sus că acest articol de port se compune dintr-un ciupag numit în unele locuri „stan" sau „stani" sau „ciupag", „trup" etc. și din poale. Ar fi de remarcat că, de fapt, termenul de „stan" l-am întîlnit doar în două comune din Argeș, și anume în Valea Danului și Valea Iașului, iar în comuna Stănești de pe rîul Doamnei el apare schimbat sub forma de „stoan".

[8] Florea Bobu Florescu, *Articole de port ignorate de etnografii din trecut*, în „SCIA", 1954, nr. 1.

Fig. 136. — Tineri din comuna Cîineni-Argeș.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

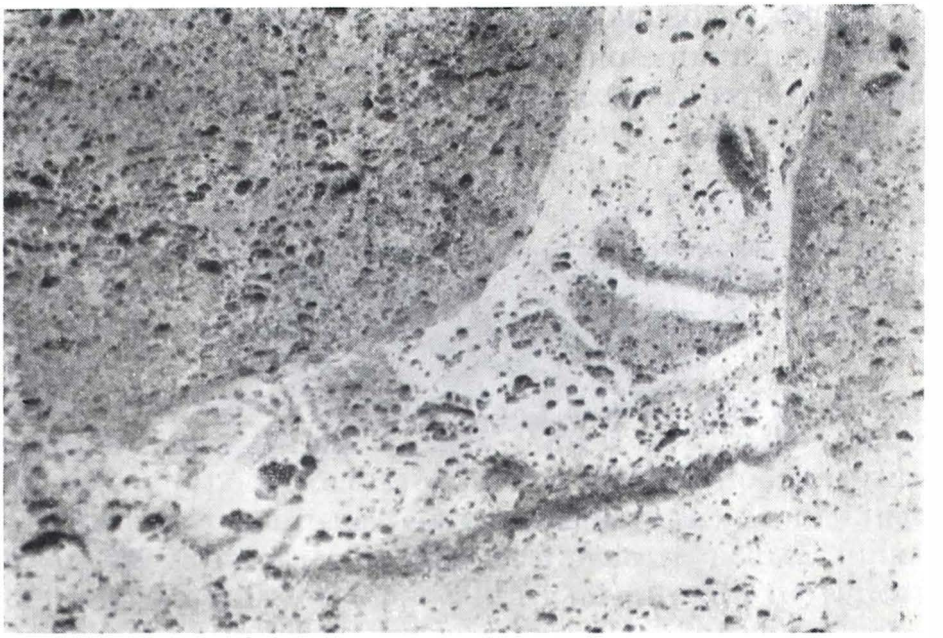

Fig. 137*a*. — Opinca dacică de pe Crenelul nr. I.

Stanul fustanelei se croieşte dintr-o singură foaie, de circa 2 m, care se găureşte la mijloc, formîndu-se gura cămăşii, întocmai ca şi la tipul de cămaşă cu clini pe care l-am examinat mai înainte. La subţioară i se pun, ca în comuna Giurgiuveni, ,,altoi''. Mîneca este formată de obicei dintr-o foaie, o aldoaie (1/2 foaie) şi broşchiţă. Mîneca poate să fie largă sau strînsă, aceasta depinzînd de tipul fustanelei.

,,Fusta'' sau ,,poalele'' fustanelei sînt formate din mai multe foi ; în general, numărul lor se ridică pînă la 6 foi, variind de la 4 la 5, de cele mai multe ori. La o fustă din 5 foi, acestea sînt dispuse astfel : 1 în faţă şi 4 în spate. Această dispoziţie indică imediat o necesitate tehnică : aceste foi să fie ,,încreţite''. Într-adevăr, numele românesc de ,,fustă'', întîlnit în regiunea cercetată, sau de ,,fuştă'', întîlnit în Moldova, s-a dat pentru motivul că această parte constitutivă a articolului de port care ne preocupă era încreţită în forma unei fuste.

Trebuie să remarcăm de la început că acesta nu este singurul tip de încreţitură al fustanelei din regiunea cercetată de noi. În hartă am căutat să ară-

Fig. 137 *b*. — Reconstituirea opincii dacice.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

tăm cum se distribuie nu numai această piesă de port, dar și tipul de încrețitură. Deosebim anume un tip de încrețitură „la spate" și un tip de încrețitură „roată". Este interesant că ambele tipuri se întîlnesc în regiunea cercetată. Primul tip

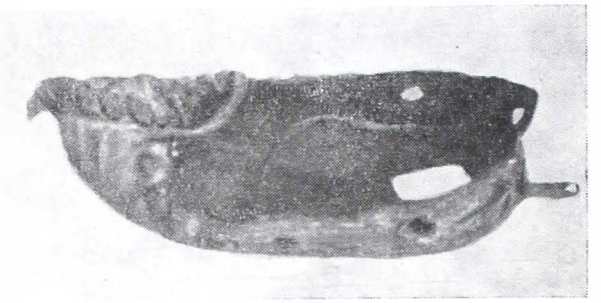

Fig. 138 *a*. — Opinca de tip dacic de la Titești (Țara Loviștei).

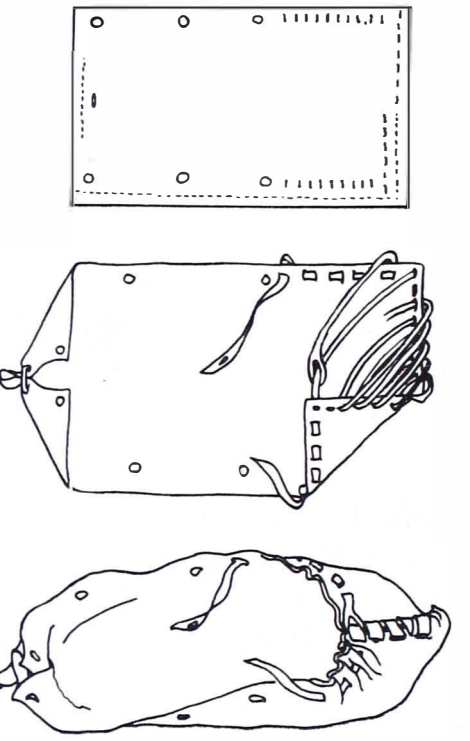

Fig. 138 *b*. — Croiul opincii de tip dacic de la Titești.

Fig. 138 *c*. — Opinci îngruzite peste muchie.

îl găsim în zona Olt-Vîlsan (comunele Budești, Blaici, Golești, Fedeleșoiu) și în zona Vîlsan-Dîmbovița (comunele Apa Sărată, Nucșoara, Zghiau, Corbi, Piua). În unele comune, după cum am spus, se întîlnește și sub forma tipului II, adică încrețită „roată", ca de pildă în Văcarea, Drăghiciu, Cotești, Cioflîngeni, Valea Danului, Vernești, Săpotin, Suici, Sălătruc, Sălătrucel.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

În cîteva comune (Goranu, Burluși, Grebleşti), fustanela se poartă fie încreţită la spate, fie încreţită „roată".

După cum am mai spus, fustanela are două părţi constitutive, ciupagul şi fusta. Dar şi fusta în raport cu ciupagul este de două tipuri : lipită sau legată de ciupag, ori dezlegată. În unele locuri fusta este numai legată de ciupag, iar în alte locuri ea apare sub două forme : fie legată, fie dezlegată. Aceasta arată că asupra fustanelei nord-dunărene se pot emite două ipoteze: ori ea ar fi putut să aibă încă de la început două forme în ceea ce priveşte ataşarea sau neataşarea fustei de ciupag, ori asupra ei s-a exercitat o influenţă oarecare, determinînd-o să treacă la cele două tipuri.

După cum vom vedea, în regiunea cercetată se poartă şi cămaşă cu barburi, care are un număr mare de clini la poale. Această cămaşă se pare că a determinat trecerea de la fustanela cu poale detaşate la fustanela cu poale prinse sau legate. Dacă vrem să vedem în ce chip se repartizează tipurile de fustanele în spaţiul cercetat, observăm că există sate în care fustanela se poartă numai legată sau numai detaşată, dar numărul acestor localităţi nu este aşa de ridicat. Cel mai mare număr de sate arată purtarea fustanelei sub ambele forme.

Din examinarea hărţii ariei de răspîndire a fustanelei se poate vedea că există un spaţiu în care ea nu apare, ca de pildă în nordul regiunii Muscel şi zona învecinată, satul Fundata etc. În schimb, această cămaşă se întîlneşte în comuna Poarta-Bran. Cămaşa are fusta din şase foi şi este cusută de trup. Încercînd să aflăm dacă această cămaşă se poartă de mai mult timp în regiune, am constatat că este greu de fixat o epocă, dar că în orice caz sînt şi unele sate în care ea nu se poartă. Se pare că sentimentul de jenă din cauza asemănării sale cu fusta femeiască a fost cauza principală care a dus la o uşoară slăbire a frecvenţei acestei piese de port, deşi acest sentiment n-a putut să o facă să dispară definitiv. Într-adevăr, poalele acestei cămăşi au aspectul unei fuste.

Modul în care fusta se leagă este destul de simplu : după ce se execută încreţiturile necesare, ea se coase de ciupag sau trup. Fusta detaşată nu se coase de trup, ci se leagă la mijlocul celui care o poartă, întocmai ca o fustă femeiască. În acest scop, partea superioară a fustei, prin îndoitură, formează un tiv pentru introducerea unei aţe sau brînişor. Gaura respectivă, prin care se introduce aţa, în unele locuri are o denumire specială — „veacă" — , ca de pildă în comunele Fedeleşoiu, Runcu, iar în altele, ca în comuna Goranu, se cheamă „revec". Foile din care este formată fusta sînt prinse „în cheiţă" cu „obinzea", cum se spune în comuna Valea Iaşului, de lîngă Curtea de Argeş. Fusta este cusută, iar aceste cusături sînt cunoscute sub numele de „rîuri" şi „şabac". În ceea ce priveşte ciupagul sau trupul, fustanela nord-dunăreană prezintă cusături doar la mînă şi guler.

Dar tipul de fustanelă nord-dunăreană pune totodată probleme deosebit de importante cu privire la originea portului sud-est european.

Semnalarea fustanelei nord-dunărene aduce o contribuţie substanţială la cunoaşterea articolelor de port, care au scăpat cercetătorilor de pînă acum, contribuţie care permite o nouă interpretare a problemelor de bază ridicate de portul nostru popular : sprijinirea lui, în parte, pe un fond autohton iliro-tracic.

Un alt tip de cămaşă bărbătească cu o largă răspîndire în regiunea cercetată, şi mai ales în partea nord-vestică, este cămaşa zisă *cu barbur* sau *cu barbure*. Această denumire am întîlnit-o în comuna Corbi şi în cele două cătune ale sale, Piua şi Zghiau. În alte părţi, cămaşa poartă denumirea de „mocănească" sau

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

Fig. 139. — Grup de bărbaţi din comuna Rucăr.

„ciobănească", ca de pildă în satul Oţelu, comuna Berevoeşti. De foarte multe ori cămaşa aceasta este cunoscută sub numele de „cămaşă ungurească" sau „ungurenească". În cele mai multe comune se întîlneşte termenul de „cămaşă ciobănească", ca de pildă în comunele Suici şi Sălătruc de pe Topolog.

Cum este formată cămaşa? Caracteristica esenţială a cămăşii cu barbure, din punct de vedere al croitului, este prezenţa „clinilor" la mijlocul foilor de la poale. Poalele cămăşii nu sînt formate din mai multe părţi constitutive, ca la cămaşa cu clini sau chiar ca la cămaşa cu fustă, care apoi să se încreţească; ea este constituită prin clini foarte numeroşi, care ajută la o excesivă încreţire a lor. Încreţirea fustei de la cămaşa cu fustă nu se face prin eliminare de pînză, dar acest lucru are loc atunci cînd este vorba de poalele cămăşii cu barbure. Acest mod de croi la poale se întîlneşte la fustanela sud-dunăreană. Tipul de cămaşă cu barbure, atît de caracteristic, a fost introdus în regiunea cercetată din Transilvania prin diferite căi, ca şi prin numeroasele grupuri de colonişti stabilite în zonă. La acestea se păstrează încă acest tip de cămaşă. Termenul „barbure" provine de la *barbula-am*, care este explicat astfel: „Sorte de broderie de forme triangulaire", comp. *barbula-barbulam*, „petite barbe; point de fleurs". Termenul se întîlneşte în friulană, spaniolă etc. Acest cuvînt indică într-un chip cît se poate de

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

clar că redă nu numai forma triunghiulară a ornamentului dintr-o epocă străromană sau romană, dar că el s-a păstrat pînă astăzi cu același înțeles pe care-l avem în latina clasică și vulgară. Că este adevărat reiese din faptul că acest tip de cămașă este cunoscut și la albanezi. Ornamentul apare și pe spate. Același ornament mai este denumit și ,,cruce'', mai ales în satele care au împrumutat cămașa cu barbure.

Cămașa cu barbure ridică importante probleme de geneză și de istoric privind raporturile etnografice dintre sudul Transilvaniei și nordul Munteniei. Se constată anume că nu numai forma ornamentului ,,barbur'' este păstrată, dar și tehnica, în ceea ce privește croiul poalelor. Transplantată în sudul Carpaților, această cămașă păstrează numărul clinilor la poale, care variază între 8 și 24, în interiorul regiunii cercetate, ca în satele Poiana-Perișani, Suici și în satul Spini al acestei comune, Corbi etc. Pătrunderea acestui tip de cămașă este adîncă și ea a reușit să se impună aproape dominant în comune ca : Mușetești, Brăduleț și Brădet, de pe Valea Vîlsanului. Pătrunderea aceasta după cum am spus, s-a făcut prin mai multe căi, între care cea mai importantă a fost aceea a păstorilor ardeleni, care s-au așezat în sudul Carpaților, formînd nuclee de iradiație metanastatică. Influența s-a putut exercita și pe cale de contiguitate etnică, sibienii fiind în con-

Fig. 140. — Tineri din comuna Corbi, purtînd cămăși păcurărești cu barbur.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

tact permanent, în regiunea muntoasă, cu locuitorii din partea de nord a celor două zone cercetate. Dar o asemenea influență a putut să aibă loc și pe cale de difuziune, mai ales la populația care practică păstoritul, deoarece cămașa cu barbure apare ca un articol de port specific bărbătesc, alături de alte piese specifice costumului păstoresc din regiunea Sibiului. În sfîrșit, după cum am putut să constatăm adeseori, această cămașă a fost introdusă și pe cale de comerț, cumpărîndu-se la tîrg la Sibiu sau fiind adusă de către tinerii păstori din regiunea de munte,din Țara Loviștei, care erau angajați în număr apreciabil la stînele din regiunea Sibiului. Tinerii argeșeni angajați ca păstori în Transilvania primesc, pe lîngă bani, și cămașa cu barbură. Iată deci cum locuitorii din sudul Carpaților constituie ei înșiși un factor de propagare a elementelor etnografice din regiunea Sibiului. În hartă se poate observa extinderea regiunii în care s-a exercitat influența acestei piese de port bărbătesc.

Ultimul tip de cămașă este reprezentat de *cămașa de lucru* așa-zisa *cămașă nemțească* care s-a introdus din necesitatea îmbrăcării unui element de port mai potrivit pentru muncă. Trupul cămășii este format din trei foi înnădite între ele. E ,,otova''. Despicătura, în față, este relativ lungă. Mîneca are manșetă strîmtă. Acest tip de cămașă este răspîndit în întreaga regiune și se folosește la lucru ; la sărbătoare este purtată adeseori sub cămașa cu clini, spre a o feri de transpirație. Cămașa se poartă mai ales la costumul ,,negru'', adică la cel compus din pantaloni semibufanți și strînși la pulpă și vestă neagră, care a pătruns ca o formă modernă în întreaga regiune cercetată și care amenință să înlocuiască portul tradițional.

Din cele de mai sus se poate vedea cum cămașa bărbătească ridică importante probleme în legătură cu portul popular din regiunea cercetată. Trebuie subliniat că în jurul anului 1900, în întreaga regiune, cămașa bărbătesască cu clini avea o răspîndire uniformă, iar imediat după ea urma fustanela nord-dunăreană. În mod treptat s-a impus însă de timpuriu și tipul de cămașă cu barbure, iar cu totul recent își face apariția tipul de cămașă nemțească, care tinde să înlocuiască tipurile de cămașă anterioare, elemente de vechi port popular la noi.

Îmbrăcămintea de la brîu în jos. Un element de port important la bărbați îl formează *cioarecii*. În regiunea cercetată, cioarecii din dimie albă se întîlnesc sub forma a două tipuri : tipul local și tipul mocănesc.

Structura tipului local este cît se poate de simplă. Cioarecii se fac de obicei din 4 ,,coturi''.

Din postavul de casă, numit dimie sau pănură, se taie două bucăți de lungime egală, de aproximativ 90 cm, care sînt destinate pentru craci ; din pănură se mai taie un pătrat cu latura de 43 cm, lățimea dimiei țărănești, cu ajutorul căruia se formează partea din spate. Această bucată de pănură este tăiată apoi în diagonală, rezultînd două triunghiuri. Cele două triunghiuri drepte sînt apoi cusute prin tehnica petrecerii la linia capetelor (fig. 126).

În evoluția cioarecului primitiv, tipul local de cioarec din regiunea cercetată reprezintă doar o primă fază de evoluție.

Datorită contactului cu păstorii transilvăneni, presărați în regiunea cercetată, s-a introdus, pare-se, un alt tip de cioareci, cunoscuți în regiune sub denumirea de *cioareci mocănești*. Acest tip are o largă răspîndire în sudul Carpaților ; nu știm în ce măsură denumirea lor ar arăta o proveniență ardelenească. Este cert însă că în regiunea Olt-Dîmbovița cioarecii aceștia par o copie directă a celor

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

Fig. 141. — Bărbat în costum din comuna Corbi.

purtați în părțile Sibiului, ceea ce ar confirma ipoteza aducerii lor o dată cu deplasarea în regiune a unei populații transilvănene în anumite epoci istorice.

Caracterele morfologice ale cioarecilor mocănești îi arată ca pe un tip destul de primitiv, sau, în orice caz, într-un stadiu de evoluție care n-a pierdut încă elementele primare.

Croitul cioarecilor se învață din tată în fiu.

Cioarecii se fac din ,,pănură'' albă, cum se spune în comuna Perișani, iar lungimea necesară este ,,de patru palme îndoite'' (adică opt), și trei palme pentru fund. Spre fluerul piciorului, lărgimea cioarecului este ,,de o șchioapă bună'' (dublă).

Piese de port care îmbracă tot corpul (piese de port comune la femei și bărbați). Un element important de port din regiunea cercetată de noi îl constituie

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

gluga. Termenul de glugă se întîlneşte în mod uniform în acest spaţiu şi se extinde pînă în nordul Moldovei.

Gluga este un element de port şi astăzi caracteristic populaţiei din zonele muntoase. El se poartă de păstori, dar se menţine prin tradiţie şi la grupurile de populaţie care în mod secundar mai practică şi astăzi această îndeletnicire ; îl găsim şi la grupuri cu o ocupaţie aproape exclusiv agricolă, ca în sudul oraşului Cîmpulung. Gluga este, fără îndoială, unul din elementele primitive de port păstoresc cu o largă răspîndire în trecut.

Primul document despre existenţa glugii la noi îl avem de la sfîrşitul secolului al XVII-lea. Ceea ce este cu totul interesant de subliniat este faptul că forma glugii de acum peste două sute de ani era exact ca şi cea de astăzi. Faptul se datoreşte nu numai perfectei sale adaptări la viaţa de munte cu ploi dese, dar şi unei tehnici specifice, care nu permite nici un fel de abatere.

Materialul este la îndemîna oricui : dimia albă. Dar nu orice parte din stofa ţesută şi dată la piuă, ci numai capetele stofei respective, cărora li se lasă la capăt ciucuri, care vor deveni ciucurii tipici ai glugii pe care se scurge apa în timp de ploaie.

Gluga se compune din două părţi, şi anume : partea de sus, numită ,,gluguş'' sau ,,căciulă'', care este de forma unui vîrf de piramidă, şi partea de jos, zisă ,,pulpana glugii'' (poala glugii), de formă dreptunghiulară. În Hunedoara gluga se numeşte ,,căciulă'' (comuna Cerişor), iar căciula ,,căiţă''. Gluga se formează printr-o răscroire a capătului dimiei, căruia i se adaugă clini. Încheietura glugii se face ,,înnodat după ac'', ca de pildă în comuna Lereşti. Pe margini are un ,,şabac''. Glugușul are totdeauna ornamente spiralate, numite ,,semne'' de către musceleni, de forma unei cruci. Pulpana prezintă ornamente tipice, constînd din vărgi negre şi ,,semne''. În Moldova, în regiunile Bacău şi Vrancea, se observă o dungă neagră, lată, încadrată în alte două dungi, avînd uneori un ornament de forma unei farfurii în secţiune, numit ,,cîrligu'', care apare în mod constant. În regiunea cercetată dintre Olt şi Dîmboviţa pulpana este ornată mai ales cu dungi ; o dungă lată încadrată de două mai înguste, punîndu-se adeseori deasupra sau dedesubtul dungilor cîte un ,,semn'' socotit ,,ca o floare''. Pulpana se termină cu ciucuri, care ajută la scurgerea apei. În părţi, pulpana glugii are două cheutori, care servesc la prinderea băierii.

În viaţa populaţiei păstoreşti din regiunea cercetată, ca de pildă în partea de nord a zonei apusene, gluga era o piesă de port cu o semnificaţie magică. În glugă se punea un prosop curat şi se dădea de către soacră mirelui. Acesta o smucea din mîna soacrei şi-i rupea ia. El spunea că-i plăteşte gluga. Se pare că într-o asemenea practică este vorba de interferenţa a două rituri, unul al păstoritului, a cărui semnificaţie este greu s-o surprindem, şi altul necunoscut, simbolizat prin ruperea cămăşii. Ruperea cămăşii este un rit cu o largă răspîndire. De curînd el a fost citat în Podişul Pamirului, la tribul Iazgulenilor, dar în cadrul unei ceremonii după pierderea fiului sau soţului [9].

Existenţa unor asemenea rituri care se pun în legătură cu gluga confirmă în mod cît se poate de clar o origine străveche a acestui element de port. Ar fi de amintit cu acest prilej că gluga nu se întîlneşte, pe cît se pare din literatura

[9] Vezi ,,Etnografia sovietică'', an. III (1948), nr. 4, şi an. IV (1949), nr. 1.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

cunoscută, la nici un alt popor din sud-estul european, ca ceva specific. Cercetătorii polonezi arată că ea a pătruns prin păstorii români și în Polonia.

Larga răspîndire a acestei piese de port se datorește funcțiilor multiple pe care le are. O primă funcție este aceea de a-l apăra pe purtător de ploaie, a doua este aceea de a servi drept traistă pentru alimente. Păstorul, cînd pleacă cu oile, își duce hrana în glugă și în acest caz gluga îndeplinește rolul de traistă ; femeia gospodarului duce în ea mîncare la oamenii care lucrează la cîmp. Uneori gluga este singurul mijloc de purtat alimente sau băuturi, cînd se merge la tîrg sau la rude. În acest caz, ea se poartă de obicei de bărbați și se pune pe băț.

În legătură cu gluga sînt deosebit de importante feluritele moduri în care ea este purtată.

Pe cap. În acest caz, baiera se arcuiește la spate, pe după glugă. Ea se poartă astfel numai pe timp de ploaie.

La umăr. Baiera este dată după gît, iar pulpana atîrnîndă. Gluga se poartă la umăr cînd servește la căratul alimentelor de către păstori sau chiar de sătence, care duc mîncare la muncitorii de la cîmp, după cum am observat în zona agricolă așezată mult la sud de orașul Cîmpulung.

Uneori gluga se poartă la umăr, iar pulpana băgată în gluguș, mai ales cînd cantitatea de alimente este mai redusă.

Pe umăr. Purtatul pe umăr se observă mai ales cînd se merge la lucru.

La piept. Baiera, în acest caz, este trecută peste piept, gluga căzînd la spate. Gluga se poartă astfel mai ales de către femei, cînd au ambele mîini ocupate, ca de pildă cînd țin un copil în brațe și cu o mînă duc oala cu mîncare la cîmp, sau țin de mînă un alt copil.

Pe frunte. Baiera este trecută peste frunte, iar gluga cade la spate. Gluga se poartă astfel mai mult de femei cînd au ambele mîini ocupate.

Este de observat că nu toate aceste chipuri de purtat ale glugii sînt identice pe întregul spațiu etnic românesc. Dacă purtatul destul de ciudat de la punctul 4 îl întîlnim atît în regiunea cercetată dintre Olt și Dîmbovița, cît și în regiunea Bacău, ultimul mod de purtare l-am întîlnit doar în zona Argeș, și anume în comuna Brăduleț.

O piesă de port, pe cale de a fi părăsită, este purtată destul de rar și numai de bătrîni : *zeghea*. În general ea este confecționată din postav negru, denumit „zeghe". Croiul este oarecum mai evoluat decît cel al „țundrei" din părțile Sibiului. La o dată anterioară, stanul acestui element de port se făcea din două bucăți, ca și țundra sau sumanul, aplicîndu-se în față niște pulpane, iar în lături clinii.

Încălțămintea. În regiunea cercetată încălțămintea se prezintă unitar, în ceea ce privește piesele care încalță piciorul și chiar în ceea ce privește denumirea acestora. Sîntem în fața unor piese de port care, deși au un rol mărunt, vădesc elemente adaptate la necesități deosebit de importante.

Piesele de încălțăminte folosite de femei au fost : scarpeții, opincile, papucii, ghetele, bocancii, cizmele.

Sub denumirea de *scarpeți*, în cele două zone cercetate, se cunosc un fel de papuci făcuți din postav gros, mai ales în negru sau albastru-închis, cu talpa făcută din resturi de postav adică din ceea ce se numea în comuna Podul Dîmboviței-Muscel, „corcoațe" („cîrpe de tot felul"). Ei se prindeau pe margini cu șiret din „cîrpă de femeie".

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

Scarpeții se purtau ori de cîte ori se resimțea lipsa de material pentru opinci. Între scarpeții femeiești și bărbătești nu exista nici un fel de deosebire. Este de notat că sudul Transilvaniei făcea corp comun cu Argeșul și Muscelul în ceea ce privește purtarea scarpeților.

Cît privește originea scarpeților, ea este străveche. La noi o întîlnim pe monumentul de la Adamklissi dar această formă era cunoscută și în lumea romană, ea făcînd parte din genul calceus.

În ceea ce privește *opincile*, vom încerca să arătăm în ce raport stau variatele tipuri cu tipurile de opinci cunoscute în sud-estul european.

În Muntenia se cunoșteau mai multe feluri de opinci cu gurgui : opinci îngurzite peste muchie, opinci păstorești, opinci îngurzite dintr-o parte și opinci cu limbă.

Dintre opincile îngurzite peste muchie se deosebeau opincile de șes, opincile fără vîrzog și opincile cu vîrzog ; între cele îngurzite dintr-o parte făceau parte opincile cu șabac și cele cu ținte. Opincile cu limbă erau de asemenea cunoscute. Un același tip de opincă, cu o tehnică absolut identică, a existat în sudul Dunării, ca de pildă în regiunea Radomir.

Materialul din care se confecționau opincile putea fi pielea de porc, pielea de bou sau anvelope de cauciuc. Pielea de porc se folosea, ca și cea de bou, neargăsită. Opincile din piele de porc se purtau de obicei vara, iar cele din piele de bou iarna. Cele din piele de bou nu erau suficient de moi și, din acest motiv, vara erau preferate cele din piele de porc, care se dau ușor după picior. După primul război mondial s-a început folosirea cauciucului la confecționarea opincilor.

După pregătirea pielei, două momente erau importante în confecționarea unei opinci : croiul și îngurzirea.

Dintr-o bucată de piele se tăia un dreptunghi, lung de circa 28 cm și lat de circa 16 cm (fig. 138 b). Din această piele croită se detașa pe margini o fîșie de circa 0,5 cm, începînd de la călcîi pînă la jumătatea marginii anterioare (fig. 138 b). Pe această bucată de piele se mai făceau o serie de împunsături de vîrf de briceag : cîte 6 pe fiecare jumătate a marginii anterioare, cîte 10 pe fiecare treime anterioară, în afară de găurile de pe margini.

Operația de îngurzire începea de la gurgui și se continua pe treimea anterioară a laturii drepte, prin împunsăturile amintite, cu ajutorul cărora se încrețea și treimea anteinternă a opincii ; apoi se recurgea la un artificiu de tehnică — la prima vedere — , trecîndu-se cu restul fîșiei de la punctul unde s-a rămas, peste opincă, la latura externă, și se îngurzea și treimea anterioară externă a opincii. Fîșia cu care se trecea din partea internă la latura externă se cheamă ,,vîrzog". Acest vîrzog avea funcția sa bine definită, căci de el se prindea nojița cu care era încălțată opinca și care apoi se înfășura în jurul gleznei.

Dacă gurguiul opincii era îngurzit peste muchie, apărea astfel ,,vîrzogul" în forma specificată.

În cazul că gurguiul opincii se cosea din părți, tehnica îngurzitului era ușor modificată, deoarece acum, deși se va avea tot o opincă încrețită la treimea anterioară — ambele laturi — îngurzirea începea la vîrf cu o fîșie, care apoi încrețea separat latura stîngă și, respectiv, latura dreaptă, făcînd astfel de prisos ,,vîrzogul". Este lesne de observat că și atunci cînd este vorba de opincile cu ținte se putea ușor renunța la ,,vîrzog". De asemenea, la opincile cu limbă prezența vîrzogului nu-și are rostul. El apare însă la opincile păstorești.

La toate aceste tipuri de opinci se disting pe margini cîte trei găuri care vor permite prinderea nojițelor, numite, în regiunea cercetată, și ,,tîrsîni". Dar mai

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

trebuie subliniată încă o particularitate, și anume prezența unei urechi sau, ca să vorbim ca în Țara Loviștii, a unei ,,purcele", care servea la agățatul opincilor. ,,Purceaua" se reliefează prin simpla crestare, paralel cu marginea posterioară a opincii, pe o porțiune de circa 5 cm, la o distanță de circa 1,5 cm de margine. Prin călcarea marginilor, această fîșie rezultată din tăiere apare ca o toartă, care se introduce printr-o mică incizie, făcută la circa 1 cm. În dreptul inciziei, de o parte și de alta, era făcută cîte o gaură mare.

Croiul se preta la redarea unei forme a călcîiului plăcută ochiului, dar totodată corespundea și unui scop practic dublu : căci purceaua nu servea numai la agățatul opincilor, dar chiar la fixarea unei forme adecvate a călcîiului opincii, într-un mod cît se poate de simplu.

O înfățișare sumară a diferitelor tipuri de opinci este necesară pentru a se putea observa mai ușor diferențierile.

O informatoare din comuna Dăești caracteriza cît se poate de bine acest tip de *opincă, îngurzit peste muchie,* care se întîlnea mai mult la bărbați decît la femei, cînd spunea că opincile bărbătești — în opoziție cu cele femeiești — se făceau ,,suite pe muchie". Într-adevăr, aspectul trecerii vîrzogului cu care se îngurzea este de ,,urcuș" sau ,,suiș". Dacă opinca era mare, gurguiul ei devenea extrem de ridicat sau chiar ușor întors, asemuindu-se cu tipul de opincă cu moțul mare și întors, așa de frecvent în Macedonia.

Dintre opincile îngurzite peste muchie, două merită să ne oprim asupra lor : opinca fără vîrzog și opinca cu vîrzog.

Opinca fără vîrzog (*opinca carpatică*) este absolut simetrică și la ea nu se observă nici un artificiu tehnic. Aceste opinci erau considerate bărbătești ; le purtau și femeile, dar ,,numai bătrînele". Această opincă a fost denumită ,,carpatică".

O opincă extrem de interesantă era *opinca cu vîrzog*, care prezintă un artificiu tehnic. Această opincă reamintește opinca dacică de pe monumentul de la Adamklissi (fig. 137a). Opinca cu vîrzog se purta în Țara Loviștii, comuna Titești. Ea se găsea, de altfel, și în restul regiunii cercetate. Era o opincă mai ales bărbătească.

Opinca păstorească este reprezentată de opinca cu ,,moțu într-o parte", denumită la Domnești ,,opincă mocănească". În general, această opincă este considerată drept o opincă ciobănească și chiar i se mai spune ,,opincă ciobănească". Ea este potrivită pentru regiunile cu pășune, căci gurguiul ei asimetric împiedica pătrunderea apei în ea.

Opinca îngurzită dintr-o parte prezintă două tipuri : 1) opinca cusută cu șabac ; 2) opinca cu ținte. La unele opinci croiul era asemănător ; deosebirea intervenea însă la îngurzire.

În sfîrșit, în zonele cercetate existau și *opinci cu limbă*. Ele erau tot de veche tradiție, ca și celelalte tipuri. Opincile cu limbă apar la un demnitar roman din secolul al II-lea, la Histria.

Între opincile bărbătești și cele femeiești sînt uneori mici deosebiri care merită să fie examinate. În primul rînd trebuie să subliniem faptul că femeile nu purtau opinci păstorești, care au ciocul într-o parte. În comunele Stănești și Domnești, femeile purtau : opinci cu șabac cu curea la moț ; opinci cu ținte la moț ; opinci îngurzite ,,peste muchie" (numai bătrînele). În comuna Berevoești-Pămînteni femeile foloseau opinci cu ,,cuișoare" la moț ; atît femeile, cît și bărbații mai purtau opinci cusute cu curea peste moț.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

În zona Olt-Vîlsan se pot deosebi unele tipuri preferate, pe arii. Este de notat că în Valea Iașului opincile îngurzite ,,peste muchie'' erau purtate de femeile ,,nefudule'', în timp ce opincile cu ,,șabac'', de cele mai ,,fudule''. În comuna Poiana-Perișani se purtau opinci ,,ungurenești'', cu curea dată peste muchie și opinci care ,,vin drepte'' (moțul e drept) și cusute ,,în șabac pe amîndouă părțile''.

La Sălătruc se purtau opinci ,,ungurenești'' — cu cureaua peste muchie — și ,,cu șabac''. Aceleași opinci se purtau și la Titești, dar femeile preferau opincile cu oicheți, cu ,,tighel dublu'', mai ales.

În comuna Sălătrucel predominau aceleași tipuri de opinci ca la Titești și rar de tot apăreau opincile cu ținte.

În comuna Cîineni-Argeș femeile purtau fie opinci cusute peste muchie, fie cu ținte. Și în cătunul Poenița al comunei Runcu-Argeș femeile purtau opinci ,,cu șabac'' și îngurzite peste muchie. Tot aici se mai purtau și opinci cu ,,ținte la cioc''.

În comuna Rădăcinești femeile purtau ,,opinci ciobănești'', îngurzite peste muchie, iar în comuna Cioflîngeni-Ungureni femeile foloseau mai ales ,,opinci țundrești'', adică opinci ,,cu șabac''. ,,Opinci țundrești'', care corespund deci tipului de opinci îngurzite din părți, se foloseau și în cătunul Burluși al comunei Cioflîngeni. Numai în aceste două localități a fost folosit termenul de ,,opincă țundreasică''. În comuna Fedeleșoiu femeile purtau mai ales opinci îngurzite dintr-o muchie, iar opincile cusute peste muchie erau folosite în special de bărbați.

După cum se poate observa, tipul preferat al opincii femeiești pare a fi fost cel ,,cu șabac'', care avea o denumire cu totul proprie, ca de pildă ,,opinci țundrești'', ,,opinci cu șabac''.

Dar toate aceste tipuri de opinci femeiești, după cum se vede, nu se depărtează de un prototip comun, față de care ele apar drept variante.

Opincile femeiești se leagă cu o nojiță din păr de oaie sau de capră, împletită în șase. Nojița avea diferite denumiri, și anume : nojiță, trăgătoare (Titești-Argeș), tîrsîni (cătunul Poenița, comuna Runcu-Argeș). În cătunul Sărăț al comunei Dăești nojița se numea ,,tîrsîn'' (tîrsîni). În cele mai multe localități exista termenul de ,,nojiță''. În rare cazuri femeile bătrîne purtau și ,,curea'' la opinci.

Bărbații foloseau în loc de nojițe sau tîrsîni, curea sau betelii. Bărbații purtau însă și tîrsîni.

Nojița sau tîrsîna nu numai că ajuta la încălțarea opincii pe picior, dar ea devenea și un element decorativ, înfășurînd piciorul la gleznă sub forma unei spirale, pe o porțiune de circa 5 — 6 cm. În același chip, nojițele se foloseau pînă în Bucovina. Mai mult, se observă că la descălțarea opincii ,,femeia punea nojițele opincilor pe dedesubt'', iar cînd se încalța le trecea peste picior. Din Argeș pînă în Bucovina se proceda la descălțat și încălțat absolut în același chip. Opincile cu nojițe se întîlneau și la ciangăi și huțani, folosind aceleași procedee la încălțat și descălțat.

Este de observat în același timp că tipul de opinci cu nojițe înfășurate la gleznă se poate distinge la români încă la începutul secolului al XVIII-lea.

Opinca cunoscută pe o suprafață atît de întinsă la noi are o caracteristică inițială : ea ferește piciorul nu numai de asperitățile solului, ci și de umezeală, spre deosebire de altă încălțăminte. Se definește, prin urmare, în spațiul sud-est european sau carpato-balcanic un tip de opincă specific, primitiv, și pe care îl

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

surprindem pe metopele monumentului de la Adamklissi. Este vorba de o opincă de tradiție iliro-tracică [10].

În regiunea cercetată din Argeș, o dată cu pătrunderea costumului ,,ungurenesc'' s-au introdus și pantofii negri *papucii*. Independent de pantofii apăruți în acest chip, atît în Argeș, cît și în Muscel, sub influența orașului, încă de multă vreme s-a început folosirea pantofilor, mai ales în zilele de sărbătoare.

Ghetele se întîlnesc mai ales la femeile bătrîne.

Bocancii au răspîndire mare și la aceasta au contribuit ungurenii, care veniseră cu obiceiul de a purta bocanci în zile de sărbătoare.

[10] Cf. Florea Bobu Florescu, *Opincile la români*, București, 1957; *idem*, *Das Siegesdenkmal von Adamklissi. Tropaeum Traiani*, București-Bonn, 1965.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

OLĂRITUL

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

DATE PRIVIND OLĂRITUL ȘI TRECUTUL LUI

În jumătatea de nord a Olteniei și Munteniei s-au dezvoltat numeroase meșteșuguri țărănești. Deosebirile față de regiunea din sud, a cîmpiei Dunării, sînt evidente atît prin numărul, cît și prin varietatea produselor meșteșugărești. Dar în interiorul însuși al zonei din regiunea de deal și munte există diferențieri din acest punct de vedere. Într-adevăr, deși studiile de specialitate lipsesc, din observarea atentă a vieții locale se constată că există un punct de maximă concentrare în regiunea Muscelului, cuprinsă și ea într-o regiune mai vastă, ce ar îngloba laolaltă Vîlcea, Argeșul și Muscelul.

Într-o enumerare sumară, C. Alexandrescu menționează pe comune, care sînt meșteșugurile practicate de localnici. Lista lor este într-adevăr impresionantă și întărește cele spuse mai sus [1].

Un loc însemnat îl ocupă olarii, răspîndiți în cîteva sate, ce se pot grupa în două zone, și în cele două orașe din nordul regiunii : Curtea de Argeș și Cîmpulung. Stabilirea numărului olarilor este o problemă delicată, ca întotdeauna cînd se încearcă aflarea exactă a numărului unor meșteșugari ce practicau o îndeletnicire răspîndită. Prima greutate o constituie faptul că olăritul apare rar ca singură profesiune a celor ce îl practică, și este de obicei ocupație anexă, menită să întregească veniturile rezultate din agricultură sau din creșterea animalelor. În al doilea rînd, olarii lucrează numai o parte din an. În sfîrșit, nu toți lucrează și nu toți cunosc toate fazele lucrului. Aici, ca de altfel în întreaga țară, familia îl ajută pe olar în munca lui, dar numai la o parte din operații și nu tot timpul. În Priboieni [2] spre pildă, sînt înregistrați 50 de rotari, dar meșteșugul este cunoscut (și probabil practicat sezonier) de către cel puțin 300 dintre bărbații localnici, care sînt ajutați uneori și de către femei.

[1] *Dicționarul geografic al județului Muscel*, București, 1893.

[2] Rădulescu Codin, *Monografia comunei Priboieni-Muscel*, Cîmpulung, 1904, p. 44.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

Fig. 142. — Oțetar cu decor imbrînat din Curtea de Argeș.

Într-o statistică a meșteșugarilor, publicată de Dionisie Pop Marțian în 1863, apar și olarii. Datele nu par a fi complete, cifrele fiind în mod evident inferioare realității. Lucrul este ușor de constatat din faptul că nu sînt menționați olari despre care știm că lucrau la acea vreme și, mai ales, de faptul că statistica respectivă a înregistrat în special meșteșugarii care plăteau impozite statului pentru acel meșteșug și aveau permise de lucru. Faptul nu este spus explicit, însă, spre exemplu, olarii (ca și ceilalți meșteșugari) sînt împărțiți în trei categorii, care amintesc întru totul breslele cu împărțirea lor obișnuită din orașe : meșteri, calfe, învățăcei. Grupînd laolaltă cele trei categorii, s-a găsit că în mediul rural există : 14 olari în județul Argeș ; 86 în județul Muscel ; în orașe, 18 în Pitești ; 36 în Curtea de Argeș ; 21 în Cîmpulung.

Subliniem că numărul de olari aflați în mediul rural în Muscel este cel mai mare din toate județele cuprinse în statistica amintită (referitoare la Oltenia și Muntenia).

Ce a determinat dezvoltarea olăriei în chip deosebit în această regiune și dezvoltarea în general a meșteșugurilor ? Cauzele sînt mai multe. Notăm, astfel, condițiile favorabile de așezare ale meșteșugarilor aflați în zonele de munte, în care tradiția unor îndeletniciri se putea menține în liniște. Contrastul cu regiunea

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

Fig. 143. — Oțetar din Curtea de Argeș.

de cîmpie a Olteniei și a Munteniei este izbitor ; în afara cîtorva puncte, și acelea apărate de păduri întinse și de lacuri, cîmpia a fost lipsită de olari.

Argila de bună calitate necesară executării vaselor și lemnul în cantități mari pentru arsul în cuptoare erau la îndemînă. Însăși densitatea populației din aceste două zone deosebit de mare a determinat practicarea unor meșteșuguri, întrucît agricultura și creșterea vitelor, tradiționale, nu puteau să satisfacă toate cerințele.

Desfacerea produselor meșteșugărești era menită să asigure aprovizionarea cu alimente în care cîmpia era mai bogată, în special grîu și porumb. Lucrul este evident din mai multe pricini : mai întîi, contrar celor ce ne-am putea aștepta, meșteșugarii (în marea lor majoritate) și olarii, în special, nu lucrează în perioada cea mai liberă din an, cînd muncile agricole le iau vreme puțină, adică toamna și iarna, ci dimpotrivă, vara și la începutul toamnei. Aceasta se explică prin faptul că ei doresc să aibă marfa pregătită exact la timpul cînd în cîmpie se coc produsele, și astfel să poată obține cele necesare. În al doilea rînd, direcția însăși a desfacerii produselor este clară : șiruri nesfîrșite de căruțe încărcate cu produse porneau dinspre munte și deal, cutreierînd cîmpiile Munteniei și Olteniei, pînă departe la Dunăre. Fenomenul era consemnat încă de mult. În secolul al XVII-lea aflăm că locuitorii din

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

Nucșoara „nu au în adevăr, un teren apos care să le producă cerealele trebuitoare, pentru hrană ; dar merg în fiecare an cu căruțele încărcate de fructe, ce se produc la anotimpul lor, în aceste vîrfuri de munți, tot prin țările joase de lîngă Dunăre, și schimbă aceste fructe pentru cerealele ce le sînt de trebuință la consumarea lor de peste an" [3]. Informațiile pe care le găsim în lucrarea citată a lui C. Alexandrescu sînt de asemenea prețioase, întrucît ne arată tîrgurile mai însemnate ale vremii și produsele care se vindeau în cîmpie sau chiar pe piața locală. Nu putem insista asupra întregii probleme, dar menționăm că tîrgurile principale apropiate, care atrag mărfurile locale în toată varietatea lor, sînt Curtea de Argeș, Cîmpulungul și Piteștii. La acestea se adaugă tîrgurile din Rîmnicu-Vîlcii, Rîurenii și Bucureștii. O parte din produse, cele mai prețioase, se desfac numai în regiune ; este vorba mai ales de textilele țesute în casă de femei, pentru acoperirea paturilor și pereților, care se desfac mai ales în Cîmpulung. Femeile nu mergeau mai departe cu produsele decît în cazuri excepționale, chiar dacă era vorba de alte mărfuri. Aceeași situație am întîlnit-o pînă aproape de vremea noastră. O altă parte din produse se desface, în mod egal, în regiune și în afara ei ; astfel sînt varul, șindrila și

[3] *Călătoriile patriarhului Macarie de Antiohia în țările române. 1653 — 1658*, București, 1900, p. 233.

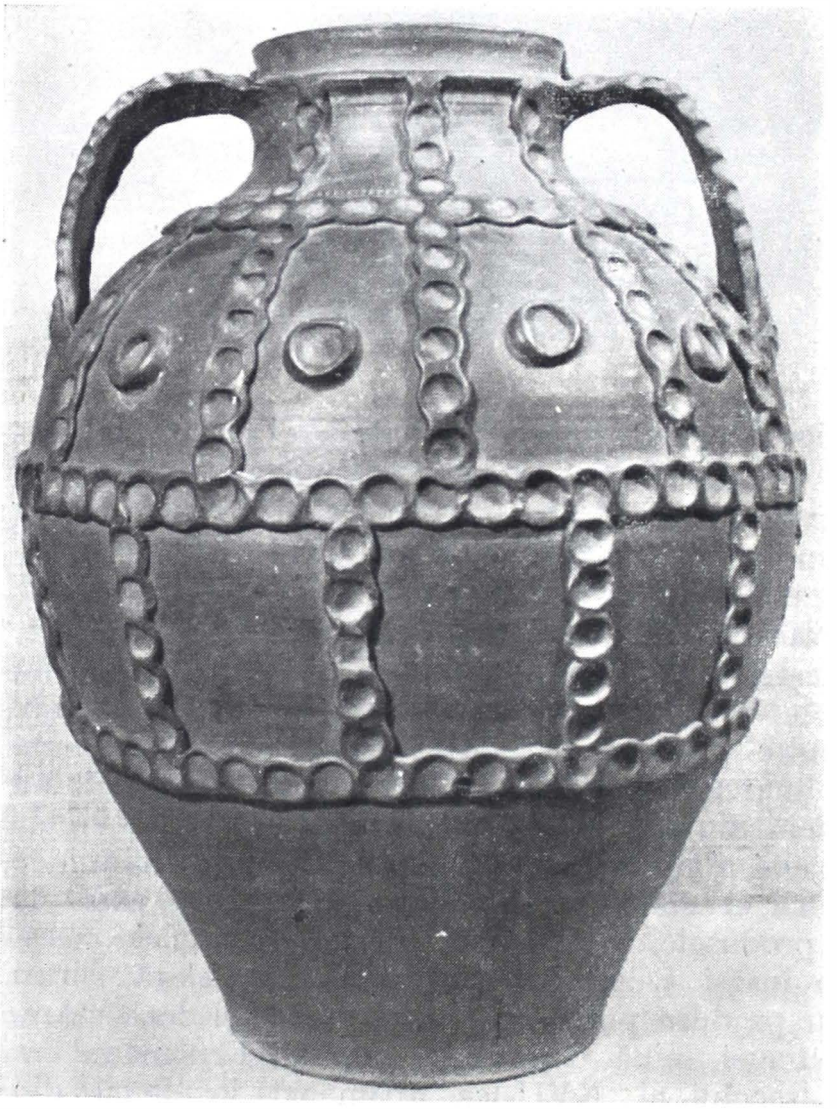

Fig. 144. — Oțetar decorat cu brîne alveolate smălțuit de culoare verde din Curtea de Argeș.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

obiecte de lemn. În schimb, produsele a căror abundență era mare nu își puteau găsi desfacere decît la cîmpie. Este vorba în primul rînd de fructe și țuică.

Olăria se desfăcea în marea ei majoritate departe de locul producerii, la cîmpie, unde era dusă cu căruțele, în călătorii ce durau uneori săptămîni de zile. Căruțele obișnuite, cu marginile mult înălțate în părțile laterale, erau acoperite apoi cu un coviltir rotunjit, învelit cu o pînză. O oală sau două, așezate vizibil în fața și la spatele căruței, vesteau laolaltă cu strigătul vînzătorului că în car sînt oale de vînzare. Călătoria era făcută la pas, ferind încărcătura de zguduiri. Din satele cu olari numeroși plecau uneori adevărate caravane, care înaintau în grup pînă spre Pitești, de unde începeau apoi să se risipească luînd-o pe drumurile laterale. Adesea ajungeau însă grupate pînă în apropiere de București [4].

Oalele se schimbau de obicei prin troc, folosindu-se rar forma bănească. Proporția schimbului varia în raport cu abundența de grîne din anul respectiv.

Vechimea meșteșugului olăresc în regiune nu poate fi precizată. În general, olăria a avut în țara noastră o mare dezvoltare, începînd încă din preistorie, și a dat naștere unor vase de interes artistic deosebit. Judecînd după caracterele olăriei din Argeș și Muscel, reiese că avem de-a face cu o producție ce are rădăcini

[4] Cf. Barbu Slătineanu, Paul H. Stahl și Paul Petrescu, *Arta populară în R.P.R. Ceramica* (București, 1958), mai ales capitolul „Aspecte din viața olăriei populare".

Fig. 145. — Oțetar decorat cu brîne alveolate din Curtea de Argeș.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

depărtate, care pornesc din perioada formării poporului român. Săpăturile făcute la Curtea Domnească din Argeș au dat la iveală o ceramică evident de fabricație locală și mărturisind o dezvoltare puternică a olăritului în timpul formării statului muntean.

Studiul de față nu dorește să dezvolte problema trecutului olăriei locale, tratată în alte lucrări; ea este de altfel puțin cunoscută. De aceea ne vom opri la olăria cu caracter țărănesc ce s-a dezvoltat în secolele al XIX-lea și al XX-lea. Cuprinderea în temă a producției lucrate la Curtea de Argeș este posibilă tocmai din cauză că vechea capitală decăzuse, pierduse poziția de capitală, și producția olarilor ei căpătase un alt caracter decît cel din trecut, care merită să fie cunoscut și are elemente puternice de asemănare cu olăria produsă în sate.

Împărțim olăria locală în trei grupe:

— Curtea de Argeș;

— Valea Doamnei (avînd ca puncte principale Leicești — cu cătunele Corbu, Valea Largă și Păcioiu, și Coșești cu cătunul Petrești);

— Valea Bratiei (avînd ca puncte principale Poienița și Goleștii).

În afară de acestea există un mic număr de olari în comunele învecinate, cum ar fi Grigoreni, Piscani, Clucereasa. C. Alexandrescu [5] îi menționează în Domnești, Golești (lîngă Cîmpulung), Leicești, Retevoiești. Rădulescu Codin [6] citează 4 olari în Priboieni. Cîțiva olari par a fi lucrat în Mălureni și Stroiești, pe valea Vîlsanului. Peste tot este vorba, prin urmare, de un mic număr de olari.

Informațiile noastre sînt astăzi insuficiente pentru a trata în mod temeinic olăria din Cîmpulung ca cea din cele trei grupe de care ne vom ocupa mai jos. Cercetări viitoare vor permite, poate, lămurirea completă a aspectelor ei caracteristice. Ioan Răuțescu [7] ne spune că, în trecut, „meșteșugul olăriei era în floare. În 1786, olarii aduși din Cîmpulung au lucrat la cișmelele din București... Olarii din Cîmpulung erau buni cunoscători ai acestui meșteșug, dînd forme variate și frumoase lutului, smălțuindu-l în diferite culori și făcînd pe el desemnuri frumoase. Olarii cîmpulungeni se duceau cu marfă și la București...". Este interesant faptul că și olarii din oraș mergeau cu marfa spre cîmpie s-o vîndă, lucru pe care îl întîlnim de altfel și la cei din Argeș. C. D. Aricescu ne spune că în 1855 lucrau încă 24 de olari în oraș [8].

Piesele aflate în muzeul din Cîmpulung arată o asemănare cu ceramica orășenească și țărănească obișnuită în secolele trecute în Muntenia. Se văd astfel: un castron bizantin aparținînd secolului al XV-lea (cu obișnuitul decor galben, verde cu motiv central vegetal — „aster"-ul [9] avînd conturul adîncit prin zgîriere), olane, plăci de sobă (una, din secolul al XV-lea, nesmălțuită, micasată, reprezentînd un cavaler feudal, seamănă cu cele găsite la Curtea de Argeș, altele, cu decor geometric), un fragment interesant de oală din secolul al XVIII-lea (nesmălțuită, cu pasta roșie, decor realizat cu humă albă așezată în șiruri paralele pe partea proeminentă a vasului). Se văd de asemenea alte piese ornamentale, smălțuite uniform în verde, albastru. Cea mai interesantă piesă, găsită cu ocazia săpăturilor efectuate în vederea ridicării noilor locuințe-blocuri, este un urcior, datînd probabil din secolul al XVII-lea[10]. Smălțuit în verde-închis (cu excepția treimii inferioare),

[5] *Op. cit.*

[6] *Op. cit.*, p. 20.

[7] Ioan Răuțescu, *Cîmpulung Muscel, Monografia istorică*, Cîmpulung Muscel, 1943.

[8] C. D. Aricescu, *Istoria Cîmpulungului*, București, 1855, p. 159.

[9] Cf. Paul Stahl și Paul Petrescu, *Ceramica smălțuită românească din Transilvania*, în „Studii și cercetări de istoria artei", 1956, nr. 3—4.

[10] Informații primite de la Flaminiu Mîrțu, la Muzeul din Cîmpulung.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

urciorul are aplicații de benzi de lut în formă de S, așezate vertical, ceea ce ar putea reprezenta șerpi, fiecare din S-uri avînd la capete rozete. Alte rozete sînt aplicate în diferite locuri ale vasului, acoperind în general partea proeminentă. Mănușa vasului are marginile laterale apăsate, așa încît ea pare dințată, la fel ca mănușile altor vase românești din Muntenia. Pe gît, rînduri paralele orizontale de zgîrieturi stau pe vas ca șiraguri de mărgele.

Olăria din Curtea de Argeș

Astăzi se cunoaște în chip neîndoielnic că la Curtea de Argeș s-a dezvoltat o ceramică a cărei înrîurire asupra ceramicii muntene a fost mare. Mai întîi, acest oraș este probabil unul din primele centre românești care au folosit smalțul preluat din olăria bizantină. Virgil Drăghiceanu a dovedit în chip temeinic cele de mai sus, prin săpăturile efectuate la Curtea Domnească din Argeș. El spune că în interiorul palatului „plăci de teracotă, cu diferite ornamente, împodobeau sobele sau pereții" [11]. „Olăria, găsită mai ales în săpăturile casei domnești, se distinge prin grosimea ei neobișnuită; sfeșnice, străchini, tasuri de atîrnat, oale cu motive ornamentale ce se găsesc și azi în ornamentica vaselor noastre țărănești. Pe lîngă aceasta, s-au găsit teracote foarte bune și fin lucrate, în toate săpăturile din Curtea Domnească și de la Sinicoară... Unele din ele sînt fără smalț, ele sînt cele mai vechi și cele mai fin executate, altele au smalț și trebuie să fie ulterioare. Cele mai multe sînt teracote de sobe ce se găsesc și în Transilvania, altele... atîrnau de pereți... Întrucît aceste teracote erau atîrnate prin camere, fiind prevăzute cu găuri, aș fi înclinat a vedea în succesia lor faze din marea bătaie a lui Basarab de la Castrul Argeș, care forma o friză în interiorul camerelor, din nenorocire azi total pierdută" [12]. Barbu Slătineanu spune că în săpăturile făcute la „casele olarilor din Curtea de Argeș, pe aceleași locuri unde ei dăinuiesc și azi din timpuri străvechi, am găsit cioburi asemănătoare cu cele aflate în săpăturile Curții Domnești. În cercetările superficiale făcute pe locurile adîncite din curțile olarilor, am găsit de asemenea fragmente de plăci și de vase smălțuite cu sgrafite, cioburi pictate, sau împodobite cu o spirală albă centrală. Aceste vase sînt de factură mai neîngrijită și par a fi opera vechilor olari. Ele datează circa din secolul al XV-lea și al XVI-lea și au fost desigur făcute după modelele bizantine importate, ale căror fragmente s-au găsit în săpăturile Curții Domnești" [13]. Și mai departe: „Lîngă Curtea de Argeș, s-au găsit cuptoare de olari din secolul al XVII-lea cu plăci de sobă lucrate, care sînt identice cu cele de la Tîrgoviște..." [14].

Producția veche cuprindea și plăci ceramice, care astăzi nu mai sînt folosite; de altfel lucrul lor nu pare să fi continuat nici măcar în secolul al XIX-lea. Vom reține că smalțul apăruse de timpuriu; totuși el rămîne un lux, și nu se generalizează, păstrîndu-se mai ales pe anumite forme de vase (unele oțetare, parte din urcioare). Cînd era vorba de vase de uz curent, smalțul apărea pe porțiuni limitate, mai ales în jurul gurii vasului. Procedeul de origine bizantină, care consta în

[11] Virgil Drăghiceanu, *Curtea Domnească din Argeș. Note istorice și arheologice*, p. 58, în „Buletinul Comisiunii monumentelor istorice", an. X—XVI, 1917—1923, București, 1923.

[12] *Ibidem*, p. 70 -- 71.

[13] Barbu Slătineanu *Ceramica românească*, București, 1938, p. 33—34.

[14] *Ibidem*, p. 44.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

Fig. 146. — Bolduri de casă lucrate în Curtea de Argeș.

zgirierea conturelor motivelor puse pe vase, se menține pînă în secolul al XVIII-lea. Atunci se răspîndește moda ceramicii orientale aduse de turci. „Sub influența ceramicii persane și turcești din Damasc, Niceea, Rhodos etc. s-a dezvoltat o artă ornamentală cu motive și colorit mult mai bogat. Primele cioburi caracteristice ale noii olării pot fi datate cu aproximație la începutul veacului al XVIII-lea" [15]. Culoarea înlocuiește conturul zgîriat, dar la Curtea de Argeș, care era deja în decădere la acea vreme, nu reușește să ajungă la bogăția pe care o va căpăta în alte centre, cum ar fi, spre exemplu, la Hurez [16]. Culoarea vaselor, mai ales cînd este vorba de porțiunile smălțuite, rămîne pînă în zilele noastre verdele-închis.

Din vechile caractere ale producției, unele se pierd chiar atunci cînd se menține categoria respectivă de vase. Astfel, cănile sau urcioarele aveau înainte vreme gîtul subțire, alungit, iar la bază se terminau subțiindu-se, în forma unui picior. Înălțimea acestui picior scade treptat, pînă dispare [17].

Asemănările între decorul unora din piesele găsite în săpăturile de la Curtea Domnească și cele actuale sînt evidente. Virgil Drăghiceanu le menționa fără să precizeze despre ce este vorba. Din tabelele publicate de el [18] reținem cele mai însemnate asemănări, și anume imprimarea motivelor în pasta vasului (mai ales cercul cu raze în interior), punctele de smalț, cercul, spirala simplă și spirala continuă ce acoperă suprafața vasului, jirăvirea culorilor (trasul cu cornul sau fire de păr peste

[15] *Ibidem*, p. 93.
[16] Paul Petrescu și Paul Stahl, *Ceramica din Hurez*, București, 1956.
[17] Virgil Drăghiceanu, *op. cit.*, p. 248; Barbu Slătineanu, *Ceramica feudală românească*, București, 1958.
[18] *Ibidem*, p. 249, 250 și 251.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

Fig. 147. — Urcior și strachini din Poienița.

culoarea încă neuscată), valul, liniile circulare ce despart rîndurile de motive, bumbii în relief aplicați pe suprafața vaselor mari.

„În partea înălțată a orașului, veche așezare de scaun domnesc, pe o uliță ce urcă spre biserica olarilor, se mai găsesc și astăzi meșteri olari. Pînă acum cîțiva ani erau încă 27 de cuptoare, în jurul cărora se grupau familiile olarilor formînd o mahala deosebit de pitorească, cu căsuțe scunde, beciuri adînci, prispe de lemn, acoperișuri țărănești de șiță. Ici, colo, așezate pe policioare, la umbră, pentru a nu fi bătute de soare, erau puse vasele la uscat" [19].

Caracterul rural al vieții celor ce produceau olăria din Argeș, ca și caracterul producției lor, așa cum a fost ea cunoscută în secolele al XIX-lea și al XX-lea, ne îndreptățește să o așezăm în rîndul ceramicii țărănești.

Argila obișnuită era luată din apropierea orașului și se ținea să dospească doar cîteva zile. Dar întrucît lutul nu era lucrat tot dintr-o dată, pentru cel lăsat mai la urmă dospirea dura chiar cîteva săptămîni. Vasele, după frămîntarea și curățarea lutului, erau formate pe roata obișnuită, alcătuită din două discuri : unul mare jos, care era pus în mișcare cu ajutorul piciorului, și un al doilea disc, superior, pe care se așeza lutul. Arderea se petrecea în cuptoarele circulare caracteristice pentru majoritatea olarilor români, așezate pe sol și avînd două guri de foc opuse.

Ceea ce deosebește producția din Argeș de producția altor centre nu sînt însă procedeele tehnice, ci marea varietate de forme. Primele care trebuie amintite

[19] Barbu Slătineanu, Paul H. Stahl și Paul Petrescu, *Arta populară în R.P.R., Ceramica*, p. 120.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

și care au făcut faima mai nouă a centrului sînt oțetarele. Înalte pînă la 1 m, ele au un gît scurt, strîmt, pîntecele umflat puternic, iar spre bază se subțiază. Cu cît este vorba de piese mai vechi, cu atît se recunoaște mai ușor forma originară a amforei din care s-a dezvoltat oțetarul. Pentru ca asemănarea să fie și mai mare, două toarte opuse leagă gîtul sau buza vasului cu partea proeminentă a pîntecelui. Subțiri, late, toartele sînt suficient de solide pentru ca după ardere să servească pentru mișcarea vasului. Uneori, un capac de dimensiuni egale cu gura vasului terminat deasupra printr-un bumb înălțat apără produsele puse în interior. Oțetarul servește pentru păstrat murături, dar poate fi folosit și pentru ținerea vinului sau chiar a alimentelor solide (grîu, porumb, făină). Oțetarele pot fi deosebite și după prezența sau lipsa smalțului. Smalțul de culoare verde-închis, atunci cînd apare, acoperă întregul vas. El asigură o mai bună impermeabilizare a suprafeței; totuși nu pare să aducă în acest caz un spor de frumusețe, așa cum se întîmplă spre exemplu la străchini. Decorul obișnuit al vaselor este format de aplicații din lut așezate pe partea exterioară sub formă de „brîne" alveo-

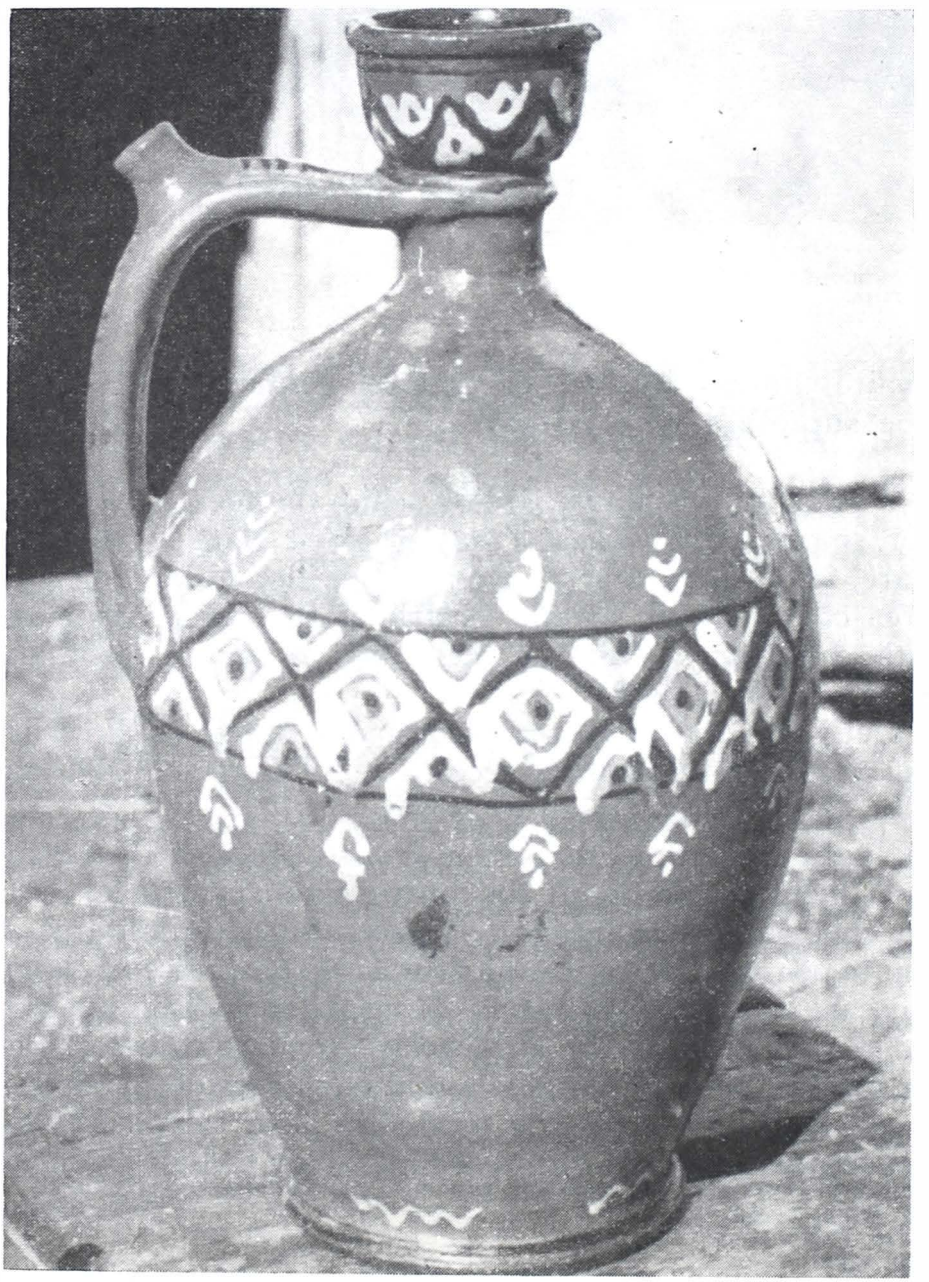

Fig. 148. — Urcior din Vlădești.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

Fig. 149. —Oală din Poienița.

late. Ele se așază de obicei în rînduri orizontale, înconjurînd vasul ca doagele unui butoi. Efectul lor este însă pur decorativ, întrucît nu sporesc în nici un fel soliditatea vasului. Uneori, mai multe asemenea rînduri paralele, așezate la distanțe egale între ele, și mai ales la baza gîtului și partea pîntecoasă a vasului se întretaie cu linii formate de brîne dispuse vertical, care împart în mod simetric suprafața. Rar, această împletitură acoperă vasul în cea mai mare parte a lui și urcă pînă la buză, semănînd astfel cu plasele de sfoară cu care țăranii prind vasul pentru a-l ridica și transporta. Brînele acoperă rar jumătatea inferioară a vasului. Uneori, cu aceeași fișie de lut se realizează linii ondulate sau alte modele, cum ar fi șarpele. Uneori șarpele stă să înghită o broască. Și de data aceasta este vorba de un decor așezat de preferință în jumătatea superioară, imediat deasupra părții celei mai umflate. Aplicațiile de bumbi făcute evident cu tipare au mai totdeauna formă circulară. La piesele noi se folosește adesea decorul cu culoare, care imită cîteodată vechiul traseu al brînelor. De asemenea apare pe unele vase decorul cu linii zgîriate, paralele, drepte sau în formă de val. Modelarea și coacerea acestor vase cere o îndeminare deosebită, fiind greu de lucrat, orice greșeală

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

Fig. 150. — Vase decorate și puse la uscat din Poienița.

riscînd să provoace pierderea vasului. Olarii din Argeș lucrau în trecut chiupuri mari, folosite de negustori pentru păstrarea grînelor și a altor produse în beciuri; este probabil ca tot ei să fi lucrat și unele din chiupurile găsite în București. Cu gura largă, pîntecele încă mai larg, ele aveau fundul ascuțit înfipt în pămînt sau în nisip. Și pe ele apăreau rînduri groase de brîne orizontale, decorative.

Tot atît de interesante sînt urcioarele. Forma lor le apropie de cele muntenești și moldovenești și le deosebește de cele transilvănene. Corpul vasului are o formă echilibrată, cu pîntecele aflat spre mijlocul lui și moderat umflat, astfel încît are o siluetă destul de subțire care, amintind vechile urcioare locale, nu ajunge niciodată la aceeeași siluetă zveltă. Un gît subțire, uneori înalt, este surmontat de o gură mică, circulară, ceva mai largă decît gîtul. O toartă laterală, plină la cele mai vechi urcioare și tubulară la cele mai noi, unește gîtul cu punctul cel mai umflat al pîntecelui. La toarta tubulară, în partea superioară, se află un bumb reliefat și găurit, prin care lichidul aflat în vas poate fi băut. Urciorul este lucrat de olar din mai multe bucăți; mai întîi el alcătuiește corpul vasului, apoi îi adaugă gîtul, buza, toarta și bumbul („țița"), prin care se bea. Ca și la oțetar, se disting piesele smălțuite de cele nesmălțuite. Dar, spre deosebire de primul, apar deseori urcioare smălțuite parțial, fie jumătatea superioară, fie numai regiunea gurii și mănușii, adică locurile din care se bea. Culoarea obișnuită a smalțului este verde. Atît așezarea, cît și culoarea smalțului sînt aceleași ca la cele mai vechi piese găsite în săpături. Decorul cu aplicații în relief este mai rar ca la oțetare și folosit mai ales pe piesele lucrate în secolul trecut. El se limitează la îmbrînarea

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

părții superioare (pîntecele, toarta). Bumbi plați, aplicați pe pîntece, de formă circulară sau stelară se văd tot pe piesele ceva mai vechi. Pe cele mai noi, lucrate în secolul acesta, s-a răspîndit decorul cu culori; el poate fi văzut și pe piese din secolul al XVIII-lea. Decorul cu culori este așezat în aceleași locuri ca și la cel cu brîne, adică în special în jumătatea superioară a vasului. El scoate în relief gura vasului, gîtul, punctul cel mai larg al pîntecelui, subliniind astfel forma. Se recunosc și aici liniile circulare orizontale, în rînduri paralele, uneori valul, punctele sau mici fragmente de linii ce se repetă. Tehnica picăturilor scurse ce antrenează liniile trase mai înainte cu cornul se văd pe un vas din secolul al XVIII-lea [20].

Un loc aparte îl ocupă urcioarele de nuntă, categorie ce se distinge în cadrul olăriei românești prin raritatea ei. Ele se lucrează în sudul Carpaților, mai ales în două centre, Oboga și Curtea de Argeș. În aceasta din urmă se lucrau urcioare al căror corp aveau în întregime aspectul unei păsări, de obicei barza, înconjurată de mici berze. Alteori, pe corpul balonat al vasului se lipesc figurine reprezentînd ființe fantastice imaginare, cum ar fi calul înaripat; vulturul cu aripile desfăcute apare și el. Bumbi circulari stau aplicați pe vase, la fel ca și la urcioarele obișnuite. Varietatea urcioarelor de nuntă din Argeș este mai mică decît cea din Oboga, judecînd după piesele pe care le cunoaștem astăzi. Folosite în timpul ceremoniei de nuntă, avînd uneori pe ele așezați copii-figurine sau numai capete de copii, ele ar putea fi reminiscențe ale unui cult al fecundității. În orice caz, ținînd seama de faptul că le-am întîlnit și în ceramica românilor din Timoc, ca și în cea a sîrbilor sau bulgarilor [21], se poate spune că este vorba de un fenomen balcanic a cărui graniță nordică o constituie Carpații Meridionali.

Asemănătoare urcioarelor de nuntă, dar avînd cu totul altă întrebuințare (deși au în parte un scop superstițios) sînt „boldurile" („băsicile", „țepile"), care se fixează la extremitățile coamei acoperișului, pe case. Boldurile au o parte centrală umflată, goală înăuntru, și o deschidere dedesubt. În acest fel ele se fixează de țepile de lemn ce mărginesc coama acoperișului. Forma boldului se bazează pe o sferă, uneori pe o sferă care la capătul superior se termină ascuțit. Cîteodată boldul amintește forma bradului. Smălțuite totdeauna (ca și urcioarele de nuntă), colorate de obicei în verde, dar și în galben, portocaliu, albastru, ele au un decor din brîne, simplu. Partea esențială a decorului la multe din aceste bolduri, mai ales la cele lucrate pînă în secolul trecut, sînt figurinele aplicate deasupra, de obicei păsări. Ne este greu să precizăm ce anume fel de păsări; recunoaștem însă berze și poate cuci. Boldurile din ceramică lucrate la Curtea de Argeș puteau fi văzute pînă departe în cîmpia Dunării; olarii localnici aprovizionau în mod obișnuit și Bucureștii [22].

Cănile din Curtea de Argeș au ca element aparte, față de altele, un cioc așezat în partea umflată a pîntecelui, pe unde se poate scurge lichidul afară. Toarta vasului nu este opusă ciocului, ci apropiată de el, astfel încît să fie comod la băut. Smalțul se așază rar pe întregul vas, stînd de obicei numai în jurul

[20] Barbu Slătineanu, Paul H. Stahl și Paul Petrescu, *op. cit.*, fig. 119.

[21] Georgi Bakarschiew, *Bulgarische Keramik*, Sofia, 1956, fig. 65 (Krug aus Samokow, bulgarische Renaissance), 89 (Hochzeitskrug-Bulgarische Renaissance), 90 și 91 (notate la fel). Este dar evident că și modul de folosință seamănă în parte cu cel din țara noastră. În aceeași categorie pot fi puse cele publicate de Dimităr Stankov, în „Narodnoto granciarstvo v. s. Businti" (fig. 32—37), lucrate in apusul Bulgariei (publicat în *Kompleksni nauci-nii expediții v Bălgaria*. Transco, Brezniciko, Kiostendilsco; Sofia, 1961).

[22] Împreună cu Paul Petrescu am identificat existența boldurilor în cîmpia Dunării. Pe o casă în București exista pînă acum cîțiva ani un asemenea bold, cumpărat la începutul acestui secol; era împodobit cu o serie de păsări, una mare în vîrf și altele mici în jurul ei, ceva mai jos.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

gurii și la capătul ciocului tubular. Decorul lipsește. Mult asemănătoare cu cănile sînt ceainicele, avînd de asemenea un cioc tubular prin care se scurge conținutul, și o toartă opusă. Decorul lipsește sau este redus la cîteva picături de smalț colorat sau la cîteva trăsături cu pensula făcute tot cu smalț colorat. Ceainicul a fost probabil preluat în secolul trecut de la orășeni și imită de altfel forma ceainicelor importate, din faianță și porțelan. Produs rar astăzi, el a fost preluat însă de către unele din centrele rurale.

Două alte forme sînt adaptate vechii vetre țărănești, la care vasele se puneau direct pe foc sau alături de el. Este vorba de oale de gătit, cu formă regulată, cu gură mare și bază largă pentru a le asigura stabilitatea, cu o toartă și uneori trei picioare de susținere înalte de cîțiva centimetri. Tigaia tripodă are un mîner lateral. Ca și oala de gătit tripodă, ea are în interior suprafața smălțuită. Decorul lipsește mai totdeauna ; apar însă, trase cu pieptenul de lemn în pasta moale a vasului, linii paralele orizontale ce înconjură vasul, linii ce se regăsesc uneori și la cănile sau urcioarele nesmălțuite.

Rar lucrate, aparținînd secolului al XIX-lea, sînt gazornițele, semănînd cu sticlele obișnuite de astăzi, și în care se păstra gazul pentru luminat. Vasele pentru transportat mîncare la cîmp, cu toarta așezată deasupra, sînt la fel de rare. Rămășițe ale timpurilor depărtate, sfeșnicele lucrate pînă în secolul trecut amin-

Fig. 151. — Cuptor de oale umplut, acoperit cu cioburi, în Coșești.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

tesc pe cele găsite în săpături. Figurinele — jucării de copii (imitînd păpuși, animale) — prezintă puțin interes.

În sfîrșit, o ultimă categorie, care în alte centre ale țării noastre constituie baza producției și principala realizare artistică și anume străchinile și farfuriile, au avut în Argeș o mică dezvoltare. Se folosesc cele decorate cu cornul, avînd, spre exemplu, motivul spiralei continue desenat în culoare deschisă (alb sau crem), la fel ca vasele găsite în săpături. Valul, spirala, punctele, liniile întrerupte, uneori flori și, pe cele mai puțin îngrijite, picăturile stropite de smalț, formează decorul obișnuit. Verdele, cafeniul, albul, destul de terne, dau o palidă strălucire pieselor smălțuite. Străchinile se deosebesc de forma obișnuită românească de tradiție preistorică prin lipsa buzei.

Olăria de pe Valea Doamnei

Cele două comune vecine de olari de pe Valea Doamnei, Leicești și Coșești, constituie principalul centru olăresc actual al regiunii. Satele care le alcă-

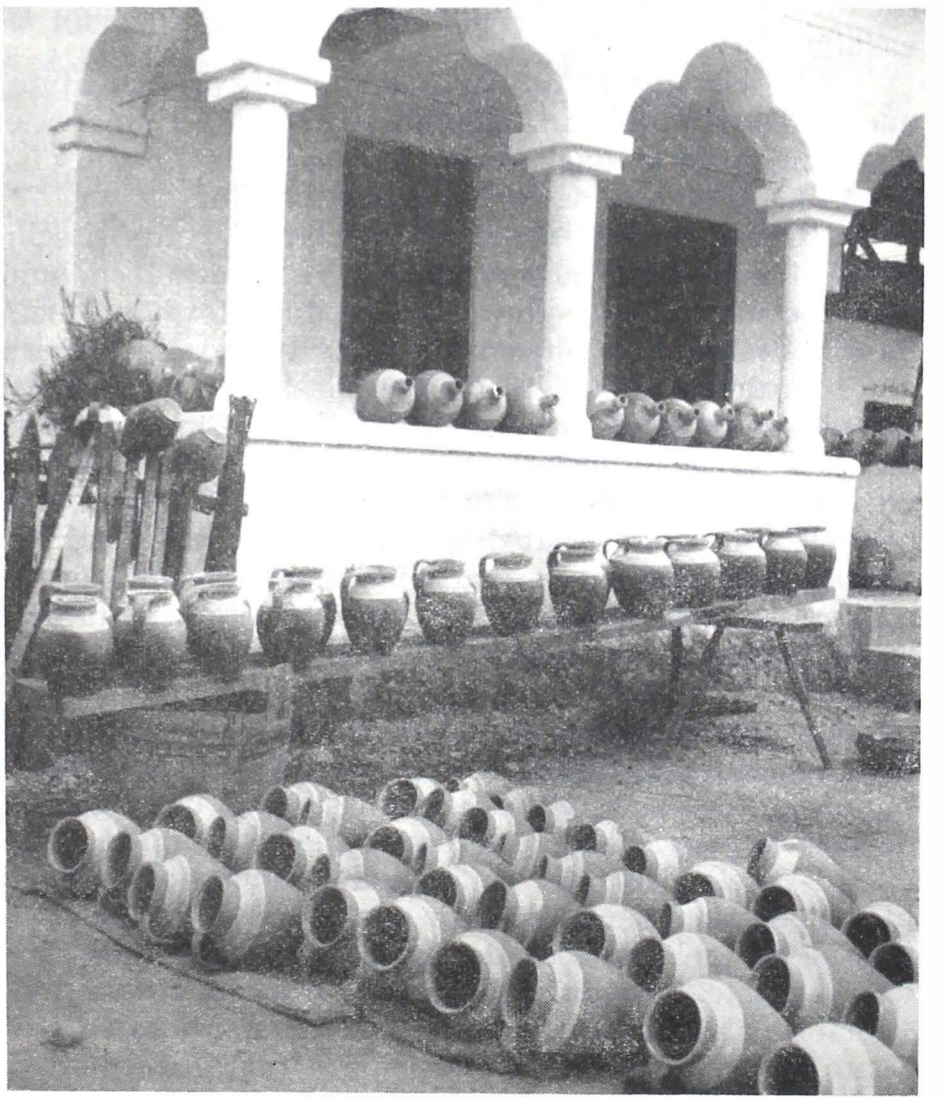

Fig. 152. — Diferite vase din lut decorate și puse la uscat în Coșești.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

tuiesc sînt așezate de-a lungul teraselor Văii Doamnei. Ele par a forma o singură așezare, întrucît se continuă aproape fără întrerupere unul pe celălalt, de ambele părți ale șoselei. Casele olarilor se înșiră și ele de-a lungul drumului, mai ales pe șoseaua principală, paralelă cu valea.

Olarii aduc lutul din locurile unde este de calitate mai bună, fără să se depărteze însă mult de sat. Adesea lutul se găsește în imediata apropiere a casei. Transportat cu căruța, el este pus în gospodărie în „țarcuri", locuri îngrădite cu scînduri, așezate pe sol, neacoperite. Odată așezat în țarc, lutul este săpat de cîteva ori, așa încît să se „coacă" la soare, unde stă două-trei săptămîni. Cînd plouă, lutul „se stinge de un lat de mînă". Întrucît însă stratul de dedesubt nu se „stinge", el este săpat pe loc. Ambele operații reprezintă de fapt o formă de dospire primitivă, care expune lutul la primirea impurităților, din cauza lipsei unui acoperiș și a unei îngrădituri suficient de înalte.

Înainte de lucratul oalelor, lutul se pune în casă pe o cergă, fiind apoi „călcat" pînă „se face ca ceara", cu tot piciorul, pe margine, de jur împrejurul grămăzii. Călcarea se face cu un singur picior. Apoi lutul este strîns iar grămadă și călcat din nou. Călcarea se efectuează de trei ori, prima dată mergîndu-se într-o direcție, a doua oară în direcția inversă și a treia oară iar în prima direcție.

În faza următoare lutul este luat în mînă, în bulgări ținuți cu ambele palme. Apoi cu degetul gros și cu arătătorul de la cele două mîini se „petrece" tot lutul, „alegîndu-se" impuritățile din pastă. După aceea începe confecționarea vasului dorit.

Vasele sînt făcute pe roata în mișcare, cu ajutorul unui „strung" sau al unei „mistrii" de lemn (pieptenele). După terminarea operației sînt desprinse de roată cu ajutorul unei sîrme. La vasele cu „mănuși" (toarte), acestea se lipesc după 2—3—4 ore de la formarea vasului.

Odată format, vasul este așezat pe polițe și scînduri puse la umbră timp de 3—4 zile. După aceea vasele sînt decorate cu humă albă. Decorarea poate avea loc uneori și la cîteva ceasuri după formare, înainte de a prinde mănușile de vas, deoarece ele împiedică realizarea ușoară a decorului.

Arderea are loc în cuptoarele de forma cea mai răspîndită în țara noastră. „Cuptorul de oale" este înconjurat de un „țanc de nuiele" — împletitură din nuiele. „Zidul" cuptorului este din pămînt bătut. El se realizează prin așezarea unei roți de car în centru, mărginită apoi de scînduri așezate vertical. Între peretele interior, format de scînduri, și cel exterior, format de țancul de nuiele, se bate lutul bine cu un mai, pînă ce el formează un perete de înălțimea obișnuită pentru cuptoare. Apoi se scot scîndurile și roata de car. Spațiul astfel format are numele de „încăpere". În două puncte ale zidului, opuse, așezate pe un diametru ce străbate suprafața circulară a cuptorului, se construiesc două „guri" întărite prin cărămizi, ce străbat peretele de lut. Pe sol cuptorul are o parte înălțată, alcătuită din cărămizi ; aceasta este despărțită în două de către un șanț numit „izvor" sau „izvod" ce unește cele două guri. Un alt șanț circular, lipit de partea interioară a pereților, ocolește vatra de cărămizi.

Vasele decorate sînt așezate în cuptor astfel încît să rămînă șanțurile libere pentru ușoara circulație a căldurii și, în același timp, pentru a împinge în interior lemnele de foc. Deasupra vasele sînt acoperite cu cioburi rămase de la vasele sparte. Întregul cuptor stă sub un adăpost format dintr-un acoperiș numit „polată", alcătuit dintr-o singură apă în pantă sau din două ape. La cele din urmă apare deseori în porțiunea centrală, situată deasupra cuptorului, o parte mobilă,

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

ce poate fi dată la o parte, spre a feri învelitoarea de incendiu. Alteori, în același loc, se observă o parte supraînălțată la acoperiș, la fel cum există deasupra povernelor de fiert prunele pentru țuică. La acoperișul într-o singură apă se poate da uneori întregul acoperiș la o parte.

Vasele sînt arse la început cu foc mic timp de 3—4 ore, iar după aceea cu foc mare, timp de alte 2—3 ore. Focul se face la început cu lemn gros, care arde încet, și apoi cu „țăndări", care ard repede și produc căldură puternică, vasele fiind astfel trecute treptat la o temperatură înaltă.

Formele de vase sînt cele obișnuite muntenești și se aseamănă în special cu cele de pe valea vecină a Bratiei. Numirile părților vaselor sînt obișnuite: „gură", „buză", „sub buză", „borți", „fund", „gît", „țiță", „mănușă", „capac".

„Oțetarul" apare rar, rămîne nesmălțuit, este de dimensiuni mai mici decît cel din Argeș și are un decor realizat simplu, cu humă albă, „Urciorul", ceva mai alungit ca în alte regiuni, asemănător cu cel din Argeș în această privință, are o „coadă" străbătută de un canal ce duce la umflătura numită și aici „țiță". Gura este mai largă decît „gîtul subțire", iar fundul este mai îngust ca mijlocul vasului. Decorul, realizat cu humă albă, constă în elemente geometrice simple, așezate pe buza, gîtul și partea de sus a vasului. El este realizat pe roata în mișcare, cu ajutorul cornului.

„Pîrnaia" este un vas scund, îngust spre bază și lat spre partea superioară. Gura lui extrem de largă amintește hîrgăul moldovenesc cu pastă neagră, ca și vasul pentru prins laptele lucrat în centrul Munteniei. Două toarte opuse, mici, stau în partea lui de sus. Același decor simplu, cu humă albă, se așază tot sus. În acest vas se gătește mîncare pusă pe foc. Cînd are dimensiuni mai mici, el poartă și numele de „cratiță".

„Oala" de gătit este alungită și are gura destul de largă, aproape egală cu dimensiunile fundului. Servind pentru fiert, ea poartă și numele de „fiertură". Capacitatea obișnuită este de 4—5 litri, dar se lucrează și exemplare mai mici, cu o siluetă alungită.

O formă obișnuită este „găina cu capac", avînd două toarte mici aplicate în partea de sus a oalei descrise înainte. Peste gură se așază un capac caracterizat prin forma lui țuguiată și surmontat de un bumb ce servește la apucat. Prin dimensiunile mari ale vasului, ca și prin forma lui, el amintește însă oțetarul. Tot „oală" este numită oala scundă, obișnuită, cu fundul și gura aproximativ egale, o singură toartă, decorată simplu cu aceeași humă albă.

„Borcanul" nu are gît; suprafața fundului și gurii sînt egale între ele, iar mijlocul ușor umflat. Servește la păstrat alimente. Oala cu toarta peste gură, servind la transportat mîncarea în afara casei, la cîmp, este numită „oală cu baiere".

„Strachina" și „castronul", asemănătoare între ele, diferă prin dimensiuni, strachina fiind mai mică. Ea conține elementele obișnuite românești și amintește formele La Tène, cu pereți drepți, înalți. Ca și în Argeș, buza lipsește sau este de-abia simțită. La uscare, străchinile sînt așezate într-un fel caracteristic, pe care l-am întîlnit și în Moldova (în regiunea Romanului); ele stau gură-n gură două cîte două, suprapuse, una opusă alteia. În acest mod se evită deformarea în timpul uscării, frecventă la străchini, și uscarea prea repede care atrage crăparea vaselor. Decorul simplu, cu humă albă, este realizat pe roata în mișcare, cu ajutorul cornului, dar și cu pensula.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

Fig. 153. — Oale cu decor caracteristic pentru moși din Petrești; pe vasul din dreapta spirala, pe cel din stînga „calea rătăcită".

O formă pe care oamenii o fac în mod special pentru locuitorii din cîmpie este „tava de copt sub țest". De fapt este vorba de o strachină mai mare, avînd aproximativ diametrul țestelor și o înălțime mică. Vasul sferic, cu picior, alcătuit din două emisfere, folosit la păstrarea anaforei, era lucrat rar în trecut și numai pentru biserici. El se regăsește în Bulgaria, în regiuni de munte [23], în Timoc, în Mehedinți, fiind deci vorba de un element probabil obișnuit în trecut într-o regiune întinsă.

Decorul este realizat în mod egal de către bărbați și femei. Spre deosebire însă de restul olăriei românești, aici femeile lucrează adesea în toate fazele de lucru, chiar și la formarea pe roată.

Uneltele obișnuite pentru realizat decorul sînt „cornul" și „feleticul", pensulă de dimensiuni diferite. Cu feleticul înmuiat în humă albă se așază motivele pe vasul fix sau în mișcare. Prin ardere culorile se fixează. Cînd vasul urmează a fi smălțuit, el este ars a doua oară. Smălțuirea este însă o operație destul de rară, majoritatea producției rămînînd nesmălțuită. Cînd decorul este mai migălos, se folosește o pensulă mică, cu fire din păr de porc, numită „feleșteu".

Motivele obișnuite sînt cele geometrice simple. Se observă astfel „brîul" (linia dreaptă), așezat adesea spre partea cea mai umflată a vaselor, totdeauna ceva mai sus de mijlocul înălțimii. Brîul înconjură vasul și este desenat pe vasul fixat de roata în mișcare. Linia ondulată este numită „șerămboi" (șarpe), care poate fi simplu sau cu „picături", în cazul că două rînduri de puncte mărginesc pe o parte și pe alta linia ondulată. „Frunza" (sau „floarea") reproduce întocmai motivul bradului, o linie dreaptă verticală și altele puse în diagonal pe ea, de o parte și de alta. „Strugurele" este o linie continuă cu mici cerculețe alăturate.

[23] Dimităr Stankov, *op. cit.*, fig. 44 și 45.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

„Picăturile" (sau „punctele") întovărășesc adeseori liniile principale ale desenului, dublîndu-le.

În Petrești apare un decor particular ce seamănă, și prin forma motivelor și prin numele lor, cu cel de pe ouăle încondeiate. Este vorba de „calea rătăcită", linie sinuoasă ce acoperă peretele exterior al oalelor. Printre ocolișurile acestei linii se așază puncte. Alteori valul, așezat în șiruri suprapuse despărțite prin linii verticale, acoperă întreaga suprafață. Acest decor se folosește pe vasele lucrate special pentru „moși". Cu aceeași ocazie oalele ce se ofereau de pomană se împodobeau bogat în exterior, tot cu humă albă. Este interesant și faptul că olarii localnici numesc împodobirea vaselor „încondeiere", adică întocmai ca la ouă.

Cunoștințele de olărie sînt extrem de răspîndite. Cei mai mulți dintre bărbați au practicat olăria, uneori cu mijloace improvizate, împrumutînd, de pildă, cuptorul vecinilor. În plus, faptul că femeile lucrează și singure mărește numărul olarilor, mai ales în Coșești.

Odată terminate, vasele sînt încărcate în căruțe și vîndute prin sate. Căruțele au pereți înalți din nuiele împletite („căruță cu țarc de oale"). Drumul durează uneori săptămîni de-a rîndul. Distanțele depind de rapiditatea de desfacere a mărfii. Olarii ajung departe, la Brăila, Rîmnicul-Sărat, Focșani, Dobrogea. În mod obișnuit însă, ei circulă prin Bărăgan, spre Giurgiu, Izlaz, Dioști, Bechet, Craiova, Turnu-Măgurele, București, Budești, Oltenița, Călărași.

Marfa se schimbă în mod obișnuit pe grîu.

Olăria de pe valea Bratiei

Olarii din cele două sate vecine Poienița și Golești locuiesc în casele care și aici se înșiră de-a lungul drumului, paralel cu valea Bratiei. Lutul pentru oale se găsește mai greu ca pe valea vecină, a Doamnei. Este cunoscut pentru calitatea lui cel de la Runcu și Golești, unde vin uneori și olarii din alte părți să ia lut. Olarii duc în curte 7—8 căruțe, care ajung pentru multă vreme, și le răstoarnă într-un „țarc de oale", închis cu „gard" înalt, ca să nu intre animalele peste el; lutul rămîne neacoperit.

Dospirea este scurtă, iar uneori vara durează o singură zi. Olarii știu însă că dospirea mai lungă dă o pastă mai bună și de aceea adeseori aduc iarna lutul și îl țin pînă spre primăvară, uneori trei luni de-a rîndul. După ce a înghețat, lutul este călcat și lucrat mai ușor. Lutul de vară este „glodos" tocmai din cauza dospirii mai scurte. În perioada cît stă în țarc, lutul este abundent udat (la 100 kg de pămînt cam 3 decalitri de apă) și apoi este dus în odaia de lucru. Iarna însă nu se udă lutul, ci se duce în casă pentru a fi dezghețat în copăi sau pe „obloane de blană". Umezeala pe care o conține este suficientă.

Frămîntatul se face cu picioarele, roată în jurul lui, călcînd cu dreptul lutul și cu stîngul în afară. Se apasă cu toată talpa, apăsîndu-se însă mai tare cu călcîiul (îl „bate pe margini"). Un om tînăr și voinic calcă lutul în 2—3 ore. În timpul acestei operații, stratul de lut nu trebuie să fie mai înalt de trei degete, altfel operația nu se îndeplinește bine. Este adunat de două ori și apoi din nou călcat, fiind astfel vorba de trei călcături consecutive. Cînd se adună lutul se și întoarce

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

cu fața în jos. Apoi se rup din el bucăți ce sînt formate în bulgări rotunjiți („duri de pămînt de oale"). Este lăsat apoi din nou cîteva ceasuri să „dospească", altfel este prea „crud" și se rupe la lucrul pe roată. Frămîntat bine în mînă, se taie cu sîrma în straturi de două degete pentru a-l curăța o ultimă oară, fiind apoi din nou făcut „bulgări".

Pe urmă olarul „îi dă formatul" pe roată. Roata mică, superioară, e numită și aici „torcol". Ea este unită printr-un „fus" cu „roata" inferioară, mai mare ca prima. Fusul este fixat dedesupt într-un bolovan, printr-un capăt ascuțit („boldul de a merge roata"). Masa de lemn la care este fixată roata se numește „talpă de oale". Pe ea stă o „răzătoare" de lemn pentru răzuit mîna de lutul care se adună în timpul lucrului. Alături stă de obicei „polița de oale", pe care sînt așezate vasele imediat ce sînt scoase de pe roată, înainte de a fi puse în locurile unde se vor usca, După formare și așezarea pe polițe la uscat, vasele sînt lăsate să stea „de la răsărit la asfințit", fiind apoi „încondeiate". Ele se duc în pod, pentru ca să se usuce în continuare, de unde nu sînt luate decît spre a fi arse în cuptor.

Fig. 154. — Oțetar decorat cu linii ondulate din Coșești.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

Un olar priceput poate lucra zilnic 50—60 de bucăți.

Vasele sînt arse întîi „de roșu". Cuptorul obișnuit este întîlnit în cele mai multe centre olărești românești, cu secțiune circulară și două guri de foc. Acestea au vatra de cărămidă împărțită în două printr-un șanț ce unește gurile între ele, șanț ce înconjură vatra de-a lungul peretelui cuptorului. Se întîlnesc însă și vetre de cărămidă împărțite în trei părți egale, despărțite prin șanțuri între ele, șanțuri ce pornesc de la cele trei guri ale cuptorului. Această particularitate nu este motivată de dimensiunile mai mari ale cuptorului ; olarii o explică numai prin necesitatea unei mai bune arderi și conduceri a focului. Peretele este făcut dintr-un strat gros (60 cm) de pămînt bătut. Construirea lui se face prin procedeul descris mai sus cu ajutorul roții de căruță. Spre exterior cuptorul este mărginit de un „gard" din nuiele împletite. „Isvoadele" cuptorului (șanțurile transversale) ce brăzdează vatra sînt cu aproximativ 15 cm mai jos ca vatra. Înălțimea pereților este în jurul a 1,30—1,40 m.

Pentru ardere se pun sau numai vase nearse sau numai vase care ard a doua oară, niciodată amestecate. Prima ardere durează 7 ore, cînd este vorba

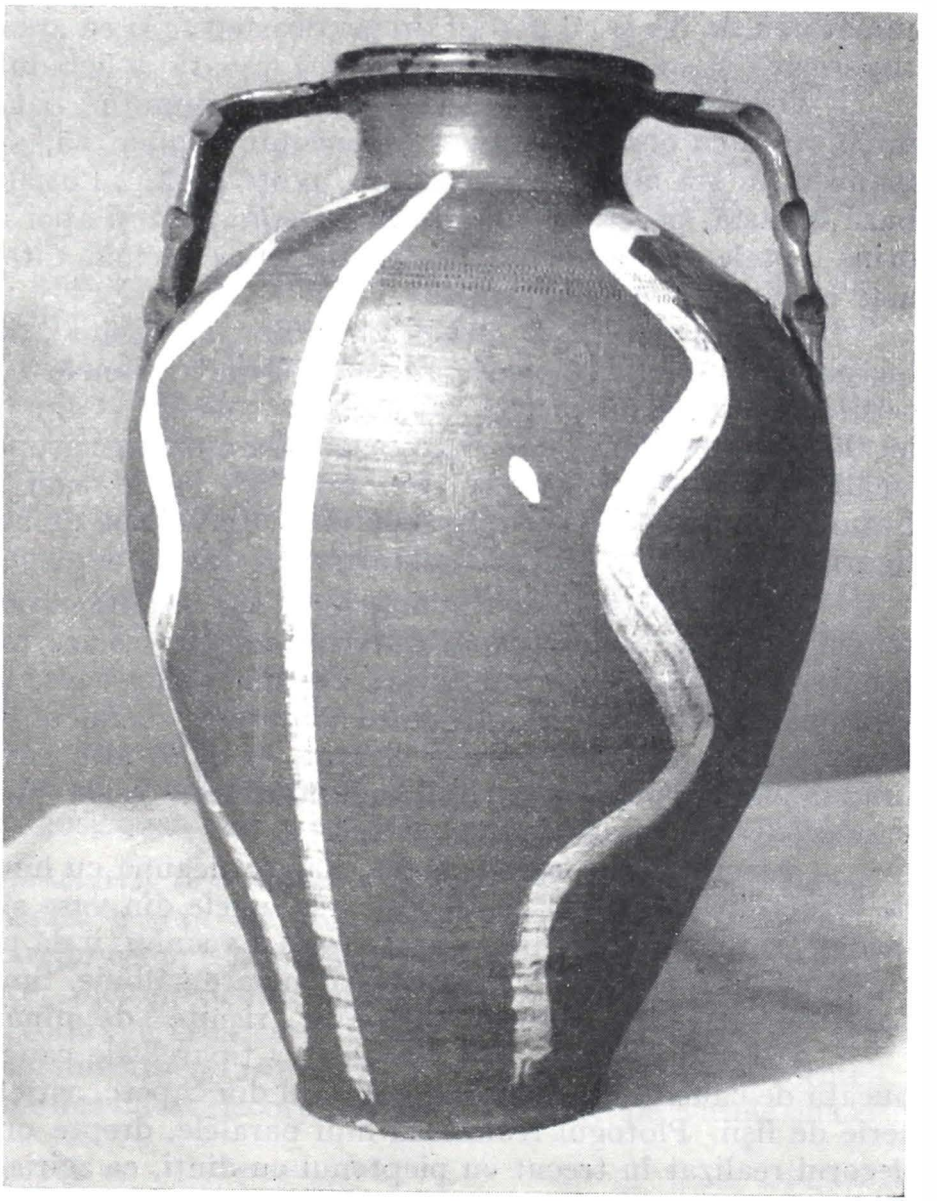

Fig. 155. — Oțetar din Coșești.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

de oale mari și 3—4 ceasuri cînd este vorba de oale mici. Diferența nu este determinată de necesitatea unei arderi mai prelungite, ci de faptul că la vasele mari încălzirea se face mult mai încet, pentru a se evita spargerea lor.

Formele lucrate sînt mai variate decît în centrele de pe valea vecină, a Doamnei. Avem astfel ,,strachina'' înaltă, cu pereți drepți, asemănătoare cu cea de pe valea Doamnei și din Argeș. Meșterii locali le lucrează însă cu mai multă grijă. ,,Urciorul'' păstrează silueta alungită obișnuită regiunii. Uneori ea sugerează forma amforei. Gîtul este înalt, subțire, și se termină printr-o gură brusc lățită, de secțiune circulară. ,,Coada'' vasului este mai totdeauna tubulară și surmontată de ,,țița'' pentru băut. Decorul, așezat cel mai des sub un strat de smalț, este plasat în jumătatea de sus a vasului.

Vasele de murături, înalte, largi, au diametrul cel mai larg spre mijloc și două toarte opuse. Decorul este realizat cu culori ; nu se cunoaște decorul cu brîne. ,,Boalca'' este oala obișnuită de fiert și are o capacitate variată, de obicei între 1 și 3 litri. Cînd ajunge la 2 decalitri, deși păstrează numirea de boalcă, este de fapt un oțetar. ,,Borcanul'' (cu capacitate între 1 și 3 litri) servește la păstratul lichidelor și are două forme : prima, cu pereți drepți, cu baza mai largă decît gura, are o mănușă și un cioc la marginea gurii. A doua este rotunjită în jumătatea de jos și cu pereții drepți deasupra ; și ea are o mănușă fixată în partea superioară și un cioc pentru vărsarea ușoară a lichidului.

Oala de dus mîncarea la cîmp este numită ,,oală cu mănușă'' și seamănă întru totul cu boalca de mici dimensiuni, numai că, spre deosebire de aceasta, mănușa nu stă lateral, ci deasupra, peste gură. ,,Pîrnaia'' are de obicei o toartă, baza îngustă, pereții lățindu-se brusc spre gură și apoi îngustîndu-se ; servește la prins laptele și amintește pîrnaia din valea vecină. Cîteodată, la unele din vasele mai mari se pune un ,,capac''.

Alături de aceste forme, obișnuite, adăugăm ,,țignalul'', fluier pe care îl lucrau înainte vreme olarii bătrîni. Plăcile (,,olanele'') sînt din ce în ce mai des cerute și produse pentru alcătuirea sobelor. Caracteristice pentru producția locală sînt și boldurile de ceramică pentru așezat pe acoperișuri. Ele sînt totdeauna smălțuite și intens colorate (cel mai des verde, mai rar albastru sau galben). Forma este de obicei ascuțită spre vîrf, fiind vorba de un con suprapus unei sfere ; figurinele păsări prezente la boldurile din Curtea de Argeș lipsesc.

,,Cana'' seamănă cu ,,borcanul'', dar are dimensiuni mai mici. ,,Ceainicul'' seamănă cu un urcior scund, puternic umflat, ce are în partea din față un cioc tubular, ca la ceainicele orășenești. Ceainicul nu are gît, iar gura se termină brusc fără buză și este îngustă. În totul amintește ceainicul lucrat de olarii din Curtea de Argeș. În anii din urmă a apărut, ca și în alte părți din țară, ,,cratița'' cu fundul plan și pereții verticali, adaptată noii vetre țărănești, cu plită, în care vasele nu mai stau direct pe foc.

Decorul vaselor este făcut mai totdeauna cu humă albă, aplicată înainte de prima ardere. După ce au fost arse, unele din vase sînt smălțuite cu un smalț incolor, care, suprapus peste pasta roșie a vasului, îi dă un aspect cafeniu ; decorul cu humă albă transpare și capătă o culoare gălbuie. Smalțul este produs în bună parte de către olari, care îl macină în ,,rîșnițe'' de mînă obișnuite.

Desenul se realizează adesea cu ,,tipare'' de cauciuc sau cu un ,,plotog'', bucată de cauciuc subțire tăiată la unul din capete, astfel încît se termină printr-o serie de fîșii. Plotogul realizează linii paralele, drepte ori ondulate, imitînd astfel decorul realizat în trecut cu pieptenul cu dinți, ce zgîria pasta moale a vasului în

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

rînduri paralele drepte sau în valuri. Se foloseşte la decor şi „pămătuful", pensulă de diferite dimensiuni ; el este folosit mai ales de către olărițe, care lucrează adesea la împodobirea vaselor. Cu „tiparele" de cauciuc se aştern florile, care tind să înlocuiască pe vasele noi vechiul decor geometric.

Plotogul trage linii paralele, de obicei în partea cea mai largă a pîntecelui vasului. Cu pămătuful se desenează flori şi mai ales se trag acele vergi verticale asemănătoare cu un deget, care pornesc dinspre jumătatea superioară a oalelor şi coboară pînă spre bază îngustîndu-se. În trecut se folosea mai ales cornul, umplut cu var, la fel ca în zona vecină a Vîlcii.

Atrage atenția motivul vertical asemănător cu un deget, a cărui formă şi aşezare sînt foarte asemănătoare cu cele ale motivului folosit de către olarii din Businți, centru de olari bulgari, aşezat la apus de Sofia, în apropiere de frontierea cu R.S.F. Iugoslavia, într-o regiune muntoasă în care s-au păstrat numeroase elemente tradiționale. El are o producție considerabilă [24]. Asemănările semnalate nu credem că sînt întîmplătoare, ci, ca şi celelalte asemănări notate, de pildă cu olăria din Curtea de Argeş, se datoresc unui fond comun străvechi, menținut prin permanente contacte culturale. Într-adevăr, unele aspecte ale ceramicii se continuă din regiunea Businților, a Timocului, în Mehedinți, Gorj, Vîlcea, ajungînd în zona Argeşului şi Muscelului.

Smaltul a intrat în folosința centrelor de pe valea Bratiei cu aproximativ 40 de ani în urmă, producția veche nefiind smălțuită. Dar astăzi se aşază un decor cu humă de culoare verde, care rămîne verde şi sub smalț. Motivele geometrice cel mai des folosite sînt „vergile" (linii drepte orizontale) şi „şarpele" (linia frîntă sau ondulată).

Odată lucrată, marfa este suită în căruțe şi transportată prin țară. Olarii cunoşteau în trecut un mare număr de tîrguri şi îşi calculau astfel drumul, încît să ajungă la ele chiar în ziua tîrgului. Marfa se vindea pe bani. La tîrgurile de cîmp, spre sfîrşitul verii şi toamna se schimbă marfa contra marfă. Proporția schimbului este de o oală contra conținutului ei, în anii de secetă ; în anii de abundență, conținutul vasului ajunge să crească la mai multe ori. La vreme de mare secetă s-a întîmplat să se dea trei oale, pentru conținutul în alimente al uneia singure.

Aria de desfacere a produselor este şi aici largă. Căruțele cu oale ajung la Bucureşti, Alexandria, Giurgiu, Roşiori. Nu merg însă spre răsărit atît de departe ca olarii de pe Valea Doamnei şi nici nu trec Oltul spre apus. Înspre Dîmbovița olarii merg rar, fiind concurați de cei din regiunea Tîrgoviştei. Ei sînt furnizorii obişnuiți ai Piteştilor. În general este însă vorba de o arie de desfacere mai mică decît cea a olarilor din Valea Doamnei.

Rar, olarii săraci plecau să vîndă marfa în căruța unui „chirigiu" cu care însă împărțeau la sfîrşit produsele obținute pe oale, fiecare luînd o jumătate.

Cîteva caracteristici ale olăriei din Argeş şi Muşcel. Între cele trei grupe de ceramică descrise se constată o serie de asemănări. Astfel, forma străchinii, a urciorului, a oalelor, a oțetarelor este peste tot aceeaşi şi în acelaşi timp comună ceramicii muntene şi, în parte, celei oltene sau moldovene. Apar însă şi diferențe însemnate. Cel mai bine dezvoltat în ceea ce priveşte interesul utilitar şi cel artistic al produselor este centrul din Argeş, la care există o mare varietate de forme. Vom adăuga faptul că aici s-a dezvoltat decorul cu brîne aplicate pe vasele mari

[24] Dimităr Stankov, *op. cit.*, fig. 16, 20, 21 şi 45.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

și tot aici se găseau urcioarele de nuntă și boldurile decorate cu păsări, ambele rare în ceramica românească și amintind în unele privințe ceramica balcanică.

În al doilea rînd ca însemnătate artistică stau produsele olarilor de pe valea Bratiei, lucrate îngrijit și folosind smalțul în destul de mare măsură. Deși cele mai numeroase, produsele olarilor de pe Valea Doamnei sînt mai puțin interesante.

Caracterul producției din secolele al XIX-lea și al XX-lea este popular prin faptul că olăria este lucrată de meșteri țărani și că folosește forme și elemente de decor obișnuite țărănești. Legăturile cu ceramica cultă sînt însă de necontestat și acest lucru se datorește activității puternice din trecut a olarilor din orașele regiunii, ale căror produse erau destinate să servească curțile domnești și boierești, și numai după dispariția și mutarea acestora în alte părți au dispărut ori și-au schimbat caracterul. Întîlnim astfel motive de decor și forme comune, după cum se pot recunoaște și elemente preluate în mai mică măsură (cum ar fi, de pildă, smalțul).

În privința dezvoltării istorice a acestei ceramici, se observă cu ușurință o permanentă transformare și adoptare de elemente noi, rînd pe rînd integrate în ansamblul celor cunoscute dinainte.

Astfel, un prim strat, cel mai vechi, îl constituie oțetarele, urcioarele și străchinile, care, lucru demn de remarcat, reprezintă pînă în zilele noastre baza producției. Ele amintesc originea lor îndepărtată, ce premerge uneori chiar perioada de formare a poporului român. Într-adevăr, forma străchinii și a amforei se regăsesc încă de acum 2 000 de ani în aceste locuri. Trebuie adăugat că cele trei forme au păstrat vreme îndelungată un aspect ce amintea pe cel originar, ele suferind o transformare mai rapidă în ultimele secole.

Un al doilea strat, caracteristic perioadei feudale timpurii, dovedește, prin piesele găsite în săpături, existența unor elemente obișnuite și a ceramicii bizantine. Cunoscute și folosite la Curtea de Argeș, vasele cu picior înalt, smalțul translucid, zgîrierea conturului motivelor caracterizau producția secolelor trecute în țara noastră. Dacă piciorul vaselor și procedeul zgîrierii s-au pierdut cu vremea în Argeș, smalțul a continuat să fie folosit și s-a răspîndit și în celelalte centre olărești, destul de tîrziu însă. În centrele de pe Valea Doamnei el nu pătrunsese nici la începutul secolului al XX-lea.

Un al treilea strat caracterizează secolele al XVIII-lea și al XIX-lea și este legat de ceramica adusă în țară din orient. Se folosesc mai frecvent culorile, ca și smalțul de altfel. În schimb, plăcile ceramice, larg dezvoltate în perioada anterioară, tind să dispară. Decorul colorat, aplicat cu cornul și pensulele (mai rar) capătă o parte din trăsăturile caracteristice folosite și astăzi.

În sfîrșit, într-o ultimă perioadă, legată de pătrunderea masivă a capitalismului în lumea satelor, răspîndirea produselor industriale permite răspîndirea smalțului și a culorilor variate printre olarii țărani. Vatra veche, înlocuită cu plita metalică industrială, duce la apariția unor forme de vase potrivite pentru gătit pe plită. Ceainicul se leagă și de răspîndirea în orașe și apoi la sate a unei ceramici importate din occident.

Deosebit de interesant este faptul că în tot acest timp a continuat, în paralel, producerea vaselor caracteristice perioadei celei mai vechi, uneori fără a i se adăuga nici unul din elementele noi primite în țara noastră în decursul vremii. Este neîndoielnic că aici, ca de altfel și în alte locuri, orașul a fost cel care a preluat, în primul rînd, elementele de împrumut pe care olarii localnici au știut să le îmbine în chip meșteșugit cu cele tradiționale.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

Arhitectura

Argeș

Fig. 1. — Casă veche din Vîlsănești (schiță).
Fig. 2. — Detaliu de la o casă veche din bîrne tencuite ; se observă sistemul de îmbinare a bîrnelor.
Fig. 3*a*. — Casă veche cu soclu din piatră și cărămidă din Vîlsănești.
Fig. 3*b*. — Detaliu de la soclu la aceeași casă.
Fig. 4. — Casă veche cu pivniță din Vîlsănești.
Fig. 5. — Casă cu soclu din piatră și pălimar din lemn din Coșești.
Fig. 6. — Casă cu pălimar din lemn din Coșești.
Fig. 7. — Casă cu pălimar din lemn traforat din Vîlsănești.
Fig. 8. — Casă înaltă din Leicești.
Fig. 9. — Casă înaltă din Mușetești.
Fig. 10. — Casă înaltă din Vîlcele-Crîmpoteni.
Fig. 11. — Casă cu foișor și pivniță din Vîlsănești.
Fig. 12. — Foișor și sală la o casă înaltă din Vîlsănești.
Fig. 13. — Casă cu foișor și pivniță din Stroești.
Fig. 14. — Intrarea în pivniță la o casă cu foișor din Stroești.
Fig. 15. — Casă cu foișor pe ax din Galeș.
Fig. 16. — Casă nouă cu foișor din Galeș.
Fig. 17. — Casă nouă din Pietroșani.
Fig. 18. — Casă nouă din Coșești.
Fig. 19. — Casă nouă din Mușetești.
Fig. 20. — Casă nouă din Pietroșani.
Fig. 21. — Casă nouă din Bădești.
Fig. 22. — Casă nouă din Oiești.
Fig. 23. — Decorație în stucatură la o casă din Vîlcele-Crîmpoteni.
Fig. 24. — Stucatură policromă la o casă din Bădești.
Fig. 25. — Stucatură albă la o casă din Pietroșani.
Fig. 26. — Stucatură albă la o casă din Pietroșani.
Fig. 27. — Stucatură policromă la o casă din Pietroșani.
Fig. 28. — Decorație colorată la o casă nouă din Mușetești.
Fig. 29. — Poartă și fîntînă în comuna Domnești.
Fig. 30. — Grajd vechi în satul Ungureni.

Muscel

Fig. 31. — Casă veche din Jugur Hîrtiești de lîngă Cîmpulung.
Fig. 32. — Casă veche din Rucăr : detalii de îmbinare la bîrne.
Fig. 33. — Casă veche din Vlădești
Fig. 34. — Casă cu cat din Cîmpulung.
Fig. 35. — Case din Rucăr.
Fig. 36. — Casă din Rucăr.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

Fig. 37. — Casă din comuna Valea Mare cu prispa etajului închisă cu geam.
Fig. 38. — Fațada unei case cu etaj din Rucăr.
Fig. 39. — Casă din Cîmpulung cu prispa închisă cu geam.
Fig. 40. — Casa-muzeu din Cîmpulung.
Fig. 41. — Detaliu de la casa-muzeu din Cîmpulung (arcadă și decor, cu aplicații de tencuială).
Fig. 42. — Casă din Cîmpulung, avînd etajul mai larg decît parterul.
Fig. 43. — Casă din comuna Davidești (schiță).
Fig. 44. — Casă din comuna Albești (schiță).
Fig. 45. — Casă cu foișor din Cîmpulung.
Fig. 46. — Casă cu foișor din satul Hîrtiești-Lucieni.
Fig. 47 *a* — Casă cu foișor.
Fig. 47 *b* — Casă cu foișor (planul).
Fig. 48. — Casă din comuna Boteni.
Fig. 49. — Casă din comuna Lerești.
Fig. 50. — Casă din comuna Lerești.
Fig. 51. — Casă din comuna Lerești.
Fig. 52. — Casă din comuna Lerești.
Fig. 53. — Casă din comuna Valea Mare cu „coltuc" la capătul stîlpilor și „războiu" între stîlpi și acoperiș.
Fig. 54. — Casă din Lerești cu aplicații din tencuială colorată și traforaj la extremitatea superioară a stîlpilor.
Fig. 55. — Casă din Lerești cu decor din tencuială colorată.
Fig. 56. — Casă din Lerești cu aplicații din tencuială colorată.
Fig. 57. — Casă din Lerești cu aplicații din tencuială colorată.
Fig. 58. — Casă din Lerești cu aplicații din tencuială colorată.
Fig. 59. — Casă din Lerești cu aplicații din tencuială colorată.
Fig. 60. — Casă din Vlădești cu „războiul" împărțit în panouri egale.
Fig. 61. — Casă din comuna Lerești cu prăvălie spre stradă.
Fig. 62. — Casă din Boteni cu prăvălie spre stradă.
Fig. 63. — Casă din Boteni cu prăvălie spre stradă.

Interiorul casei țărănești, țesături, instalații de prelucrat textile

Fig. 64. — Interior țărănesc din comuna Vișoiu, 1961 (schiță)
Fig. 65. — Interior țărănesc din comuna Dragoslavele, 1961 (schiță).
Fig. 66. — Interior țărănesc din comuna Rucăr, 1961 (schiță).
Fig. 67. — Fragment de scoarță din comuna Rucăr.
Fig. 68. — Detaliu de scoarță din comuna Albeștii de Sus.
Fig. 69 *a*. — Fragment de scoarță aleasă din Bughea de Sus.
Fig. 69 *b*. — Fragment de desagi decorați cu vărgi.
Fig. 70 *a*. — Schiță și detalii de șervet de perete.
Fig. 70 *b*. — Șervet de perete.
Fig. 71. — Ouă încondeiate.
Fig. 72. — Clanță de ușă.
Fig. 73 *a*. — Dîrstă.
Fig. 73 *b*. — Secțiune prin dîrstă.
Fig. 73 *c*. — Cele două roți ale dîrstei : păruitoarea (dreapta) și îngroșătoarea (stînga).
Fig. 73 *d*. — Detaliu la roata acționată de apă.
Fig. 73 *e*. — Secțiune prin piuă (detaliu).
Fig. 74. — Țîncușă care se coase la țesăturile date la dîrstă, semn pe baza căruia, prin potrivire cu jumătatea rămasă la proprietarul țesăturilor, se recunoșteau materialele prelucrate la piuă, păruitoare ori îngroșătoare.
Fig. 75. — Mai de mînă folosit în cadrul instalației complexe a dîrstei.
Fig. 76. — Cîrlig de pădurar folosit și în cadrul instalației complexe a dîrstei.

Decorul obiectelor de lemn

Fig. 77. — Tăblie de pat.
Fig. 78. — Masă.
Fig. 79 *a*. — Ladă de zestre.
Fig. 79 *b*. — Ladă de zestre.
Fig. 80 *a*. — Dulap de Muscel.
Fig. 80 *b*. — Dulap de Argeș.
Fig. 81. — Cuier crestat.
Fig. 82. — Canapea numită „scaun" la Muscel.
Fig. 83. — Icoană.

Costumul popular

Fig. 84. — Costumul unei femei ilire din Croația și al soțului ei, care era un roman, după o stelă funerară din sec. III-IV e.n., conservată la Muzeul de arheologie din Zagreb.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

Se disting următoarele piese de costum : cămașa cu guler și manșete, bete decorate, fotă dintr-o singură bucată. Acest costum este identic cu cel dacic și cel românesc actual (vezi fig. 86, 89, 90 etc.)

Fig. 85. — Costumul unui dac ilustrat pe monumentul de la Adamklissi.

Fig. 86. — Costum femeiesc dacic. Se observă cămașa cu guler, fota dintr-o singură piesă, identic cu cel care se poartă încă la români (vezi fig. 89,90 etc.) (după metopa nr. LIV de la monumentul de la Adamklissi din anul 109 e.n.).

Fig. 87. — Tîrg la Cîmpulung după o stampă de Carol Popp de Szathmary.

Fig. 88. — Muscelean și musceleancă de Carol Popp de Szathmary.

Fig. 89. — Muscelean și musceleancă de Carol Popp de Szathmary.

Fig. 90. — Cîrpă sau maramă din borangic de Muscel.

Fig. 91. — Cîrpă sau maramă din borangic, de Muscel.

Fig. 92. — Cîrpă sau maramă din borangic, de Muscel (detaliu).

Fig. 93 *a*. — Cîrpă sau maramă din borangic avînd ca motiv decorativ „pasărea ciugulind".

Fig. 93 *b*. — Cîrpă sau maramă din borangic.

Fig. 94. — Cîrpă sau maramă din borangic, de Muscel.

Fig. 95 *a*. — Cămașă de Muscel.

Fig. 95 *b*. — Cămașă de Muscel.

Fig. 96. — Detaliu de costum din Muscel.

Fig. 97. — Detaliu de costum din Argeș.

Fig. 98. — Musceleancă în costum cu fotă de Carol Popp de Szathmary.

Fig. 99. — Femeie din Rucăr purtînd ie cu decor în „brazi" sau „fuști" pe mîneci.

Fig. 100. — Croiul iei de Muscel.

Fig. 101. — Crioiul iei de Muscel.

Fig. 102. — Croiul iei de Muscel.

Fig. 103. — Croiul iei de Muscel.

Fig. 104. — Ie de Muscel bogat aleasă cu fire de argint în motive geometrice.

Fig. 105. — Rucăreancă în costum. Motivul decorativ principal este „șerpeasca".

Fig. 106. — Rucăreancă în costum.

Fig. 107. — Rucărence.

Fig. 108. — Rucăreancă.

Fig. 109. — Femeie purtînd glugă.

Fig. 110. — Argeșeancă din comuna Căpățîneni.

Fig. 111. — Argeșeancă din comuna Crîmpoteni.

Fig. 112. — Argeșeancă din sudul regiunii.

Fig. 113. — Femeie din satul Capul Pisculuí în costum de lucru.

Fig. 114. — Argeșeancă din comuna Cîineni.

Fig. 115. — Femeie cu broboadă specifică de proveniență ardelenească din comuna Corbi.

Fig. 116. — Fotă de Muscel (detaliu).

Fig. 117. — Fotă de Muscel (detaliu).

Fig. 118. — Fotă de Muscel (detaliu).

Fig. 119. — Fotă de Muscel (detaliu).

Fig. 120. — Fotă de Muscel (detaliu).

Fig. 121. — Fotă de Muscel.

Fig. 122. — Fotă de Muscel (detaliu).

Fig. 123. — Bărbat din comuna Dragoslavele purtînd cămașă legată cu chimir.

Fig. 124. — Bătrîn din Rumânești-Cîmpulung, purtînd pălăriuță murea (vestă), cămașă cu clini, cioareci de dimie albă și bocanci.

Fig. 125. — Bătrîn din satul Rumânești-Cîmpulung purtînd căciulă mocănească, cojoc, murea (vestă), cămașă cu clini, cioareci de dimie albă și bocanci.

Fig. 126. — Croiul ițarilor.

Fig. 127. — Croiul cioarecilor.

Fig. 128. — Tînăr din comuna Dragoslavele în cojoc lung, bogat decorat.

Fig. 129. — Păstor din Rucăr, purtînd căciulă mocănească, cămașă păcurărească cu barbur, chimir, cojoc cu mîneci lungi, cioareci de dimie albă și bocanci.

Fig. 130. — Rucărean purtînd pălăriuță și zeghe.

Fig. 131. — Croiul zeghei.

Fig. 132. — Tineri din comuna Ciineni-Argeș.

Fig. 133. — Argeșeni de pe Topolog în fața casei.

Fig. 134. — O familie din comuna Cîineni-Argeș.

Fig. 135. — Argeșean purtînd căciulă mocănească, cămașă bătrînească, murea, cioareci de dimie albă cusuți cu găitan și bocanci.

Fig. 136. — Tineri din comuna Cîineni-Argeș.

Fig. 137 *a*. — Opinca dacică de pe crenelul nr. I.

Fig. 137 *b*. — Reconstituirea opincii dacice.

Fig. 138 *a*. — Opinca de tip dacic de la Titești (Țara Loviștei).

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

Fig. 138 *b*. — Croiul opincii de tip dacic de la Titești.

Fig. 138 *c*. — Opinci îngruzite peste muchie.

Fig. 139. — Grup de bărbați din comuna Rucăr.

Fig. 140. — Tineri din comuna Corbi purtînd cămăși păcurărești cu barbur.

Fig. 141. — Bărbat în costum din comuna Corbi.

Olăritul

Fig. 142. — Oțetar cu decor îmbrînat din Curtea de Argeș.

Fig. 143. — Oțetar din Curtea de Argeș.

Fig. 144. — Oțetar decorat cu brîne alveolate smălțuit de culoare verde din Curtea de Argeș.

Fig. 145. — Oțetar decorat cu brîne alveolate din Curtea de Argeș.

Fig. 146. — Bolduri de casă lucrate în Curtea de Argeș.

Fig. 147. — Urcior și străchini din Poienița.

Fig. 148. — Urcior din Vlădești.

Fig. 149. — Oală din Poienița.

Fig. 150. — Vase decorate și puse la uscat din Poienița.

Fig. 151. — Cuptor de oale umplut, acoperit cu cioburi, din Coșești.

Fig. 152. — Diferite vase din lut decorate și puse la uscat din Coșești.

Fig. 153. — Oale cu decor caracteristic pentru moși din Petrești; pe vasul din dreapta „spirala", pe cel din stînga „calea rătăcită".

Fig. 154. — Oțetar decorat cu linii ondulate din comuna Coșești.

Fig. 155. — Oțetar din Coșești.

Planșe

Pl. I. — Harta regiunii Argeș (hașurile indică zonele în care s-au efectuat cercetările).

Pl. II. — Aria de răspîndire a diferitelor moduri în care sînt constituite iile la gît: 1, deschizătură într-o parte (dreapta); 2, deschizătură în față; 3, încrețită și strînsă printr-o sfoară; 4, încrețită și suficient de largă pentru introducerea capului; 5, încrețită și strînsă cu ața (în dispariție); 6, cu deschizătură la spate; 7, cu deschizătură într-o parte sau în față; 8, cu deschizătură într-o parte sau în față și încrețită cu ața; 9, oraș.

Pl. III. — Aria de răspîndire a diferitelor denumiri pentru brățarea sau mînșeta strîmtă a iei: 1, obinzică; 2, bretare; 3, bantă; 4, beantă; 5, marșetă; 6, podmeată; 7, pumnași; 8, oraș.

Pl. IV. — Aria de răspîndire a diferitelor denumiri pentru volanul de la ie: 1, foduri; 2, fodori, 3, fodor; 4, fodoră; 5 fodore; 6, fudure; 7, fod sau volan; 8, flod; 9, fuduri; 10, flodori; 11, coamă încrețită; 12, mînecă răsfrîntă; 13, mînecă cu creț; 14, mînecă încrețită; 15, mînecă cu încreț; 16, volan.

Pl. V. — Aria de răspîndire a diferitelor denumiri pentru clinul de la mîneca iei: 1, alăvană; 2, aldoaie; 3, altoaie; 4, băgătuie; 5, băgătură; 6, băgătoare; 7, fofiază; 8, oclată; 9, șioară; 10, șnoară.

Pl. VI. — Aria de răspîndire a diferitelor denumiri pentru clinul de la subțioara iei: 1, broască; 2, broscuță; 3, broșchiță; 4, bucătuie; 5, oraș.

Pl. VII. — Aria de răspîndire a diferitelor denumiri pentru gulerul de la ie: 1, beată, bantă; 2, bretare; 3, bantă; 4, guler; 5, obinzică; 6, oraș.

Pl. VIII. — Corelația dintre denumirea gulerului și mînșetei strîmte de la ie (primul termen este pentru guler): 1, bantă-bantă; 2, beantă-beantă; 3-beată-marșetă; 4, beată (beantă)-podmeată; 5, bretare-bretare; 6, bretare-bantă; 7, guler-bretare; 8, guler-obinzică; 9, guler-bantă; 10, guler-marșetă; 11, obinzică-obinzică; 12, obinzică-bantă; 13, obinzică-bretare; 14, obinzică-pumnași.

Pl. IX. — Aria de răspîndire a fotei (piesă dintr-o singură bucată care înfășoară corpul de la talie în jos) și a catrințelor (două șorțuri purtate unul în față și altul la spate) și limita dintre ele: 1, fotă; 2, fotă cu beteală și fluturi purtată pe la anul 1910; 3, fotă pe cale de dispariție; 4, fotă purtată numai iarna; 5, fotă aleasă cu fir numită „vîlnec"; 6, fotă pur-

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

tată rar ; 7, fotă și șurțuri (catrințe), mai frecvent fota ; 8, fata de Moeciu încrețită cu pulpene drepte decorate ; 9, șurțuri (catrințe) ; 10, șurțuri (catrințe), mai ales negre ; 11, șurțuri de casă sau cumpărate ; 12, șurțuri negre zise ungurenești, după numele populației românești venită cu ele din Transilvania ; 13, șurțuri purtate rar ; 14, șorț purtat în față și catrință cu fond roșu în spate ; 15, catrințe alese ; 16, șorțuri sau fotă, predominînd șorțurile ; 17, „foi" (fustă) purtate la lucru ; 18, fotă, șurțuri și foi (la sărbătoare) ; 19, fotă, dar mai ales foi și rochie ; 20, „rochie" (fustă) ; 21, catrință purtată numai în față, mai ales de femeile înaintate în vîrstă ; 22, șorțuri (bătrînele poartă numai în față, iar tinerele în față și în spate).

* Ilustrațiile lucrării aparțin autorilor, în afara figurilor 43, 44, 45 și 46, care sînt reproduse după desenele arh. Adrian Gheorghiu (din lucrarea Arhitectura populară românească. Regiunea Pitești, publicată de Fl. Stănculescu, A. Gheorghiu, P. Petrescu și P. Stahl, București, 1958).

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

L'ART POPULAIRE DES ZONES D'ARGEȘ ET DE MUSCEL

RÉSUMÉ

L'architecture populaire de la zone d'Argeș, située dans le nord-ouest de la Valachie, présente certains éléments caractéristiques, qui, bien qu'inclus dans le cadre d'un style unitaire qui couvre un territoire plus vaste, se distinguent de ceux de l'architecture des zones avoisinantes : le Muscel à l'est et le Topolog à l'ouest.

Par rapport à la zone de Muscel, les maisons d'Argeș sont généralement plus basses, le rez-de-chaussée et l'étage n'ayant pas un développement tout aussi grand que celui de certains exemplaires de Muscel. Notamment dans les vallées de l'Argeșel et de Rîul Tîrgului, on peut parler même d'une certaine « monumentalité » des maisons. En échange, l'ancienne maison à *foișor* (sorte de balcon large) est plus fréquemment rencontrée dans la zone d'Argeș que dans celle de Muscel.

Comparées aux maisons de la zone de l'ouest du Topolog, les habitations d'Argeș sont construites sur un socle plus haut, l'élévation étant plus accentuée. L'aspect des villages situés sur les rives du Topolog est tout à fait différent de celui des villages d'Argeș. Les maisons sont basses, le massif parapet de la salle étant presque inexistant, remplacé par un *pălimar* (sorte de balustrade) en bois. Dans la zone de Topolog également, on rencontre d'assez nombreuses habitations du type appelé « *cu legătură* » («à liaison »), dont la fréquence s'accroît davantage dans la zone de Vîlcea.

L'étude de l'architecture populaire de la zone d'Argeș s'appuie sur des recherches faites sur les lieux même, au cours des dernières années. Dans une première étape, on a également fait des enregistrements statistiques concernant les matériaux et la technique de la construction, ainsi que les éléments de plan et d'ornementation. On donne des détails relativement au fondement, au corps de la maison, à la toiture, à l'élévation, au plan, à la *prispa* (véranda), à la salle, au cellier, au *foișor*, à la façade, à la cave, au *pălimar*, aux piliers et colonnes, aux arcades, à la plate-forme, aux entailles et incisions dans le bois, au chantournage, aux ornements en stuc.

Un chapitre a trait aux types d'habitations. Les différents types de maisons, ainsi que leurs transformations, reflétées dans les modalités variées de groupement des éléments composants, trouvent leur explication dans l'évolution sociale de la zone, liée aux changements des conditions économiques et au progrès technique. L'architecture paysanne de la zone examinée reflète, par ses types d'habitations, ces transformations manifestées dans la succession des différentes époques, par le perfectionnement des outils et par la transformation des rapports de production. Les deux variantes du *bordei* (mai-

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

son paysanne enfoncée dans la terre et couverte de chaume) enregistrées dans cette zone reflètent le retardement technique et la pénurie des moyens de production d'une certaine époque historique. Elles sont en même temps un témoignage du stade de développement de l'architecture à l'époque féodale, déterminé par les circonstances dans lesquelles avaient lieu les fréquentes invasions des Turcs habitant les forts du bord droit du Danube.

La maison basse en bois, à *prispa*, représente le type le plus ancien des constructions réalisées à la surface du sol, dans la zone étudiée. Elle est, dans l'Argeș, caractéristique pour une économie dans laquelle l'élevage du bétail était l'occupation prédominante, à côté d'une agriculture rudimentaire, pratiquée sur des surfaces restreintes. Dans le cadre de cette économie, la différenciation sociale s'est manifestée dans l'architecture par l'apparition d'un *foișor* attaché à la maison basse. Dans ce type de maison basse à *foișor*, la *prispa*, qui représentait un espace de transition entre l'intérieur et l'extérieur, disparaît, sa place étant prise par le *foișor* dans lequel se déroulait une bonne partie de la vie familiale.

L'augmentation de la population et l'agrandissement des surfaces cultivées qui s'en suivit ont déterminé une diminution de l'économie pastorale. L'arboriculture fruitière prend une extension de plus en plus grande. Pour conserver les fruits et les produits dérivés, le fondement de l'habitation s'élève, laissant ainsi de la place pour la cave. L'élévation du fondement de la maison aboutit à la disparition définitive de la *prispa*, qui est remplacée par la « salle », fermée par un parapet en briques ou en bois crépi. La différenciation sociale est marquée par la construction d'un *foișor*, élevé sur l'entrée dans la cave. Exprimant les conditions de vie à l'époque féodale, ces types de maison possèdent un élément qui représente la tendance de fortifier l'habitation humaine : l'escalier intérieur protégé par le parapet de la « salle ».

Le développement de l'économie des échanges et l'intensification de la circulation des marchandises de l'époque capitaliste, ont permis un contact de plus en plus serré avec la ville. A une première étape, cela a mené à l'introduction de nouveaux systèmes ornementaux : le stuc, la peinture des murs. A une deuxième étape, l'influence de l'architecture citadine devient plus marquée, par des modifications introduites dans les plans de construction, par le changement de la ligne des façades et par de nouveaux éléments décoratifs, liés à une technique avancée (chantournage). On construit des maisons à salles partielles, à *foișoare* placées dans l'axe de la maison, servant seulement comme protection de l'entrée et comme espace pour le déploiement d'une ornementation surchargée.

Un dernier chapitre présente les dépendances des maisons et les constructions destinées à diverses occupations. On y analyse les écuries, les fours à céramique et les « cămări » (celliers).

L'architecture populaire de la zone de Muscel. Dans la région des collines et des montagnes du nord-ouest de la Valachie, autour d'une des plus anciennes villes roumaines, Cîmpulung, se sont développées des constructions paysannes offrant beaucoup d'intérêt pour le chercheur. Comptant un grand nombre de maisons à deux étages, elles forment une unité artistique qui couvre la surface de l'ancien district de Muscel.

Le matériau de construction, tel qu'il a été enregistré en 1860, est représenté à la campagne par 686 maisons aux murs en brique, 32 061 maisons aux murs en bois et 855 maisons aux murs en terre battue. Dans le chef-lieu de la région, Cîmpulung, 342 maisons avaient les murs en brique, 3 120 en bois et 50 en terre battue. Le matériau de construction prédominant était donc le bois. Mais la brique jouait un rôle beaucoup plus important à la ville, où une maison sur 9 avait les murs en brique. A la campagne, seulement une maison sur 50 avait les murs en brique, et il faut y compter les constructions appartenant aux boyards. Le matériau ancien, traditionnel, était donc le bois, la brique étant caractéristique pour les gens aisés, notamment dans les villes. Un demi-siècle plus tard, en 1912, une autre statistique enregistre, sur le territoire du district entier, 27,3% de maisons en brique, 60,1% de maisons en bois et le reste en d'autres matériaux. Le bois, gardant encore la première place, a perdu toutefois de son importance, spécialement en faveur de la brique, travaillée surtout dans les nombreux petits fours paysans.

La maison en bois était formée par des poutres à coupe circulaire, assemblées aux

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

bouts. Les poutres à coupe rectangulaire se répandent dans la deuxième moitié du dernier siècle et ne réussissent à éliminer les poutres rondes qu'au XXe siècle. L'ancien mur en bois était non crépi, ou crépi d'une couche mince.

Le toit, en 1912, était couvert d'échandole en 92,8% des cas. De nouveau le bois prédomine. Il s'était imposé à la place de l'ancien toit en chaume, en terre battue, en roseau, resté surtout en usage chez les couches les plus opprimées de la population paysanne. L'inclinaison du toit était en quatre pentes ; les quelques exceptions en deux pentes apparues au XXe siècle, n'ont pas d'importance pour l'aspect général du phénomène.

La maison habituelle était dans le passé basse, à un seul étage. En 1860, il existait dans les villages 54 maisons à deux étages et 14 831 à un seul étage, tandis qu'à Cîmpulung il existait 126 maisons à deux étages et 1715 à un seul étage. Les maisons basses, construites en bois, couvertes d'une toiture à quatre pentes, représentaient ici la forme la plus répandue, tout comme dans d'autres régions roumaines. Les plans à deux pièces, ayant chacune une entrée séparée, étaient rares, et ils nous relient au nord de l'Olténie et à Hunedoara. Les maisons à une seule entrée, située dans la *tinda* (sorte d'antichambre) passent par les phases habituelles : la chambre de séjour à *tinda* (où parfois la *tinda* était divisée en deux, la partie postérieure étant la *cămara* ou la petite chambre à coucher), et la *tinda* centrale à deux pièces latérales. L'âtre était situé sur le sol, dans la chambre de séjour, dans le coin de derrière, collé contre le mur qui le séparait de la *tinda*. Une large cheminée (*horn*) portait la fumée jusqu'au grenier seulement. A partir de la deuxième moitié du siècle écoulé, commencent à se répandre aussi les poêles à chauffer modernes, mais ayant le foyer disposé sous un fourneau de cuisine en métal, collé contre le poêle proprement dit.

A partir de la deuxième moitié du siècle passé, commencent à se répandre les maisons à rez-de-chaussée et à étage, ayant un caractère de fortification. L'escalier d'accès à l'étage, ainsi que la cave du rez-de-chaussée, étaient protégés par un mur épais. Les chambres de séjour, situées à l'étage, présentaient par devant une galerie ouverte (*prispa*). Il s'agissait d'une habitation semblable à celles répandues depuis longtemps parmi les constructions des boyards et des commerçants de Cîmpulung. Avec le temps, le caractère de défense de la construction disparaît et on voit l'escalier sortir en dehors du périmètre de base de la maison. Les maisons à étage sont aujourd'hui en plein essor. Tandis qu'au commencement elles avaient le rez-de-chaussée en brique ou en pierre, et l'étage supérieur, ainsi que la toiture, en bois, les matériaux de construction ont changé. La brique est utilisée aussi pour la construction de l'étage, tandis que la tuile est de plus en plus utilisée pour le recouvrement des toits. La maison à étage, dont la composition était la même que celle des maisons de Cîmpulung s'est d'abord répandue parmi les paysans aisés, étant ensuite adoptée aussi par le reste de la population paysanne. Elle était convenable pour leurs besoins, car la large cave du rez-de-chaussée était un abri idéal pour les aliments, tandis que la demeure située au-dessus de la cave permettait aux habitants de bien surveiller les produits.

Dans le passé, on utilisait assez rarement les entailles sur bois, pour la décoration des piliers. La couleur habituelle des maisons était le blanc, sur lequel des applications discrètes de crépi constituaient un décor adéquat. Avec le temps, l'aspect change entièrement. D'un coté, les fenêtres deviennent larges, éclairées. La distance entre la ligne du plafond des pièces et l'avant-toit s'agrandit, la toiture devenant ainsi plus haute et permettant à la lumière de pénétrer facilement à l'intérieur de la maison. Pour la peinture des murs, on utilise souvent des couleurs vives, bien que le blanc restât la couleur prédominante. Les applications de crépi se multiplient, entourant la maison à la hauteur des fenêtres et des portes, sur les balustrades, sur la ligne où se rencontrent les deux étages de la maison. Des couleurs contrastantes mettent en évidence les motifs, généralement géométriques ou floraux.

La décoration des objets en bois. Comme dans presque toutes les régions de notre pays, on trouve aussi dans les zones d'Argeş et de Muscel des réalisations de valeur dans le domaine du travail artistique du bois. La préoccupation pour l'ornementation apparaît pour presque toutes les catégories d'objets en bois qu'on peut rencontrer dans l'habitation paysanne.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

1. Les constructions ont une décoration du bois réalisée par trois techniques principales : la ciselure, le chantournage et le travail au tour.

2. Les grandes portes et les clôtures ont aussi, parfois, des éléments décoratifs.

3. Les fontaines décorées constituent une catégorie à part, faisant partie des soi-disant fontaines « *cu cai* » (à chevaux).

4. Le mobilier décoré est formé par : coffres de dot, tables, petites armoires, chaises. Les motifs décoratifs en sont surtout géométriques.

5. Les outils qui présentent des éléments de décor sont : les quenouilles, les coffins, le faucheur, les boîtes rondes.

6. Les *troițe* (calvaires) représentent une catégorie spéciale, étant particulièrement ornementées.

L'intérieur paysan, tissus et broderies. On distingue trois types d'organisation de l'intérieur, qui marquent autant d'étapes d'évolution. Le premier type représente un intérieur relativement simple, dans lequel, outre le fourneau, le lit, la *laviță* (sorte de banquette-coffre), on peut remarquer un décor simple : sur le mur, en face du lit, se trouve un tapis d'une seule pièce : des coquilles d'œufs peints enfoncés dans des clous décorent les autres murs (surtout dans les vieilles maisons) ; au-dessus on accrochait des assiettes ornementées, et aussi, de place en place, des essuie-mains décoratifs appelés *șervete*. Le deuxième type a les caractères suivants : les murs, à l'exception de ceux encadrant la porte d'entrée, sont complètement couverts par des tapis composés de deux pièces, richement décorés, exécutés au métier à tisser. Au-dessus des tapis on accroche des assiettes et des essuie-mains, et plus haut encore, sur un registre supérieur, apparaît une rangée continue de *șervete*, non interrompus dans leur tissage originel, appelés, à cause de cette particularité, « *șervete în șir ținut* » («essuie-mains en file tenue»). Une autre phase est représentée par le troisième type, où la place des tapis est prise par un tissu à motifs romboïdaux, composé de deux pièces, qui, tout comme le type antérieur, couvre complètement les murs. Il existe certains tissus à destination bien précisée comme la « *peria* » par exemple, un tissu accroché sur le mur dans lequel est encastrée la porte d'entrée. Les deux derniers types se développent en partant du type simple, mais par l'ampleur et la constance de leur apparition, ils se définissent par une structure bien précisée. L'utilisation de la rangée d'essuie-mains non coupés rappelle une influence de Transylvanie ou, peut-être un même substratum sur lequel s'est développé le type d'intérieur de la région d'Argeș et celui des zones de Făgăraș et de Sibiu.

Le costume populaire féminin de la partie nord de la région d'Argeș se différencie, d'après la structure de ses pièces caractéristiques, en deux types : le costume à *catrința* et le costume à *fota*.

La *catrința* (jupe-tablier formée de deux tabliers, l'un devant, l'autre derrière) est une pièce de costume typique pour la plus grande partie du territoire de notre pays, mais au sud des Carpates elle est rencontrée seulement dans la région d'Olténie et dans une aire limitée entre les rivières d'Olt et de Topolog. En fait, dans cette zone restreinte de la région d'Argeș, la *catrința* est portée couramment seulement dans de petites aires de terrain, car, surtout vers le Topolog, outre la *catrința*, on utilise davantage la *fota*.

Le costume à *catrința* de la région d'Argeș apparaît en deux variantes : un costume où les deux pièces ont des dimensions presque égales et un costume où les deux pièces ont des dimensions différentes, la *catrința* de derrière recouvrant les bords de la *catrința* du devant. Cette deuxième variante ressemble beaucoup aux *catrințas* qui peuvent être observées dans les peintures votives des églises de la deuxième moitié XVIIIe siècle. Le fait que cette variante est brodée avec du fil d'or indique que les couches paysannes aisées utilisaient un costume plus somptueux, richement travaillé en matériaux plus coûteux, mais ayant la même structure que celui des couches pauvres.

Le costume féminin à *catrința*, dans ses deux variantes, habille avec élégance le corps, s'harmonisant avec les autres pièces richement ornementées : la *marama* (voile de tête), la *ia* (chemise), les *pieptare* (vestes fourrées) ou les grands habits en gros drap blanc garnis de soutaches.

Le costume à *fota* est porté dans le reste de la région, ainsi que dans une aire d'interférence avec le costume à *catrințas*.

D'après le mode d'ornementation de la *fota*, on distingue la *fota* à ornements géométriques et la *fota* à ornements flo-

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

raux. La *fota* à ornements géométriques, richement brodée avec du fil d'or, porte aussi le nom de *vîlnic*, notamment dans la zone de la vallée supérieure du Topolog.

D'après les documents étudiés, l'ornement floral de la *fota* s'est développé surtout après la deuxième guerre mondiale.

La *fota*, richement ornementée avec du fil d'or, indique, dans le passé, la différenciation sociale dans les villages. Cet élément du costume aussi, ornementé avec du fil d'or, peut être observé chez les paysannes plus aisées, fondatrices d'églises.

Dans les portraits des fondateurs ou des fondatrices d'églises, on peut identifier toute la gamme de pièces du costume masculin, ainsi que du costume féminin, parmi lesquelles la *marama* ne manque jamais. Ces documents offerts par certains monuments d'art féodal sont de la plus grande importance. Etant donné que les matériaux dont on confectionne les costumes n'ont qu'une durée limitée, seules les descriptions occasionnelles, les mentions trouvées dans les actes dotaux, les aquarelles des peintres, si rares toutefois, ainsi que les portraits votifs, peuvent nous donner un précieux témoignage sur la structure et la décoration du costume populaire. On doit rappeler, par exemple, les costumes portés par les épouses des fondateurs des églises d'Aninoasa, de Titești, etc.

La structure des pièces du costume féminin ou masculin des zones étudiées nous offre une image claire de l'originalité du costume populaire et du substratum siégeant à la base du développement de ce costume. On présente dans cet ouvrage les coupes des plus importantes pièces du costume et on souligne, chaque fois qu'une appréciation historique peut être avancée, l'analogie respective.

Par sa riche décoration, le costume populaire de la région d'Argeș occupe l'une des premières places dans l'ensemble du costume populaire de notre pays.

La céramique. Dans la moitié nord de l'Olténie et de la Valachie, se sont développés de nombreux métiers paysans. Les différences entre ces contrées et les régions de plaine des mêmes provinces sont évidentes, tant par le nombre, que par la variété des produits artisanaux. L'Argeș et, surtout, le Muscel, zones situées dans le nord-ouest de la Valachie, sont peut-être les plus intéressantes à cet égard. Les potiers ont occupé une place importante dans le cadre des différents métiers des villages. Un grand nombre de potiers travaillaient dans certains villages, où le métier jouissait d'une très ancienne tradition. La poterie ne comblait pas seulement les besoins du marché local, mais avait aussi un autre but, plus important. Il s'agit de l'échange effectué par les potiers dans la plaine, où ils troquaient leurs produits contre du blé et du maïs. La poterie était donc, comme d'ailleurs les autres métiers aussi, une importante source de revenus.

La poterie s'est développée principalement dans l'un des centres citadins de la zone, Curtea de Argeș, l'ancienne capitale de l'Etat Valaque. Néanmoins, la poterie de Curtea de Argeș peut être rangée dans la catégorie de la production paysanne, non seulement parce que la ville avait perdu de son importance, mais aussi parce que les artistes eux-mêmes suivaient un train de vie paysan, et leurs produits étaient débités dans le monde paysan. Mais, dans le passé, on produisait aussi une poterie intéressant les cours des princes et des boyards ; la production avait un caractère plus luxueux. Les fouilles entreprises dans la région ont mis en lumière des vases rappelant la céramique émaillée byzantine, répandue à partir du XIe siècle dans la Valachie ; on peut reconnaître aussi des procédés techniques caractéristiques pour les XVe — XVIIe siècles, parmi lesquels les plaques céramiques occupaient une place importante.

La production récente des potiers de Curtea de Argeș, ainsi que celle des potiers travaillant dans les centres paysans de la région, conservent des éléments de tradition extrêmement importants pour l'historien intéressé par l'étude de la culture matérielle locale du passé. On peut reconnaître ainsi les éléments d'une prime couche, la plus ancienne, dans laquelle se rangent les vinaigriers, les cruches, les écuelles, qui constituent jusqu'à nos jours la base de la production. Ces produits rappellent leur origine lointaine, liée à la céramique daco-romaine. On peut reconnaître (grâce aux pots trouvés à l'occasion des fouilles) des formes intermédiaires entre les anciennes amphores, par exemple, et les vinaigriers ou les cruches actuelles.

Une deuxième couche, caractéristique pour la première partie du féodalisme, prouve par les pièces trouvées dans les fouilles,

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

l'existence des éléments liés à la céramique byzantine : des vases à haute base, l'émail translucide, le sgraffito du contour des motifs, ainsi que certains motifs (comme, par exemple, l'«aster »). L'émail qui commençait à se répandre dans ce temps-là, arrive plus tard dans les centres paysans, dans quelques-uns seulement vers la fin du XIXe siècle. Néanmoins, on produisait, jusqu'à une date encore récente, des pots non émaillés d'une remarquable beauté. L'émail se répand aussi grâce à l'influence de la céramique orientale apportée par les boyards et les princes, dans les temps où l'influence turque était déterminante.

Une série d'éléments sont plus difficiles à dater. Ceux-ci, tout en conservant les aspects d'un caractère archaïque, ressemblent à des pièces travaillées dans le monde balkanique. Il s'agit des cruches de noce caractéristiques, en forme d'animaux (surtout d'oiseaux), ou avec des applications de figurines (représentant de prédilection des oiseaux). Ces objets se trouvent dans le nord-ouest de la Valachie, dans l'Olténie, parmi les Roumains de la vallée du Timoc et chez les potiers bulgares du sud du Danube. De même, certains motifs décoratifs blancs, ressemblant à un doigt humain situés sur la surface extérieure des vases ronds (brocs, cruches) sont identiques à ceux rencontrés, par exemple, dans la zone de l'ouest de Sofia.

Enfin, dans une dernière période liée à la pénétration massive du capitalisme dans le monde villageois, la propagation des produits industriels facilite l'utilisation de l'émail et des couleurs de peinture variées. L'ancien fourneau paysan, sur lequel on mettait à bouillir des vases ronds, hauts, à petite ouverture, est remplacé par le fourneau métallique, pour lequel on confectionne des vases aplatis, à base ample et à large ouverture.

Il est extrêmement intéressant que les potiers aient su assimilier et conserver par la suite, le long des siècles et même des millénaires, les éléments les plus précieux de la céramique des peuples avec lesquels ils sont venus en contact. Ils ont su ainsi conserver ce que la tradition avait de meilleur, tout en gardant une unité de base avec les produits roumains des autres régions. Nous nous devons de souligner la grande ressemblance de la céramique de ces zones avec celle d'Olténie, où, à côté des éléments archaïques, on en retrouve d'autres plus nouveaux ou d'autres liés au monde balkanique. De même il faut souligner l'unité des formes de la céramique des zones étudiées avec celle de nombreux centres de Transylvanie (de Banat, des Monts Apuseni, de Haţeg). Il s'agit, sans aucun doute, de formes se reliant à la tradition daco-romaine, point de départ de tous ces centres de poterie.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

L'architecture

Argeș

Fig. 1. — Vieille maison à Vîlsănești (esquisse).
Fig. 2. — Détail d'une vieille maison de treillis recouverte de crépi ; à remarquer le système d'entre-croisement des poutres.
Fig. 3 *a*. — Vieille maison à socle de pierre et de brique à Vîlsănești.
Fig. 3 *b*. — Détail de socle.
Fig. 4. — Vieille maison à cave à Vîlsănești.
Fig. 5. — Maison à socle en pierre et balustrade en bois à Coșești.
Fig. 6. — Maison à balustrade en bois à Coșești.
Fig. 7. — Maison à balustrade en bois chantourné à Vîlsănești.
Fig. 8. — Maison haute à Leicești.
Fig. 9. — Maison haute à Mușetești.
Fig. 10. — Maison haute à Vîlcele-Crîmpoteni.
Fig. 11. — Maison à balcon large et cave à Vîlsănești.
Fig. 12. — Balcon large et salle d'une maison haute à Vîlsănești.
Fig. 13. — Maison à balcon large et cave à Stroiești.
Fig. 14. — L'entrée dans la cave d'une maison à balcon large à Stroiești.
Fig. 15. — Maison à balcon large situé dans l'axe du bâtiment à Galeș.
Fig. 16. — Maison neuve à balcon large à Galeș.
Fig. 17. — Maison neuve à Pietroșani.
Fig. 18. — Maison neuve à Coșești.
Fig. 19. — Maison neuve à Mușetești.
Fig. 20. — Maison neuve à Pietroșani.
Fig. 21. — Maison neuve a Bădești.
Fig. 22. — Maison neuve à Oiești.
Fig. 23. — Décoration en stuc sur une maison à Vîlcele-Crîmpoteni.
Fig. 24. — Décoration en stuc polychrome sur une maison de Bădești.
Fig. 25. — Décoration en stuc blanc sur une maison à Pietroșani.
Fig. 26. — Décoration en stuc blanc sur une maison à Pietroșani.
Fig. 27. — Décoration en stuc polychrome sur une maison à Pietroșani.
Fig. 28. — Décoration colorée d'une maison neuve à Mușetești.
Fig. 29. — Grande porte et fontaine à Domnești.
Fig. 30. — Vieille écurie à Ungureni.

Muscel

Fig. 31. — Vieille maison à Jugur Hîrtiești, près de Cîmpulung.
Fig. 32. — Vieille maison à Rucăr : détail de la jonction des poutres.
Fig. 33. — Vieille maison de Vlădești.
Fig. 34. — Maison à étage, à Cîmpulung.
Fig. 35. — Maisons à Rucăr.
Fig. 36. — Maison à Rucăr.
Fig. 37. — Maison à Valea Mare avec véranda de l'étage vitrée.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

Fig. 38. — Façade d'une maison à étage à Rucăr.
Fig. 39. — Maison à Cîmpulung avec véranda vitrée.
Fig. 40. — Maison-musée à Cîmpulung.
Fig. 41. — La même : détail (arcade et décoration à applications de crépi).
Fig. 42. — Maison à Cîmpulung (l'étage est plus large que le rez-de-chaussée).
Fig. 43. — Maison à Davideşti (esquisse).
Fig. 44. — Maison à Albeşti (esquisse).
Fig. 45. — Maison à balcon large à Cîmpulung.
Fig. 46. — Maison à balcon large à Hîrtieşti-Lucieni.
Fig. 47 *a*. — Maison à balcon large.
Fig. 47 *b*. — Maison à balcon large (plan).
Fig. 48. — Maison à Boteni.
Fig. 49. — Maison à Lereşti.
Fig. 50. — Maison à Lereşti.
Fig. 51. — Maison à Lereşti.
Fig. 52. — Maison à Lereşti.
Fig. 53. — Maison à Valea Mare à «coltuc » au bout des piliers et à «război » entre les piliers et la toiture.
Fig. 54. — Maison à Lereşti avec des applications de crépi coloré et à décorations chantournées au sommet des piliers.
Fig. 55. — Maison à Lereşti avec décoration en crépi coloré.
Fig. 56. — Maison à Lereşti avec applications en crépi coloré.
Fig. 57. — Maison à Lereşti avec applications en crépi coloré.
Fig. 58. — Maison à Lereşti avec applications en crépi coloré.
Fig. 59. — Maison à Lereşti avec applications en crépi coloré.
Fig. 60. — Maison à Vlădeşti avec le «război » divisé en panneaux égaux.
Fig. 61. — Maison à Lereşti avec boutique.
Fig. 62. — Maison à Boteni avec boutique.
Fig. 63. — Maison à Boteni avec boutique.

Intérieur de la maison, tissus métiers à tisser

Fig. 64. — Intérieur d'une maison à Vişoiu, 1961 (esquisse).
Fig. 65. — Intérieur d'une maison à Dragoslavele, 1961 (esquisse).
Fig. 66. — Intérieur d'une maison à Rucăr, 1961 (esquisse).
Fig. 67. — Fragment de tapis du village de Rucăr.
Fig. 68. — Détail de tapis du village d'Albeştii de Sus.
Fig. 69 *a*. — Fragment de tapis travaillé au métier à tisser du village de Buchea de Sus.
Fig. 69 *b*. — Fragment de besace à rayures.
Fig. 70 *a*. — Esquisse et détail d'essuie-mains décoratif.
Fig. 70 *b*. — Essuie-main décoratif.
Fig. 71. — Œufs peints.
Fig. 72. — Loquet de porte.
Fig. 73 *a*. — Moulin à foulon.
Fig. 73 *b*. — Coupe par le moulin à foulon.
Fig. 73 *c*. — Les deux roues du moulin à foulon (la «păruitoare » à droite et la «îngroşătoare » à gauche).
Fig. 73 *d*. — Détail de la roue actionnée par l'eau.
Fig. 73 *e*. — Coupe de l'auge (détail).
Fig. 74. — Signe, marque distinctive cousue sur les tissus destinés au moulin à foulon et dont une moitié restait au propriétaire
Fig. 75. — Pilon manuel utilisé dans le complexe de l'installation du moulin à foulon.
Fig. 76. — Crochet de forestier utilisé dans le complexe de l'installation du moulin à foulon.

La décoration des objets en bois

Fig. 77. — Panneau de lit.
Fig. 78. — Table.
Fig. 79 *a*. — Coffre à dot.
Fig. 79 *b*. — Coffre à dot.
Fig. 80 *a*. — Armoire de Muscel.
Fig. 80 *b*. — Armoire d'Argeş.
Fig. 81. — Porte-manteau décoré.
Fig. 82. — Canapé appelé «scaun » de Muscel
Fig. 83. — Icône.

Le costume populaire

Fig. 84. — Le costume d'une femme illyrienne de Croatie et de son mari romain, d'après une stèle funéraire du IIIe—IVe siècle d.n.è conservé au Musée archéologique de Zagreb. On distingue les pièces suivantes du costume : chemise avec colette et manchettes, ceinture décorée, tablier d'une seule pièce. Ce costume est identique au costume dace et au costume roumain actuel (voir fig. 86,89, 90, etc.).

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

Fig. 85. — Le costume d'un Dace représenté sur le monument d'Adamklissi.
Fig. 86. — Costume fémini dacique. On voit la chemise avec colette, tablier d'une seule pièce, identique à celui qu'on trouve encore chez les Roumains (d'après la métope nº LIV du monument d'Adamklissi 109 d.n.è).
Fig. 87. — Foire à Cîmpulung d'après une estampe de Carol Popp de Szathmary.
Fig. 88. — Paysan et paysanne de Muscel d'après une estampe de Carol Popp de Szathmary.
Fig. 89. — Paysan et paysanne de Muscel par Carol Popp de Szathmary.
Fig. 90. — Voile de tête de Muscel.
Fig. 91. — Voile de tête de Muscel.
Fig. 92. — Voile de tête de Muscel (détail).
Fig. 93 *a*. — Voile de tête de Muscel décoré au motif de l'oiseau picotant.
Fig. 93 *b*. — Voile de tête de Muscel (détail).
Fig. 94 *a*. — Voile de tête de Muscel.
Fig. 94 *b*. — Voile de tête (détail).
Fig. 95 *a*. — Chemise de Muscel.
Fig. 95 *b*. — Chemise de Muscel.
Fig. 96. — Détail du costume de Muscel.
Fig. 97. — Détail du costume d'Argeș.
Fig. 98. — Paysanne de Muscel portant jupe-tablier d'une seule pièce, par Carol Popp de Szathmary.
Fig. 99. — Paysanne de Rucăr portant une chemise aux manches décorées à motifs spécifiques.
Fig. 100. — Coupe de chemise de Muscel.
Fig. 101. — Coupe de chemise de Muscel.
Fig. 102. — Coupe de chemise de Muscel.
Fig. 103. — Coupe de chemise de Muscel.
Fig. 104. — Chemise de Muscel richement décorée au fil d'argent à motifs géométriques.
Fig. 105. — Paysanne de Rucăr. La chemise est décorée de spirales («șerpeasca »).
Fig. 106. — Paysanne de Rucăr en costume populaire.
Fig. 107. — Paysannes de Rucăr.
Fig. 108. — Paysanne de Rucăr.
Fig. 109. — Paysanne du village de Brădești portant capuchon.
Fig. 110. — Paysanne d'Argeș (Căpățîneni).
Fig. 111. — Paysanne de Crîmpoteni.
Fig. 112. — Paysanne d'Argeș, du sud de la région.
Fig. 113. — Paysanne du village de Capu Piscului, en costume de travail.
Fig. 114. — Paysanne du village de Cîineni.
Fig. 115. — Paysanne à fichu spécifique du village de Corbi habité par une population arrivée de Transylvanie.
Fig. 116. — Jupe-tablier d'une seule pièce de Muscel (détail).
Fig. 117. — Jupe-tablier d'une seule pièce de Muscel (détail).
Fig. 118. — Jupe-tablier d'une seule pièce de Muscel (détail).
Fig. 119. — Jupe-tablier d'une seule pièce de Muscel (détail).
Fig. 120. — Jupe-tablier d'une seule pièce de Muscel (détail).
Fig. 121. — Jupe-tablier d'une seule pièce de Muscel (detail).
Fig. 122. — Jupe-tablier d'une seule pièce de Muscel (détail).
Fig. 123. — Paysan de Dragoslavele portant chemise et large ceinture de cuir.
Fig. 124. — Vieillard de Rumânești-Cîmpulung portant petit chapeau, veste, chemise à empiècement, chausses en bure et brodequins.
Fig. 125. — Vieux paysan de Rumânești portant bonnet fourré de berger, touloupe, veste, chemise à empiècements, chausses en bure et brodequins.
Fig. 126. — Coupe de pantalons paysans étroits.
Fig. 127. — Coupe de pantalons paysans.
Fig. 128. — Jeune paysan de Dragoslavele portant longue touloupe richement décorée.
Fig. 129. — Pâtre de Rucăr portant bonnet fourré de berger, chemise spécifique de berger, large ceinture de cuir, touloupe à longues manches et chausses étroites en bure et brodequins.
Fig. 130. — Paysan de Rucăr portant petit chapeau et sarrau.
Fig. 131. — Coupe de sarrau.
Fig. 132. — Jeunes paysans du village de Cîineni-Argeș.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

Fig. 133. — Vieux paysans des rives du Topolog devant leur maison.
Fig. 134. — Une famille du village de Cîineni-Argeș.
Fig. 135. — Paysan d'Argeș portant bonnet fourré, chemise, veste, pantalon en bure blanche ornementé et brodequins.
Fig. 136. — Jeunes paysans du village de Cîineni-Argeș.
Fig. 137 *a*. — Sandale d'un Dace sur le merlin n°I du trophée de Trajan à Adamklissi.
Fig. 137 *b*. — Coupe de sandale dacique.
Fig. 138 *a*. — Sandale paysanne de type dacique de Titești (Țara Loviștei).
Fig. 138 *b*. — Coupe de sandale paysanne de Titești.
Fig. 138 *c*. — Sandales aux bords froncés.
Fig. 139. — Groupe de paysans du village de Rucăr.
Fig. 140. — Jeunes paysans du village de Corbi portant chemises spécifiques de berger à «barburi».
Fig. 141. — Paysan du village de Corbi.

La poterie

Fig. 142. — Vinaigrier de Curtea de Argeș á décoration en forme de cordons.
Fig. 143. — Vinaigrier de Curtea de Argeș.
Fig. 144. — Vinaigrier de Curtea de Argeș décoré avec de la pâte tordue en forme de cordons alvéolés et entièrement émaillé en vert.
Fig. 145. — Vinaigrier de Curtea de Argeș décoré avec de la pâte tordue en forme de cordons alvéolés.
Fig. 146. — Aiguillons de toit travaillés à Curtea de Argeș.
Fig. 147. — Cruche et écuelles de Poienița.
Fig. 148. — Cruche de Vlădești.
Fig. 149. — Pot de Poienița.
Fig. 150. — Vases décorés et mis à sécher à Poienița.
Fig. 151. — Four pour la céramique de Coșești.
Fig. 152. — Vases décorés et mis à sécher à Coșești.
Fig. 153. — Pots de Petrești à décoration caractéristique pour la fête de printemps «moși»; à remarquer sur le pot situé à gauche le motif ornemental de labirynthe («calea rătăcită») et sur celui situé à droite, le motif ornemental de la spirale.
Fig. 154. — Vinaigrier de Coșești décoré de lignes ondulées parallèles.
Fig. 155. — Vinaigrier de Coșești.

Planches

Pl. I — Carte de la région d'Argeș (les hachures indiquent les zones étudiées).
Pl. II. — Répartition géographique des différentes encolures d'«ie» (chemise; 1, encolure de côté (droite); 2, encolure en face; 3, froncée par une ficelle; 4, froncée mais suffisamment large pour laisser passer la tête; 5, froncée et serrée au fil (en voie de disparition); 6, encolure au dos; 7, encolure de côté ou en face; 8, encolure de côté ou en face et froncée au fil; 9, ville.
Pl. III. — Répartition géographique des différentes dénominantions pour la manchette étroite de l'«ie».
Pl. IV. — Répartition géographique des différentes dénominations pour le volant de l'«ie».
Pl. V. — Répartition géographique des différentes dénominations pour l'empiècement de la manche d'«ie».
Pl. VI. — Répartition géograpgique des différentes dénominations pour l'empiècement de l'aisselle d'«ie».
Pl. VII. — Répartition géographique des différentes dénominations pour le col d'«ie».
Pl. VIII. — Corrélation entre la dénomination du col et celle de la manchette étroite de l'«ie».
Pl. IX. — Répartition géographique de la «fota» (sorte de jupe d'une seule pièce) et des «catrințe» (deux tabliers portés l'un devant et l'autre derrière) et la limite qui les sépare: 1, «fota»; 2, «fota» décorée de fil doré et paillettes; 3, «fota», en voie de disparition; 4, «fota» portée seulement en hiver; 5, «fota» à ornement de fil denommée «vîlnec»; 6, «fota» portée rarement; 7, «fota» et «catrințe», la «fota»

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

est portée de prédilection ; 8, «fota » de Moeciu, plissée, à côtés droits ornementés ; 9, tabliers («catrințe») ; 10, tabliers («catrințe »), surtout noirs ; 11, tabliers confectionnés à la maison ou achetés ; 12, tabliers noirs, dits «hongrois» d'après la population roumaine qui les a apportés de Transylvanie ; 13, tabliers qu'on porte rarement ; 14, tablier porté devant et «catrința », à fond rouge portée derrière ; 15, tabliers («catrințe ») ornementés de fil doré ; 16, tabliers ou «fota » (les premiers prédominent) ; 17, jupe portée au travail ; 18, «fota » tabliers et jupe d'apparat ; 19, «fota », mais surtout jupe et robe ; 20, «robe », (jupe) ; 21, tablier («catrința») porté seulement devant, surtout par les femmes âgées ; 22, tabliers (portés seulement devant par les femmes âgées et devant et derrière par les jeunes).

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

DIE VOLKSKUNST IM GEBIET VON ARGEŞ UND MUSCEL

ZUSAMMENFASSUNG

Die Volksarchitektur im Argeşgebiet. Die Volksarchitektur in dem im nordwestlichen Teil Munteniens gelegenen Argeşgebiet weist einige charakteristische Merkmale auf; sie fügt sich zwar dem einheitlichen Baustil, der über ein größeres Gebiet verbreitet ist ein, unterscheidet sich indessen doch von der Architektur der benachbarten Gebiete, von Muscel im Osten und Topolog im Westen.

Im Argeşgebiet sind die Häuser im allgemeinen im Vergleich zu denen von Muscel niedriger, Erdgeschoß und Stockwerk sind nicht so entwickelt, jedoch am Argeş- und Tîrgufluß kann man geradezu von einer gewissen „Monumentalität" der Häuser sprechen und alte Häuser mit „foişor" (einem nach drei Seiten hin offenen Vorbau) sind hier häufiger anzutreffen als im Gebiet von Muscel.

Im Vergleich zu den westlich vom Topologgebiet gelegenen sind die Häuser im Argeşgebiet auf einen höheren Sockel gestellt, ihre Gesamthöhe ist daher betonter. Das Aussehen der Dörfer in der Zone von Topolog ist von der des Argeş völlig verschieden. Die Häuser erscheinen niedrig, die massive Brüstung des Vorraumes ist fast immer durch ein Holzgeländer ersetzt. Ebenso treten im Topologgebiet Häuser vom sogenannten Typus „cu legătură" (mit Verbindung) in größerer Anzahl auf, noch häufiger werden sie in der Richtung des Gebietes von Vîlcea.

Die Untersuchungen über die Volksarchitektur im Argeşgebiet wurden auf Grund von Geländeforschungen der letzten Jahre durchgeführt. In der ersten Etappe sammelte man statistische Daten über Baumaterial und Bautechnik, Plan- und Schmuckelemente. Alle Einzelheiten wurden dabei berücksichtigt, und zwar in bezug auf das Fundament, den Baukörper, das Dach, den Auf- und Grundriß, die „prispă" (Vorflur), die „sala" (Vorraum), die „polata" (kleines, niedriges Nebengebäude aus Holz), den „foişor" (Vorbau), die Fassade, den Keller, den „pălimar" (Geländer), Pfeiler, Säulen und Arkaden, den „război" und die Schmuckelemente wie Kerbschnitt, Durchbruchsarbeit und Stukkatur.

Ein Kapitel handelt von den Haustypen. Die voneinander abweichenden Haustypen, durch die verschiedene Anordnung der Bau- und Schmuckelemente entstanden, sind durch die soziale Entwicklung des Gebietes zu erklären, die ihrerseits an den wirtschaftlichen und technischen Fortschritt gebunden war. Die Bauernarchitektur des erforschten Gebietes widerspiegelt in den verschiedenen Haustypen die Umgestaltungen, die in der Aufeinanderfolge der Gesellschaftsordnungen zutage traten. Diese Wandlungen wurden durch die Vervollkommnung der Werkzeuge und die Entwicklung der Produktionsverhältnisse bedingt. Die beiden, in

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

diesem Gebiet verzeichneten Varianten des ,,bordeiu" (Erdhütte) veranschaulichen die technische Rückständigkeit und die unzulänglichen Produktionsmittel eines historischen Zeitabschnittes. Sie sind gleichzeitig ein Zeugnis für die Entwicklungsstufe der Architektur während der Feudalzeit. Diese wurde wesentlich durch die häufigen Türkeneinfälle bestimmt, die von den Niederlassungen auf dem rechten Donauufer ausgingen. Das niedrige Holzhaus mit der ,,prispă" (Vorflur) bildet in dem erforschten Gebiet die älteste Bauphase. Dieses Haus ist kennzeichnend für die Wirtschaft des damaligen Argeşgebietes, wo die Viehzucht die Hauptbeschäftigung war und der noch unentwickelte Ackerbau lediglich auf beschränkten Anbauflächen betrieben wurde. Innerhalb dieser Wirtschaftsordnung äußert sich die soziale Differenzierung auf dem Gebiet der Architektur dadurch, daß an das niedrige Haus ein ,,foişor" (Vorbau) angebaut wird. Bei diesem Typus des niedrigen Holzbaues mit ,,foişor" (Vorbau) verschwindet die ,,prispa" (Vorflur), die einen Übergangsraum zwischen drinnen und draußen bildete; an ihre Stelle trat der ,,foişor", auf welchem sich ein großer Teil des Familienlebens abspielte.

Das Anwachsen der Bevölkerung führte zur Vergrößerung der bebauten Flächen und zur Einschränkung der Viehwirtschaft. Die Obstzucht verbreitete sich mehr und mehr. Zur Aufbewahrung des Obstes und der daraus gewonnenen Erzeugnisse wurde das Fundament des Hauses erhöht, um für die Kellerräume Platz zu schaffen. Diese Erhöhung des Fundamentes führte zur endgültigen Beseitigung der ,,prispa" (Vorflur) an deren Stelle die von einer gemauerten oder getünchten Holzbrüstung umschlossene ,,sala" (Vorraum) tritt. Die soziale Differenzierung wird durch die Errichtung des ,,foişor" (Vorbau) über dem Kellereingang gekennzeichnet. Diese Häusertypen veranschaulichen die Lebensbedingungen in der Feudalzeit: sie weisen ein Bauelement auf, das dazu dienen sollte, die menschliche Wohnung gegen Angriffe zu sichern: die Innentreppe wurde durch die Brüstung der ,,sala" (Vorbau) geschützt.

Die Entwicklung des Handels und die Belebung des Warenumlaufes zur Zeit der kapitalistischen Ordnung förderten den Kontakt mit der Stadt mehr und mehr. In einer ersten Etappe führte das zur Übernahme neuer Schmucksysteme; der Stukkatur und der Bemalung. In einer zweiten Etappe machte sich der städtische Einfluß auf die Bauernarchitektur schon nachdrücklicher bemerkbar, der Grundriß selbst erfuhr Umgestaltungen, die Linien der Fassade wurden durch neue Schmuckelemente verändert, die an eine fortgeschrittene Technik gebunden sind, (,,traforaj" = Durchbruchsarbeit). Es gab nun Häuser mit geteiltem Vorraum, der ,,foişor" (Vorbau) wurde in die Achse des Hauses verlegt und diente nicht mehr der Verteidigung des Einganges, sondern wurde zu einem Raum, der überladene Schmuckformen zur Schau stellte.

Ein letztes Kapitel beschreibt die Wirtschaftsgebäude und die an bestimmte Beschäftigungen gebundenen Bauten: Ställe, Brennöfen für Tongeschirr und Vorratsräume.

Die Volksarchitektur im Muscelgebiet. In den Hügel- und Gebirgsgegenden im Nordwesten Munteniens, rund um eine der ältesten rumänischen Städte, Cîmpulung, entstanden Bauten die für den Ethnographen von großem Interesse sind. Sie umfassen eine große Anzahl von zweistöckigen Häusern und bilden künstlerische Einheiten, die über die gesamte Fläche des ehemaligen Musceler Komitates verbreitet sind.

Im Jahre 1860 wurden 686 Ziegelbauten verzeichnet, 32061 Häuser mit Holz- und 855 Häuser mit Lehmwänden. In der Regionsstadt Cîmpulung gab es 342 Ziegelbauten, 3120 Holzhäuser und 50 aus Lehm. Das vorherrschende Baumaterial war also das Holz. Immerhin spielte der Ziegel in der Stadt eine viel größere Rolle als auf dem Lande. Hier hatte von 9 Häusern eines Ziegelmauern, während auf dem Lande einschließlich der Kirchenbauten kaum ein Haus von fünfzig Ziegelwände hatte. Das altüberlieferte Baumaterial war also das Holz, während Ziegelbauten vor allem in der Stadt, ein Zeichen des Wohlstandes waren. Ein halbes Jahrhundert später im Jahr 1912, verzeichnet eine Statistik auf dem ganzen Komitatsgebiet 27,3% Ziegelbauten und 60% Holzhäuser; der Rest war aus andern Materialien gebaut. Wenn das Holz auch weiterhin das hauptsächlichste Baumaterial blieb, so verlor es doch almählich an Bedeutung, zu Gun-

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

sten der Ziegel, die vor allem in kleinen, bäuerlichen Brennöfen hergestellt wurden.

Die Holzhäuser wurden aus Balken mit rundem Querschnitt gebaut, deren Enden aneinandergefügt wurden. Balken mit rechteckigem Querschnitt verbreiteten sich in der zweiten Hälfte des vergangenen Jahrhunderts und verdrängten die runden Balken erst in diesem Jahrhundert vollständig. Früher wurden die Wände gar nicht, oder nur mit einer dünnen Farbschicht übertüncht.

Im Jahre 1912 bestanden die Dächer zu 92,8% aus Schindeln. Auch hier herrschte also das Holz vor. Es setzte sich den Stroh-, Lehm- und Schilfdächern gegenüber durch, deren Verwendung den ärmsten bäuerlichen Schichten vorbehalten blieb. Die übliche Form des Daches war das Walmdach; die wenigen Giebeldächer, die erst in unserem Jahrhundert auftraten, bilden Ausnahmen und haben keine Bedeutung für die Erscheinung im allgemeinen. Die Häuser waren früher niedrig, meist eingeschossig. 1860 gab es in den Dörfern 54 zweigeschossige Häuser auf 14 831 eingeschossige. In Cîmpulung hatten 126 Häuser zwei Geschosse, 1715 nur eines. Niedrige Holzhäuser mit Walmdächern gedeckt stellten die am meisten verbreitete Form hier und in anderen rumänischen Gebieten dar. Selten fand man Häuser mit zwei Räumen, die getrennte Eingänge hatten, diese kamen fast nur in Nordoltenien und Hunedoara vor. Die Häuser mit einem einzigen Eingang in den Hausflur weisen die übliche Anordnung auf: Wohnzimmer und Flur (dieser war manchmal unterteilt, der hinten gelegene Teil bildete dann eine Vorratskammer oder ein kleines Wohnzimmer), oder ein mittlerer Flur mit zwei Räumen auf beiden Seiten. Der Herd stand auf dem Boden in der hinteren Ecke des Wohnzimmers an der Wand, die das Zimmer vom Flur trennte. Ein breiter Kamin führte den Rauch lediglich unter das Dach. Seit der zweiten Hälfte des vorigen Jahrhunderts beginnen sich auch die üblichen Heizöfen zu verbreiten, deren Feuerloch indessen von einer Metallplatte zum Kochen bedeckt war.

Seit dem Beginn der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts finden stockhohe festungsähnliche Häuser eine weite Verbreitung. Die zum ersten Stockwerk führende Treppe und der Keller im Erdgeschoß waren durch dicke Mauern geschützt. Die Wohnräume befanden sich im ersten Stock, hinter einer breiten „prispa" (Vorflur). Es handelt sich hier um die Übernahme eines Haustypus, der bei den Bojaren und Kaufleuten in Cîmpulung schon seit lange verbreitet war. Mit der Zeit verschwindet der festungsähnliche Charakter der Bauten, die Treppe kann nun auch außerhalb des Grundrisses von außen in das Haus führen. Auch heute werden viele solche einstöckige Häuser gebaut. Während anfangs nur das Erdgeschoß aus Ziegel oder Stein war, das Stockwerk und das Dach indessen aus Holz, sind die Baumaterialien nun andere geworden. Auch für das Stockwerk werden Ziegel verwendet und das Dach wird immer häufiger mit Dachziegeln verdeckt. Das stockhohe Haus, dessen Bauweise die gleiche war wie die der Häuser in Cîmpulung, verbreitete sich zuerst unter den wohlhabenden, dann auch unter den übrigen Bauern. Sie entsprach ihren Bedürfnissen vollkommen, denn der geräumige Keller des Erdgeschosses bot einen idealen Aufbewahrungsort für Nahrungsmittel, und die Wohnräume darüber erlaubten den Bewohnern, ihre Vorräte gut zu überwachen.

Nur selten wurden in den alten Zeiten die Pfeiler mit Schnitzereien verziert. Die Häuser waren meist weiß getüncht und mit unaufdringlichen Verzierungen entsprechend geschmückt. Mit der Zeit indessen änderte sich ihr Aussehen gänzlich. Die Fenster wurden größer, heller, die Entfernung zwischen Deckenkante und Dachrinne größer, das Dach wurde daher höher und ließ mehr Licht in das Haus eindringen. Die Wände wurden häufig in lebhafteren Farben getüncht, obwohl weiß immer noch vorherrschte. Die Verzierungen mehren sich, sie umgeben Fenster und Türen, sie werden an der Brüstung und an der Linie, wo sich die Geschosse treffen, angebracht. Kontrastfarben heben die meist geometrischen oder Blumenmotive hervor.

Das Verzieren der Holzgegenstände. Wie in nahezu jedem Gebiet Rumäniens werden auch in Argeș und Muscel künstlerisch wertvolle Holzarbeiten hergestellt. Die Freude an der Schmuckform erstreckt sich auf fast alle Holzgegenstände, die man in einer Bauernwirtschaft antrifft.

1. An den Bauten werden vor allem drei Techniken angewandt, Schnitz- (Laubsäge-), Durchbruch- und Drechslerarbeit.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

2. Auch Tore und Zäune weisen gelegentlich Schmuckelemente dar.

3. Die verzierten Brunnen bilden eine besondere Kategorie, sie gehören zu den sogenannten Brunnen ,,cu cai'' (mit Pferden).

4. Verzierte Möbelstücke sind Brauttruhen, Tische, Schränkchen, Stühle. Die Formen der Verzierungen sind vorwiegend geometrisch.

5. Werkzeuge die Schmuckelemente aufweisen sind Spinnrocken, Sensenschneiden, runde Schachteln (cutii rotunde).

6. Die besonders schönverzierten, dreiteiligen Ikonen bilden eine Kategorie für sich.

Der Innenraum und die Hauswebereien. Wir unterscheiden drei Typen bei der Gestaltung der Innenräume, die ebensoviele Zeitabschnitte der Entwicklung bezeichnen. Der erste Typus stellt einen verhältnismäßig einfachen Wohnraum dar, in welchem außer Herd, Bett, Sitzbank und Brauttruhe nur einfacher Wandschmuck verwendet wird. Rechts oben neben dem Bett hängt ein aus einem Blatt bestehender handgewebter Teppich (scoarță) ; in die übrigen Wände wurden, vor allem in früheren Zeiten Nägel eingeschlagen, auf die man bemalte Ostereierschalen stülpte. Darüber wurden bunte Teller und in Abständen sogenannte ,,șervete'', dekorative Handtücher angebracht. Der zweite Typus hat folgende Merkmale ; außer der Wand mit der Eingangstüre sind alle Wände vollkommen von Teppichen bedeckt. Sie wurden in zwei Blättern auf dem Handwebstuhl gewebt. Oberhalb der Teppiche werden Teller und Handtücher befestigt und noch höher darüber bringt man, so wie sie vom Webstuhl kommen, nicht auseinandergeschnitten, eine ganze Bahn von Handtüchern an. Diese nennt man auch ,,șervete în șir ținut'' (Handtücher in ununterbrochener Reihe). Eine weitere Entwicklungsphase stellt der dritte Typus dar ; die Stelle der ,,scoarțe'' (Teppiche) nimmt hier ein besonderes, in zwei Blättern hergestelltes, rhombisches Gewebe ein, das wie beim vorigen Typus die Wände bedeckt. Wir betonen, daß es gewisse Webereien mit genau bestimmten Verwendungszwecken gibt, wie z.B. die ,,peria'' (Bürste), die an die Wand gehört, wo sich die Türe befindet. Die beiden letztbeschriebenen Typen haben sich aus dem ersten entwickelt, stellen aber durch den Umfang ihrer Verbreitung und die Beständigkeit ihres Auftretens genau umrissene Strukturen dar. Die Verwendung des unzerschnittenen Streifens von Handtüchern läßt an siebenbürgische Einflüsse denken, es ist indessen auch möglich, daß sich die Typen der Innenräume sowohl im Gebiet von Argeș als auch in dem von Făgăraș (Fogarasch) und Sibiu (Hermannstadt) aus den gleichen Voraussetzungen entwickelt haben.

Die Volkstracht. Innerhalb der weiblichen Volkstracht im nördlichen Teil des Argeșgebietes unterscheidet man je nach der Art der charakteristischen Trachtenstücke 2 Typen ; die Tracht mit der ,,catrința'' (wollene Schürze) und die Tracht mit der ,,fota'' (Wickelrock aus einer Tuchbahn).

Die ,,catrința'' ist ein für den größten Teil des Landesgebietes charakteristisches Trachtenstück ; südlich der Karpaten wird sie indessen nur in der Region Oltenien und auf einem eng begrenzten Gebiet zwischen dem Alt und dem Topologfluß angetroffen. Tatsächlich pflegt man die ,,catrința'' auch auf diesem eng begrenzten Argeșgebiet nur in einigen wenigen Gegenden zu tragen, vor allem Topologwärts wird neben der ,,catrința'' in zunehmendem Maße die ,,fotă'' gebraucht.

Die Tracht mit der ,,catrința'' tritt im Argeșgebiet in zwei Varianten auf : bei der einen sind die beiden Stücke annähernd gleich breit, bei der anderen sind sie von verschiedenen Ausmaßen, die hintere ,,catrința'' bedeckt die Ränder der vorderen. Die letztgenannte Variante erinnert sehr an die ,,catrința'', die in der zweiten Hälfte des 18. Jahrhunderts von den Kirchenstifterinnen getragen wurden. Die Feststellung, daß diese Variante mit Goldfäden verziert war, zeigt, daß die wohlhabenden Schichten des Dorfes eine prächtigere, aus kostbarem Material gearbeitete Tracht trugen, die indessen aus den gleichen Stücken wie die einfache bestand.

Beide Varianten der weiblichen Tracht mit ,,catrința'' umschließen den Körper gefällig und stimmen harmonisch zu den übrigen besonders verzierten Trachtenstücken : ,,maramă'' (Kopfschleier), ,,ie'' (Frauenhemd), ,,pieptar'' (Brustpelz), dem langen, aus weißer ,,dimie'' (Hauswebe) hergestellten und verzierten Kleid und den ,,gailane'' (Schürzen). Die Tracht mit

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

„fotă" wird in den übrigen Teilen der Region getragen und auch in dem Übergangsgebiet zu der Tracht mit „catrință". Nach der Verzierungsart der „fotă" unterscheiden wir die „fotă" mit geometrischen Motiven und die „fotă" mit Blumenmotiven. Die reich in Gold gestickten mit geometrischen Motiven verzierten „fota" werden, vor allem am Oberlauf des Topolog, auch „vîlnic" genannt.

Nach den uns bekannten Zeugnissen zu schließen, sind die Blumenornamente auf der „fota" vor allem nach dem zweiten Weltkrieg aufgetreten. Die reich mit Gold gestickte „fota" war ehemals in den Dörfern das Zeichen der sozialen Differenzierung. Auch dieses, mit Metallfäden durchwirkte Trachtenstück, trugen wohlhabendere Bäuerinnen, Kirchenstifterinnen.

Auf den Bildern der Kirchenstifter und -stifterinnen kann man den ganzen Reichtum an Trachtenstücken für Männer und Frauen erkennen, unter anderem die niemals fehlende „maramă" (Kopfschleier). Die Zeugnisse, die uns die Kunstdenkmäler aus der Feudalzeit überliefern, sind von größter Bedeutung. Da das Material, aus dem die Trachten hergestellt waren, dem Zahn der Zeit zum Opfer fielen, können bloß zufällige Beschreibungen, Aufzählungen in Eheverträgen, seltene Aquarelle von Malern und Votivportraits eine lebendige Vorstellung von den Bestandteilen und der Verzierung der Volkstracht von ehemals vermitteln. In diesem Zusammenhang erwähnen wir die Trachten, die die Frauen der Stifter der Kirchen von Aninoasa, Titești u. a. getragen haben.

Die Art der Trachtenstücke für Männer und Frauen vermittelt uns klare Vorstellungen über die Originalität der Tracht in den untersuchten Gebieten und über die Grundlage, auf der sich diese Tracht entwickelte. Die Arbeit bringt die Schnitte der wichtigsten Trachtenstücke und geht jedesmal, auf geschichtliche Zusammenhänge ein, wenn die Übereinstimmung verschiedener Trachtenstücke es erforderlich erscheinen läßt.

Durch die Art ihrer Ausschmückung gehört die Volkstracht im Argeșgebiet zu den schönsten von allen Volkstrachten in unserem Lande.

Die Keramik. In der Nordhälfte Olteniens und Munteniens haben sich zahlreiche bäuerliche Handwerke entwickelt. Die Unterschiede im Vergleich zu den handwerklichen Erzeugnissen der Tiefebene in den gleichen Provinzen sind offensichtlich, sowohl in bezug auf die Anzahl als auch auf die Verschiedenheit der Erzeugnisse. Das Argeș- und vor allem das Muscelgebiet, im nordwestlichen Teil Munteniens gelegen, sind in dieser Hinsicht vielleicht am interessantesten. Innerhalb der verschiedenen Handwerkszweige in den Dörfern kommt der Töpferei eine besondere Bedeutung zu. Eine große Anzahl von Töpfermeistern arbeitete in bestimmten Dörfern, wo sie die alte Überlieferung des Handwerks bewahrten. Die Töpferei erfüllte außer ihrer Aufgabe, die Bedürfnisse des lokalen Marktes zu befriedigen, noch einen wichtigeren Zweck, und zwar tauschten die Töpfer ihre Ware in der Tiefebene gegen Weizen und Mais ein. Die Töpferei bildete somit, wie im übrigen auch andere Handwerke, eine bedeutende Einnahmequelle der Menschen.

Am meisten entwickelte sich die Töpferei in einem der Stadtzentren des Argeșgebietes, in Curtea de Argeș, der alten Hauptstadt des muntenischen Staates. Man kann die dortige Töpferei ohne weiteres dem bäuerlichen Handwerk zuzählen, nicht nur weil die Stadt der Vergangenheit gegenüber an Bedeutung verloren hatte, sondern auch weil die Meister selbst ein durchaus bäuerliches Leben führten und ihre Erzeugnisse innerhalb der bäuerlichen Welt absetzten. In früherer Zeit wurden indessen auch Gefäße hergestellt, die dem Gebrauch an Fürsten- und Bojarenhöfen dienten, diese Erzeugnisse waren von anspruchsvollerem Aussehen. Ausgrabungen in dem Gebiet haben Gefäße zu Tage gefördert, die an die im 11. Jahrhundert in Muntenien verbreitet gewesene glasierte byzantinische Keramik erinnern; man erkennt gleichfalls Herstellungsformen, die für das 15.—18. Jahrhundert kennzeichnend waren, unter anderem Keramiktafeln, die damals eine bedeutende Rolle in der Produktion spielten.

Die neueren Erzeugnisse der Töpfer in Argeș und in den bäuerlichen Zentren der Region haben besonders wichtige, überlieferte Elemente bewahrt, die für die Erforscher der lokalen Sachkultur der Vergangenheit von großer Bedeutung sind. Solche Elemente können in einer ersten, ältesten Schicht festgestellt werden, wo Essigkrüge, Kannen und Schüsseln, die bis auf den heu-

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

tigen Tag die Grundlage der Erzeugnisse bilden, gefunden werden. Sie erinnern an ihren weit zurückliegenden Ursprung, der mit der dako-romanischen Keramik im Zusammenhang steht. Manche Gefäße, die man bei Ausgrabungen gefunden hat, kann man als Zwischenformen erkennen, die z. B. von der alten Amphora zu den heutigen Essigkrügen oder Kannen führen.

Eine zweite Schicht, die für die Zeit des Frühfeudalismus kennzeichnend ist, enthält Gefäße, die den Einfluß der byzantinischen Keramik auf die einheimischen Erzeugnisse beweist: Gefäße mit hohem Fuß, durchscheinender Glasur, in den Ton eingeritzten Motiven und selbst einige Motive wie z. B. der Stern (astrul). Die Glasur, die sich damals zu verbreiten begann, gelangte erst später in die bäuerlichen Zentren, in einige erst gegen das Ende des 19. Jahrhunderts. In diesen Dörfern wurden noch bis vor kurzem unglasierte Tongefäße von ganz besonderer Schönheit hergestellt. Der Gebrauch der Glasur verbreitete sich auch unter dem Einfluß der orientalischen Keramik, die die Bojaren und Fürsten zu einer Zeit vermittelten, als die türkische Herrschaft bestimmend war.

Es ist schwer festzustellen, woher eine ganze Reihe anderer Elemente stammen. Dieses trifft auf Stücke zu, die altertümliche Merkmale aufweisen und Gefäßen ähnlich sind, die in den Balkanländern hergestellt werden. Es handelt sich um die charakteristischen Hochzeitskrüge in Tier- und vor allem in Vogelform oder um Krüge mit aufgesetzten Figuren (die ebenfalls mit Vorliebe Vögel darstellen). Diesen begegnet man im nordwestlichen Muntenien bei den Rumänen im Timocgebiet, in der Oltenia und bei den bulgarischen Töpfern südlich der Donau. Ebenso sind Dekorationsmotive, die der Form eines weißen Fingers ähnlich sehen und auf der Außenfläche runder Gefäße angebracht sind (Kannen und Krüge) die gleichen wie die, die man beispielsweise im Gebiet westlich von Sofia antrifft.

Der letzte Zeitbaschnitt schließlich ist eng an das machtvolle Eindringen des Kapitalismus in das Dorfleben gebunden. Die Verbreitung der Industrieerzeugnisse fördert die Verwendung der Glasur in den verschiedensten Farben. Der alte Herd, auf den runde, hohe Kochtöpfe (oala) mit engem Hals gehörten, wird von der Metallplatte verdrängt, für die niedere Gefäße mit breitem Boden und weiter Öffnung hergestellt werden.

Besonders interessant ist die Tatsache, daß die Töpfer es verstanden, sich die wertvollsten Elemente der Keramik mit der sie im Laufe der Jahrhunderte, ja selbst der Jahrtausende in Berührung kamen, zu eigen zu machen und zu bewahren. Außer, daß die Töpfer also das Beste innerhalb der Tradition lebendig bewahren, ist diese Tatsache von besonderer Bedeutung, weil sie beweist, daß es für die rumänischen Erzeugnisse eine gemeinsame Grundlage in allen Teilen des Landes gibt. Wir erwähnen die Ähnlichkeit mit der oltenischen Keramik, die außer archaischen Elementen auch ganz neue, aus den Balkanländern stammende aufgenommen hat. Die Übereinstimmung der Formen mit denen vieler siebenbürgischer Zentren muß gleichfalls betont werden (im Banat, im Apuseni-Gebirge, in Haţeg). Es handelt sich dabei sicherlich um Formen, die an die dakisch-romanische Tradition anknüpfen, wo der Ausgangspunkt für alle diese Zentren zu suchen ist.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

Die Volksarchitektur im Argeşgebiet

Argeş

Abb. 1 — Altes Haus in Vîlsăneşti (Aufriß).
Abb. 2 — Detail eines alten Hauses aus getünchten Balken; die Balkenverbindung ist zu sehen.
Abb. 3a — Altes Haus mit Stein- und Ziegelsockel in Vîlsăneşti.
Abb. 3b — Detail des Sockels desselben Hauses.
Abb. 4 — Altes Haus mit Keller in Vîlsăneşti.
Abb. 5 — Haus mit Steinsockel und Holzgeländer in Coşeşti.
Abb. 6 — Haus mit Holzgeländer in Coşeşti.
Abb. 7 — Haus mit durchbrochenem Holzgeländer in Vîlsăneşti.
Abb. 8 — Hohes Haus in Leiceşti.
Abb. 9 — Hohes Haus in Muşeteşti.
Abb. 10 — Hohes Haus in Vîlcele-Crîmpoteni.
Abb. 11 — Haus mit ,,foişor'' (einem nach drei Seiten offenen Vorbau) und Keller in Vîlsăneşti.
Abb. 12 — ,,Foişor'' (ein nach drei Seiten offener Vorbau) und Vorraum eines hohen Hauses in Vîlsăneşti.
Abb. 13 — Haus mit ,,foişor'' (einem nach drei Seiten offenen Vorbau) und Keller in Stroeşti.
Abb. 14 — Kellereingang eines Hauses mit ,,foişor'' (einem nach drei Seiten offenen Vorbau) in Stroeşti.
Abb. 15 — Haus mit axial angeordnetem ,,foişor'' (einem nach drei Seiten offenen Vorbau) in Galeş.
Abb. 16 — Neues Haus mit ,,foişor'' (einem nach drei Seiten offenen Vorbau) in Galeş.
Abb. 17 — Neues Haus in Pietroşani.
Abb. 18 — Neues Haus in Coşeşti.
Abb. 19 — Neues Haus in Muşeteşti.
Abb. 20 — Neues Haus in Pietroşani.
Abb. 21 — Neues Haus in Bădeşti.
Abb. 22 — Neues Haus in Oieşti.
Abb. 23 — Stukkatur an einem Haus in Vîlcele-Crîmpoteni.
Abb. 24 — Vielfarbige Stukkatur an einem Haus in Bădeşti.
Abb. 25 — Weiße Stukkatur an einem Haus in Pietroşani.
Abb. 26 — Weiße Stukkatur an einem Haus in Pietroşani.
Abb. 27 — Vielfarbige Stukkatur an einem Haus in Pietroşani.
Abb. 28 — Bunte Verzierung an einem neuen Haus in Muşeteşti.
Abb. 29 — Tor und Brunnen in Domneşti.
Abb. 30 — Alter Stall in Ungureni.

Muscel

Abb. 31 — Altes Haus in Jugur Hîrtieşti, neben Cîmpulung.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

Abb. 32 — Altes Haus in Rucăr, Verbindungsdetail der Balken.
Abb. 33 — Altes Haus in Vlădești.
Abb. 34 — Stockhohes Haus in Cîmpulung.
Abb. 35 — Häuser in Rucăr.
Abb. 36 — Haus in Rucăr.
Abb. 37 — Haus in Valea Mare; die ,,prispa" (Vorflur) im ersten Stock ist mit Glas gedeckt.
Abb. 38 — Fassade eines stockhohen Hauses in Rucăr.
Abb. 39 — Haus in Cîmpulung mit glasgedeckter ,,prispa" (Vorflur).
Abb. 40 — Das Museumsgebäude in Cîmpulung.
Abb. 41 — Dasselbe: Detail (Arkade und Verzierung im Verputz).
Abb. 42 — Haus in Cîmpulung: das Stockwerk ist breiter als das Erdgeschoß.
Abb. 43 — Haus in Davidești (Aufriß).
Abb. 44 — Haus in Albești (Aufriß).
Abb. 45 — Haus mit ,,foișor" (einem nach drei Seiten offenen Vorbau) in Cîmpulung.
Abb. 46 — Haus mit ,,foișor" (einem nach drei Seiten offenen Vorbau) in Hîrtiești-Lucieni.
Abb. 47a — Haus mit ,,foișor" (einem nach drei Seiten offenen Vorbau).
Abb. 47b — Haus mit ,,foișor" (Plan).
Abb. 48 — Haus in Boteni.
Abb. 49 — Haus in Lerești.
Abb. 50 — Haus in Lerești.
Abb. 51 — Haus in Lerești.
Abb. 52 — Haus in Lerești.
Abb. 53 — Haus in Valea Mare mit ,,coltuc" (Kanten) an den Pfeilerenden und ,,războiu" zwischen den Pfeilern und dem Dach.
Abb. 54 — Haus in Lerești mit farbigem Verputz und Durchbruchsarbeit an den Pfeilerenden.
Abb. 55 — Haus in Lerești mit Verzierung in farbigem Verputz.
Abb. 56 — Haus in Lerești mit farbigem Verputz.
Abb. 57 — Haus in Lerești mit farbigem Verputz.
Abb. 58 — Haus in Lerești mit farbigem Verputz.
Abb. 59 — Haus in Lerești mit farbigem Verputz.
Abb. 60 — Haus in Vlădești, mit ,,războiu" der in gleichmäßige Füllungen unterteilt ist.
Abb. 61 — Haus in Lerești mit Geschäftslokal gegen die Straße.
Abb. 62 — Haus in Boteni mit Geschäftslokal gegen die Straße.
Abb. 63 — Haus in Boteni mit Geschäftslokal gegen die Straße.

Der bäuerliche Innenraum, die Hauswebereien und das dazu nötige Werkzeug

Abb. 64 — Bauernzimmer in der Gemeinde Vișoiu, 1961 (Skizze).
Abb. 65 — Bauernzimmer in der Gemeinde Dragoslavele, 1961 (Skizze).
Abb. 66 — Bauernzimmer in der Gemeinde Rucăr, 1961 (Skizze).
Abb. 67 — Teil eines Teppichs aus der Gemeinde Rucăr.
Abb. 68 — Detail eines Teppichs aus der Gemeinde Albești de Sus.
Abb. 69a — Teil eines handgewebten Teppichs aus Bughea de sus.
Abb. 69b — Quersackteil mit Streifen.
Abb. 70a — Skizze und Detail eines Wandtuches.
Abb. 70b — Wandtuch.
Abb. 71 — Gemalte Ostereier.
Abb. 72 — Türklinke.
Abb. 73a — Dîrstă (Stampfe).
Abb. 73b — Querschnitt durch die Stampfe.
Abb. 73c — Die zwei Räder der ,,dîrsta" (Stampfe): ,,Păruitoarea" (rechts) und ,,îngroșătoarea" (links).
Abb. 73d — Detail des von Wasser getriebenen Rades.
Abb. 73e — ,,Piuă" (Walkmühle). Durchschnitt (Detail).
Abb. 74 — ,,Țîncușă" (Merkzeichen) das man in das Gewebe näht wenn es zur ,,dîrstă" (Walkmühle)gebracht wird; man kann nach der bei dem Besitzer des Gewebes zurückgebliebenen Hälfte das an der ,,piuă", ,,păruitoare" oder ,,îngroșătoare" gearbeitete Material erkennen.
Abb. 75 — ,,Mai" (Handschlegel) wie er bei der ,,dîrstă" (Stampfe) verwendet wird.
Abb. 76 — Verzierter Haken eines Waldhegers, des in der ,,dîrstă" (Stampfe) Anwendung findet.

Das Verzieren der Holzgegenstände

Abb. 77 — Bettfüllung.
Abb. 78 — Tisch.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

Abb. 79 a — Truhe.
Abb. 79 b — Truhe.
Abb. 80 a — Schrank aus Muscel.
Abb. 80 b — Schrank aus Argeș.
Abb. 81 — Geschnitzter Kleiderhaken.
Abb 82 — „Scaun" genanntes Sofa aus Muscel.
Abb. 83 — Ikone.
Abb. 84 — Illyrische Frauentracht aus Kroatien. Der Mann daneben ist Römer, nach einer Grabstele des 3—4. Jh. u. Z. Im archäologischen Museum von Zagreb. Folgende Bestandteile der Trachten sind zu sehen: Hemd mit Kragen und Manschetten, verziertes Schlußband, einteiliger Wickelrock. Diese Tracht ist der dakischen und der heutigen rumänischen völlig gleich (s. Abb. 86, 89, 90 usw.).
Abb. 85 — Dakische Männertracht auf dem Siegesdenkmal von Adamklissi.
Abb. 86 — Dakische Frauentracht. Hemd mit Stehkragen, einteiliger Wickelrock, wie sie noch heute von den Rumäninnen getragen werden (s. Abb. 89, 90 usw). (Nach der Metope Nr. LIV auf dem Siegesdenkmal von Adamklissi, aus dem Jahre 109 u. Z.).
Abb. 87 — Jahrmarkt in Cîmpulung nach einem Stich von Carol Popp von Szathmáry.
Abb. 88 — Frau und Mann aus Muscel von Carol Popp von Szathmáry.
Abb. 89 — Frau und Mann aus Muscel von Carol Popp von Szathmáry.
Abb. 90 — Kopfschleier aus hausgewebter Seide aus Muscel.
Abb. 91 — Kopfschleier aus hausgewebter Seide aus Muscel.
Abb. 92 — Kopfschleier aus hausgewebter Seide aus Muscel (Detail).
Abb. 93a — Kopfschleier aus Muscel, mit dem Motiv des pickenden Vogels.
Abb. 93b — Kopfschleier.
Abb. 94a — Kopfschleier aus Muscel.
Abb. 94b — Kopfschleier aus Muscel (Detail).
Abb. 95a — Bluse aus Muscel.
Abb. 95b — Bluse aus Muscel.
Abb. 96 — Tracht aus Muscel (Einzelheit).
Abb. 97 — Tracht aus Argeș (Einzelheit).
Abb. 98 — Frau aus Muscel in Volkstracht mit „fotă" (Wickelrock) von Carol Popp von Szathmáry.
Abb. 99 — Frau aus Rucăr mit „ie" (Frauenhemd) mit „Tannenmotiven" oder „fuști" auf den Ärmeln.
Abb. 100 —„Ie" (Frauenhemd) (Schnitt) aus Muscel.
Abb. 101— „Ie" (Frauenhemd) (Schnitt) aus Muscel.
Abb. 102— „Ie" (Frauenhemd) (Schnitt) aus Muscel.
Abb. 103—„Ie" (Frauenhemd) (Schnitt) aus Muscel.
Abb. 104 —„Ie" (Frauenhemd) aus Muscel, reich mit Silberfäden in geometrischen Motiven bestickt.
Abb. 105 — Frau aus Rucăr in Volkstracht: das Hemd ist im „șerpeasca" (Schlangen-)Motiv gestickt.
Abb. 106 — Frau aus Rucăr in Volkstracht.
Abb. 107 — Frauen aus Rucăr.
Abb. 108 — Frau aus Rucăr.
Abb. 109 — Frau mit Quastentuch auf dem Kopf.
Abb. 110 — Frau aus Cîpăținei, Argeș.
Abb. 111 — Frau aus Crîmpotei, Argeș.
Abb. 112. — Frau aus dem südlichen Argeșgebiet.
Abb. 113 — Frau aus Capu Piscului, in Arbeitstracht.
Abb. 114 — Frau aus dem Argeșgebiet, aus dem Dorf Cîineni.
Abb. 115 — Frau mit typischer „broboadă" (Kopftuch), aus dem Dorf Corbi, Rayon Muscel, dessen Bevölkerung aus Siebenbürgen gekommen ist.
Abb. 116 — Detail einer „fotă" (Wikkelrock) aus Muscel.
Abb. 117 — Detail einer „fotă" (Wickelrock) aus Muscel.
Abb. 118 — Detail einer „fotă" (Wikkelrock) aus Muscel.
Abb. 119 — Detail einer „fotă" (Wikkelrock) aus Muscel.
Abb. 120 — Detail einer „fotă" (Wikkelrock) aus Muscel.
Abb. 121 — Detail einer „fotă" (Wikkelrock) aus Muscel.
Abb. 122 — Detail einer „fotă" (Wikkelrock) aus Muscel.
Abb. 123 — Mann aus Dragoslavele, mit Hemd und „chimir" (Bauerngürtel).

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

Abb. 124 — Alter Musceler aus Rumânești-Cîmpulung, mit Hütchen, „murea" (Weste), „cămașă cu clin" (Zwickelhemd), „cioareci" (weite, weißwollene Bauernhosen) und Schnürschuhen.

Abb. 125 — Alter Mann aus Rumânești-Cîmpulung, mit „căciulă mocănească" (siebenbürgische Hirtenpelzmütze), „cojoc" (Schafspelz), „murea" (Weste), Zwickelhemd, „cioareci" (weite weißwollene Bauernhosen) und groben Schnürschuhen.

Abb. 126 — Schnitt der einfachen „iței" (enge weißwollene Bauernhosen).

Abb. 127 — Schnitt der „cioareci" (weite, weißwollene Bauernhosen).

Abb. 128 — Junger Mann aus Dragoslavele mit langem, reichverziertem Schafspelz.

Abb. 129 — Hirte aus Rucăr mit „căciulă mocănească" (siebenbürgische Hirtenpelzmütze) „cămașă păcurărească cu barburi" (Hirtenhemd mit barburi), „chimir" (Bauerngürtel), „cojoc" (Schafspelz) mit langen Ärmeln, „cioareci" (weite weißwollene Bauernhosen) und Schnürschuhen.

Abb. 130 — Mann aus Rucăr mit Hütchen und „zeghe" (Bauernrock aus weißem Tuch oder aus Schafspelz mit schwarzen Schnüren).

Abb. 131 — Der Schnitt der „zeghe" (Bauernrock aus weißem Tuch oder Schafspelz mit schwarzen Schnüren).

Abb. 132 — Junge Leute aus dem Dorf Cîineni-Argeș.

Abb. 133 — Männer aus Argeș im Topologtal vor ihrem Haus.

Abb. 134 — Familie aus dem Dorf Cîineni-Argeș.

Abb. 135 — Mann aus dem Argeșgebiet mit „căciulă mocănească" (siebenbürgische Hirtenpelzmütze) mit Hemd, „murea" (Weste), „cioareci" (weite, weißwollene Bauernhosen) und Schnürschuhen.

Abb. 136 — Junge Leute aus dem Dorf Cîineni-Argeș.

Abb. 137a — Dakischer Bundschuh auf der Zinne Nr. I des Siegesdenkmals von Adamklissi.

Abb. 137b — Schnitt des dakischen Bundschuhs.

Abb. 138a — Bundschuh dakischen Typs von Titești (Țara Loviștei).

Abb. 138b — Schnitt des Bundschuhs dakischen Typs von Titești (Țara Loviștei).

Abb. 138c — Über die Kante geschnürte Bundschuhe.

Abb. 139 — Männer aus Rucăr.

Abb. 140 — Junge Leute aus dem Dorf Corbi in Hirthemden mit „barburi".

Abb. 141 — Bauer in Volkstracht aus dem Dorf Corbi.

Die Keramik

Abb. 142 — Essigkrug mit Ziergürtelschmuck aus Curtea de Argeș.

Abb. 143 — Essigkrug aus Curtea de Argeș.

Abb. 144 — Essigkrug aus Curtea de Argeș mit Tupfen auf dem Ziergürtel, grün glasiert.

Abb. 145 — Essigkrug aus Curtea de Argeș mit Tupfen auf dem Ziergürtel.

Abb. 146 — „Bolduri de casă" (Dachnägel) in Curtea de Argeș gearbeitet.

Abb. 147 — Krug und Schüsseln aus Poienița,

Abb. 148 — Krug aus Vlădești.

Abb. 149 — Kochtopf aus Poienița.

Abb. 150 — Verzierte und zum Trocknen gestellte Gefäße aus Poienița.

Abb. 151 — Gefüllter Töpferofen aus Coșești mit Tonscherben bedeckt.

Abb. 152 — Mit weißem Ton verzierte und zum Trocknen vorbereitete Tongefäße aus Coșești.

Abb. 153 — Töpfe aus Petrești mit dem für die „Sărbătoarea moșilor" (ein Sommerjahrmarkt) typischen Muster; rechts „die Spirale", links „der verlorene Weg".

Abb. 154 — Essigkrug aus Coșești mit parallellaufenden Wellenlinien.

Abb. 155 — Essigkrug aus Coșești.

Tafeln

Tafel I. — Karte der Region Argeș (die Schraffierung zeigt das erforschte Gebiet).

Tafel II. — Verbreitungsgebiet der verschiedenen Halsausschnitte des Frauenhemdes („ie");

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

1, seitwärts (rechts) geöffnet ; 2, vorne geöffnet ; 3, gereiht und mit einer Schnur zusammengezogen ; 4, gereiht und weit genug um den Kopf durchzulassen ; 5, gereiht und mit einem Faden zusammengezogen (im Verschwinden) ; 6, hinten geöffnet ; 7, seitwärts oder vorne geöffnet ; 8, seitwärts oder vorne geöffnet und mit dem Faden zusammengereiht ; 9, Stadt.

Tafel III. — Verbreitungsgebiet der verschiedenen Bezeichnungen des engen Ärmelbunds des Frauenhemdes („ie").

Tafel IV. — Verbreitungsgebiet der verschiedenen Bezeichnungen der Ärmelrüsche des Frauenhemds („ie").

Tafel V. — Verbreitungsgebiet der verschiedenen Bezeichnungen des Ärmelzwickels des Frauenhemdes („ie").

Tafel VI. — Verbreitungsgebiet der verschiedenen Bezeichnungen des Achselausschnittzwickels des Frauenhemdes („ie").

Tafel VII. — Verbreitungsgebiet der verschiedenen Bezeichnungen des Frauenhemdkragens.

Tafel VIII. — Beziehung zwischen der Bezeichnung des Kragens und des engen Ärmelbundes beim Frauenhemd (der erste Ausdruck bezeichnet den Kragen).

Tafel IX. — Verbreitungsgebiet der „fota" (Wickelrock) und der „catrințe" (zwei Wollschürzen, die eine vorne und die andere rückwärts zu tragen) und die Grenze die sie trennt : 1, „fota" ; 2, mit Goldfaden und Flitter verzierte „fota" ; 3, im Verschwinden begriffene „fota" ; 4, nur im Winter getragene „fota" ; 5, mit Goldfaden bestickte „fota", die „vîlnec" bezeichnet wird ; 6, selten getragene „fota" ; 7, „fota" und „catrințe" ; die „fota" wird vorwiegend getragen ; 8, „fota" aus Moeciu, gereiht und mit geraden bestickten Seitenteilen ; 9, selten getragene Schürzen („catrințe") ; 10, meistens schwarze „catrințe" ; 11, hausgewebte oder gekaufte Schürzen ; 12, schwarze Schürzen, die nach dem Namen der rumänischen Bevölkerung, die sie aus Siebenbürgen mitgebracht hat, „ungurești" (ungarisch) bezeichnet sind ; 13, selten getragene Schürzen ; 14, vorne getragene Schürze und rückwärts getragene „catrința" auf rotem Grund gearbeitet ; 15, mit Goldfaden bestickte „catrințe" ; 16, Schürzen oder „fota", mit vorherrschenden Schürzen ; 17, bei der Arbeit getragener Rock ; 18, „fota", Schürzen und Rock (an Festtagen) : 19, „fota", aber besonders Rock und Kleid ; 20, „Kleid" (Rock) ; 21, besonders von alten Frauen vorne getragene „catrințe" ; 22, von alten Frauen nur vorne und von jungen Frauen vorne und rückwärts getragene Schürzen.

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

5 Introducere *(Florea Bobu Florescu)*

9 Arhitectura

11 Arhitectura populară din zona Argeș *(Paul Petrescu)*

73 Arhitectura populară din zona Muscel *(Paul H. Stahl)*

95 Interior și țesături de casă *(Florea Bobu Florescu)*

117 Decorul obiectelor de lemn *(Paul Petrescu)*

129 Portul popular *(Florea Bobu Florescu)*

219 Olăritul *(Paul H. Stahl)*

245 Lista ilustrațiilor

251 Résumé

263 Zusammenfassung

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

5 Avant-propos *(Florea Bobu Floresco)*

9 L'architecture

11 L'architecture populaire de la zone d'Argeș *(Paul Petresco)*

73 L'architecture populaire de la zone deMuscel *(Paul H.Stahl)*

95 L'intérieur paysan, tissus et broderie *(Florea Bobu Floresco)*

117 La décoration des objets en bois *(Paul Petresco)*

129 Le costume populaire *(Florea Bobu Floresco)*

219 La céramique *(Paul H. Stahl)*

245 Explication des figures

251 Résumé français

263 Zusammenfassung

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

5 Einleitung *(Florea Bobu Florescu)*

9 Die Architektur

11 Die Volksarchitektur im Argeș-gebiet *(Paul Petrescu)*

73 Die Volksarchitektur im Muscel-gebiet *(Paul H. Stahl)*

95 Der Innenraum und die Hauswebereien *(Florea Bobu Florescu)*

117 Das Verzieren der Holzgegenstände *(Paul Petrescu)*

129 Die Volkstracht *(Florea Bobu Florescu)*

219 Die Keramik *(Paul H. Stahl)*

245 Verzeichnis der Abbildungen

251 Résumé

263 Zusammenfassung

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

Redactor responsabil: NICULINA FLOREA
Tehnoredactor: CONSTANTIN STANCIU

Dat la cules 15.11.1966. Bun de tipar 25.03.1967. Apărut 1967. Tiraj 3740. Hîrtie tipar finalt ilustrații de 80 g/m². Coli editoriale 25,04. Coli de tipar 35. 5 planșe offset. A1/2887/66. C.Z. pentru bibliotecile mari 7.067.2 (498.111/112). C.Z. pentru bibliotecile mici 745. (498.111/112)

Intreprinderea Poligrafică Informația, Str. Brezoianu nr. 23–25
București, Republica Socialistă România – comanda nr. 441

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

Lei 40

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://www.acadsudest.ro

Lei 40